

**National Library
of Sweden**

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2012

Ex. A S.O.U.
STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1945: 4
SOCIALDEPARTEMENTET

BETÄNKANDE

ANGÅENDE

DEN HUSLIGA UTBILDNINGEN

AVGIVET AV

1941 ÅRS BEFOLKNINGSUTREDNING

S T O C K H O L M

1 9 4 5

Statens offentliga utredningar 1945

Kronologisk förteckning

-
1. Betänkande med förslag till utlänningslag och lag angående omhändertagande av utlänning i anstalt eller förläggning. Norstedt. 169 s. Ju. 2. Betänkande med förslag till organisation av en luftfartsstyrelse m. m. Norstedt. 68 s. K.	3. Betänkande rörande särskilda åtgärder vid återförandet till civil verksamhet av till beredskapstjänstgöring inkallad personal. Hæggström. 74 s. Fö. 4. Betänkande angående den husliga utbildningen. Beckman. 167 s. S.
-

Anm. Om särskild tryckort ej anges, är tryckorten Stockholm. Bokstäverna med fetstil utgöra begynnelsebokstäverna till det departement, under vilket utredningen avgivits, t. ex. **E.** = ecklesiastikdepartementet, **Jö.** = jordbruksdepartementet. Enligt kungörelsen den 3 febr. 1922 ang. statens offentliga utredningars yttre anordning (nr 98) utgivas utredningarna i omslag med enhetlig färg för varje departement.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1945: 4
SOCIALDEPARTEMENTET

BETÄNKANDE

ANGÅENDE

DEN HUSLIGA UTBILDNINGEN

AVGIVET AV

1941 ÅRS BEFOLKNINGSUTREDNING

STOCKHOLM 1945
K. L. BECKMANS BOKTRYCKERI
[2400 44]

STATENS OFFENTLIGA TRYCKERIET 1911
KÖPENHAGEN

REDAKTÖREN

UDGIVET

DEN HUSLIGE UDBILDNINGEN

1911

1911 ÅRS BEHOVSKUNDERSKAB

K. L. HERNIMANN (UDGIVER)
KØBENHAVN

INNEHÅLLSFÖRTECKNING.

Skrivelse till Konungen.

	Sid.
Kap. 1. Redogörelse för behandlingen av frågan om den husliga utbildningen i riksdagen, hos olika myndigheter, inom vissa offentliga utredningar samt inom vissa organisationer	9
1. Hushållsundervisningen i fortsättningsskolan.....	9
2. Frågan om en förbättring av yrkesutbildningsmöjligheterna för det husliga arbetet.....	11
3. Frågan om ökad allmän utbildning i hemvård	16
4. Vissa offentliga utredningar berörande frågor om utbildning på det husliga området	21
5. Förslag rörande den husliga utbildningen avgivna av enskilda organisationer	22
Kap. 2. Betydelsen av utbildning för familjeskap och hemarbete	26
Principiella synpunkter på undervisningens ordnande	26
Kap. 3. Undervisning rörande hemfrågor i de allmänna skolorna.....	34
Kap. 4. Den husliga yrkesutbildningen	44
1. Den nuvarande husliga yrkesutbildningen.....	44
2. Allmänna önskemål rörande den husliga yrkesutbildningen	52
3. Befolkningsutredningens förslag	56
Kap. 5. Kortare kurser och allmän upplysningsverksamhet	84
1. Nuvarande kursverksamhet	84
2. Synpunkter på kurs- och konsulentverksamhetens utveckling ..	90
Kap. 6. Lärarinneutbildningen	100
1. Den nuvarande lärarinneutbildningen.....	100
2. Allmänna synpunkter på behovet av olika lärarinnekategorier på hemundervisningens område	111
3. Lärarinneutbildningens organisation.....	118
4. Högre huslig utbildning	130
5. Utbildningsanstalterna	132
Kap. 7. Den centrala ledningen för den husliga undervisningen	138
1. Organ som nu handha husliga undervisningsfrågor	138
2. Uttalanden rörande den nuvarande organisationen.....	139
3. Befolkningsutredningens allmänna synpunkter	142
4. Organisationsfrågor	144

	Sid.
5. Personal inom skolöverstyrelsen.....	147
6. Personal inom överstyrelsen för yrkesutbildning.....	147
7. Utbyggnad av förslagen etappvis.....	148
Kap. 8. Sammanfattning av förslagen.....	151
Särskilt yttrande av filosofie doktorn fru Hanna Rydh.....	156
Bilaga 1. Yttranden från kvinnoorganisationer rörande den husliga utbildningen.....	163
Bilaga 2. Tablå över de olika länens nuvarande resurser att ge huslig utbildning.....	167

Den 12:e maj 1941 utgick ett kungligt dekret om att den 1:a maj 1941 skulle vara en nationell dag för att minnas de som fallen i Finland. Detta dekret utgick från kungens hand och var ett uttryck för den svenska folks sympati för de finska stridskräftorna. Detta dekret utgick från kungens hand och var ett uttryck för den svenska folks sympati för de finska stridskräftorna.

Den 12:e maj 1941 utgick ett kungligt dekret om att den 1:a maj 1941 skulle vara en nationell dag för att minnas de som fallen i Finland. Detta dekret utgick från kungens hand och var ett uttryck för den svenska folks sympati för de finska stridskräftorna. Detta dekret utgick från kungens hand och var ett uttryck för den svenska folks sympati för de finska stridskräftorna.

TILL KONUNGEN.

Den 12:e maj 1941 utgick ett kungligt dekret om att den 1:a maj 1941 skulle vara en nationell dag för att minnas de som fallen i Finland. Detta dekret utgick från kungens hand och var ett uttryck för den svenska folks sympati för de finska stridskräftorna. Detta dekret utgick från kungens hand och var ett uttryck för den svenska folks sympati för de finska stridskräftorna.

1941 års befolkningsutredning har till behandling upptagit frågan om den husliga utbildningen. Denna fråga har av befolkningsutredningen överlämnats till dess delegation för hem- och familjefrågor.

Befolkningsutredningens delegation för hem- och familjefrågor består av följande ledamöter: fru Signe Höjer, delegationens ordförande, fröken Karin Collin, inspektrisen för lanthushållsskolorna fröken Ingrid Oswald, filosofie doktorn fru Hanna Rydh, fru Annie Wallentheim, fru Gertrud Wiklund. Såsom sekreterare tjänstgör filosofie licentiaten fru Brita Åkerman Johansson.

Till befolkningsutredningen ha följande skrivelser inkommit, vilka överlämnats till delegationen för hem- och familjefrågor för att tagas under övervägande:

1) från styrelsen för svenska folkhögskolans lärarförening angående den husliga utbildningen vid folkhögskolorna av den 12 april 1942,

2) från Sveriges husmodersföreningars riksförbund angående undervisning i hemvård och husligt arbete inom barndomsskolan och för vuxen kvinnlig ungdom av den 2 september 1944,

3) från svenska barnavårdslärarinnors förening angående anställande av konsulenter för barnavårdsundervisningen av den 29 november 1944.

Delegationens utredning rörande den husliga utbildningen har omfattat den allmänna undervisnings- och upplysningsverksamheten om hem och familjefrågor, yrkesutbildningen för hemarbetet, kurs- och konsulentverksamheten, utbildningen för lärarinnor och konsulenter på det husliga området samt organisationen av den centrala ledningen för den husliga utbildningen. Inom delegationen har avvikande mening i avseende på vissa av förslagen framförts av doktor Hanna Rydh.

Vid utarbetande av förslagen ha som experter anlåtats konsulenten i skolöverstyrelsen fröken Ebba Virgin, konsulenten i överstyrelsen för yrkesutbildning fröken Hilda Selander samt vävlärlarinnan fröken Signild Wiklund. Samråd beträffande olika delar av betänkandet har ägt rum med följande personer: överdirektören Ryno Lundquist, byrådirektören fröken Gunhild Drake, konsulenten fröken Lisa Smedberg, samtliga i överstyrelsen för yrkesutbildning, byråchefen i lantbruksstyrelsen Arne Arnegren, statens instruktör i hemslöjd fru Mattis Hörlén, rektorn för statens skolköksseminarium Sven Grauers, föreståndarinnan för fackskolan för huslig ekonomi fröken Anna Schenström, rektorn vid Ateneums skolköksseminarium fröken Greta Kastman, föreståndarinnan för Göteborgs skolköksseminarium fru Märta Kylberg, professorn vid lantbrukshögskolan Ivar Johansson, sekreteraren i svenska landstingsförbundet Ivar Dahlgren, rektorn vid Stockholms stads skolor för yrkesundervisning, avdelningen för husligt arbete, fru Inez Göransson, rektorn vid Stockholms stads skolor för yrkesundervisning, avdelningen för sömnadsundervisning, fröken Anna Kjederquist, rektorn vid Västerbergs folkhögskola Karl Hedlund, yrkeslärarinnan fröken Berta Lundberg, hemslöjds-konsulenten fru Vera Diurson, skolkökslärarinnan fröken Märtha Werleman, filosofie kandidaten fru Ulla Alm samt representanter för lanthushållslärarinnornas och hemkonsulenternas föreningar.

Konferens har hållits med en delegation inom 1940 års skolutredning rörande den praktiska undervisningen i folk- och fortsättningsskolor.

För diskussion rörande den husliga utbildningen i Danmark och Finland ha konferenser hållits med ordföranden i Statens Husholdningsraad fru Karen Braae, Köpenhamn, och med byråchefen i lantbruksstyrelsens hemhushållningsbyrå filosofie doktorn fru Katri Laine, Helsingfors.

Dåvarande amanuensen i socialstyrelsen Frances Hellbom har utfört den statistiska bearbetningen av undersökningsmaterialet rörande de nuvarande husliga skolorna.

Biträde med sammanställning av vissa uppgifter har lämnats av fru Inga Bagger-Sjöbäck och fröken Carin Hermelin.

Delegationens utredningar och förslag ha under hösten 1944 framlagts inför befolkningsutredningen, som beslutat biträda delegationens förslag. I ärendets slutliga behandling ha befolkningsutredningens samtliga ledamöter deltagit.

1941 års befolkningsutredning ber härmed att få överlämna betänkande angående den husliga utbildningen.

Stockholm den 15 februari 1945.

Underdånigst

TAGE ERLANDER.

CURT GYLLENSWÄRD.

ALF JOHANSSON.

STEN WAHLUND.

SIGNE HÖJER.

KARIN COLLIN.

INGRID OSVALD.

HANNA RYDH.

ANNIE WALLENTHEIM.

GERTRUD WIKLUND.

/ Brita Åkerman Johansson.

Kap. I. Redogörelse för behandlingen av frågan om den husliga utbildningen i riksdagen, hos olika myndigheter, inom vissa offentliga utredningar samt inom vissa organisationer.

1. Hushållsundervisningen i fortsättningsskolan.

Skolöverstyrelsen.

Den 26 juli 1938 avlämnade *skolöverstyrelsen* ett förslag angående anordnande av obligatorisk undervisning i hushållsgöromål för flickor. Överstyrelsen konstaterade häri att vid utgången av läsåret 1936—37 undervisning i hushållsgöromål för samtliga flickor vore anordnad i 54,5 % av landets skoldistrikt, för en del av flickorna i 3,7 % av distrikten, medan i 41,8 % ingen sådan undervisning förekomme. Dessa senare skoldistrikt återfunnos huvudsakligen i slättbygdsområdena i södra och mellersta delarna av landet och voro till areal och folkmängd små, varför betydande praktiska svårigheter för anordnande av hushållsundervisning uppställdes sig. För norra samt vissa delar av mellersta och södra Sverige vore läget annorlunda. Sålunda funnes inom de 290 landsbygdsskoldistrikt, som tillhöra Norrland och Dalarna, obligatorisk skolköksundervisning för flickor anordnad i 278 distrikt eller 95,8 % av hela antalet, medan sådan undervisning ej alls förekomme i 12 distrikt eller 4,2 % av hela antalet. Sammanfattningsvis beräknades 81,7 % av hela antalet vid utgången av läsåret 1936—37 i folkskolans högsta obligatoriska årsklass undervisade flickor hava åtnjutit eller komma att åtnjuta undervisning i hushållsgöromål, medan 18,3 % icke erhållit och icke beräknades erhålla sådan undervisning.

Undervisningstiden konstaterades för i runt tal en sjättedel av hela antalet i undervisningen deltagande understiga 180 timmar, vilket icke kunde anses tillfredsställa minimikraven i detta hänseende. Ungefär två tredjedelar av hela antalet hade en undervisningstid av 180—239 timmar, medan tiden för en sjättedel uppginge till 240 timmar eller mera. Inom de flesta skoldistrikt eller 89,1 % av dem, där undervisning i hushållsgöromål vore anordnad, vore denna helt förlagd till fortsättningsskolan. Detta gällde framför allt landsbygdsskoldistrikt. I 10,2 % av distrikten, särskilt i städerna, vore undervisningen delvis förlagd till folkskolan, delvis till fortsättningsskolan, medan den i 0,7 % av distrikten vore helt förlagd till folkskolan.

I en sammanfattning av det förslag angående omfattningen och förläggningen av undervisningen i hushållsgöromål för flickor, vartill utredningen föranlett, säges:

Överstyrelsen finner det vara av stor betydelse att samtliga flickor beredas tillfälle att delta i undervisningen i hushållsgöromål. — — —

Överstyrelsen finner det — — — vara av behovet påkallat, att allmänna föreskrifter om införande av obligatorisk undervisning i hushållsgöromål för flickor meddelas. — — —

Överstyrelsen håller före, att omfattningen av ifrågavarande undervisning med hänsyn till dess stora betydelse bör bestämmas till minst 44 arbetsdagar med minst 5 timmar om dagen för lärjungen. Undervisningen bör förläggas till fortsättningsskolan. — — —

En nödvändig förutsättning för att obligatorisk undervisning i hushållsgöromål för flickor skall kunna på ett ändamålsenligt sätt anordnas och lärarinnorna vid denna undervisning erhålla någorlunda tryggade anställnings-, avlönings-, bostads- och pensionsförhållanden synes överstyrelsen vara, att landet indelas i skolkökskretsar av den omfattning och till det antal, som närmare bestämmes. — — —

Detta överstyrelsens förslag föranledde emellertid ingen åtgärd.

Motioner.

Vid 1942 års riksdag väcktes likalydande motioner i första kammaren nr 92 av herr Ohlin m. fl., i andra kammaren nr 142 av herr Malmberg m. fl. angående *meddelande av undervisning i hushållsgöromål åt samtliga flickor i fortsättningsskolan*. Efter hänvisande till riksdagens uttalande i skrivelse den 5 juni 1936 med anslutning till tanken att »ingen flicka skall lämna den obligatoriska skolundervisningen utan att först hava erhållit undervisning i husligt arbete» och refererande av huvudpunkterna i skolöverstyrelsens utredning och förslag angående anordnande av obligatorisk undervisning i hushållsgöromål för flickor av den 26 juli 1938, framhöll motionärerna att i 41,8 % av hela antalet skoldistrikt, varav så gott som samtliga på landsbygden, vore vid slutet av vårterminen 1937 undervisning i hushållsgöromål icke anordnad i fortsättningsskolorna. Ett införande av obligatorisk undervisning i skolkökgöromål för flickor enligt skolöverstyrelsens förslag skulle därför närmast komma att utgöra en reform av landsbygdens fortsättnings-skoleväsende av stor betydelse icke minst för underlättande av svårigheterna att erhålla kvinnlig arbetskraft i landsbygdshemmen. Motionärerna ifrågsatte huruvida det icke vore motiverat att nu upptaga skolöverstyrelsens förslag till prövning och avgörande samt föreslogo därför

»att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, att undervisning i hushållsgöromål från den tidpunkt, som Kungl. Maj:t kan finna gott föreskriva, meddelas samtliga flickor i fortsättningsskolan i huvudsaklig överensstämmelse med skolöverstyrelsens förslag av den 26 juli 1938».

Statsutskottet, vilket behandlade motionerna i samband med i statsverkspropositionen gjorda framställningar rörande statsutgifter under riksstatens åttonde huvudtitel, framhöll därvid (utlåtande nr 8) att utskottet visserligen ansåge införande av obligatorisk hushållsundervisning eftersträvansvärd men i nuvarande läge icke kunde biträda det i motionerna framställda yrkandet

på grund av de utgifter för statsverket ett genomförande härav skulle medföra. Utskottet hemställde att motionerna därmed skulle anses besvarade. Båda kamrarna biföllo utskottets hemställan.

2. Frågan om en förbättring av yrkesutbildningsmöjligheterna för det husliga arbetet.

Motioner.

Vid 1931 års riksdag väcktes likalydande motioner i bägge kamrarna av herr Möller m. fl. och herr P. A. Hansson m. fl. med begäran om utredning *angående arbetsförhållandena inom det husliga arbetet.*

Motionärerna framhöllo bland annat att åtgärder borde vidtagas från det allmännas sida för att få det husliga arbetet mera eftersökt och uppskattat. Detta skedde bäst genom att detta arbete ställdes i rang med andra yrken genom *bättre utbildningsmöjligheter* och *bättre ordnade arbetstidsförhållanden.*

Motionerna avstyrktes av såväl första som andra kammarens utskott och riksdagen avslog desamma.

Vid 1932 års riksdag återupptogs frågan genom motioner i bägge kamrarna av socialdemokratiska partiets förtroenderåd. Två motioner avlämnades, den ena rörande en reglering av arbetsförhållandena och den andra om *ett bättre ordnande av utbildningsmöjligheterna för det husliga arbetet.*

I motionerna anfördes bland annat att den bästa husliga utbildningen säkerligen gives i internatskolor av den typ, som upprättats i Köpenhamn. Avgiftsfria kommunala yrkesskolor för huslig utbildning kunde anordnas med ekonomiskt stöd av staten, men dels ankomme det ju på kommunerna att anordna dylika skolor, vilket icke skedde överallt, och dels kunde undervisningen i dylika skolor icke bliva så omfattande, att den gäve tillräcklig utbildning för det husliga arbetets mångskiftande sysslor. Ett sätt att ordna frågan för landsbygdens vidkommande vore måhända, att det vid folkhögskolorna anordnades särskilda utbildningskurser för hembiträden och att staten, landstingen och kommunerna lämnade anslag till stipendier åt omedlade flickor för bevistande av dylika kurser.

Andra kammarens fjärde tillfälliga utskott förordade en utredning angående ett bättre ordnande av utbildningsmöjligheten för husligt arbete och framhöll bland annat att möjlighet till anordnande med statens stöd av undervisning i husligt arbete föreläge redan i rätt stor omfattning, men denna möjlighet hade icke blivit utnyttjad i önskvärd utsträckning. Till utredning och övervägande borde därför upptagas frågan om vad som från det allmännas sida lämpligen kunde och borde åtgöras i syfte att främja dylik yrkesskicklighet. Utskottet förmodade, att det ringa utnyttjandet av möjligheterna till utbildning låge däri, att dessa vore allt för litet kända. Därför borde särskilt beaktas frågan om spridande av upplysning på hithörande område. Orsaken till att kännedomen om och utnyttjandet av de förefintliga möjligheterna

vore så jämförelsevis ringa, vore otvivelaktigt det förhållandet, att såsom utbildningen för närvarande vore ordnad, den vore splittrad på en mångfald olika skolformer. Därför borde undersökas i vad mån en koncentrerings och rationalisering kunde genomföras. Jämväl borde frågan om ekonomiskt stöd åt obemedlade och mindre bemedlade personer beaktas. Redan nu utginge av statsmedel stipendier. Såväl behovet av dylika stipendier som de principer, efter vilka de skulle utdelas för att bäst främja det avsedda syftet, borde även prövas i detta sammanhang, i den mån en dylik prövning icke skedde genom den utredning, som av arbetslöshetssakkunniga verkställdes rörande yrkesutbildning och arbetsförmedling för ungdom.

Andra kammaren biföll utskottets utlåtande.

Första kammarens andra tillfälliga utskott tillstyrkte även motionen med framhållande av att undersökning borde verkställas om man icke genom lämpligt ekonomiskt understöd borde försäkra sig om medverkan från husmödrar, som vunnit allmänt erkännande för duglighet och lämplighet att handleda kvinnlig ungdom i hushållsgöromål, därhän att de funnes villiga att för utbildning mottaga unga kvinnor även utöver vad som behövdes för det egna hemmets skötsel och att dessa husmödrar genom lämplig myndighet erhöles rätt att utfärda betyg över den meddelade utbildningens omfattning och resultat, vilka betyg i värde skulle vara jämförliga med vitsord från offentliga kurser på det lägre undervisningsstadiet inom det husliga arbetets område.

Första kammaren biföll utskottets utlåtande varefter riksdagen avlät en skrivelse till Kungl. Maj:t med anhållande om ett föranstaltande av en utredning angående ett bättre ordnande av utbildningsmöjligheten för husligt arbete.

Skolöverstyrelsen.

Den ovan nämnda riksdagsskrivelsen om bättre ordnande av utbildningsförhållandena inom det husliga arbetet remitterades till skolöverstyrelsen, som i november 1932 avgav ett yttrande i frågan.

I detta hänvisades till en början till överstyrelsens utlåtande över motionerna i ämnet. I detta utlåtande hade uttryckts den uppfattningen att den grundläggande hembiträdesutbildningen i allt väsentligt vore att anse som densamma vilken erfordras för husmoders arbete i hemmet. Den förbättring av yrkesutbildningen, som vore att anse som behövlig, syntes kunna äga rum inom ramen av den statsunderstödda yrkesutbildningen. Överstyrelsen framhöll nu ånyo att upprättandet av några nya typer av läroanstalter ej vore erforderligt. Kurser av växlande längd och omfattning utformade med hänsyn till elevmaterialets skiftande beskaffenhet borde anordnas inom redan existerande skolformer. Därvid borde bestämd åtskillnad göras mellan den grundläggande yrkesutbildningen och den fortsatta mer specialiserade utbildningen i yrket. I enlighet med tidigare framförd uppfattning uttalade överstyrelsen att man beträffande den grundläggande yrkesundervisningen

icke skulle skilja mellan husmoders- och hembiträdesutbildning. Kurserna på detta stadium borde ej understiga 6 månader med 36 à 40 timmar i veckan samt omfatta hushållsgöromål av olika slag samt sömnads- och lagningsarbeten. Vid kurser med längre utbildningstid, 9—11 månader, borde även en grundläggande undervisning i barnavård meddelas.

Överstyrelsen sammanfattade sina synpunkter på följande sätt:

att de av överstyrelsen framförda synpunkter och förslag beträffande utbildningsmöjligheterna på förevarande yrkesområde, utbildningens organisation m. m. borde kunna genomföras inom ramen av nu gällande bestämmelser för den statsunderstödda yrkesundervisningen men att en nödvändig förutsättning härför vore, att tillräckliga medel ställdes till förfogande *dels* till understöd åt de läroanstalter, som meddelade yrkesutbildningen i fråga, *dels* till understöd åt obemedlade eller mindre bemedlade elever vid dessa läroanstalter.

I statsverkspropositionen till 1933 års riksdag (åttonde huvudtiteln s. 537—538) erinrade statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet om den av skolöverstyrelsen verkställda utredningen och anförde att förslaget givetvis vore behjärtansvärt men då kostnaderna för dess genomförande med all säkerhet bleve betydande, måste han tyvärr vid det dåvarande läget avstyrka åtgärder i denna riktning. Vad sålunda anförts, lämnades av riksdagen utan erinran.

Hembiträdesutredningen.

Genom beslut av den 30 juni 1933 tillkallades inom socialdepartementet fem sakkunniga för utredning rörande arbetsförhållandena inom det husliga arbetet. Utredningen, som antog namnet *hembiträdesutredningen*, avlämnade 1937 *betänkande och förslag i fråga om utbildning av hembiträden* (SOU 1937: 16).

Utredningen framhöll bland annat att det för yrkesundervisningen på detta område vore av den största betydelse att framför allt skolorna på landsbygden allmänt bereddes möjlighet att giva flickorna en grundläggande kunskap i husligt arbete och förordade att i fortsättningsskolorna en betydligt mer omfattande undervisning häri meddelades samt uttalade den förhoppningen, att obligatorisk undervisning i husligt arbete skulle komma att införas i den av 1936 års riksdag beslutade sjunde skolklassen.

Beträffande den vidare utbildningen uttalade de sakkunniga, i motsats till bland annat skolöverstyrelsen i dess ovan refererade yttrande över 1932 års riksdagsskrivelse att en differentiering mellan husmoders- och hembiträdesutbildningen borde företagas samt betonade i samband härmed nödvändigheten av en väl ordnad och brett lagd husmodersutbildning.

Efter granskning av olika hittills använda metoder för särskild utbildning av hembiträden, nämligen hemundervisning, aftonskolor och koncentrerad undervisning genom dagkurser eller i internat, stannade de sakkunniga vid att *förorda koncentrerad undervisning, om möjligt i internatform*. Som före-

bild för utbildningen borde staten upprätta åtminstone en normalskola, kallad statens hembiträdesskola. Vid denna föreslogs följande utbildningsgrenar böra förekomma, nämligen normalutbildning, omfattande antingen en sexmånaderskurs föregången av två års praktik eller en ettårig kurs med ett års tidigare praktik, specialutbildning för yrkessarbetare i specialgrenar, exempelvis kokerskor och barnsköterskor, kompletteringskurser samt en examenskurs för erhållande av hembiträdetskompetens. Vid skolan skulle årligen minst 108 och högst 144 elever erhålla normalutbildning.

Utöver inrättandet av en statens hembiträdesskola förordade de sakkunniga att till kommunala och enskilda undervisningsanstalter, som bedriva hembiträdessundervisning enligt de föreslagna kursplanerna och de föreskrifter i övrigt som av Kungl. Maj:t fastställas, måtte anvisas som bidrag till lärarinnelöner ett årligt anslag av 200 000 kronor att utgå med 2 kronor och 80 öre per undervisningstimme, samt att såsom bidrag till inackorderingskostnaderna för eleverna skulle inrättas ett årligt stipendieanslag på 75 000 kronor.

Yttranden över hembiträdessutredningens förslag.

Över hembiträdessutredningens förslag yttrade sig skolöverstyrelsen, socialstyrelsen, statskontoret, undervisningsväsendets lönenämnd, hembiträdenas samarbetskommitté, svenska yrkesskolföreningen samt Sveriges husmodersföreningars riksförbund.

Förslaget tillstyrkts i sina huvuddrag av skolöverstyrelsen, hembiträdenas samarbetskommitté, svenska yrkesskolföreningen samt Sveriges husmodersföreningars riksförbund och avstyrktes av statskontoret och undervisningsväsendets lönenämnd, medan socialstyrelsen förklarade sig tveksam.

I sitt yttrande framhöll *skolöverstyrelsen* bland annat att tanken på en statlig skola för yrkesundervisning ej är ny, enär dylika sedan länge funnits för teknisk utbildning samt för utbildning inom vissa husliga yrkesgrenar vid statens skolköksseminarium och hushållsskola. Vid en statlig hembiträdesskola skulle flickor från sådana kommuner i olika trakter av landet, vilka själva ej anordnat ifrågavarande slag av undervisning ha möjlighet att få utbildning. En statens hembiträdesskola skulle få betydelse även i förbildligt avseende.

I fråga om det särskilda stöd som föreslagits för hembiträdessundervisning vid kommunala anstalter för yrkesundervisning betonade skolöverstyrelsen, att hembiträdessutbildningen icke borde särskiljas från husmodersutbildningen i anslagstekniskt hänseende.

De av hembiträdessutredningen föreslagna kursplanerna önskade skolöverstyrelsen så kompletterade, att någon undervisning i barnavård skulle ingå även i halvårskursen.

Socialstyrelsen förklarade sig framför allt granska det ifrågavarande förslaget ur arbetsmarknadssynpunkt och framhöll, att en eller flera hembiträdess-

skolor av föreslagen typ icke kunde få någon mera påtaglig betydelse för att öka tillgången på hembiträden. Styrelsen önskade för övrigt framhålla, att den icke var övertygad om det berättigade i en differentiering av utbildningen för husmödrar och hembiträden, liksom den icke heller ansåg att aftonskoleformen för framtiden borde utdömas. Styrelsen ville emellertid icke motsätta sig förslaget om inrättandet av en statlig hembiträdesskola, om det av pedagogiska skäl ansågs önskvärt att få en dylik till stånd såsom mönsterskola.

Statskontoret påpekade, att staten för närvarande driver såsom en provskola till statens skolköksseminarium ansluten hushållsskola. Bortsett från denna är all yrkesundervisning — med undantag från undervisningen vid de tekniska läroverken — av kommunal natur. Några särskilda skäl synes icke tala för att staten direkt skulle omhändertaga den form av yrkesundervisning som hembiträdesutbildningen utgör. Statskontoret ifrågasatte även lämpligheten av att överhuvudtaget anordna specialskolor för hembiträden enär såväl husmödrar som hembiträden kunna betraktas som tillhörande samma yrkesgrupp. Frågan om obligatorisk undervisning i hushållsgöromål för flickor inom fortsättningsskolan borde i varje fall först lösas innan frågan om särskild hembiträdesutbildning upptogs.

Förslaget om att statsbidraget till hembiträdesutbildning skulle vid de kommunala anstalterna för yrkesundervisning utgå med högre belopp än för annan hushållsutbildning avstyrktes.

Undervisningsväsendets lönenämnd ansåg det i hög grad tveksamt, om staten skulle direkt omhändertaga yrkesundervisning för hembiträden vid en särskild statlig utbildningsanstalt. En effektivisering av hembiträdesutbildningen ansåg lönenämnden böra kunna åstadkommas på andra vägar t. ex. genom de av de sakkunniga föreslagna särskilda statsbidragen till kommunala och enskilda anstalter som bedriva hembiträdesundervisning, genom särskilda elevstipendier etc. Ordandet av den grundläggande undervisningen i hushållsgöromål vore av stor betydelse, likaså åtgärder för att sprida kännedom om nu förefintliga yrkesutbildningsmöjligheter på här berörda område.

Hembiträdenas samarbetskommitté, Sveriges husmodersföreningars riksförbund och svenska yrkesskolföreningen ansågo samtliga att en statens hembiträdesskola skulle bli av stor betydelse såsom mönsterskola på området och uttryckte i stort sett sitt gillande av de föreslagna kursplanerna och anordningarna i övrigt. Hembiträdenas samarbetskommitté betonade särskilt, att utbildningen borde vara differentierad mellan husmoders- och hembiträdesutbildning. Sveriges husmodersföreningars riksförbund och svenska yrkesskolföreningen framhöllo bägge, att undervisning i barnavård och barnuppfostran i någon form borde ingå i även den kortare utbildningskursen för hembiträden.

Hembiträdesutredningens förslag ifråga om utbildning av hembiträden har hittills icke föranlett någon åtgärd.

3. Frågan om ökad allmän utbildning i hemvård.

Motioner.

I riksdagen har åren 1938, 1939, 1941, 1942 och 1944 motioner framlagts rörande ökad utbildning i hemvård.

Vid 1938 års riksdag väcktes likalydande motioner, i första kammaren nr 124 av herr Domö m. fl. och i andra kammaren nr 178 av herr Bagge m. fl. om beredande åt den kvinnliga ungdomen av ökad utbildning i hemvård och därmed närbesläktade samhällseliga uppgifter.

Motionärerna framhöllo att kvinnornas insats i samhällsarbetet i vår tid ökat i betydelse, varvid »fordringarna på deras insikter och kunskaper skärpts av nutidens komplicerade samhällsliv». Tidens tekniska framsteg och samhällets sociala reformpolitik hade åstadkommit en utveckling, som gett kvinnorna nya och viktiga uppgifter. De hade för dessa olika behov av speciell utbildning men därutöver, oberoende av yrke och civilstånd, ett gemensamt behov av kunskaper och färdigheter på hemvårdens område. »Det torde icke kunna förnekas», yttrade motionärerna, »att den nuvarande folkundervisningen trots alla förbättringar och all rikedom på utbildnings- och fortbildningsmöjligheter i otillräcklig utsträckning beaktat den praktiska utbildning, som kvinnorna med fog kunna kräva för att rätt gå i land med sina samhällseliga plikter». Denna praktiska utbildning ansågo motionärerna böra omfatta undervisning i skilda ämnen, såsom hushållsgöromål, bostadsvård, hygien och sjukvård, samarittjänst och gasskydd samt barnavård och samhällsetik. Detta borde ske dels genom att införa obligatorisk skolköksundervisning i såväl folk- och fortsättningsskolor som högre skolor, dels genom att bereda flickor över skolpliktig ålder genom kurser eller på annat sätt undervisning i ovan föreslagna ämnen. Då i skolöverstyrelsen för närvarande påginge utredning om obligatorisk skolköksundervisning i folk- och fortsättningsskolorna, avstodo motionärerna från att vid denna riksdag framställa direkt yrkande i denna fråga men påpekade att det i de högre skolformerna vore synnerligen dåligt ställt med den praktiska utbildningen. Beträffande beredande åt flickor över skolpliktig ålder av ökade möjligheter till hemvårdsutbildning förbisågo motionärerna icke vad som av det allmänna eller med dess stöd i detta avseende redan gjorts, men konstaterade att nuvarande ut- och fortbildningsformer huvudsakligen komme städernas och de tätbebyggda samhällernas kvinnliga ungdom tillgodo, att de flesta av dem endast skänkte en begränsad kunskap samt att de ej tillvaratogs i tillräcklig utsträckning. Det förelåge därför enligt motionärernas mening ett »påtagligt och stort behov av att mera allmänt ordna en praktisk hemvårdsutbildning för flickorna . . . om möjligt i åldern 18—20 år». Huruvida denna, vilken icke skulle onödiggöra skolkökskurserna i folk- och fortsättningsskolor, skulle göras obligatorisk eller man endast så långt möjligt borde underlätta deltagande i den borde sorgfälligt övervägas, icke minst ur statsfinansiell synvinkel. En utredning måste även beakta

frågan om utbildning av ett tillräckligt antal lärarinnor för en så utvidgad praktisk utbildning liksom den måste undersöka möjligheten att ge ifrågasvarande lärarinnor en bättre och säkrare ställning än hittills varit fallet. På grund av vad som anförts hemställde motionärerna, »att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t begära en allsidig och skyndsamt utredning angående åtgärder för att mera allmänt bereda den kvinnliga ungdomen ökad utbildning i hemvård och därmed närbesläktade samhälleliga uppgifter i enlighet med vad vi här ovan anfört samt att Kungl. Maj:t för riksdagen måtte framlägga de förslag, vartill utredningen ger anledning».

Första kammarens första tillfälliga utskott inhämtade utlåtande från skolöverstyrelsen samt beredde överstyrelsen för svenska röda korset, styrelsen för svenska landskommunernas förbund, svenska stadsförbundet och Sveriges husmodersföreningars riksförbund tillfälle att yttra sig över motionen.

Skolöverstyrelsen framhöll att, såvitt överstyrelsen kunde finna, den av motionärerna påkallade utbildningen i hemvård kunde inorganiseras under redan existerande yrkesutbildningsformer men anslöt sig i så måtto till motionärernas hemställan att överstyrelsen tillstyrkte en utredning angående förbättrade understödsgrunder för skolor för husligt arbete samt angående därmed sammanhängande frågor i övrigt.

Överstyrelsen för svenska röda korset tillstyrkte på det livligaste den föreslagna utredningen under erinran om att överstyrelsen sedan länge dels utgivit broschyrer och handböcker, dels anordnat ett stort antal upplysningskurser i hithörande frågor. Överstyrelsen förklarade sig även villig att till utredningens förfogande ställa röda korsets under många år samlade erfarenhet.

Såväl *styrelsen för svenska landskommunernas förbund* som *svenska stadsförbundet* tillstyrkte en utredning av frågan.

Sveriges husmodersföreningars riksförbund ansåg i likhet med motionärerna att staten i högre grad än hittills borde medverka till beredande av möjligheter till husmoders- och mödrautbildning åt »alla kvinnor som ej genom sitt yrkesarbete måste anses kvalificerade för dessa uppgifter». Denna utbildning borde enligt förbundets uppfattning icke göras obligatorisk, då detta dels icke skulle stå i överensstämmelse med den anda, i vilken utvecklingen för bättre hem- och familjevård hittills gått, dels icke ginge att förena med den differentierade form av undervisning, som vore den lämpliga på detta område. Förbundet instämde i motionärernas uppfattning att även utbildningen av lärarkrafter för denna undervisning av en utredning måste beaktas, underströk behovet av enhetlig ledning av hela undervisningsväsendet på detta område samt slutade med att livligt instämma i motionärernas hemställan.

Utskottet framhöll i sitt utlåtande över motionen (utlåtande nr 5) det önskvärda i att den kvinnliga ungdomen erhöles ökad utbildning i hemvård och därmed närbesläktade samhälleliga uppgifter och erinrade om att åtgärder i sådant syfte vore under förberedande eller kunde förväntas bli

upptagna till utredning, varvid man företrädesvis tänkt sig undervisningen förlagd till skolåren. Utskottet anförde vidare att utskottet för sin del ej kan »finna det vare sig behövt eller lämpligt att mera allmänt förlägga husmodersutbildningen såsom motionärerna tänkt sig till 18—20-årsåldern. Vid denna ålder ha de flesta flickor antingen anställningar, som de i så fall skulle kunna gå miste om, eller ock behövas de för hemmens skötsel. För det stora flertalet skulle ock helt visst en till läroverk, folkskolor och fortsättnings-skolor förlagd undervisning av här ifrågavarande slag vara tillfyllest. Endast så långt bör alltså, enligt utskottets mening, denna undervisning göras obligatorisk. — — — Det synes i varje fall utskottet lämpligast, att resultatet av nu pågående eller förestående utredningsarbete på ifrågavarande område avvaktas, innan riksdagen på sätt motionärerna föreslagit avlåter skrivelse i ämnet till Kungl. Maj:t.»

På grund av det anförda hemställde utskottet, att motionen ej måtte föranleda någon kammarens åtgärd. Två av utskottets ledamöter ansågo emellertid i en reservation att motionen bort av utskottet tillstyrkas.

Första kammaren biföll ett i anslutning till reservanternas motivering ställt utredningsyrkande.

Andra kammarens första tillfälliga utskott inhämtade utlåtande från skolöverstyrelsen samt beredde svenska skolkökslärarinnornas förening, svenska lanthushållslärarinnornas förening, Sveriges husmodersföreningars riksförbund, Fredrika-Bremer-förbundet, Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund, folkpartiets kvinnoförbund, svenska landsbygdens kvinnoförbund och allmänna valmansförbundets centrala kvinnoråd tillfälle att yttra sig över motionen.

Skolöverstyrelsens utlåtande var likalydande med det av överstyrelsen till första kammarens första tillfälliga utskott avgivna utlåtandet.

Samtliga tillfrågade organisationer instämde i motionens syfte och tillstyrkte en utredning med undantag av *Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund*, vilket avstyrkte den föreslagna utredningen under hänvisning till att motionens motivering befunnes sakligt alltför ensidig och att genom andra initiativ och utredningar tecken redan funnes till en förbättring av utbildningsmöjligheterna på detta område.

Utskottet instämde i sitt utlåtande (utlåtande nr 6) i tanken att i första hand den kvinnliga ungdomen borde beredas tillfälle att lära sig vad motionärerna kallat hemvård. Dock ansågo utskottet det lämpligast att undervisningen koncentrerades till det nödvändigaste och ville skilja bland annat utbildning i gasskydd från detta sammanhang. Utskottet önskade icke få tillträdet till de föreslagna kurserna bundet vid någon bestämd ålder, ehuru dock en minimiålder av 16—17 år borde fastställas, samt avvisade bestämt varje tanke på att hemvårdsundervisningen skulle göras obligatorisk. Med stöd av vad som anförts hemställde utskottet, »att andra kammaren måtte för sin del besluta, att riksdagen skall i skrivelse till Kungl. Maj:t begära en allsidig och skyndsam utredning angående åtgärder för att mera allmänt

bereda den kvinnliga ungdomen möjlighet till ökad utbildning i hemvård och därmed närbesläktade samhälleliga uppgifter i enlighet med vad i motionen anförts samt att Kungl. Maj:t för riksdagen måtte framlägga de förslag, var till utredningen ger anledning».

Tre av utskottets ledamöter hemställde reservationsvis, att motionen icke skulle föranleda någon andra kammarens åtgärd.

Andra kammaren beslöt att med avslag på utskottets hemställan bifalla den till utskottsutlåtandet fogade reservationen. Då kamrarna alltså stannat vid skiljaktiga beslut, hade frågan fallit.

Vid 1939 års riksdag upptogs frågan i likalydande motioner i båda kamrarna, I: 109, II: 178, av samma motionärer som föregående år.

Utöver den motivering, som i motionen vid 1938 års riksdag anförts, framhöllo motionärerna, att det sedan förra riksdagen av skolöverstyrelsen framlagda förslaget om obligatorisk skolköksundervisning för flickor i folk- och fortsättningsskolor fortfarande ställde kvinnliga elever i de högre skolformerna utan obligatorisk sådan undervisning samt icke onödiggjorde de av motionärerna föreslagna kurserna i hemvård; snarare kompletterade dessa båda undervisningstyper varandra. I motionen bemöttes vidare en del argument vilka framförts i föregående års diskussion av frågan samt betonades att icke minst för arbetarkvinnorna en utbildning som åsyftade att ge kunskap om rationell hushållning och hemkötsel skulle vara av stort värde. Ytterligare betonade motionärerna att hemvårdsundervisningen på landsbygden nära sammanhänge med statsmakternas strävan för lantushållens rationalisering liksom att verklig yrkesskicklighet i husligt arbete som på få andra yrkesområden vore av väsentlig betydelse för samhällsekonomin i form av rationellare hushållning och förbättrad hemvård. Motionärerna upprepade sin i föregående års motion gjorda hemställan om en allsidig och skyndsamt utredning angående ökad utbildning i hemvård för den kvinnliga ungdomen.

Första kammarens första tillfälliga utskott inhämtade yttranden från Sveriges husmodersföreningars riksförbund, Fredrika-Bremer-förbundet, Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund, folkpartiets kvinnoförbund, svenska landsbygdens kvinnoförbund och högerns centrala kvinnoråd. Samtliga dessa tillstyrkte utredning med undantag av *Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund*, vilket ansåg att sedan föregående år ingenting inträffat ägnat att rubba förbundets då intagna ståndpunkt, samt *svenska landsbygdens kvinnoförbund*, vilket med hänsyn till lämpligheten att avvakta erfarenheter av den nyligen igångsatta hemkonsulentverksamheten avstyrkte utredning.

Utskottet anförde (utlåtande nr 14) att ett flertal åtgärder, av vilka några redan genomförts och andra planerats, enligt utskottets mening vore av grundläggande betydelse för motionens syften. Verkningarna av dessa borde därför avvaktas innan en utredning i enlighet med motionärernas förslag företogs. Utskottet hemställde därför, att motionen icke måtte till någon kammarens åtgärd föranleda. Till utlåtandet var fogat en reservation av fyra av utskottets ledamöter, i vilken hemställdes om en allsidig och skyndsamt ut-

redning av frågan i enlighet med vad i motionen anförts. Första kammaren följde reservationen.

Andra kammarens första tillfälliga utskott, vilket denna gång icke inhämtade yttrande från några institutioner eller organisationer, intog i sitt utlåtande (utlåtande nr 5) samma standpunkt som föregående år och tillstyrkte den föreslagna utredningen. I en av fyra ledamöter avgiven reservation, likalydande med det av första kammarens första tillfälliga utskott gjorda utlåtandet, hemställdes om avslag på motionen. Då andra kammaren följde reservationen och kamrarna alltså även denna gång stannade i skiljaktiga beslut, hade motionen fallit.

Vid 1941 års riksdag väcktes i frågan likalydande motioner, i första kammaren nr 123 av herr *Johan Bernhard Johansson* m. fl., i andra kammaren nr 163 av herr *Skoglund i Doverstorp* m. fl. Sedan hänvisning gjorts till tidigare riksdagars behandling av motioner i samma syfte påpekade motionärerna denna frågas oskiljaktiga sammanhang med den av regeringen igångsatta utredningen om skolväsendets rationalisering, vilken enligt sina direktiv borde särskilt tillse att skolundervisningen anpassades efter det praktiska livets behov. Motionärerna anförde härefter:

»Enligt vår mening torde i vidsträcktaste mening ingen fråga om ungdomens praktiska utbildning ha en sådan betydelse för samhällsekonomin som frågan att grundlägga allmänna insikter om rationellare hushållning och förbättrad hemvård. Starka skäl synas oss tala för att skolutredningen i sitt arbete att ordna flickornas praktiska utbildning ej inskränker sig till att undersöka folk- och fortsättningsskolornas möjligheter härvidlag utan sättes i tillfälle att bedöma hela detta stora problem i stort, med beaktande av önskvärdheten att anpassa olika delar av denna utbildning till olika åldrar samt i anslutning därtill samordna skolväsendet och statsunderstödd kursverksamhet på klokaste och billigaste sätt.»

På grund av vad som anförts hemställde motionärerna att till skolutredningen skulle hänskjutas även uppgiften att utreda frågan om ändamålsenligaste åtgärder för att mera allmänt bereda den kvinnliga ungdomen ökad utbildning i hemvård och därmed närbesläktade samhälleliga uppgifter. (I denna motion omnämndes icke utbildning i gasskydd och dylikt.)

Såväl första som andra kammarens första tillfälliga utskott tillstyrkte motionens hemställan, varvid dock andra kammarens första tillfälliga utskott i sin motivering betonade dels att kurserna i hemvård ej borde göras obligatoriska, dels att på skolstadiet även gossarna borde beredas tillfälle till en för dem avpassad undervisning i hem- och familjevård, detta »ej minst med tanke på det berättigade önskemålet att hos den uppväxande manliga ungdomen skapa större förståelse för det husliga arbetets värde och betydelse». Kamrarna stannade i skiljaktiga beslut genom att första kammaren biföll motionen men andra kammaren avlog densamma och frågan förföll därigenom.

Vid 1944 års riksdag väcktes motion i andra kammaren nr 240 av fröken

Ebon Andersson m. fl. »angående utredning om åtgärder för att bereda den kvinnliga ungdomen ökad utbildning i hemvård m. m.».

Motionen återger inledningsvis vilka motioner som tidigare behandlat denna fråga och redogör därefter för innehållet i dessa.

Motionärerna föreslår vidare att vid sidan av utbildning i skolor av olika slag läger kunna anordnas där eleverna under några månader skulle kunna erhålla teoretisk utbildning i hemvård och att denna därefter skulle följas av praktik i hem, företrädesvis på landsbygden.

Motionen utmynnade i en hemställan, att »riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte begära en utredning angående åtgärder för att mera allmänt bereda den kvinnliga ungdomen såväl teoretisk som praktisk utbildning i hemvård och därmed närbesläktade uppgifter».

Andra kammarens första tillfälliga utskott remitterade motionen till 1941 års befolkningsutredning, som i sin tur överlämnade den till delegationen för hem- och familjefrågor. Delegationens svar hade följande lydelse: »Inom delegationen pågår för närvarande ett utredningsarbete, som kommer att resultera i ett betänkande med förslag till åtgärder på det område, som i motionen beröras, beräknat att färdigställas inom de närmaste månaderna. Då det därefter blir tillfälle att upptaga frågan till behandling i hela dess vidd, finner delegationen skäl icke föreligga till att nu igångsätta en ny utredning för samma ändamål.

Med stöd av vad ovan anförts vill delegationen därför föreslå att motionen icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.»

En likalydande motion framlades i första kammaren. Denna remitterades till skolöverstyrelsen och ett flertal organisationer. Skolöverstyrelsen jämte två organisationer tillstyrkte utredningen medan fyra organisationer avstyrkte.

Såväl första som andra kammarens första tillfälliga utskott betonade vikten av att en ökad utbildning kommer till stånd för den kvinnliga ungdomen i fråga om hemvård, men hänvisade till att frågan ligger under bearbetning i befolkningsutredningens delegation för hem- och familjefrågor, varför utskottet fann sig böra hemställa, att motionen icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd. Riksdagen beslöt i enlighet med denna hemställan.

4. Vissa offentliga utredningar berörande frågor om utbildning på det husliga området.

1936 års lantbruksundervisningskommitté avgav den 6 oktober 1937 *betänkande med förslag angående den fasta lantbruksundervisningens ordnande* (SOU 1937: 33), vilket även behandlade undervisningen vid lantushållsskolorna. Kommittén föreslog att de kortare kurserna på 15 veckor vid dessa skolor skulle bortgå, att kurserna på 22 veckor skulle bibehållas med oförändrad kurstid och på det hela taget oförändrad form samt att årskurserna på 44 veckor anordnas efter i huvudsak samma riktlinjer som kurserna på 22 veckor, givetvis med en fördjupad och utvidgad undervisning. Bland annat

borde praktiska övningar i barnavård förekomma. Dessa och andra förslag som framförts i betänkandet upptogs i Kungl. proposition till 1938 års riksdag och biföllos av riksdagen. En ny stadga för lanthushållsskolorna i enlighet med förslaget utfärdades 1940.

Hemkonsulentutredningen inkom den 20 januari 1938 med förslag rörande statens medverkan för *anställande av hemkonsulenter å landsbygden m. m.* I förslagets motivering framhöll utredningen bland annat, att behovet av en snabb och djupgående reformering av arbetsförhållandena inom lanthushållen kunde anses klart ådagalagt. Ehuru utredningens uppdrag blott innefattade en del av de åtgärder som kunde leda härtill, vore övergången till förbättrade villkor att anse som en uppfostrings- och utbildningsfråga. Utan ökade fackliga insikter hos husmödrarna själva komme tekniska förbättringar knappast till åsyftad nytta. Erfarenheterna från de åtta hushållningssällskap, som infört en planmässig upplysningsverksamhet i hemvård bland landsbygdens kvinnor under ledning av en fast anställd hemkonsulent, bestyrkte att en helt genomförd hemkonsulentinstitution skulle vara av stor betydelse för denna upplysnings- och undervisningsverksamhet. Verksamheten skulle vara statsunderstödd efter samma principer som för jordbrukets konsulenter och innebära att en hemkonsulent anställdes inom varje hushållningssällskapsområde (två i vardera av de båda nordligaste länen). Kungl. Maj:ts proposition i anledning av förslaget bifölls av 1938 års riksdag. Hemkonsulenter tillsattes i enlighet med förslaget under 1938—39.

I sitt den 15 juni 1938 avgivna *betänkande angående »Landsbygdens avfolkning»* utvecklade *befolkningskommissionen* (SOU 1938: 15) sina synpunkter på kvinnoarbetet i jordbrukarhemmen samt påpekade att strävandena borde inriktas på att bibringa den kvinnliga ungdomen ökade kunskaper på hemarbetets olika områden för att därmed ge den förmåga att känna större intresse för och större trevnad i sitt arbete.

Den 25 februari 1939 avgav *1937 års utredning angående det mindre jordbrukets arbetsförhållanden* betänkande med förslag till åtgärder för *underlättande av kvinnornas arbete i de mindre lanthemmen* (SOU 1939: 6). Bland orsakerna till lanthusmödrarnas genom undersökningar och tidsstudier konstaterade långa arbetsdag på i medeltal 13 timmar och deras primitiva arbetsförhållanden framhöll utredningen förutom otillfredsställande ekonomiska förhållanden och dåliga byggnader med olämplig inredning även bristande insikter i hur hemarbetet rätt skall organiseras och bedrivas. Utredningen betonade »att hittills alltför litet åtgjorts för att bland husmödrarna sprida kännedom om hur deras arbete bör utföras för att tid och krafter skola sparas».

5. Förslag rörande den husliga utbildningen avgivna av enskilda organisationer.

År 1939 framlades av en kommitté inom *fortsättningsskolans lärarförbund* ett förslag till *ny typ av fortsättningsskola*, enligt vilket folkskolans sjunde

skolår och fortsättningsskolan tillsammans skulle utgöra en tvåårig överbyggnad på folkskolan, avsedd att ge dels en avslutande allmänt medborgerlig bildning, dels en yrkesorientering. Denna senare skulle bland annat omfatta obligatorisk undervisning i ämnena hushållsgöromål och sömnadsarbete för såväl gossar som flickor.

I skrivelse till statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet den 28 juni 1941 gjorde *svenska skolkökslärarinnornas förening* en framställning angående *undervisningen i hushållsgöromål i olika skolformer*. Inledningsvis påpekades, att i hela sin omfattning denna undervisning främst toge sikte på och behandlade olika områden av hemarbetet och hemlivet och till följd härav vore att anse som i hög grad fostrande ur allmän medborgerlig synpunkt. Vid en därpå följande genomgång av undervisningen i olika skoltyper uttalades anslutning till skolöverstyrelsens ovan refererade förslag om obligatorisk undervisning i hushållsgöromål för flickor men framfördes önskemål att denna delvis skulle förläggas till folkskolan och sammanlagt omfatta en minimitid av 270 timmar, att barnavård i större omfattning samt hem- och familjekunskap skulle upptagas som läroämnen, att större plats skulle beredas ämnet medborgarkunskap för flickorna samt att även gossarna skulle hava tillfälle att deltaga i undervisningen i hushållsgöromål med hemvård.

Vidare hemställde föreningen att ämnet hushållsgöromål skulle göras obligatoriskt för flickor även i högre skolor med en undervisningstid på minst 180 timmar samt att gossarna i dessa skolor skulle ha tillfälle till frivilligt deltagande i en för dem avpassad undervisning i ämnet.

Beträffande yrkesundervisningen i husligt arbete ansåge föreningen de i skolöverstyrelsens förslag till ny yrkesskolstadga den 9 december 1936 nämnda två typerna hushållsskolor och husmodersskolor alltför likartade för att kunna fylla hela behovet av yrkesutbildning på detta område. Föreningen ville därför föreslå en grundläggande utbildning i husligt arbete för flickor som fyllt 15 år i hushållsskolor, omfattande dels kortare kurser med minst 22 arbetsveckor, dels ettåriga kurser, eventuellt kallade lägre husmodersskolor, med minst 34 arbetsveckor. För elever som genomgått hushållsskola borde möjlighet till specialutbildning för yrkesanställning samt till högre husmodersutbildning erbjudas. Föreningen instämde i syftet med de motioner angående beredande åt den kvinnliga ungdomen av ökad utbildning i hemvård som väckts i riksdagen men ansåge att denna utbildning borde vara frivillig.

»Tvång skulle måhända på det högre åldersstadium, där husmodersutbildningen bör förekomma, medföra olust för det husliga arbetet och för mången innebära ett ovälkommet avbrott i studier eller förvärvsarbete. En frivillig, avgiftsfri husmodersutbildning däremot skulle säkerligen vinna mycket stor tillslutning. Att ett verkligt intresse för sådan utbildning redan nu förefinnes är uppenbart. Därom vittnar bland annat det stora elevantalet vid hushållsskolor och husmoderskurser.»

Genomförandet av obligatorisk undervisning i hushållsgöromål i de all-

männa skolorna komme enligt föreningens förmenande att kräva starka krav på en utvidgad rådgivningsinstitution och inspektion av fackutbildade lärarinnor. Såväl verkstadsskoleutredningen som sakkunniga inom ecklesiastikdepartementet för omorganisation av skolöverstyrelsen hade uppmärksammat denna fråga samt föreslagit som behövt ett undervisningsråd jämte en konsulent i husligt arbete i skolöverstyrelsen och en byrådirektör jämte en konsulent i överstyrelsen för yrkesutbildning. De båda föreslagna konsulenterna skulle dock tjänstgöra endast två månader om året. Med principiell anslutning till dessa förslag ansåge föreningen det nödvändigt att konsulentbefattningarna gjordes till helårstjänster och krävde dessutom en ökning av antalet lokala inspektriser.

Sveriges husmodersföreningars riksförbund framlade på hösten 1941 ett betänkande kallat *Hem och familj i vår medborgarfostran jämte några synpunkter på utbildningen för husligt arbete*. Med hänvisning till befolkningsfrågans läge betonade förbundet häri inledningsvis att detta »aktualiserat kraven på en allmän förnyelse av vår skolundervisning i riktning mot en — positiv hem- och familjeinställning». Det borde fastslås vara ett av skolans mål att förbereda ungdomen för familjeskap, vilket borde ske genom en undervisning, dikterad efter det verkliga livets behov. Denna undervisning skulle, meddelad på olika stadier och i naturligt sammanhang med redan existerande skolämnen, inriktas på att ge såväl gossar som flickor förmåga att reda sig själva i det praktiska livet, en orienterande grundkunskap om hem och familj och en positiv inställning till familjebildning. Därtill skulle i en enligt förslaget av fortsättningsskolans lärarförbund reviderad fortsättningsskola införas ett ämne, förslagsvis kallat hemvård, vilket skulle inrymma förutom den egentliga hushållsundervisningen även annat, som hade samband med hemmets praktiska skötsel och familjens vård, bland annat grunderna för spädbarns- och småbarnsvård. Detta ämne borde uppdelas på två årskurser, varav den första skulle ge en mera allsidig och grundläggande kunskap och vara obligatorisk för såväl gossar som flickor och den andra skulle innebära en starkare specialisering på hushållsgöromål och barnavård samt företrädesvis avses för flickor, ehuru även gossar skulle kunna beviljas tillträde.

Beträffande lärdomsskolorna ansåge förbundet det nödvändigt med en genomgripande pedagogisk reformering framför allt av dessa, innan önskemålen härvidlag kunde realiserars. På grund härav inskränkte man sig till att lämna vissa detaljförslag, vilka rörande det praktiska hushållsarbetet innebure obligatorisk undervisning häri för såväl gossar som flickor i realskolan.

Den egentliga yrkesutbildningen för husligt arbete skulle först och främst ta formen av en normerad gemensam utbildning för husmödrar, hemsystrar och hembiträden, ledande till en »hemhushållningsexamen». Utbildningen skulle omfatta cirka 1 200 timmar (8 månader) och föregås av två års praktik. Därtill skulle finnas speciell utbildning för barnsköterskor, mera kvalificerade

hembiträden och husföreståndarinnor, special- och fortbildningskurser för husmödrar samt yrkeskurser för personal på anstalter och restauranger.

Förbundet betonade vidare starkt nödvändigheten av att lärarinnorna i husligt arbete finge utvidgad och förbättrad utbildning, tryggare anställningsvillkor och bättre löneförmåner.

Beträffande utbildningen borde redan befintliga studielinjer utbyggas och förbättras och nya sådana införas för utbildning av krafter för rådgivning och olika former av folkpedagogisk verksamhet, för ledningen av storkök och för expertarbete inom industrien. Dessutom föreläge behov av en högre utbildning, dels för den som skulle undervisa de nyssnämnda grupperna, dels för dem som borde givas möjlighet att bedriva forskningsarbete på detta fält. För samtliga dessa utbildningsuppgifter, vilka torde bäst lösas i ett sammanhang, föreslogs inrättandet av ett statens hushållningsinstitut. De nuvarande skolköks- och lanthushållsseminarierna borde bland annat kunna åta sig den förutbildning för inträde till institutet, som vore nödvändig.

Till slut påpekade förbundet vikten av en väl organiserad högsta ledning av och inspektion över den husliga utbildningen. Förbundet instämde i kravet från svenska skolkökslärarinnornas förening (se ovan) på heltidsanställning för samtliga tjänster i den rådgivande och inspekterande verksamheten samt framförde ånyo sitt tidigare önskemål om en kvinnlig byråchef i lantbruksstyrelsen för överinseendet över undervisningsverksamheten i lanthushållsskolorna och hemkonsulentverksamheten.

Kap. II. Betydelsen av utbildning för familjeskap och hemarbete.

Principiella synpunkter på undervisningens ordnande.

Det har för befolkningsutredningen framstått som självklart, att om man önskar skapa gynnsamma betingelser för ett ökat barnantal, gäller det främst att förbättra familjens förhållanden, dels genom att bereda den ökad ekonomisk trygghet och dels genom att stärka dess möjligheter att fylla sina mångskiftande uppgifter som centrum för konsumtion, för uppfostran, för hälsovård och allmän omvårdnad av barn och vuxna och för det mänskliga samlivet överhuvudtaget.

De åtgärder, som kunna vidtagas för att skänka familjen det behövliga ekonomiska stödet, erbjuda ett stort antal organisatoriska problem, vilka utredningen upptagit till behandling i olika sammanhang. Dylika åtgärder gälla i allmänhet yttre förhållanden och innebära att förändringar och utbyggnader genomföras av olika samhälleliga välfärdsanordningar.

På ett annat plan och därför i viss mån svåråtkomligare och svårare att överskåda äro de åtgärder, som kunna tänkas tjäna till att stärka familjen inifrån och ge den ökad aktivitet såsom människovårdande och kulturskapande organ. En av de vägar som utredningen funnit sig böra anvisa såsom ledande mot ovan antydda mål är uppfostrans och undervisningens. Genom de skolor och utbildningsanstalter, som samhället förfogar över, böra sådana kunskaper och färdigheter bibringas de unga blivande hembildarna, att de ha bästa möjliga förutsättningar för att skapa sig ett rikt och mångsidigt familjeliv. En dylik uppfostran till familjeskap bör ges åt såväl männen som kvinnorna enär bägge gemensamt måste bära ansvaret för hemmets uppbyggnad och för barnens vård och fostran. Icke minst när det gäller de blivande familjefäderna är det betydelsefullt att dessa få insikter rörande t. ex. uppfostringsfrågor, kostfrågor, heminredningsfrågor.

Ehuru således väsentliga delar av familjekunskapen böra inhämtas av både män och kvinnor, är det dock helt naturligt, att det dominerande intresset kommer att gälla den undervisning, som på detta område kommer kvinnor till del. Den större delen av alla kvinnor ha arbetet inom hemmen som sin väsentliga livsuppgift. Deras större eller mindre kunnighet och förmåga influerar på familjens ekonomiska situation, på hälsotillståndet hos familjemedlemmarna, på resultat av barnuppfostran och överhuvudtaget på hemmiljöns utformning.

Det har i många sammanhang påpekats, att denna kvinnornas insats på hemmets område i vårt nuvarande samhälle är mindre självklar och outhärlig än under tidigare samhällsformer och detta äger givetvis sin riktighet. Man har till och med velat påstå, att hela den nuvarande formen för hemmets

uppbyggnad är stadd i upplösning, och att man har att förutse en utveckling, som genom att å ena sidan avlasta många av hemmens nuvarande uppgifter på andra institutioner och å andra sidan ge männen större meddelaktighet i hemarbetet, frångår kvinnorna deras nuvarande ansvar såsom »home-maker», hemskapare, och ge män och kvinnor likartade uppgifter inom dels arbetslivet och dels familjen. Huruvida en dylik utveckling är att vänta inom överskådlig tid för vårt samhälles del undandrag sig befolkningsutredningens bedömande. I intet land på ett motsvarande stadium som vårt i fråga om industrialisering och levnadsstandard ha några starkare tendenser visat sig till att kvinnorna skulle släppa hemarbetet som central uppgift, trots att denna i så väsentlig grad kringskurits i jämförelse med förhållandena under tidigare epoker. Genom sina självklara barnavårdande uppgifter komma kvinnorna på ett helt annat sätt än männen att stå i familjens mitt. Trots den ökning, som i vårt land skett av de gifta kvinnornas förvärvsarbete i vissa större städer, ha icke heller där några förändringar inträtt i fråga om kvinnornas uppgifter och ansvar, när det gäller den centrala familjevården. Det är alltså kvinnorna som, även när de inom arbetslivet äro sysselsatta under lika lång arbetsdag som sina män, och även när de sakna speciell utbildning för hemarbete, ha ansvaret för barnen, ha hand om inköp och vård av de ting, som behövas för det dagliga livet och överhuvudtaget stå som organisatörer av hemmet. Och denna grupp förvärvsarbetande husmödrar utgör ju endast en ringa procent av alla dem, som ägna hela sin arbetstid åt hemmet.

Befolkningsutredningen anser sig således kunna konstatera, att en allmän uppfostran för föräldraskap och hembildning är behövlig för både män och kvinnor och att de uppgifter, som kvinnorna för närvarande ha och inom den närmast överskådliga framtiden torde komma att få inom familjeenheten, gör det motiverat att speciellt utbilda dem på hemarbetets område.

I föreliggande betänkande framlägger befolkningsutredningen resultatet av utredningar och förslag som utarbetats av delegationen för hem- och familjefrågor rörande utbildningen för familjeskap och hemarbete, eller uttryckt i den term, som brukar användas rörande detta utbildningsområde, *den husliga utbildningen*.

I ett första avsnitt (kap. III) beröras hemfrågornas ställning inom den allmänna skolan och framläggas vissa principiella synpunkter på detta problem. Denna fråga har emellertid icke upptagits till någon mera ingående behandling beroende på att 1940 års skolutredning förbereder förslag rörande lärokursernas uppläggning inom samtliga skolformer, och det har därför icke ansetts möjligt att nu lösbryta de kursmoment det här gäller för särskild behandling.

I ett följande avsnitt (kap. IV) framläggas förslag om hur den husliga utbildningen för flickorna efter skolan bör ordnas. Utredningen har därvid haft att i första hand taga ställning till en fråga av rent principiell natur rörande denna utbildning, nämligen om den skall vara obligatorisk eller ej.

I den diskussion, som under de senaste åren förts i vårt land rörande åt-

gärder, som borde vidtagas för att förbättra hemmens läge, har ett mycket stort intresse samlat sig kring den husliga utbildningsfrågan. Detta framgår bland annat av de redogörelser som lämnats i kap. I beträffande behandlingen av frågan om den husliga utbildningen inom riksdagen, offentliga utredningar och inom vissa organisationer samt av svaren på den rundfråga till olika kvinnoorganisationer, som befolkningsutredningens delegation för hem- och familjefrågor vidtagit och som publiceras som bilaga I. En stor enighet har rått därom, att en grundläggande såväl praktisk som teoretisk utbildning för familjeliv och hemarbete bör ges inom de allmänna skolorna, men att skolundervisningen icke kan ge en tillräcklig förberedelse för husmodersgärningen. Man har därför allmänt velat förorda, att flickorna i 17—20 års åldern skola genomgå en allsidig huslig yrkesutbildningskurs, där dels ett väl tillmätt utrymme ges för teoretisk undervisning och dels en grundlig praktisk träning erhålles.

Enligt en åsiktsriktning, som vunnit förespråkare inom tämligen vida kretsar, skulle denna utbildning göras obligatorisk. Man hävdar, att det endast är på denna väg, som man kan nå alla flickor. Blir utbildningen frivillig komma skolorna att rekryteras bland de mest ambitiösa och praktiskt inriktade flickorna, medan ett betydande skikt bland dem som allra bäst behöva kunskaperna komma att gå till sina uppgifter som mödrar och husmödrar med en otillfredsställande yrkeskunnighet. Gentemot invändningen att det är betänkligt att lägga på flickorna en mer omfattande utbildningsplikt än på pojkar svarar man med att hänvisa till de senares värnplikt, som för dem i många fall betyder en ganska besvärande försening av yrkesutbildningen eller av karriären inom arbetslivet.

Det mest konsekventa genomförandet av en obligatorisk husmodersutbildning förutsätter, att alla flickor inom en viss årsklass få genomgå en likartad kurs. Man tänker sig inkalla exempelvis 18-åringarna under 5 à 6 månader och i allmänhet förlägga dem till internatskolor eller läger och ge dem en effektiv och allsidig standardkurs. Hela detta utbildningssystem torde, för att kunna bli effektivt och genomföras under rimlig tid, förutsätta att staten står för kostnaderna och dirigerar det hela centralt.

Även från några bland dem som förfäktat nödvändigheten av att göra husmodersutbildningen obligatorisk har emellertid invändningar rests mot sättet att genomföra den, genom att alla flickor årsklass efter årsklass skola genomgå en likartad utbildning. Man påvisar, att en organisationsapparat, som innebär att alla flickor i en årsklass dragas ut ur arbets- och yrkesliv för att samlas i förläggningar för gemensam undervisning måste dels verka menlig på arbetslivet, dels draga väldiga kostnader. En synnerligen omfattande statlig administrationsapparat fordras för att det hela skall fungera väl.

En annan väg varigenom det önskade resultatet, huslig utbildning åt alla kvinnor, skulle nås och som anses kunna fungera mera smidigt har emellertid också anvisats. Enligt denna skulle man icke ange någon bestämd tidpunkt i flickornas liv, då husmodersutbildningen skulle förvärfvas utan endast

fastställa en viss minimikurs och föreskriva att alla kvinnor före exempelvis 25-års-åldern skulle ha inhämtat denna. En dylik anordning skulle möjliggöra ett mera smidigt utnyttjande av redan existerande utbildningsformer och en större frivillig spridning av eleverna, vilket skulle göra det hela lättare att administrera. Staten skulle icke behöva övertaga skolorna utan endast stimulera deras utbyggnad och övervaka att kurser av olika slag verkligen finnes tillgängliga i såväl städerna som på landsbygden. Varje flicka skulle så långt möjligt få genomgå de olika kurserna vid den tidpunkt, på den ort och på det sätt, som passade henne bäst. Hon skulle kunna lägga in dem i sin ordinarie skolutbildning, om hon för denna valde en skolför, där kurserna helt eller delvis tillhandahölles; det skulle också ges tillfälle för henne att förlägga dem till eftermiddagarna, till arbetslöshetsperioder eller tillfälliga ledigheter. Hon skulle kunna koncentrera utbildningen eller sträcka ut den över en längre tid under de nämnda åren. Kontroll över genomgångna kurser skulle ske på det sätt, att varje flicka erhöles en »mönstringsbok» eller »betygsbok», där genomgångna kurser inskrevdes; boken skulle periodvis insändas till en central myndighet för granskning. Försumlighet att anmäla sig till kurserna inom den utbildningspliktiga tiden skulle på lämpligt sätt beivras.

När befolkningsutredningen haft att taga ställning till dessa olika förslag beträffande en obligatorisk husmodersutbildning, har utredningen i första hand tagit upp själva principfrågan om en huslig utbildning bör göras obligatorisk för flickorna.

Av de synpunkter, som utredningen redan inledningsvis framfört, framgår att utredningen kommit till den slutsatsen, att det är önskvärt, att flickorna ges en särskild för dem tillrättalagd yrkesutbildning för husmodersuppgiften. Utredningen vill vidare konstatera, att så gott som alla flickor ha behov av och få nytta av en dylik utbildning. Visserligen finnas många, som under uppväxtåren äro sysselsatta med hemarbete och förvärva en omfattande praktisk kunnighet, men de få dock sällan den allsidighet som är önskvärd eller den välbehövliga teoretiska bakgrunden till sitt arbete. Och det stora flertalet flickor äro under de tidigare ungdomsåren så pass engagerade av skolgång och förvärsarbete att deras praktiska träning blir tämligen sporadisk. När de i och med äktenskapet få nya betydelsefulla uppgifter inom sina hem äro de hänvisade till att experimentera sig fram på egen hand till ett passabelt kunnande. Även de kvinnor, som inte gifta sig, ha nytta av kunnighet på hemarbetets område, då det ökar deras möjligheter att skapa sig ett eget hem och en trivsam miljö.

Betydelsen av ifrågavarande utbildning för de unga kvinnorna är ur hennens och de enskilda individernas synpunkt sålunda oomtvistlig.

Att en god husmodersutbildning kommer till stånd är emellertid också ett samhällsintresse. Genom kvinnornas, husmödrarnas, händer gå stora delar av nationalinkomsten. Deras sätt att utnyttja tid, arbetskraft, varor och pengar bli för hemmen direkt värdeskapande eller motsatsen. Om samhälleliga strävanden i avsikt att stödja hem och familj t. ex. genom bidrag i olika for-

mer till familjernas konsumtion skola få önskat resultat beror ytterst på husmödrarnas förmåga att utnyttja resurserna. Det är således ur samhällsekonomisk synpunkt angeläget att genom effektivisering av husmodersutbildningen ge kvinnorna ökade förutsättningar för husmodersuppgiften.

Men fastän befolkningsutredningen sålunda anser att en huslig utbildning är önskvärd för alla flickor, ställer sig utredningen ändå synnerligen tveksam beträffande lämpligheten att göra denna obligatorisk.

Genomförandet av en obligatorisk huslig utbildning för flickor måste med nödvändighet innebära ingripande åtgärder för såväl den enskilde som samhället av stor räckvidd, ekonomiskt och organisatoriskt. Med en obligatorisk undervisning för en grupp av människor i vuxen ålder i och för inhämtandet av vissa yrkeskunskaper vore en i vårt land ny väg beträdd. Att ställa de unga kvinnorna i en dylik särställning måste inge tvekan ur flera synpunkter.

Med hänsyn till den omstöpning vari hela vårt skolväsen befinner sig, kan det tänkas att en obligatorisk huslig utbildning genomförd nu i en enhetlig form kan föranleda flickornas tillbakasettande vid reformer t. ex. gällande eventuellt utökad allmänbildning. En avvaktande hållning synes ur denna synpunkt motiverad.

Otvivelaktigt skulle ett förslag om en obligatorisk huslig utbildning utlösa en kraftig reaktion i vida kretsar. Fortfarande torde på många håll finnas stor brist på förståelse för betydelsen av att husmödrarna få skolning för sitt arbete. Förutsättningen för att obligatorisk huslig utbildning skall få de praktiska verkningar som avsetts är givetvis en allmänt positiv inställning till utbildningskravet. Utredningen har icke kunnat bibringas den meningen, att förutsättningarna för en dylik inställning hos allmänheten föreligger och anser för den skull tidpunkten inte vara inne att nu rekommendera ett förslag av så genomgripande natur.

Ur pedagogisk synpunkt kan det ifrågasättas om det är önskligt att göra den husliga yrkesutbildningen obligatorisk. Därmed torde omöjligen kunna undvikas att många förbli ointresserade eller rent av negativt inställda till undervisningen. Det kan befaras att, ordnad på detta sätt, standarden på undervisningen skulle sjunka, effektiviteten efter hand minskas och undervisningen bli alltmer pedagogiskt svårmanövrerbar. Ett frivilligt av eget intresse dirigerat inhämtande av kunskaperna innebär ur psykologisk synpunkt stora vinningar.

Utredningens föreliggande förslag till utvidgning av utbildningsmöjligheterna avse att uppnå största möjliga elevrekrytering på bredast möjliga bas. Målet måste vara att bereda så förmånliga ekonomiska villkor åt dem som genomgå en huslig grundutbildning, att ingen av ekonomiska skäl skall avstå från en dylik. Ett annat hinder återstår även att undanröja nämligen risken för de unga flickorna att förlora sin arbetsanställning om de avbryta sitt arbete för att gå igenom en huslig skola. Vore utbildningen obligatorisk, skulle denna fråga självklart kunna lösas på samma sätt som när det gäller männens värnplikt. Det synes emellertid utredningen ingalunda uteslutet,

att man även utan en obligatorisk utbildning lagligen reglerar detta förhållande. Utredningen föreslår därför att frågan om att genom en lagbestämelse bereda skydd mot avskedande i samband med genomgång av huslig grundutbildning upptages till särskild prövning.

En obligatorisk huslig utbildning om än genomförd etappvis måste ställa statsverket inför väldiga utgifter. Efter en uppskattning av 40 000 flickor per årsklass och en kostnad för undervisning och uppehälle av 1 000 kronor per elev torde den approximativt beräknas till 40 miljoner kronor per år. Härtill komma kostnader för skolbyggnader, administration, resor etc., vilka sammanlagt måste stiga till mångdubbelt detta belopp.

Även om utredningen menar, att kostnaderna icke i och för sig borde få avskräcka, om man vore övertygad om att man därmed på bästa sätt skulle åstadkomma en allmän höjning av den husliga yrkeskunskapen i vårt land med hänsyn till de stora värden, som kunna utvinnas och de rent ekonomiska vinster, enskilda och samhälleliga, som på längre sikt utan tvekan stå att erhålla genom en dylik höjning, förstärker å andra sidan hänsynen till kostnaderna än mer den tveksamhet, som utredningen utifrån andra bedömningsgrunder givit uttryck åt. Den statsfinansiella situationen och de anslagskrav på statsmakterna, som efterkrigstiden säkerligen kommer att medföra, äro realiteter, som icke ha kunnat förbises.

Befolkningsutredningen anser alltså icke, att det för närvarande är rätta ögonblicket att göra försök att lösa frågan om att skaffa *alla* flickor i vårt samhälle en utbildning för husmodersuppgiften utan anser, att man bör pröva sig fram med olika delreformer, som utan tvekan synas befogade. Vid behandlingen av frågan inom delegationen för hem- och familjefrågor har delegationens flertal omfattat denna åsikt, medan en medlem framfört en avvikande uppfattning, som framföres i särskilt yttrande.

Utredningens försiktiga och avvaktande hållning beträffande de stora principfrågorna innebär emellertid icke att icke utredningen rekommenderar ett livligt reformarbete på här berörda område. Såsom framgår av i det följande redovisade uppgifter rörande det antal flickor som för närvarande få en tillfredsställande huslig yrkesutbildning är detta mycket ringa, cirka 6 % av en årgång. En större efterfrågan än som har kunnat tillfredsställas råder på platser vid husliga skolor och kurser. Om utbildningen kan bli mera ekonomiskt förmånlig och om en ökad reklam göres för skolorna räknar man med att den frivilliga tillströmningen bör kunna mångdubblas. De uppgifter, som vänta på sin lösning, äro således talrika och så arbets- och penningkrävande, att verkliga krafttag torde fordras för att genomföra dem och att såväl staten som landsting, kommuner och enskilda måste lämna en omfattande medverkan.

Sedan befolkningsutredningen således principiellt avvisat tanken på en obligatorisk utbildning skulle utredningen icke ha anledning att närmare ingå på de olika former, som föreslagits för denna utbildnings ordnande. Utredningen vill emellertid påpeka att det ena förslaget, som avser att inkalla flickorna per årsklass och förutsätter, att staten från början bygger upp en organisation för

ändamålet, är helt oförenligt med utredningens ståndpunkt. Det andra förslaget däremot, som innebär, att flickorna skulle åläggas att före en viss ålder ha genomgått en minimiutbildning, som kunde tagas i vilken form och vid vilken tidpunkt de själva önska, synes utredningen i fråga om sina praktiska konsekvenser för de närmaste åren väl sammanfalla med utredningens arbetsprogram. Detta förslag innebär icke en omstöpning från grunden av hela det nuvarande utbildningssystemet och icke tvång att träffa ett omedelbart och definitivt avgörande beträffande frågan om utbildningen skall bli obligatorisk eller ej. Förslaget förutsätter tvärtom en lång försöks- och utbyggnadstid, innan man kan komma därhän, att man kan hänvisa varje flicka till att söka sig till en huslig utbildningskurs. De som önska se genomförd den senare linjen för en obligatorisk huslig utbildning böra alltså kunna instämma i det förslag som befolkningsutredningen i det följande framlägger, som går ut på, att en kraftig utbyggnad av utbildningssystemet skall företagas. Frågan om hur långt denna utbyggnad skall gå och om den skall bli obligatorisk eller ej kan ju när som helst aktualiseras vid en senare tidpunkt.

Befolkningsutredningen har således i kapitel IV framlagt förslag om hur den husliga yrkesutbildningen skall byggas ut och hur en förnyelse skall ske av kursplaner och skoltyper. Utredningen förutsätter, att undervisningsanstalterna, såsom för närvarande är fallet, skola drivas av landsting och kommuner eller enskilda, men att staten skall stimulera deras tillkomst genom ett ökat statsbidrag och ökad verksamhet inom ett centralt undervisningsorgan, som ger förslag och anvisningar beträffande bästa sättet att få i gång och driva olika skoltyper. Rekryteringen till skolor och kurser skall vara frivillig, men stimuleras på olika sätt, genom en ökad allmän propaganda för skolorna och genom avgiftsfrihet och ökning av stipendiebeloppen för eleverna.

Det viktigaste som kan göras för att åstadkomma en ökad rekrytering till dessa skolor, anser utredningen dock vara att det husliga arbetet får karaktären av ett verkligt yrke, som kan ge en tryggad försörjning och avancemangsmöjligheter. Om utbildningen ger en bestämd grundkompetens och kan påbyggas med olika specialutbildningar, som kunna leda till högre trappsteg på yrkesområdet, anser utredningen att ett betydande framsteg i riktning mot en förbättrad yrkesställning för de husligt arbetande kvinnorna bör kunna uppnås. Men för att en verklig och varaktig förbättring skall ske, är det givetvis utslagsgivande att från samhällets sida en annan uppskattning ges åt yrkesutövarna på området genom en social värdestegring av deras arbete och främst genom att de få bättre betalt. Genom bristen på arbetskraft på hembiträdenas arbetsmarknad har under de senaste åren på detta område skett en ganska väsentlig lönehöjning, som bör få goda verkningar för höjandet av uppskattningen av detta yrke. Inom mera kvalificerade yrkesgrenar har däremot ingalunda motsvarande förbättringar skett. Hemvårdarinnor, tvättföreståndarinnor, köksföreståndarinnor, storhushållshusmödrar, lärarinnor och konsulenter, yrkesutövare av alla grader ligga betydligt under den nivå, som

borde vara rimlig för befattningshavare med deras kvalifikationer och ansvar. Befolkningsutredningen vill starkt understryka, att en allmän höjning av standarden på den husliga kunskapen i vårt land såväl inom som utom hemmen förutsätter att de nämnda grupperna få en förbättrad ekonomisk ställning.

Sedan *den husliga yrkesutbildningen* behandlats i kap. IV med anläggandet av ovan angivna synpunkter lämnar befolkningsutredningen i kap. V en redogörelse för *kurs- och konsulentverksamheten*. Utredningen önskar på detta område ett mera enhetligt system och större samordning av olika krafter samtidigt som en kraftig utbyggnad fordras.

I kap. VI upptager utredningen till behandling *lärarutbildningen* och i kap. VII *den centrala ledningen* för den husliga undervisningen, varefter i kap. VIII *en sammanfattning* göres av utredningens viktigaste förslag.

Kap. III. Undervisning rörande hemfrågor i de allmänna skolorna.

I den skoldiskussion, som under de senaste åren förts i vårt land, har allt starkare framhävts, att skolan måste mer än den gjort förbereda barnen för familjebildning och föräldraskap. Detta kan ske dels genom att inom de egentliga kunskapsämnenas ram ges rum för frågor som röra hem och familj, och dels genom att särskilt utrymme beredes åt ämnen som meddela kunskaper och färdigheter av direkt praktisk betydelse för dem som i en framtid få ansvar för en familj.

Önskemål när det gäller den första punkten, nämligen en förstärkning inom den allmänna undervisningen av de kursmoment som gälla familjen och hemmet ha utförligast framförts av Sveriges husmodersföreningars riksförbund i dess skrift: »Hem och familj i vår medborgarfostran». Förbundet skriver bland annat — — — »alla, både pojkar och flickor, behöver ha en översiktlig kunskap om hemfrågorna i deras samhällsinfattning, behöver lära sig att reda sig själva på egen hand med livets praktiska ting, behöver delges en positiv familjeinställning och förberedas att gemensamt bära en hel del familjeuppgifter. — — — Lärostoffet i familjekunskapen kan delas upp på skolans övriga ämnen och på ett naturligt sätt anknytas till redan befintliga kursmoment.» Förbundet exemplifierar sina synpunkter genom en diskussion av folkskolans kursplaner och föreslår kompletteringar på ett flertal punkter. Man önskar sålunda bland annat att inom hembygdsundervisningen de detaljer, som behandla bostaden, familjen och arbetsorganisationen i hemmet skola bli mera konkreta och realistiska än nu, att inom geografiundervisningen människans och det mänskliga arbetets insats starkare skall framhåvas, att inom naturkunnighet och hälsolära skall upptagas även psykisk hälsolära, allmän vardagspsykologi, problemen om samlevnaden inom familjen, utförligare sexualkunskap etc. Inom historia och medborgarkunskap önskar man mer utrymme för skildringar av fredligt vardagsliv under olika epoker och för synpunkter på familjens samhälleliga betydelse. Likaså vill man att sådana sociala problem som befolkningsfrågan och bostadsfrågan ägnas mera ingående studier. Inom modersmålet, påpekas det, böra goda möjligheter ges att t. ex. välja innanläsningstexter, som behandla familjespörsmål på ett slående och intresseväckande sätt och likaledes böra dylika frågor upptagas inom uppsatsskrivningen. I räkneläran föreslås, att exempel tagas från hemmets intresseområden och sammansättas på sådant sätt, att man får en allsidig presentation av räknekunskapens användning i vardagslivet.

Befolkningsutredningen vill understryka vikten av dessa Husmodersförbundets önskemål. Då 1940 års skolutredning har på sitt program frågan om kursplanernas revidering, förutsätter befolkningsutredningen, att *de många*

goda uppslag, som innehållas i Husmodersförbundets skrift, ingående prövas och beaktas, när nya undervisningsplaner och läroböcker skola utarbetas. Befolkningsutredningen anser det angeläget att i detta sammanhang understryka vikten av att vid lärarutbildningen tillräckligt utrymme lämnas för ett framläggande av hela den allmänna familjesyn, som bör genomsyra undervisningen. Lärarna böra mera ingående än vad som nu sker konfronteras med befolkningsfrågans olika aspekter och de krav, som böra ställas på folkundervisningens medverkan till främjande av familjen. För att den högre undervisningen på detta sätt skall kunna ge fruktbringande impulser fordras emellertid i sin tur, att vi i vårt land få en familjesociologisk forskning och en kvalificerad litteratur i de frågor det gäller. Det råder för närvarande en mycket stor brist på verk, där frågeställningar som röra familjen upptagas till vetenskaplig granskning och analys.

Vid sidan av önskemålen om att en fördjupad allmän familjesyn skall få sin plats i den allmänna undervisningen ha från många håll förslag framförts om att större plats på skolans schema skall ges åt de praktiska ämnena slöjd och hushållsgöromål.

En precisering av synpunkterna på de praktiska ämnenas betydelse ges i den av Svenska skolkökslärarinnornas förening år 1941 avgivna skrivelsen till ecklesiastikdepartementet. Där påpekas, att den tidiga undervisningen i praktiska ämnen inom skolan har en allsidig pedagogisk betydelse, tränar förmågan av självverksamhet, åstadkommer ett värdefullt samspel mellan manuell och intellektuella färdigheter och ger en ur fysisk synpunkt värdefull motvikt till det stillasittande arbetet.

Liknande synpunkter framföras av 1940 års skolutredning i dess principbetänkande (SOU 1944: 2). Skolutredningen skriver: »I folkskolan ha också manuell sysselsättningar av olika slag länge tillmätts stort värde ur uppfostringssynpunkt. Undervisningen i slöjd ger därjämte åt såväl gossar som flickor praktiska färdigheter av oundgängligt värde. — — — För ämnet hushållsgöromål gäller, att det praktiska arbetet skall utgöra en motvikt mot stillasittande och på ett sunt sätt tillfredsställa lärjungarnas verksamhetslust, samtidigt som det uppövar deras händighet, vänjer dem vid renlighet, ordning och noggrannhet samt lär dem aktsamhet och sparsamhet. — — —

Befolkningsutredningen har, under sysslande med frågan om vilka kunskaper som på olika stadier böra bibringas ungdomen för att förbereda den för familjeskapet, blivit alltmera övertygad om betydelsen av att *ämnena slöjd och hushållsgöromål få ökat utrymme på schemat och att de, vilket icke är minst angeläget, underkastas en ingående granskning i fråga om kursinnehåll och undervisningsmetoder.*

Utredningen delar de synpunkter, som framförts av såväl skolkökslärarinnornas förening som skolutredningen, att de praktiska ämnena ha en stor uppfostrande betydelse. Till påpekandet att »det praktiska arbetet skall utgöra en motvikt mot stillasittande och på ett sunt sätt tillfredsställa lärjungarnas verksamhetslust», vill befolkningsutredningen emellertid foga den reflexionen,

att det är önskvärt, att kontrastverkan mellan s. k. teoretiska och praktiska ämnen ej blir alltför stor utan att principen om rörlighet i undervisningen och tillfredsställande av lärjungarnas verksamhetslust bör i största möjliga utsträckning gälla samtliga skolämnen. Befolkningsutredningen vill gärna tänka sig att i ett framtida skolsystem en alltför skarp gräns mellan »praktiskt» och »teoretiskt» ej skall uppdragas inom barndomsskolan.

Utom det allmänt uppfostrande värde, som bör tillerkännas ämnena slöjd och hushållsgöromål, vill befolkningsutredningen understryka betydelsen av de faktiska kunskaper, som inom dessa ämnens ram böra bibringas barnen och utredningen vill i korthet framföra vissa synpunkter på denna fråga.

Slöjd.

Med slöjd förstås inom skolan dels syslöjd, som huvudsakligen gäller flickorna, och dels papp-, trä- och metallslöjd för pojkarna. I skolorna är slöjden i allmänhet gemensam i de första årsklasserna och består för både flickor och pojkar i sömnad av enkla stygn, någon stoppning etc. I den fortsatta undervisningen få flickorna sedan lära sig att sticka och sy enkel prydnadssöm samt enkel klädsöm. Pojkarna få lära sig verktygens handhavande och tillverkning av enkla bohags- och prydnadssaker.

Befolkningsutredningen vill först framföra en invändning mot denna uppdelning av slöjden mellan pojkar och flickor. Den sömnadsundervisning, som pojkarna nu få, är mycket knapphändig och skulle väl behöva utökas, så att ordentliga kunskaper framför allt rörande stoppning, lagning och klädvård kunna hinna inhämtas. Flickorna å sin sida böra få kunskaper i träslöjd, vilka för dem kunna bli av stor praktisk betydelse. Utredningen avser därmed icke, att man skulle obligatoriskt ge pojkarna och flickor precis samma undervisning, men förordar, att en grundkurs i såväl den ena som den andra sortens slöjd skall komma alla till del, varefter valfrihet bör råda mellan olika slöjdgrenar och även i största möjliga utsträckning beträffande olika sysselsättningar inom varje gren.

I vad det gäller sysløjdens undervisningsplan vill utredningen göra följande påpekanden:

Enligt anvisningarna för undervisningen i syslöjd bör lärarinnan bland annat behandla »arbetsföremålets användning och form, materialets beskaffenhet, egenskaper, kostnad o. s. v.».

Härmed äro riktlinjerna givna för vad befolkningsutredningen anser bör vara ett av de väsentligaste momenten inom slöjden, nämligen att bibringa eleverna en elementär kunskap om olika textilmaterials beskaffenhet, en kunskap som ger riktlinjer för inköp och vård av såväl kläder som hemtextilier. Den textilkunskap som meddelas på skolestadiet bör givetvis icke vara grundad på strikt systematiskt kunskapsinhämtande utan på att eleverna få syssla med olika textilmaterial, experimentera med dem, utsätta dem för olika behandlings- och rengöringsmetoder. Ett dylikt textilstudium bör förekomma skoltiden igenom, gärna där så går för sig kompletterat med någon

praktik i eller åtminstone demonstration av textiltillverkning, såsom vävning, spinning eller dylikt. I anslutning till textilkunskapen utbygges självklart klädvårdsundervisningen med praktiska demonstrationer av tvätt, fläckurtagning, pressning av klädesplagg etc.

Jämsides med detta allmänna och under konkreta former fullföljda textilstudium bör givetvis sömnadsundervisningen i vanlig ordning meddelas. I första hand bör nyttosömnaden praktiseras och den rena prydnadssömmen bör endast förekomma i begränsad utsträckning. Lagning, lappning och omsömnad böra ges ett betydande utrymme. De modeller som komma till användning böra vara enkla och väl genomarbetade.

Vad beträffar själva metoden för sömnadsundervisningen vill befolkningsutredningen betona vikten av att man får en pedagogiskt väl genomstuderad sådan, där hänsyn tas till barnens utvecklingsstadium. När det gäller de första årens undervisning bör man icke för starkt driva inlärandet av en viss sömnadsteknik utan låta barnet arbeta fritt och först så småningom fullkomna sin teknik. På alla stadier är det betydelsefullt att ge utrymme för egna initiativ och eget väljande. Ett större och mera differentierat arbetsmaterial än vad som nu i allmänhet står till förfogande är önskvärt för att slöjdundervisningens möjligheter till individuellt och fritt skapande skall kunna utnyttjas. En sålunda bedriven slöjdundervisning som verkligen fångar elevernas intresse ger den bästa grunden för ett framtida intresse för manuella arbetsuppgifter.

Parallellt med slöjden, både textilslöjden och träslöjden bör teckningsundervisningen kunna arbeta med impulser till mönster och modellteckning och uppövandets av elevernas förståelse för form och färg såväl när det gäller kläder som bohagsting.

Hushållsgöromål.

Inom ämnet hushållsgöromål dominerar praktisk undervisning i matlagning och enkla rengöringsarbeten, kompletterad med några lektioner i födoämneslära, hälsolära, bostadslära och hemekonomi.

Enligt befolkningsutredningens åsikt är det befogat, att den praktiska matlagningen får ett väl tilltaget utrymme. Undervisningen i detta ämne bör främst taga sikte på en näringsfysiologiskt riktig vardagskost och bör taga hänsyn till ortens livsmedelstillgångar och befolkningens livsföring. Vidare böra de s. k. hemvårdsarbetena ägnas stor uppmärksamhet, möjligen mer än som nu vanligen är fallet. En systematisk undervisning är önskvärd rörande materialkunskap och vård av olika material, rörande dispositionen av arbetsplatserna i hemmet, rörande val av redskap samt organisation av hemarbetet.

Vidare torde hushållsämnet böra omfatta även viss undervisning i barnavård och barnuppfostran samt tämligen utförligt taga upp bostadslära och heminredningsfrågor.

Vad barnavården beträffar anser befolkningsutredningen, att detta ämne i någon form bör förekomma inom den allmänna skolan. Man avser därmed

icke den detaljerade spädbarnsvården, vilken bättre torde kunna inhämtas av kvinnorna på ett senare stadium utan en mera allmän framställning av småbarnens utveckling, av deras behov i fråga om mat och kläder, vissa enkla uppfostringsproblem etc. Mycket av detta torde kunna ingå i ämnet naturkunighet och hälsolära, ifall en omarbetning av undervisningsplanen göres i enlighet med Husmodersförbundets tidigare citerade förslag. Även i samband med hushållsundervisningen bör emellertid en viss barnavårdsundervisning tagas upp, så att allt det praktiska arbete som göres i hemmet på olika områden får sin rätta bakgrund i kravet på att skapa en god miljö för barnen. Frågeställningen bör överallt vara: hur skall man, när det gäller mat, kläder, hygien, hemmets arbetsorganisation, kostnadsberäkningar för hushållet etc. taga hänsyn till barnens behov. Mer eller mindre utförligt bör man alltså inom hushållsämnet uppehålla sig vid frågor om barnavård och barnuppfostran.

Även bostadslära och frågor rörande hemmets inredning måste tagas upp av hushållslärarinnorna. I den mån man inom de andra ämnena ger en framställning av de principiella frågorna om familjens ställning i samhället, om bostadsproblemets innebörd, kraven på en god bostad etc., i enlighet med Husmodersförbundets förslag, behöva dessa frågor endast i korthet beröras inom hushållsämnet. Likaledes kan det tänkas, att en viss del av de mera detaljerade frågorna rörande bostadens inredning kunna tagas upp inom andra ämnen, möblerna i samband med träslöjden, textilier i samband med syslöjden etc. På grund av den stora olikheten inom olika skolor i fråga om ämnenas förekomst och lärarnas utbildning och intresseinriktning är det omöjligt att i detta sammanhang mera detaljerat klarlägga hur en dylik uppdelning kan tänkas ske. Slutsatsen för hushållsämnets del blir att frågor rörande bostaden och dess inredning böra behandlas där, fylligare eller mera kortfattat, beroende på vad som är möjligt att lägga in i andra ämnen.

Vad som här ovan sagts om befolkningsutredningens önskemål när det gäller kursplanerna för ämnena slöjd och hushållsgöromål visar, att det bör göras en grundlig utredning av hur dessa önskemål skola kunna förverkligas. Främst gäller det, att man inom lärarinneutbildningen tager hänsyn till den nya inriktningen av undervisningen och gör lärarinnorna kvalificerade att taga upp de olika ämnen som här berörts. Befolkningsutredningen återkommer till frågan om lärarinneutbildningen i kap. VI i föreliggande betänkande.

Förutom en förnyelse av lärarinneutbildningen fordras, att nya läroböcker och nytt undervisningsmateriel ställes till skolans förfogande. De nya moment, som man önskar i undervisningen, få icke komma att tynga de »praktiska» ämnena med teoretiskt kunskapsstoff, som skall inläras och förhöras, utan det måste hela tiden gälla att ge eleverna möjlighet till självverksamhet, till intresseväckande manuella arbetsuppgifter. Det s. k. »hemvårdsrum» som man redan för den nuvarande hushållsundervisningen önskar inom skolorna och som redan på många håll kommit till stånd, måste vid en utvidgad under-

visning enligt befolkningsutredningens riktlinjer bli av allt större betydelse. En förutsättning är dock att hemvårdsrummet gives en sådan inredning och utrustning att möjlighet ges för allsidig praktisk träning i olika hemsysslor.

Slöjd och hushållsgöromål på olika stadier.

Vilken omfattning slöjd- och hushållsämnenäna böra ha på olika stadier och inom olika skoltyper kan befolkningsutredningen icke närmare ingå på. Utredningen förutsätter, att 1940 års skolutredning i samband med den allmänna revisionen av kursplaner och ämnesfördelning inom de allmänna skolorna tager upp denna fråga till ingående behandling. Befolkningsutredningen vill därför endast i största korthet framföra några synpunkter i denna sak.

Inom folkskolan förutsätter befolkningsutredningen, att *slöjdämnet* skall förekomma på alla stadier och vara obligatoriskt. Vad *hushållsämnet* beträffar vill utredningen framhålla, att detta bör upptagas på ett så tidigt stadium som är möjligt med hänsyn till skolornas lokal- och lärarresurser. Åtminstone under det 6:te och 7:de läsåret är det önskvärt, att undervisningen kan börja.

Utredningen ansluter sig härvid till skolkökslärarinnornas förening, som i sin ovannämnda skrivelse yttrar:

»Skolöverstyrelsen har — — — utgått ifrån att undervisningen i hushållsgöromål huvudsakligen bör förläggas till fortsättningsskolan med motivering, att undervisningen skulle giva större behållning, om flickorna voro äldre. Häremot har centralstyrelsen (skolkökslärarinneföreningen) invänt att enligt dess erfarenhet 12—14 års åldern (folkskolans 6:e och 7:de klasser) visat sig vara den bästa, när det gäller den fundamentala undervisningen, enär eleverna i denna ålder lättare tillägna sig en rätt inställning till det husliga arbetet. De syssla då gärna med de för hushållsarbetets teknik betydelsefulla enklare göromålen, de ha ännu kvar barnets verksamhetsbegär och upptäckarglädje, och de bibringas lättare hygieniska begrepp och vanor.»

I fortsättningen anföres vidare:

»Vi bestrida icke, att eleverna inom fortsättningsskolan eller folkskolans 8:de klass kunna tillgodogöra sig ett större mått av kunskaper och färdigheter än vad fallet är på ett lägre stadium, men vi anse, att de lättare tillägna sig den grundläggande undervisningen vid tidigare ålder.»

Befolkningsutredningen vill för sin del framhålla betydelsen av att hushållsundervisningen kommer på ett tidigt stadium, då den på ett självklart sätt kan ges åt både pojkar och flickor. I flera sammanhang har betonats vikten av att pojkarna bibringas elementära hushållskunskaper. Vilken betydelse sådana kunskaper ha för t. ex. blivande skogsarbetare och fiskare, som under långa tider kunna bli hänvisade att sköta sin mathållning själva, har särskilt framhållits.

I 12-årsåldern ha både flickor och pojkar ett spontant intresse för det enkla praktiska arbetet. Om de då gemensamt få hushållsundervisning i skolan (lik-

som de gemensamt deltaga i såväl syslöjd som träslöjd) torde den bästa grunden läggas för en viss gemenskap i intressena för hemarbete under senare år. Under de senare pubertetsåren är, enligt lärarinnornas vittnesbörd, elevernas intresse för denna undervisning betydligt mindre, och detta torde i särskilt hög grad gälla pojkarna. Befolkningsutredningen vill således understryka önskvärdheten av att hushållsundervisningen upptages redan i folkskolans sista klasser. Så sker redan flerstädes i städer och större samhällen och möjligheter torde också finnas på många håll inom landsbygdens folkskola.

Så länge folkskolans sista år ännu på många håll har formen av en ettårig eller tvåårig fortsättningsskola kommer dock skolköksundervisningen att i ett stort antal skoldistrikt få sin tyngdpunkt förlagd dit.

Frågan om fortsättningsskolans hushållsundervisning har gjorts till föremål för utredning inom skolöverstyrelsen 1938, vilken refereras i kap. I, och inom 1940 års skolutredning, vars preliminärt uppgjorda förslag befolkningsutredningen fått tillfälle att taga del av.

Skolutredningen anser, att undervisningen i hushållsgöromål bör vara ett mycket väsentligt led i fortsättningsskolans verksamhet och att den bör göras obligatorisk för alla flickor, som genomgå fortsättningsskola. Frivillig undervisning i hushållsgöromål för gossar bör kunna införas överallt utan att särskilt tillstånd behöver inhämtas. Minimitiden för undervisningen anses böra vara 220 timmar för flickor och 90 timmar för pojkar.

För att åstadkomma en tillfredsställande organisation av undervisningen och av anställnings- och tjänstgöringsförhållanden för lärarinnorna föreslår skolutredningen, att flera skoldistrikt skola samverka vid anordnandet av fortsättningsskolans undervisning genom att de bilda särskilda fortsättnings-skolekretsar. Dessa kretsar skulle i allmänhet komma att omfatta ett invånarantal av 8 000—10 000. I spetsen för fortsättnings-skolekretsen skulle stå ett skolkretsråd, som skulle ha att uppgöra planer för fortsättningsskolans undervisning inom kretsen och till inspektören föreslå i vilken ordning skolkökslärarinnan borde cirkulera mellan de olika orterna. Ett centralt beläget skoldistrikt inom kretsen skulle av skolöverstyrelsen bestämmas till stationeringsort för skolkökslärarinnan för hennes tjänst. Statsbidrag till hennes lön skulle utgå enligt samma grunder, som gälla för avlöning av lärare vid folk- och småskolor.

Befolkningsutredningen anser att detta förslag till organisation av fortsättningsskolans undervisning är i stort sett tillfredsställande men önskar komplettera detsamma med följande synpunkter.

Utredningen vill ytterligare understryka vikten av att även pojkarna få ett visst mått av hushållsundervisning. Om sådan icke har kunnat ges dem på tidigare stadier böra de deltaga i dylik inom fortsättningsskolan. Utredningen inser dock, att svårigheter på många håll skulle uppstå, om hushållsundervisningen nu skulle bli obligatorisk för pojkarna, men understryker att pojkarnas hushållsundervisning även på detta stadium bör ges största möjliga uppmuntran.

Om man alltså har att utgå från att flickorna på många håll få särskild undervisning i hushållsgöromål, är det av största vikt, att denna undervisning icke inkräktar på deras studier för övrigt. All folkskoleungdom, flickorna likaväl som pojkar, ha behov av en utökad allmän undervisning och när en dylik i den ena eller andra formen kommer till stånd inom fortsättningsskolan och inom ett så småningom över hela landet obligatoriskt åttonde skolår, böra icke flickorna bli utestängda från någon del därav.

I den mån den yrkesbestämda fortsättningsskolan ger plats för en fyllig hushållsundervisning utan att något annat ämne undantränges är emellertid befolkningsutredningen mycket intresserad av att en dylik kommer till stånd. Om längden på flickornas fortsättningsskola skulle under sådana förutsättningar komma att överstiga pojkarnas anser befolkningsutredningen icke, att detta är någon nackdel. Befolkningsutredningen anser i likhet med skolkösläraryrkeföreningen, att minimiantalet timmar inom fortsättningsskolan lämpligen kan ökas från av skolutredningen föreslagna 220 (7 veckor) till 270 (9 veckor).

Till befolkningsutredningen har från landsbygdshåll framförts förslag om att den husliga undervisningen för flickorna i fortsättningsskolan skulle ytterligare utsträckas, så att den omfattade en termin (cirka 18 veckor). Man hävdar, att denna tid skulle väl behövas för att ge flickorna en allsidig kunighet i hemarbetet och man förklarar, att det ur landsbygdshemmens synpunkt icke skulle vålla någon större olägenhet, om flickorna få denna utsträckta skolplikt, särskilt om undervisningen bedrives under vinterhalvåret.

Befolkningsutredningen är tveksam, om en så pass lång fortsättningskoleundervisning skulle kunna bli fullt effektiv med hänsyn till de begränsade resurser i fråga om lokaler och undervisningsmaterial, varöver fortsättningsskolan för närvarande i allmänhet förfogar. Där goda undervisningslokaler finnas och intresse för övrigt är förhanden anser utredningen dock, att denna form bör prövas. Utredningen föreslår, att möjlighet att upptaga denna form av fortsättningsskola beredes skoldistriktet i och med att maximitiden för fortsättningsskolans hushållsundervisning sättes till 18 veckor.

Befolkningsutredningen vill emellertid understryka, att den anser att fortsättningsskolan bör helt betraktas som ett övergångsstadium till en även på landsbygden förlängd allmän skola sträckande sig över ett åttonde och så småningom tillkommande nionde skolår. Reformen inom fortsättningsskolan böra således vidtagas endast på kort sikt och icke på så sätt att det binder den utveckling, som leder till en mera tillfredsställande skolform.

Diskussionen angående utformningen av det åttonde skolåret är ju ännu ej avslutad, och något förslag i frågan föreligger ej från skolutredningen. Befolkningsutredningen förutsätter emellertid att, såsom i allmänhet har skett, där man redan infört åttonde skolår, detta skall ge plats för såväl läsaämnena som praktisk undervisning.

Befolkningsutredningen har tagit del av några undervisningsplaner för det åttonde skolåret, vari upptagas ämnena modersmålet, räkning, medborgar-

kunskap och engelska och vid sidan därav en grundlig undervisning i praktiska ämnen under ett 20-tal timmar i veckan, omfattande för pojarna verkstadsarbete och för flickorna hushållsgöromål och sömnad. I vissa fall beredas pojarna tillfälle till någon matlagning, medan flickorna få några timmars verkstadsarbete.

Då befolkningsutredningen icke haft möjlighet att i detalj studera de problem, som sammanhånga med vår grundskolas utbyggnad, vill utredningen icke taga ställning till frågan om en dylik utformning av ett åttonde skolår är den ur alla synpunkter mest lämpliga.

Ur den husliga undervisningens synpunkt synes den tillfredsställande med hänsyn till den rikligt tillmätta tid som det praktiska arbetet får på schemat. Eftersom eleverna i åttonde klassen äro så unga som 14—15 år, är det dock givet att de icke äro mogna för att på detta stadium tillägna sig de kunskaper, varken teoretiska eller praktiska, vilka fordras av en blivande husmoder. Det praktiska arbetet under ett åttonde skolår ger dem således icke en godtagbar huslig yrkesutbildning, men de komma med vad de lära där dock en god bit på väg. Om de vid något senare år önska förvärva den allmänna husliga kompetens som utredningen diskuterar i kap. IV bör den hushållsundervisning som erhållits i skolan kunna räknas dem tillgodo. Utredningen återkommer till denna fråga i kap. IV.

Vad beträffar hushållslärarinnornas tjänstgöring inom landsbygdens folk- och fortsättningsskola kommer befolkningsutredningen inom kort att i annat sammanhang (i betänkande angående hemmens arbetskraftsproblem) framföra förslag om att landsbygdens hushållslärarinnor skola tagas i anspråk inte bara för den reguljära undervisningen av bygdens ungdom inom skolan utan att de också skola engageras för att leda den frivilliga praktiska klubbverksamhet, som man önskar uppodla bland ungdomen i 12—18-årsåldern. Denna verksamhet skulle ha olika former: kurser i matlagning, konservering, sömnad, vävning, träslöjd, barnavård, trädgårds- eller smådjurskötsel, tävlingar, lägerverksamhet etc. I ungdomsorganisationernas regi skulle sådana ämnen tagas upp som bäst samlade intresset. Hushållslärarinnorna skulle stå till förfogande som ledare för de grenar de behärskade. Vissa grenar av dylik verksamhet borde kunna ledas av folkskollärare, för andra finge ledare sökas på annat håll. Med hänsyn till de mycket stora verksamhetsmöjligheterna på detta område och det intresse, som den praktiska klubbverksamheten brukar väcka, när en välordnad dylik kommer till stånd, anser befolkningsutredningen att hänsyn bör tagas till att lärarinnan kan beräknas bli sysselsatt på detta sätt vid uppgörandet av en eventuell fortsättningsskolkretsindelning. Även de lärarinnor som bli mera permanent engagerade för undervisning på folkskolans olika stadier böra kunna deltaga i denna ungdomsverksamhet. Också när det gäller dem är det viktigt att deras tjänstgöringsförhållanden tillrättaläggas med hänsyn till ungdomsarbetet.

I sammanfattning te sig befolkningsutredningens önskemål beträffande undervisningen i slöjd och hushållsgöromål inom den obligatoriska skolan på följande sätt:

1:sta skolåret	Praktisk undervisning förekommer inom hembygdskskapen.
2:dra t. o. m. 5:te skolåret	Slöjd (träslöjd och sömnad) obligatoriskt ämne för både pojkar och flickor.
6:te och 7:de skolåret	Slöjd obligatorisk. Hushållsundervisning för både pojkar och flickor anordnas där resurser finnas.
8:de skolåret Fortsättningsskolan.	Slöjd obligatorisk. Hushållsundervisning obligatorisk för flickorna och helst viss sådan undervisning för pojkarna.

Vad beträffar hushållsundervisningen inom de högre skolformerna vill befolkningsutredningen endast i största korthet beröra denna. För närvarande är hushållsämnets obligatoriskhet inom den högre yrkesbetonade folkskolan och de nya praktiska mellanskolorna inom linjerna för husligt arbete, men i handelslinjen i dessa skolor liksom i de kommunala mellanskolorna och de statliga realskolorna förekommer det endast i undantagsfall. Vid övergång till dessa skolor kommer därför elev, som övergår från folkskolans 4:de eller 6:te klass, i allmänhet icke i åtnjutande av undervisning i hushållsgöromål i andra fall än vid övergång till linje för husligt arbete. I övrigt händer det att eleven lämnar skolan utan någon undervisning i hushållsgöromål. Det synes därför önskvärt, att hushållsundervisning anordnas inom realskolor, kommunala mellanskolor, kommunala flickskolor samt enskilda flick- och samskolor. Undervisningen bör vara obligatorisk för flickorna, och även för pojkarna bör viss undervisning anordnas.

Kap. IV. Den husliga yrkesutbildningen.

1. Den nuvarande husliga yrkesutbildningen.

Skoltyper.

Lärlings- och yrkesskolor.

Kärnan i det husliga utbildningssystemet är de kommunala lärlings- och yrkesskolorna, som tillkommo genom riksdagens beslut om inrättande av praktiska ungdomsskolor 1918. Utbildningen i husligt arbete har inom detta system fått sin plats vid sidan av yrkesutbildningen för industri-, hantverks- och handelsyrkena. Genom lärlingsskolan avsåg man att ge ungdom, som efter skolans slut påbörjat ett yrkesarbete, tillfälle att på fritiden förvärva inom arbetsområdet grundläggande teoretiska kunskaper jämte vissa praktiska färdigheter. Genom yrkesskolan skulle den som redan arbetat i viss tid inom ett yrke eller förvärvat grundutbildning i lärlingsskola kunna erhålla en mera kvalificerad yrkesutbildning.

På det husliga området fick *lärlingsskolan* enligt detta system formen av en tvåårig aftonskola med ett sammanlagt timantal av ungefär 600. Undervisningen skulle pågå 8 à 9 månader om året och fördelas på 2 à 3 kvällar i veckan. Enligt planen för undervisningen skulle inom denna skola ges en allsidig huslig utbildning. Inträde skulle kunna vinnas genast efter fullgjord skolplikt.

Den husliga *yrkesskolan* fick en mindre fast utformning med hänsyn till timantal och undervisningens organisation. Den skulle kunna omfatta antingen yrkeskurser med allsidig huslig undervisning eller ämneskurser, som togo upp en viss undervisningsgren. Inträdesfordringar skulle vara att antingen ha genomgått lärlingsskola eller att ha fyllt 17 år och under minst 2 år ha arbetat i yrket.

Enligt denna grundplan för den husliga yrkesundervisningen, fastställd i yrkesskolstadgan av år 1921, skulle vi alltså här i landet ha en normerad huslig grundutbildning samt påbyggnadskurser av olika slag avpassade efter speciella behov. Som systemet har utvecklats i praktiken har resultatet emellertid blivit att vi fått ett mycket stort antal kursformer, som variera såväl i fråga om längd som i fråga om undervisningsplaner. Den fullständiga aftonskoleformen har kommit att förverkligas i ganska ringa utsträckning. För närvarande äger dylik undervisning rum endast på ett 10-tal platser i landet. I stället ha kommunerna på ett 15-tal håll anordnat skolor med koncentrerad dagundervisning enligt ungefär lärlingsskolans kursplaner. Den största delen av undervisningen vid de kommunala skolorna ges dock icke såsom var den ursprungliga avsikten i form av kurser, avsedda att ge en någorlunda fullständig huslig yrkesutbildning utan i form av kortare kurser omfattande ett eller ett fåtal ämnen och besökta i stor utsträckning även av äldre.

Gränsen mellan lärlingsskolan och yrkesskolan är flytande. Flera kurser, som anges vara lärlingskurser, ha lika hög inträdesålder som yrkeskurserna och yrkeskurserna ge å sin sida ej alltid en undervisning, som kan sägas ligga på ett definitivt högre plan än lärlingsskolan. Undantag utgöra vissa av yrkeskolans ämneskurser, där specialutbildning i ett visst fack meddelas.

En översikt över den undervisningsverksamhet, som bedrivs vid landets omkring 100 kommunala skolor med huslig undervisning ges i nedanstående tabell. Uppgifterna avse läsåret 1940—41.

Kursernas art	Antal kurser	Därav med följande antal undervisningstimmor						Utan angiven undervisn.-tid	Antal elever
		—49	50—99	100—199	200—499	500—799	800 och däröver		
<i>Hushållsgöromål.</i>									
Därav: Lärlingskurs	40	—	3	27	10	—	—	—	535
kurser för äldre ..	272	86	56	72	56	—	—	2	3 688
yrkeskurser	4	—	3	1	—	—	—	—	53
<i>Husligt arbete.</i>									
Därav: Lärlingskurser	44	2	1	4	16	9	12	—	569
kurser för äldre ..	71	—	17	53	—	1	—	—	1 124
yrkeskurser	42	15	6	6	1	1	13	—	866
<i>Sömnad och vävning.</i>									
Därav: Lärlingskurs	46	1	4	35	3	—	—	3	669
kurser för äldre ..	174	1	51	68	42	12	—	—	2 342
yrkeskurser	73	15	8	2	46	—	2	—	1 175
<i>Barnavård.</i>									
Därav: Lärlingskurs	2	—	—	—	—	—	2	—	16
kurser för äldre ..	4	4	—	—	—	—	—	—	65
yrkeskurser	1	—	—	—	—	—	1	—	2
<i>Konservering.</i>									
Därav: Lärlingskurs	4	3	1	—	—	—	—	—	48
kurser för äldre ..	25	25	—	—	—	—	—	—	283
yrkeskurser	4	4	—	—	—	—	—	—	111
<i>Blandade kurser.</i>									
Därav: Lärlingskurs	14	—	—	2	2	3	7	—	264
kurser för äldre ..	26	1	—	25	—	—	—	—	358
yrkeskurser	8	—	—	—	—	8	—	—	96
<i>Samtliga kurser</i>	854	157	150	295	176	34	37	5	12 264
Antal elever.....	—	2 354	2 126	4 372	2 308	471	560	73	12 264

Till grund för indelningen av kurserna ligger i första hand det ämne kursen omfattar. Kurser i sömnad och vävning, respektive barnavård, ha förts till särskilda grupper. De egentliga hushållskurserna uppdelas i fyra grupper, nämligen kurser i »hushållsgöromål», omfattande matlagning, bakning, tvätt m. m. samt i »husligt arbete», omfattande jämväl teoretisk undervisning i födoämnslära, hushållsekonomi m. m. Till den senare gruppen

hör alltså de längre och grundligare kurserna. Hit ha även förts kurser, som redovisats som avseende hembiträdes- eller hemvårdarinneutbildning. Den tredje gruppen är »blandade kurser», som omfattar kurser, vilkas ämnesområde faller inom två eller flera av de här omnämnda grupperna. Slutligen ha konserveringskurserna förts till en särskild grupp, då dessa det år dessa uppgifter avse hade särskilt stor omfattning på grund av krisen.

I andra hand ha kurserna indelats efter undervisningsstadierna, varvid man skilt mellan kurser för ungdom på lärlingsskolans stadium, kurser för äldre på lärlingsskolans stadium och yrkeskurser.

Som framgår av denna översikt faller ungefär 35 % av elevantalet på vardera gruppen hushållsgöromål samt sömnad och vävning. 10 % av eleverna faller på kurser i konservering, blandade kurser och kurser i barnavård. Cirka 20 % av eleverna sysselsätts inom gruppen husligt arbete. En stor del av kurserna redovisas som kurser för äldre (varmed i regel förstås personer över 18 år). I runt tal två tredjedelar av antalet kurser ha redovisats som kurser för äldre.

Vad kursernas längd beträffar finner man, att den övervägande större delen av elevantalet, cirka 70 %, bevisar kurser, vars längd understiger 200 timmar. Cirka 18 % bevisar kurser, som ha en längd av mellan 200 och 500 timmar. I denna grupp ingå de elever, som inom ett 10-tal skolor bevista den tvååriga lärlingsskolans aftonkurs. Cirka 8 % eller något över 1 000 elever gå på kurser vars längd är 500 timmar eller mera. Endast 4 % gå på kurser, som omfatta 800 timmar eller mera. Dessa senare elever fördela sig på ett 30-tal kurser, vilka alltså ha 15—20 elever i varje kurs.

Statsunderstödda enskilda skolor för undervisning i husligt arbete.

Vid sidan av de statsunderstödda kommunala lärlings- och yrkesskolorna finnes en grupp enskilda skolor med statsunderstöd. Enligt den ursprungliga planen för den husliga yrkesutbildningen skulle enskilda skolor upprättas huvudsakligen på sådana orter på landsbygden och i mindre samhällen för vilka den kommunala lärlingsskolan med kvällsundervisning icke lämpade sig, utan där undervisningen borde vara koncentrerad dagundervisning. Undervisningens omfattning skulle vara ungefär densamma som inom den fullständiga lärlingsskolan, d. v. s. cirka 600 timmar, vilket vid en normal dagskurs blir cirka 4 månader. Sedan även vid de kommunala skolorna huvudsakligen dagundervisning förekommer i de mera fullständiga kurserna i husligt arbete, har skillnaden mellan de kommunala och enskilda skolorna blivit mycket ringa. Flera av de tidigare i enskild ägo varande skolorna ha för övrigt på senare tid kommunaliserats. Vad som kännetecknar de 19 enskilda skolor, som för närvarande åtnjuta statsunderstöd, är att deras genomsnittliga kurslängd betydligt överstiger de kommunala skolornas. Detta framgår av nedanstående översikt över dessa skolors undervisningsverksamhet under läsåret 1940—1941.

Kursernas art	Antal kurser	Därav med följande antal undervisnings- timmar					Utan angiven under- visnings- tid	Antal elever
		—299	300— 799	800— 1 499	1 500— 1 999	2 000 o. däröver		
<i>Endast hushållsgöromål eller endast sömnad.</i>								
Därav: Lärlingskurser ..	7	5	—	—	—	—	2	114
yrkeskurser	2	—	2	—	—	—	—	32
<i>Husligt arbete.</i>								
Därav: Lärlingskurser ..	13	1	4	3	5	1	1	360
yrkeskurser	27	—	4	12	4	5	2	700
kurser för äldre..	6	6	—	—	—	—	—	—
<i>Barnavård.</i>								
Därav: Lärlingskurser ..	2	—	—	2	—	—	—	30
yrkeskurser	4	—	—	4	—	—	—	56
<i>Blandade kurser</i>	2	—	1	1	—	—	—	50
<i>Samtliga kurser</i>	63	12	11	22	7	7	4	1 400
<i>Antal elever</i>	—	132	205	498	201	275	89	1 400

63 kurser ha hållits omfattande tillsammans 1 400 elever. 1 060 av dessa elever besökte kurser i husligt arbete och de flesta av dessa kurser hade en längd som översteg 800 timmar. Av alla kurser var det 36 med sammanlagt 774 elever som sträckte sig över mer än 800 timmar. Det största antalet kurser eller 22 stycken räckte mellan 800 och 1 500 timmar.

Lanthushållsskolor.

Medan å ena sidan den husliga yrkesutbildningen kopplades samman med det allmänna yrkesskoleväsendet för industri-, hantverks- och handelsyrkena utvecklades å andra sidan en grupp husliga yrkesskolor, jämsides med yrkesutbildningen för jordbrukare. Dylika skolor ha upprättats av hushållnings-sällskap, landsting eller enskilda organisationer i samtliga län utom Gotlands och drivas i deras regi jämsides med lantmanna- och lantbruksskolor samt folkhögskolor.

Antalet lanthushållsskolor är 40 från och med hösten 1944. Två typer av kurser finnas, nämligen 22-veckors-kurser och 44-veckors-kurser. 32 skolor ha endast 22-veckorskurser, medan 3 skolor ha 44-veckorskurser och 5 skolor såväl 22- som 44-veckorskurser. På 22-veckorskurserna omfattar den teoretiska undervisningen minst 264 timmar och den praktiska ungefär 900 timmar. På de långa kurserna ökas undervisningen till omkring 400, respektive 1 800 timmar.

För överskådlighetens skull har i denna undersökning en indelning gjorts ej beträffande antalet skolor utan endast beträffande antalet kurser, varför i följande tablå, avseende läsåret 1941—42, återfinnas 6 44-veckorskurser (benämnda helårskurser) och 55 22-veckorskurser (benämnda halvårskurser). Halvårskurserna ha därutöver indelats i sommar- och vinterkurser.

Kursernas art	Antal kurser	Antal elever
Helårskurser	6	136
Halvårskurser	55	1 241
Däray: Sommarkurser...	35	793
vinterkurser....	20	448
Summa	61	1 377

Såsom framgår av tablan utgjorde det samlade antalet elever vid lanthushållsskolorna 1 377, varav huvudparten, 1 241 personer, genomgått halvårskurser och endast 136 bevistat helårskurserna. Vid 20 skolor finnas såväl vinter- som sommarkurser, medan 15 skolor endast ha sommarkurser. Antalet i undersökningen ingående sommarkurser utgör sålunda 35, medan vinterkursernas antal är 20.

Folkhögskolor.

Av landets 62 statsunderstödda folkhögskolor ha 31 huslig undervisning i någon form, vanligen i folkhögskolans första eller andra årskurser. Folkhögskolans kurser äro av växlande längd, sommarkurserna 13—16 veckor och vinterkurserna 21—24 veckor. På en del skolor utsträcker undervisningstiden något. Detta gäller särskilt vinterkurserna, som på sina håll utökas till 26 eller 28 veckor och även längre. Den tid, som härav anslagits för den husliga undervisningen, är också mycket växlande liksom det sätt, på vilket ämnena inplacerats på schemat. Hushållsarbete, vävning och sömnad äro de ämnen, som allmänt förekomma, men också hemvård, trädgårdsskötsel och barnavård ha upptagits av en del skolor. Vid en del folkhögskolor förekommer särskilda husmoderskurser och sedan några år tillbaka också på vissa håll speciell hembiträdeskurs med undervisning i matlagning, hemvård, barnavård m. m. En av folkhögskolorna anordnar samtidigt med den ordinarie kursen en kurs för utbildning av anstaltskokerskor. Det sammanlagda timantalet för olika slag av huslig undervisning vid folkhögskolorna håller sig i de flesta fall mellan 200—300 timmar. I några fall är det lägre och i andra åter något högre, vilket i båda fallen gäller för såväl de reguljära folkhögskolekurserna som för de speciella kurserna.

Landstingens undervisningsverksamhet.

På ett flertal håll anordnas genom landstingens försorg en omfattande kursverksamhet på det husliga området. Till övervägande del ha dessa kurser en undervisningstid understigande 300 timmar, varför landstingens kursverksamhet upptages till behandling senare i samband med diskussionen om de korta kurserna över huvud taget. Här skall endast nämnas att bland dessa kurser under läsåret 1940—41 förekommo 4 på 800 timmar eller däröver, varav 1 i sömnad och 3 i hushållsgöromål. Det sammanlagda antalet elever var här 61.

Undervisningens finansiering.

Grunderna för statsbidrag till den husliga undervisningen i olika typer av skolor äro följande:

Kommunala skolor för yrkesundervisning.

Till avlöning åt rektor och övriga lärare utgår statsbidrag med högst $\frac{2}{3}$ av deras sammanlagda avlöning, dock ej överstigande kronor 1: 80 per undervisningstimme i lärlingsskola för husligt arbete samt kronor 1: 95 per undervisningstimme för undervisning i yrkesskolor för husligt arbete.

Dessutom utgår statsbidrag till extra föreläsare och till undervisningsmateriel efter vissa angivna grunder.

Enskilda skolor för undervisning i husligt arbete. •

Statsbidragen till de enskilda skolorna bestämmas av Kungl. Maj:t för varje särskilt fall efter förslag från Kungl. Överstyrelsen för yrkesutbildning, men statsbidraget får ej överstiga det som utgår till de kommunala skolorna. I intet fall är detta bidrag så högt som till de senare skolorna.

Lanthushållsskolor.

Statsbidrag utgår för:

a. avlöning åt rektor och övriga lärare för bestridande av kontant minimigrundlön (alltså ej beträffande förmånen av fri bostad och fritt bränsle, som författningsenligt tillkommer lärarpersonal), ålderstillägg, rörligt tillägg, vikariatsersättning och arvode åt speciallärare,

b. täckande av skolornas driftskostnader dels med i författning angivna årliga grundbelopp (3 600 kronor för halvårskurs, 5 400 kronor för helårskurs etc.), dels med tilläggsbidrag av fem kronor för varje elev och kursmånad, dock att statsbidrag till driftskostnader icke må utgå med högre belopp än som motsvarar $\frac{3}{4}$ av skolans av lantbruksstyrelsen godkända driftskostnader,

c. täckande av byggnadskostnader eller kostnader för förvärv av byggnader vid lantman- och lanthushållsskolor med $\frac{3}{4}$ av de av Kungl. Maj:t godkända kostnaderna.

Folkhögskolor.

För undervisning i hushållsgöromål vid folkhögskolorna utgår statsbidrag för första årskurs med $\frac{2}{3}$ av lärarinnans lön, som uppgår till 10 kronor per undervisningsdag. För andra årskurs och för påbyggnadskurser erhålles intet statsbidrag och ej heller om första årskursen förlänges utöver den fastställda tiden (sommarkurs 13—16 veckor, vinterkurs 21—24 veckor). För slöjd- undervisningen ingår statsbidraget i folkhögskolans ordinarie bidrag.

Stipendiegivningen vid olika skoltyper.

Statsbidrag utgå icke endast till lärarelöner och driftskostnader utan även till *stipendier* åt eleverna för att därigenom möjliggöra för obemedlade och mindre bemedlade elever att genomgå skolor av olika slag.

Den nuvarande maximeringen av stipendiebeloppen har oförändrat varit gällande sedan budgetåret 1938/39 och dessa äro desamma för samtliga skolor: folkhögskolor, lägre lantbruksundervisningsanstalter och kommunala eller statsunderstödda enskilda skolor för yrkesundervisning. Inom samtliga dessa skolformer förekomma kurser i husligt arbete. För de sistnämnda skoltyperna gälla stipendierna endast för kurser som sträcka sig över 5 månader eller mera. I regel utgå stipendierna med ett visst belopp per månad. Vid en del kortare kurser däremot utgå de med visst belopp per dag.

De stipendiebelopp, som nu utgå av statsmedel äro 45, 25 och 15 kronor per månad beroende på behovsgraden. Den taxerade inkomsten, föräldrarnas eller egen, ligger till grund för prövningen och därtill påverkas stipendiet av en rad andra faktorer: om eleven har minderåriga syskon,* är föräldralös, om elevinternat finnes, om kursavgifter utgå m. m. 1939 års riksdag fattade principbeslut om höjning av stipendierna till högst 60 kronor per månad för elever vid folkhög-, lantmanna- och lanthushållsskolor, men denna höjning har ännu ej blivit genomförd på grund av krisförhållandena. I augusti 1944 beslöt Kungl. Maj:t en generell höjning av stipendierna till högst 60 kronor per elev och månad vid central verkstadsskola, men då dessa skolor i övervägande grad äro avsedda för manlig ungdom beröras ej kvinnliga elever härav. En sammanställning av de vanligaste stipendie- och understödsformerna vid olika skolor och kurser återfinnes i nedanstående tablå:

Understöd utgår till elever vid följande skolor och kurser eller till anstalterna direkt som bidrag till elevernas kost och logi	Högsta understödsbelopp	
	per månad	i genomsnitt per dag
1. Folkhögskolor.....	45: —	1: 50
2. a) Lantmannaskolor, lanthushållsskolor, trädgårdskurs vid folkhögskola, handelsträdgårdsmästarekurs, kurser för ladugårdsskötare, teoretisk vinterkurs vid lantbruksskola i Norrland och Dalarna.....	45: —	1: 50
b) Fasta småbrukarkurser med särskilt antagna elever....	—	1: 50
c) Husmoderskurser och specialkurser med särskilt antagna kvinnliga elever (Lantbruksstyrelsen)	—	2: 50
d) Kortare kurser i ladugårdsskötsel.....	—	2: —
3. Kommunala eller statsunderstödda enskilda skolor för yrkesundervisning	45: —	1: 50
4. Centrala verkstadsskolor.....	60: —	2: —

Därjämte finnas åtskilliga skolor och kurser, vid vilka eleverna få fri kost och logi och eventuellt en mindre månadslön. Här kan i första hand nämnas vissa lantbruksundervisningsanstalter, till exempel tvåårig kurs vid lantbruksskolor, mejeriskolor, lantbruksakademiens trädgårdsskola, ladugårdsskötar-

kurser och utbildningskurs för ladugårdsförmän med mera. I viss utsträckning besökas dessa kurser även av kvinnliga elever.

Utom av statsmedel kunna de olika skolornas elever erhålla stipendier eller annan hjälp att genomgå kurs från flera olika håll. Landstingen bevilja årligen avsevärda belopp till elevstipendier. Från kommuner, hushållningsgillan, bolag, organisationer och enskilda komma också större eller mindre belopp. I en del fall kunna de sammanlagda beloppen bli så stora att en elev kan genomgå sin kurs utan något som helst utlägg för kost, logi, undervisningsmaterial (t. ex. slöjdalster) eller läroböcker. För den, som under lärotiden måste avstå sin arbetslön eller som berövar hemmet sin arbetskraft, betyda dessa olika hjälpformer en stor lättnad och äro oftast enda förutsättningen för att kunna bevista en kurs.

Skolöverstyrelsen, lantbruksstyrelsen och överstyrelsen för yrkesutbildning ha under år 1944 verkställt utredningar rörande ändrade grunder för stipendier åt eleverna vid de skolor som stå under respektive styrelser. Samtliga dessa styrelser framhålla önskvärdheten av att stipendierna höjas. I årets statsverksproposition upptages förslag om höjning av stipendiernas belopp till 75, 50 och 25 kronor.

Sammanfattning av uppgifterna rörande den nuvarande husliga yrkesutbildningen.

En kurs med ett timantal av 800 sträcker sig vid koncentrerad undervisning i dagskola över omkring 5 månader. 5 månader torde kunna betraktas som en undre gräns för en skola, som meddelar allsidig huslig yrkesutbildning. Denna gräns är uppdragen av myndigheterna bland annat genom bestämmelsen att de statliga stipendier, som utgå till elever vid yrkesutbildningsanstalter, vilka ligga under överstyrelsen för yrkesutbildning endast utgå då eleven bevisar kurs med heltidsundervisning under minst 5 månader. Denna bestämmelse har även för skolornas del kommit att bli i viss utsträckning utslagsgivande för deras kurslängd, då helt naturligt skolorna vilja bereda sina elever möjlighet att söka dessa stipendier. Denna inskränkning beträffande stipendiegivningen gäller dock ej skolor, vilka ligga under lantbruksstyrelsen.

Trots att de längre kurserna genom denna bestämmelse fått statsmakternas direkta stöd kan dock konstateras, att det sammanlagda antalet elever, som i vårt land årligen få fullständig huslig yrkesutbildning enligt ovan angivna grunder är synnerligen lågt. Inom de olika skoltyperna voro antalet kurser som sträckte sig över 800 timmar följande under läsåret 1940—41:

de kommunala yrkesskolorna	37 kurser med	560 elever
de enskilda skolorna	36 kurser med	974 elever
lanthushållsskolorna	61 kurser med	1 377 elever
landstingen	4 kurser med	61 elever
sammanlagt	142 kurser med	3 033 elever

Dessa siffror äro icke fullt exakta. Å ena sidan ha bland såväl de kommunala som de enskilda kurserna kommit att medtagas enstaka kurser som icke ge fullständig huslig yrkesutbildning utan äro starkt specialiserade på vissa ämnen såsom barnavård eller sömnad. Å andra sidan torde bland sådana kurser, som icke kunnat räknas med därför att uppgift om undervisningstidens längd saknas finnas vissa, som ha den här avsedda längden. Bland elever, som erhålla fullständig huslig yrkesutbildning, böra även medräknas de som deltaga i undervisningen inom den tvååriga lärlingsskolan, där sådan finnes anordnad. Om antalet utbildade flickor för landet i dess helhet skall beräknas, måste även hänsyn tagas till de enskilda skolor utan statsunderstöd, som finnes i verksamhet vilka ej ha medtagits vid den gjorda utredningen. Endast ett obetydligt antal elever vid dessa skolor torde dock få sådan utbildning som här avses.

Med hänsyn till samtliga dessa faktorer torde man icke kunna komma fram till en alldeles exakt siffra på antalet kvinnor per år, som erhålla en fullständig huslig yrkesutbildning, men siffran 3 000 kan dock betraktas som godtagbar.

2. Allmänna önskemål rörande den husliga yrkesutbildningen.

Behovet av normalisering av kursplanerna.

Den föregående översikten har visat, att den husliga yrkesutbildningen är anordnad i mycket skiftande former. Att denna brist på enhetlighet är olämplig har vid tidigare utredningar i flera sammanhang påpekats.

I den skrivelse, som riksdagen år 1932 avlät till Kungl. Maj:t med begäran om en utredning rörande den husliga utbildningen påpekades bland annat hur den nuvarande husliga utbildningen är splittrad på för många skolformer och att en rationalisering borde genomföras på undervisningsområdet (se kap. I s. 12).

I sitt yttrande med anledning av ovannämnda skrivelse förklarade skolöverstyrelsen i viss mån variationen i kurstyperna och förklarade, att det med hänsyn till elevmaterialets skiftande beskaffenhet vore en fördel att kurser funnes av växlande längd och omfattning inom vissa gränser, som betingades av de fordringar, som syntes böra ställas på utbildningens mål och de utgående elevernas kompetens.

Gentemot skolöverstyrelsen invände hembiträdesutredningen, som i sin utredning angående utbildning av hembiträden (SOU 1937: 16) underkastat samtliga kurstyper en ingående granskning, följande:

»Det torde vara svårt att motivera, varför en kurs på ett håll kräver såsom lärlingsutbildning t. ex. 560 timmar, under det att lärlingsutbildningen på ett annat håll kräver t. ex. 1 396 timmar, eller varför t. ex. i en kurs ämnat sömnad upptager $\frac{1}{3}$ av tiden men i en annan endast $\frac{1}{6}$. Visserligen har skolöverstyrelsen icke ansett det nödvändigt eller önskvärt, att alla kurser, som meddelade ifrågasvarande yrkesutbildning, vore lika långa eller i detalj lika beträffande undervisningsplanen. Med hänsyn till elevmaterialets skiftande beskaffenhet skulle det tvärtom vara en fördel, att kurser funnes av växlande längd och omfattning

inom vissa gränser, som betingades av de fordringar, som syntes böra ställas på utbildningens mål och de utgående elevernas kompetens. Även om enligt de sakkunnigas mening de av skolöverstyrelsen framhållna synpunkterna äro befogade beträffande olika anställningar inom det husliga arbetet, torde de knappast kunna tjäna till försvar för den betydande mängd variationer i avseende på kursplaner och kurstider, som den nuvarande utbildningen på det husliga arbetets område erbjuder. Även om elevmaterialet skiftar med hänsyn till förutsättningarna för att tillägna sig utbildningen, torde dessa skiftningar förekomma på alla platser och kunna näppeligen motivera, att man på en plats har en lärlingskurs på 224 timmar och uteslutande denna, på en annan plats en sådan kurs om 600 timmar och ingen annan kurs och på en tredje plats en kurs på 960 timmar utan möjligheter för den mera försigkomna att erhålla kortare utbildning. Efter den relativt långa tid, som nu förflutit under experimenterande med olika utbildningsformer och utbildningskurser, torde tidpunkten vara inne att upptaga frågan om skapande av vissa normalformer för utbildningen i husligt arbete.»

Befolkningsutredningen har för sin del vid ett närmare studium av förhållandena kommit till den slutsatsen, att den brist på enhetlighet i kursformerna, som råder vid alla skoltyper med undantag för lanthushållsskolorna medför betydande olägenheter.

Ur de unga flickornas synpunkt är det förvirrande att erbjudas huslig yrkesutbildning i detta stora antal former. De sakna möjlighet att mot varandra väga värdet av den ena eller andra utbildningen och många komma att träffa sitt val slumpvis. I allmänhet tvingas de att hålla till godo med den kurs, som finnes tillgänglig i hemtrakten.

För arbetsgivare, som ha att anställa sökande, vilka hänvisa till genomgång av husliga utbildningskurser såsom merit, är det också svårt att bedöma värdet av de olika kurserna. I vissa fall kan en genom utbildningskurs vunnen kunskap bli underskattad i andra fall överskattad.

När det gäller att med en hushållskurs som grund bygga vidare på en ytterligare yrkesutbildning är bristen på fasta former i den grundläggande undervisningen kännbar.

Skollokaler och lärarkrafter komma icke att rationellt kunna utnyttjas med det nuvarande systemet. Av de gjorda undersökningarna framgår, att undervisningslokalerna vid många såväl kommunala som enskilda undervisningsanstalter äro fullt utnyttjade endast vissa delar av året, medan de under långa perioder äro endast partiellt utnyttjade eller stå obegagnade. För lärarpersonalen innebär detta system ofta besvärliga arbetsförhållanden med otillfredsställande inkomstmöjligheter och tvång till att cirkulera mellan olika skolor.

Befolkningsutredningen anser alltså att en revision av de olika kurstyperna är behövlig och att kurserna böra fastställas efter en noga avvägd ämnesfördelning och med avsikt att ge en bestämd kompetens.

Grunderna för differentiering av kurserna.

I ovannämnda yttrande av år 1932 framför skolöverstyrelsen den åsikten, att man i den grundläggande utbildningen ej skulle skilja på husmoders- och

hembiträdesutbildning. Denna synpunkt har emellertid frångåtts av skolöverstyrelsen i det förslag till ny yrkesskolstadga, som avgavs 1936. Detta förslag innebär, att kurser med sammanhängande arbetstid företrädesvis skulle anordnas i två former, dels såsom *hushållsskolor* med en undervisningstid av 36—46 veckotimmar under minst 22 *veckor*, dels såsom *husmodersskolor* med samma antal veckotimmar under ett eller två arbetsår om minst 34 *veckor*. Hushållsskolorna skulle enligt förslaget ha till ändamål »att meddela en någorlunda fullständig utbildning för utförande av sådana husliga arbetsuppgifter, som i hemmen bruka anförtros åt anställd personal». Husmodersskolan skulle ge »en någorlunda fullständig husmodersutbildning».

Samma synpunkter i vad det gäller differentiering av den husliga utbildningen i en husmoders- och en hembiträdesutbildning framföras av hembiträdesutredningen. Utredningen vill bland annat göra gällande, att det finnes en grundläggande skillnad mellan husmödrarnas och hembiträdenas arbete och säger bland annat att hembiträden »böra bli så rutinerade i sina särskilda sysslor, att det arbete de ha att utföra inom hemmet kan verkställas med erforderlig precision på kortast möjliga tid. Ett motsvarande krav på arbetsrutin i den mening det här blivit taget behöver i varje fall icke ställas på husmödrarna».

Vidare anför hembiträdesutredningen, att skillnaden mellan husmoderns och hembiträdets arbetsuppgifter ligger däri att »på husmodern måste ställas det kravet att hon kan organisera arbetet inom hemmet, utöva en vårdande och övervakande verksamhet över detsamma samt sörja för dess behov genom inköp och nyanskaffning. Det fordras, att hon har varukännedom och förstår sig på matlagning, födoämnesberedning och bakning. Hon bör också vara kunnig i sömnad samt hava erforderliga insikter i barnavård och enklare sjukvård m. m. Av ett hembitråde, som arbetar såsom ensamjungfru — och till denna kategori är ju, såsom förut erinrats, det stora flertalet hembiträden att räkna — fordras sådana färdigheter i matlagning, bakning, hemvård, tvätt, strykning och enklare lagning, att sysslorna kunna utföras på bästa möjliga sätt och kortast möjliga tid, något som förutsätter icke blott förmåga att kunna på lämpligt sätt inrätta och planera sitt arbete utan också skicklighet att utföra sysslorna. Men därjämte bör ett hembitråde genom utbildningen bibringas en anpassningsförmåga till de skiftande krav, som kunna uppställas på henne i fråga om betjäning av familjemedlemmarna. Det gäller att bibringa hembiträdena, som ofta komma från sociala miljöer, helt olika dem inom vilka de skola utöva sin yrkesverksamhet, förmåga att finna sig till rätta å arbetsplatsen och med de förhållanden, som där råda.»

Dessa synpunkter, som för hembiträdesutredningens del leda fram till förslag om inrättande av ett särskilt utbildningssystem för hembiträden och upprättande av en statlig hembiträdesskola, kan befolkningsutredningen icke dela. I vårt nuvarande samhälle är den typ av hembiträden som hembiträdesutredningen i sina resonemang åsyftar endast en mycket liten grupp.

Den övervägande större delen av de kvinnor, som äro sysselsatta i hus-

ligt arbete, ha hand om ett eget hem. Deras arbetsuppgifter gälla att själva sköta mathållning, bostadsvård, klädvård etc. för sin familj. En procentuellt mycket ringa del av kvinnorna ha hand om stora hem, där de ha anställd arbetskraft för de mera rutinmässiga sysslorna och själva endast ha att utföra vissa specialsysslor samt ha den organisatoriska ledningen av arbetet.

Av de anställda i husligt arbete är det många, som i egenskap av hushållerskor i hem utan husmor eller som hembiträden i hem, där husmodern arbetar utanför hemmet, har en fullt självständig ställning i arbetet. De som arbeta som hembiträden under en husmoders ledning äro den mindre delen av kåren av hushållsanställda. Den tid de kvarstanna i hembiträdesyrket är dessutom kort, så småningom bli de flesta hembiträden husmödrar i egna hem. En siffermässig översikt över antalet husmödrar och hembiträden enligt 1940 års folkräkning belyser ovan berörda förhållande.

Antal husmödrar utan hembitråde	1 098 652
Antal husmödrar med hembitråde	69 968
Antal kvinnor anställda i hushåll utan husmor	71 809

Att göra en uppdelning av den husliga yrkesutbildningen i en hembiträdes- och en husmodersutbildning synes befolkningsutredningen sålunda icke motiverat. För övrigt är det enligt befolkningsutredningens mening ur demokratisk synpunkt önskvärt att flickor ur olika befolkningslager få en gemensam huslig utbildning.

Däremot anser utredningen som självklart, att utbildningen bör vara differentierad på olika sätt för att passa elever på olika stadier och med olika utbildningsbehov. Ett förslag rörande två grundläggande kurstyper av olika längd framföres i den skrivelse till ecklesiastikdepartementet, som ingavs av Svenska skolkökslärarinnornas förening och som citeras i kap. I, s. 23. Föreningen rekommenderar här en differentiering endast med hänsyn till kurslängden så att man dels skulle få kurserna på cirka 22 arbetsveckor, eventuellt kallade *hushållsskolor* och dels ettåriga kurser, eventuellt kallade *lägre husmodersskolor*. Förutom dessa grundläggande kurser önskade föreningen kurser, som skulle meddela specialutbildning inom särskild yrkesgren av husligt arbete och ansåg, att denna utbildning skulle uppdelas på två linjer, den ena gällande yrkesanställning och den andra gällande högre husmodersutbildning. En dylik uppdelning av kurserna i en kortare och en längre kurs förefaller berättigad.

Ännu en grund för differentiering är elevernas större eller mindre anknytning till jordbruket. En dylik differentiering förekommer för närvarande i och med att vi ha å ena sidan lantbruksskolor, vilka i sin undervisning anknyta direkt till lantbrukets produktionsystem och å andra sidan övriga skolor, vilka icke ha en dylik anknytning. En differentiering efter dylika linjer är givetvis fullt motiverad. I viss utsträckning kan även tänkas, att utbildningen kan taga hänsyn till hemmens i en viss bygd anknytning till andra produktionsformer, såsom hemsöjd, hemindustri eller dylikt eller den

större eller mindre frekvensen på en viss ort av husmödrarnas deltagande i förvärvsarbete utanför hemmet. En viss sådan differentiering har redan skett t. ex. i och med att en del husliga skolor i bygder med omfattande hemslojd ha ägnat särskilt mycket tid åt detta ämne.

De hittills framdragna grunderna för differentiering i olika kurs typer, som diskuterats, ha gällt de objektiva faktorerna. Anledning bör även finnas att taga hänsyn till subjektiva faktorer, d. v. s. elevernas olika intressen och fallenhet för olika grenar av det husliga arbete. En dylik differentiering av de i husligt arbete sysselsatta kvinnornas utbildning förefaller i princip synnerligen önskvärd. Man kan våga det påståendet, att de olika anlagstyper, som äro att finna bland de husligt arbetande alltför litet studerats och att alltför litet gjorts för att målmedvetet ge kvinnor med olika slags begåvning det slags hemarbete, som bäst passar denna begåvning. Sålunda är det önskvärdt, att kvinnor med färdighet för rent manuella uppgifter specialiserar sig på kvalificerade sådana, t. ex. på det textila området, kvinnor med goda kroppskrafter och intresse för friluftsliv specialisera sig på t. ex. trädgårdsskötsel, kvinnor med organisationsförmåga och förmåga att umgås med människor inrikta sig på att i anslutning till hemarbetet skaffa sig mera socialt betonade sysselsättningar etc. Det förefaller önskvärdt, att man redan i grundutbildningen tar hänsyn till sådana synpunkter och efter anlagsbedömning försöker orientera kvinnorna mot en sådan specialisering i den fortsatta utbildningen. Grundutbildningen kan dock inte i sig själv ge möjlighet till någon högre grad av utbildning i sådan specialistgren. Oavsett intresse- och anlagsriktning får dock var och en som sköter ett hem vissa grundläggande uppgifter att lösa, vilka förutsätta en viss kunnighet på samtliga hemarbetets områden. Det är framför allt för dessa allmänna arbetsuppgifter, som den här diskuterade grundutbildningen bör göra kvinnorna skickade.

3. Befolkningsutredningens förslag.

Med utgångspunkt från ovanstående resonemang har befolkningsutredningen utarbetat förslag till normalkurser för den husliga yrkesutbildningen. Främst har man velat komma fram till en *grundkurs*, *hushållsskola*, med ett fixt timantal, som skulle ge kompetens för skötseln av ett vanligt hem åt husmödrar och hembiträden. För att tillgodose behovet av differentiering föreslås denna kurs dessutom kunna byggas ut med olika *specialämnen*. Förutom grundkursen föreslås en allmän *längre kurs*, *husmodersskola*, samt specialutbildningsmöjligheter i olika yrkesgrenar.

Längden på grundkursen föreslås till 800 timmar, varav 200 timmar teori och 600 timmar praktik. Detta innebär vid en dagkurs en undervisningstid av cirka 5 månader och dylika grundkurser torde i stor utsträckning bli de vanligast förekommande i dagskolor i städer och samhällen.

Erfarenheten har visat, att denna tid är behövlig för genomsnittselever i 16—20 årsåldern för att det elementära teoretiska kunskapsstoffet skall kunna inhämtas och en tillräcklig praktisk träning erhållas. När man på

kortare kurser, sträckande sig över 2 à 3 månader, försökt ge en allsidig husmodersutbildning har det visat sig, att arbetet blir för pressande för eleverna och att antingen teorien eller praktiken blir otillräcklig. En längre kurs än 5 månader skulle givetvis ur många synpunkter vara önskvärd, då mera fördjupning av kunskaperna och större arbetsrutin kunde erhållas, men då kostnaderna måste spela en stor roll och de resultat man kan vinna med en 5-månaders kurs dock äro fullt tillfredsställande, anser befolkningsutredningen att grundkursen bör kunna hålla sig inom denna ram. Ur organisatorisk synpunkt är en 5-månadskurs förmånlig därför att en skola då lämpligen kan ordna 2 kurser per år med samma lärarkrafter och lokaler.

Benämningen på denna grundkurs föreslår befolkningsutredningen skall bli *hushållsskola*, vilket överensstämmer med såväl skolöverstyrelsens som skolkökslärarynnornas förslag.

Normalåldern vid genomgång av hushållsskola anser såsom ovan angivits utredningen bör vara 16—20 år. Vissa skolor som främst äro avsedda att ligga till grund för fortsatt yrkesutbildning kunna tänkas fastställa en högre inträdesålder än 16 år.

Elever *under 16 år* kunna enligt befolkningsutredningens åsikt inte anses mogna för att inhämta hushållsskolans kunskaper i dess normalform. I vissa fall är det emellertid synnerligen önskvärdt att kunna ge elever i yngre ålder, 14—15-åringar som just ha slutat skolan en grundlig hushållsutbildning. Befolkningsutredningen har därför utarbetat en särskild plan för en kurs som skulle kunna ge hushållsskolans kompetens åt de yngre flickorna.

Inom vissa linjer i den allmänna skolan ges en mycket grundlig hushållsutbildning nämligen mellanskolans praktiska linje och högre folkskola med husligt arbete. Även åttonde skolåret har i vissa fall fått stark praktisk inriktning. Elever som genomgått någon av dessa skolformer böra kunna förvärva hushållsskolans kompetens genom en förkortad kurs.

Elever som äro äldre och som ha under lång tid arbetat i hem eller förvärvsliv kunna i vissa fall tänkas önska förvärva hushållsskolans kompetens utan att de ha behov av en del av de elementära kunskaper som ingå i hushållsskolornas normalplan. Befolkningsutredningen anser att man för denna kategori bör ha möjlighet att i vissa fall anordna en förkortad hushållsskola där tonvikten lägges på den teoretiska undervisningen och den praktiska snarast får formen av provkurs. Kurser av detta slag ha på befolkningsutredningens förslag anordnats för blivande hemvårdarinnor och ha visat ett gott resultat. Den kurstyp som lancerats av Husmodersförbundet under namn av »hembildarkurs» torde även kunna föras till denna kategori.

Den förkortade hushållsskolan bör emellertid icke ges någon framträdande plats inom skolsystemet utan normalplaner i största möjliga utsträckning komma till användning.

800 timmar ha ovan beräknats som den obligatoriska minimikursen inom hushållsskolan. Utredningen har emellertid ansett det lämpligt att denna kurs skall kunna utökas med olika specialämnen. Cirka 200 timmar föreslås

för dessa specialämnena, vilket alltså skulle ge en hushållsskolekurs på 1 000 timmar. Utredningen förutsätter att vissa skolor komma att ordna hushållsskolekurser enligt minimiplanen, men att ett stort antal, och speciellt internatskolorna, komma att upptaga någon eller några av de olika speciallinjerna.

Anordnas den utökade hushållsskolan som dagkurs, torde för 1 000 timmar behövas ungefär 6 månader, medan vid internatskolorna, där undervisningen är mera koncentrerad, även specialämnena kunna medhinnas på 5 månader.

I första hand föreslås följande specialämnena:

Samhälls- och familjekunskap, barnavård, lanthushåll, trädgårdsskötsel, djurvård, sömnad och hemslöjd.

Olika typer av hushållsskolor.

Hushållsskolans undervisningsplan skulle i stort sett komma att sammanfalla med den, som nu gäller vid de bästa av de nuvarande kurserna av motsvarande omfattning. Större delen av undervisningstiden skulle alltså ägnas åt praktiskt arbete i matlagning, bakning, konservering, hemvård, sömnad etc. I skolor med specialämnena tillkomma sådana ämnen som barnavård, lanthushåll, trädgårdsskötsel, djurvård, vävning m. m. Därjämte skulle en teoretisk undervisning ges, vilken skulle omfatta samhälls- och familjekunskap, barnavård och barnuppfostran, hälsolära, närings- och födoämneslära, hemvård, hushållsekonomi och bokföring samt lektioner i specialämnena. Utöver det ordinarie kursprogrammet bör tillfälle ges till fri läsning, till föredrag och diskussioner i allmänbildande ämnen samt till sång och gymnastik.

De reformer, som befolkningsutredningen vill föreslå, innebära framför allt, förutom ett förenhetligande av kursplanerna, att tyngdpunkten av undervisningen mer än vad som nu är fallet lägges på familjesynpunkterna med en utökad undervisning rörande barnavård och barnuppfostran, med förstärkning av undervisningen rörande ekonomiska och arbetsorganisatoriska frågor etc. En viss förenkling av såväl kost- som slöjdundervisningen och en allmän modernisering och effektivisering av det allmänna hushållsarbetet med hänsynstagande till naturvetenskapliga och tekniska landvinningar torde också vara befogad. Möjligheterna till rationalisering av hemarbetet, utnyttjande av kollektiva hushållsanordningar etc. böra ägnas särskild uppmärksamhet med hänsyn till att husmödrarna i stigande grad ha att förena skötseln av hemmet med arbete i förvärvslivet.

Av stor betydelse för genomförande av de nya metoderna för undervisningens uppläggning är att ett gott undervisningsmateriel står till buds. Skolornas inredning och utrustning, arbetsredskapen, material för åskådningsundervisning, läroböcker etc., allt måste samverka för åstadkommande av en intresseväckande modernt lagd undervisning.

I det följande framlägges en undervisningsplan för grundkursen avsedd att i stora drag illustrera vad befolkningsutredningen anser att undervisningen bör omfatta och hur tiden skall fördelas.

Grundkursens ämnen.

	Teori	Praktik
	Antal timmar	Antal timmar
1. Samhälls- och familjekunskap	20	—
2. Barnavård och barnuppfostran	40	—
3. Hälsolära	20	—
4. Ekonomi och organisation	15	—
5. Kostlära	65	300
6. Hemvård	30	150
7. Slöjd	10	150
	200	600
	800 timmar	

Samhälls- och familjekunskap.

Samhällets byggnad. Medborgarens skyldigheter och rättigheter. Socialvårdens organisation. Familjens villkor och behov. Äktenskapslagstiftning etc.

För samhälls- och familjekunskapen behöva nya undervisningsplaner och kursböcker utarbetas. I högre grad än vad som nu är fallet bör denna undervisning knyta an till det dagliga livet i en viss bygd och göra eleverna förtrogna med de hemmen näraliggande sociala angelägenheterna.

Barnavård och barnuppfostran.

Vård och uppfostran av spädbarn (med demonstrationer), koltbarn och skolbarn, barnuppfostran, barnsjukdomar.

Den mest betydelsefulla uppgiften inom ett hem är vården av barnen. Det synes lämpligt att varje kvinna, som genomgår hushållsskola, får undervisning i barnavård och barnuppfostran även om hon inte i framtiden får hand om barn. Hur denna undervisning skall läggas är emellertid ett komplicerat problem. Praktisk barnavård i den meningen, att eleverna få tillfälle att öva sig på riktiga barn torde vara möjlig att ordna vid ett fåtal skolor, vilka kunna samarbeta med barnavårdande institutioner av olika slag. En samplanering vid inrättande av barnavårdande institutioner och hushållsskolor bör dock kunna äga rum i betydligt större utsträckning än vad som hittills skett. Den form, som i några fall praktiserats, att vid hushållsskolan ordnats ett sommarhem för barn i olika åldrar torde kunna bli av stor betydelse i framtiden. Men det är dock endast en mindre del av hushållsskolorna, som kunna ordna barnavården på detta sätt. Vid de flesta skolor får undervisningen bli teoretisk med demonstrationer. Den mera detaljerade spädbarnsvården torde under sådana förhållanden ha mindre betydelse. Det är ett önskemål att de blivande mödrarna på mödravårdscentralerna och på barnbördshusen få denna undervisning, som de med det stora intresse de i detta läge hysa för ämnet ha de bästa förutsättningarna att tillägna sig. Vid hushållsskolorna får undervisningen däremot läggas mera brett och fylligt och gälla barnens fysiska och psykiska utveckling, frågor om deras uppfostran, kost, beklädnad, allmänna miljö etc.

Barnavården bör alltså få en mera självklart central plats på hushållsskolans schema och hänsyn till barnens behov bör tagas i samband med samtliga undervisningsämnen, där barnens föda, kläder, bostad och levnadsbehov överhuvud taget föres fram i centrum för intresset. Barnavårdsämnet bör även vidgas till att omfatta familjens förhållanden överhuvud taget, samlevnadens och hemtrivselns problem etc.

En förutsättning för att kunna genomföra ett undervisningsprogram där barnavård och barnuppfostran intar en så dominerande plats som här skisserats är att det finnes tillgång till en kår av väl utbildade lärarinnor. Befolkningsutredningen behandlar denna fråga i kap. VI.

Hälsolära.

Människokroppens byggnad och förrättningar. Personlig hygien, bostadshygien, arbetshygien, sexualhygien. Första hjälpen vid olycksfall, sjukvård i hemmet.

Ekonomi och organisation.

Hemhushållningens ekonomi, hemproduktion, budgetberäkningar för stads- eller lanthushåll. Enkel hushållsbokföring, personliga räkenskaper. Försäkringar. Arbetsorganisation, arbetsmetoder och arbetsrutin, arbetsplaner.

För att dessa ämnen skola kunna utbyggas till sin rätta vikt och betydelse fordras, att ett bättre och fyligare material för denna undervisning frambringas än vad som nu finnes tillgängligt. För hela hemarbetets resultat är det av största betydelse med en grundläggande och säker förståelse för ekonomisk hushållning och rationell arbetsorganisation.

Kostlära.

Teori: Näringslära (ämnesomsättning och näringsbehov vid olika åldrar och för olika arbete); födoämneslära; kostens sammansättning med avseende på näringsvärde och pris; varukunskap och inköpslära för producent- och konsumenthushåll; matlagningslära; förvaring av födoämnen.

Praktik: Företrädesvis enkel matlagning tillämpad för olika åldrar, olika arbetsprestationer och olika ekonomi. Kost för sjuka. Bakning av enkelt matbröd och kaffebröd. Konservering för vardagsbruk.

Detta ämne bör givetvis intaga en central plats i undervisningen. Det är av vikt att en ständig samverkan sker mellan matlagningsundervisningen och övriga ämnen, så att såväl de ekonomiska synpunkterna som arbetsrationaliseringssynpunkterna få göra sig gällande i matlagningsundervisningen. Typmatlagning bör i viss utsträckning kunna komma till användning. Hänsyn bör i större utsträckning än vad nu ofta är fallet tagas till respektive rätters tillagningstid och till i vad mån de kunna komma till användning i ordinära svenska hem. Samma princip bör gälla i fråga om bakkingsarbetet

och konserveringen. Beställningsarbeten böra i allmänhet ej mottagas. Endast i de fall då beställningsarbeten kunna hjälpa till att fullfölja skolans undervisningsprogram och då de äro av den art att den önskvärda standarden i undervisningen upprätthålles böra de få förekomma.

Hemvård.

Teori: Hemmet och familjen; bostaden och dess inredning för hemlivets och hemanarbetets behov, varukunskap och inköp. Bostadens vård (städning, bäddning, eldning, diskning m. m.). Underhåll av hemmets inventarier. Redskap; rengöringsmedel; tvätt; klädvård och skovård.

Praktik: Städning av bostaden, tvätt av olika slag; mangling, strykning; underhåll och renovering av ett hems inventarier; daglig vård av kläder och skodon.

Hemvård är ett ämne, som bör få större utrymme än det nu vanligen har genom att här upptages en mer ingående undervisning rörande planeringen och inredningen av ett hem, bostadslära och bostadsvård, allmän materialvård, redskapsvård etc. Tvätt enligt moderna metoder bör här ha sin givna plats. Viss enkel kunskap om maskiner och övning i enkla reparationsarbeten böra här ges. Klädvården måste ges ett betydande utrymme.

Slöjd.

Teori: Hemsömnadens redskap, teknik och ekonomi: hemmets textilförråd, varukännedom i samband med inköp av material m. m.; tillklippning, användning av mönster.

Praktik: Sömnad av enkla kläder, särskilt barnkläder och arbetskläder; omsömnad, lagning av linneförråd och kläder; skötsel av sängkläder; stoppning, stickning och virkning.

Specialämnena.

Den ovan skisserade grundkursen föreslås kunna utbyggas så att man erhåller följande typer av hushållsskolor:

Hushållsskola med barnavård.

»	»	samhälls- och familjekunskap.
»	»	lanthushåll.
»	»	trädgårdsskötsel.
»	»	djurvård.
»	»	sömnad.
»	»	hemslöjd.

Förslag till undervisningsplaner för dessa olika skolformer ha även uppgjorts och återges här nedan med samma påpekande som när det gällde grundkursen att undervisningsplanerna endast äro att betrakta som ett utkast avsett att konkretisera befolkningsutredningens allmänna synpunkter.

Hushållsskola med barnavård.

Denna linje kan ordnas såväl i skolor i städerna som på landsbygden. Skolan måste vara anknuten till någon barnavårdsinstitution så att eleverna få tillfälle till praktiskt arbete med barn och därvid få deltaga i såväl spädbarnsvård som skötsel och tillsyn av äldre barn. För bland annat blivande barnsköterskor torde denna skoltyp lämpa sig särskilt väl.

Ämnen.	Teori	Praktik
	Antal timmar	Antal timmar
1. Samhälls- och familjekunskap	20	—
2. Barnavård och barnuppfostran	65	175
3. Hälsolära	20	—
4. Ekonomi och organisation	15	—
5. Kostlära	65	300
6. Hemvård	30	150
7. Slöjd	10	150
	225	775
	1 000 timmar	

Samhälls- och familjekunskap.

Hushållsskolans obligatoriska undervisningsplan.

Barnavård och barnuppfostran.

Hushållsskolans obligatoriska undervisningsplan. I teorien utökas det speciella avsnittet om barnavården med 25 timmar så att en tämligen grundlig kurs bör kunna ges. Praktiken på barnavårdsinstitution beräknas här till 4 veckor (28 dagar) med en ungefärlig arbetstid per dag av 6—7 timmar.

Hälsolära.

Hushållsskolans obligatoriska undervisningsplan.

Ekonomi och organisation.

Hushållsskolans obligatoriska undervisningsplan.

Kostlära.

Hushållsskolans obligatoriska undervisningsplan. Dock lägges särskild vikt vid barnkosten både i den teoretiska och den praktiska undervisningen.

Hemvård.

Hushållsskolans obligatoriska undervisningsplan.

Slöjd.

Hushållsskolans obligatoriska undervisningsplan. Särskild vikt lägges vid barnkläder och viss tid bör kunna ägnas barnslöjd och tillverkning av enkla leksaker.

Hushållsskola med samhälls- och familjekunskap.

Denna skoltyp är den mest teoretiska och kan tänkas förlagd till såväl städerna som landsbygden. Till denna hushållsskola bör kunna söka sig flickor, som tänka sig att vilja arbeta inom socialvården eller som, även om de icke sikta på en yrkesutbildning på det sociala området, äro intresserade av att förena husmodersarbete med samhälleligt arbete.

Ämnen.	Teori	Praktik
	Antal timmar	Antal timmar
1. Samhälls- och familjekunskap	100	—
2. Barnavård och barnuppfostran	100	—
3. Hälsolära	35	—
4. Ekonomi och organisation	50	—
5. Kostlära	75	300
6. Hemvård	30	150
7. Slöjd	10	150
	400	600
	1 000 timmar	

Samhälls- och familjekunskap.

De avsnitt av detta ämne, som upptagits för grundkursen genomgås också i denna kurs, men grundligare och fylligare. I fråga om socialvården ägnas speciellt intresse åt bostadsfrågan och därmed sammanhängande problem. En översikt över yrkeslivet för yrkesorientering kan medhinnas och en översikt över folkbildningsarbetet, likaså övningar i skriftlig framställning och referat av böcker samt föreningsteknik. Eventuellt behövas speciallärare för delar av detta ämne.

Barnavård och barnuppfostran.

Lektionsantalet i denna typ är jämförelsevis stort och detta ämne kan härigenom komma att behandlas ganska ingående. Särskilt bör detta gälla barnuppfostran och den sociala barnavården.

Hälsolära.

Hushållsskolans obligatoriska undervisningsplan tillämpas och därutöver gives en fyllig framställning av samhällets hälsovård och sjukvård.

Ekonomi och organisation.

Hushållsskolans obligatoriska undervisningsplan tillämpas med de möjligheter till en grundligare genomgång som det ökade timantalet medger. Övningar böra kunna införas i rätt stor utsträckning.

Kostlära.

Hemvård.

Slöjd.

För samtliga dessa ämnen hushållsskolans obligatoriska undervisningsplan.

Hushållsskola med lanthushåll.

För landsbygdens speciella behov erfordras ett stort antal skolor över hela landet med särskild inriktning på *lanthushåll*. De nuvarande lanthushållsskolorna — 40 till antalet — motsvara i stort sett den typ, som här skisseras. De ha varit i verksamhet ett 30-tal år och här undervisas inemot 50 % (1 400) av de flickor, som i vårt land få en något grundligare utbildning i husligt arbete.

För att skolan rätt skall kunna fylla sin uppgift att ge kunskaper om producenthushållets arbetsuppgifter och anordning böra dessa skolor vara förbundna med ett mindre jordbruk eller vara förlagda så att de ha tillgång till ett dylikt för vissa grenar av sin undervisning (t. ex. mjölkning). Under alla förhållanden måste skolorna bedriva trädgårds- och smådjursskötsel för det egna hushållets behov och ha sin hushållsundervisning i så stor utsträckning som möjligt baserad på hemmaproducerade fördoämnen. Lanthushållsskolorna, som ursprungligen tillkommit för att ge yrkesutbildning åt lanthemmens kvinnliga ungdom, ha visat

sig vara en skolform, som också intresserar andra grupper av unga flickor. Produktion av sådana födoämnen som trädgårds- och fjäderfäprodukter kan med stor fördel idkas i många andra hem än rena jordbrukarhem både för egen konsumtion och till avsalu och ur den synpunkten sett är hushållsskolan med lanthushåll värd en kraftig utbyggnad. Detsamma gäller för hushållsskola med trädgårdsskötsel och hushållsskola med djurvård.

Ämnen.	Teori	Praktik
	Antal timmar	Antal timmar
1. Samhälls- och familjekunskap	20	—
2. Barnavård och barnuppfostran	40	—
3. Hälsolära	20	—
4. Ekonomi och organisation	15	—
5. Kostlära	65	300
6. Hemvård	30	130
7. Slöjd	15	165
8. Trädgårdsskötsel	25	75
9. Djurvård (ladugårds- och smådjursskötsel)	25	75
	<u>255</u>	<u>745</u>
	1 000 timmar	

Samhälls- och familjekunskap.

Hushållsskolans obligatoriska undervisningsplan. Särskild vikt lägges vid landsbygdens förhållanden, jordbrukets ekonomiska problem, föreningsrörelse etc.

Barnavård och barnuppfostran.

Hälsolära.

Hushållsskolans obligatoriska undervisningsplan.

Ekonomi och organisation.

Hushållsskolans obligatoriska undervisningsplan. Särskild vikt lägges vid jordbrukets produktionsförhållanden och lanthemmens självhushållning; budgetberäkningar, hushållsbokföring och arbetsorganisation för lanthushåll.

Kostlära.

Hushållsskolans obligatoriska undervisningsplan. Undervisningen tillrättalägges efter jordbrukets produktion både med avseende på teori och praktik. Kosthållet baseras företrädesvis på hemmaproducerade animalier och vegetabilier. Slakt, mjölkhushållning, demonstration av ystning och kärning.

Hemvård.

Hushållsskolans obligatoriska undervisningsplan. Undervisningstiden för det praktiska arbetet är här något nedskuren till förmån för lanthushållsämnen och med hänsyn till att skolan alltid måste vara anordnad som internat och eleverna dagligen sköta städningen av sina sovrum utanför den ordinarie undervisningstiden.

Slöjd.

Hushållsskolans obligatoriska undervisningsplan. I teorien inlägges elementär vävteori och i det praktiska arbetet vävning, delvis på sömnadens bekostnad.

Trädgårdsskötsel.

Teori. Planering och anläggning av hemträdgård, köksväxtodling; bär- och fruktodling, prydnadsträdgården, ekonomiska beräkningar över trädgårdssodlingen samt dess samband med kosten.

Praktik. Praktiska övningar i anslutning till de teoretiska lektionerna särskilt med hänsyn till odling för skolans kosthåll. Om möjligt bör varje elev eller 2 à 3 tillsammans ha en mindre trädgårdstäppa att själva ansvara för.

Djurvård.

Teori. Det elementäraste om nötboskapsskötsel, svinskötsel och fårskötsel. Proportionsvis tages fjäderfäskötseln (höns, gäss, ankor och kalkoner) grundligare.

Praktik. Övningar i mjölkning; mjölkens skötsel och förvaring; svin- och fårskötsel, skötsel av fjäderfä av olika slag.

Hushållsskola med trädgårdsskötsel.

I vissa delar av landet spelar trädgårdsodlingen en stor roll som binäring för jordbrukare eller andra yrkesutövare. På andra håll skulle den kunna vara en källa till goda extrainkomster om kunskaperna om trädgårdsodling vore större. Inte minst i Norrland finns i fråga om trädgårdsodling stora utvecklingsmöjligheter. Under dessa förhållanden bör en särskild *hushållsskola med trädgårdsskötsel* finnas tillgänglig för de orter där den kan finnas lämplig och fylla ett behov. Vid denna skoltyp måste trädgården vara så stort tilltagen att viss försäljning kan förekomma och eleverna därigenom ges tillfälle att få undervisning i förpackning och salubjudande av varor.

Ämnen.

	Teori	Praktik
	Antal timmar	Antal timmar
1. Samhälls- och familjekunskap	20	—
2. Barnavård och barnuppfostran	40	—
3. Hälsolära	20	—
4. Ekonomi och organisation	15	—
5. Kostlära	65	300
6. Hemvård	30	150
7. Slöjd	10	150
8. Trädgårdsskötsel	25	175
	225	775
	1 000 timmar	

Samhälls- och familjekunskap.

Barnavård och barnuppfostran.

Hälsolära.

Ekonomi och organisation.

Kostlära.

Hemvård.

Slöjd.

För samtliga dessa ämnen hushållsskolans obligatoriska undervisningsplan.

Trädgårdsskötsel.

Se rubrik trädgårdsskötsel på hushållsskola med lantushåll. Denna plan över undervisningens innehåll kan följas, men undervisningen blir givetvis fylligare med hänsyn till den längre tid, som avsetts för den praktiska trädgårdsskötseln. Synpunkter på trädgårdsodlingen som biinkomst böra delgivas.

Hushållsskola med djurvård.

En särskild typ av hushållsskola där man mer än i de andra landsbygsskolorna lägger vikt vid djurvården är ur många synpunkter berättigad. Fjäderfäskötseln

t. ex. ger många små hem på landet en god biinkomst och skulle kunna ge ännu mycket mera om kunskaperna i fjäderfäskötsel vore större. Vad nötkreatursskötseln beträffar är det ett arbete som ännu i stor utsträckning påvilar kvinnorna och detta gäller särskilt för småbruken i Norrland. Det visar sig också att i lant-hushållsskolorna en längre tid anslås för djurvården i de norrländska skolorna än i skolor i övriga delar av landet. En skola av denna typ måste ha tillgång till eget jordbruk.

Ämnen.	Teori	Praktik
	Antal timmar	Antal timmar
1. Samhälls- och familjekunskap	20	—
2. Barnavård och barnuppfostran	40	—
3. Hälsolära	20	—
4. Ekonomi och organisation	15	—
5. Kostlära	65	300
6. Hemvård	30	150
7. Slöjd	10	150
8. Djurvård (fjäderfä eller nötkreatursskötsel)	25	175
	225	775
	1 000 timmar	

Samhälls- och familjekunskap.

Barnavård och barnuppfostran.

Hälsolära.

Ekonomi och organisation.

Kostlära.

Hemvård.

Slöjd.

För samtliga dessa ämnen hushållsskolans obligatoriska undervisningsplan.

Djurvård I (fjäderfäskötsel).

Teori: Grundlig genomgång av hönsskötseln samt uppfödning av gäss, ankor och kalkoner. Ekonomisk beräkning över fjäderfäskötseln. Fjäderfäskötseln som biinkomst.

Praktik. Skötsel av höns för äggproduktion och slakt, uppfödning av kycklingar; uppfödning av gäss, ankor och kalkoner; tillvaratagandet av produkter. Salubjudandet av varor.

Djurvård II (nötkreatursskötsel m. m.).

Teori: Grundlig genomgång av nötkreatursskötseln. Mjölkhygien och dess betydelse för mjölkens och mjölkprodukternas kvalitet och pris. Mjolkproduktionen som inkomstkälla. Det elementära om svin-, får- och fjäderfäskötseln.

Praktik: Nötkreaturens dagliga vård, mjölkning, utfordring, renhållning i ladugården. Mjölkens skötsel och förvaring. Ystning och kärning. Svin- och fårskötsel, skötsel av olika slag av fjäderfä.

Hushållsskola med sömnad.

Kunnighet i sömnad är särskilt för de hemarbetande kvinnorna av stor ekonomisk betydelse. Sömnadsundervisningen har också jämte matlagningsundervisningen kommit att bli ett mycket viktigt ämne i olika skoltyper för hemutbildning. Sömnad beräknas här också tillhöra grundkursens ämnen, men därtill är det

berättigat att sömnaden liksom en del andra specialämnen kan intaga en mer dominerande plats i vissa hushållsskolor.

Ämnen.

	Teori	Praktik
	Antal timmar	Antal timmar
1. Samhälls- och familjekunskap	20	—
2. Barnavård och barnuppfostran	40	—
3. Hälsolära	20	—
4. Ekonomi och organisation	15	—
5. Kostlära	65	300
6. Hemvård	30	150
7. Slöjd	60	300
	250	750
	1 000 timmar	

Samhälls- och familjekunskap.

Barnavård och barnuppfostran.

Hälsolära.

Ekonomi och organisation.

Kostlära.

Hemvård.

För samtliga dessa ämnen hushållsskolans obligatoriska undervisningsplan.

Slöjd.

Med det i jämförelse med grundkursen starkt utökade timantalet både i teori och praktik bör en rätt grundlig kurs kunna genomgå. Den teoretiska undervisningen utökas särskilt med mönsterritning och textilmateriallära och i det praktiska arbetet kan medhinnas ett flertal plagg av olika slag.

Hushållsskola med hemslöjd.

Hemslöjden, särskilt vävningen och därmed sammanhängande arbeten, spelar en stor roll på landsbygden. Efter en nedgångsperiod under de första decennierna på 1900-talet är numera intresset för hemvävning ständigt stigande och denna hemproduktion har trots de senare årens knapphet på material fortgått och stegrats. I lanthemmen har man genom hemslöjdandet tillfälle att trots knappheten på kontanter skaffa olika bruksvaror av prima kvalitet. För många kvinnor på landsbygden kan hemvävningen ge en god biförtjänst. Men kunskapen om material och tekniker behöver genom skolning ökas. Därför föreslås att *hushållsskola med hemslöjd* bör bli en speciell typ och denna kan tänkas förlagd såväl till städer och samhällen som till landsbygden. Olika grenar av hemslöjd kunna här övas. Nedanstående plan avser vävning m. m.

Ämnen.	Teori	Praktik
	Antal timmar	Antal timmar
1. Samhälls- och familjekunskap	20	—
2. Barnavård och barnuppfostran	40	—
3. Hälsolära	20	—
4. Ekonomi och organisation	15	—
5. Kostlära	65	300
6. Hemvård	30	150
7. Slöjd (vävning)	60	300
	250	750
	1 000 timmar	

Samhälls- och familjekunskap.
Barnavård och barnuppfostran.
Hälsolära.
Ekonomi och organisation.
Kostlära.
Hemvård.

För samtliga dessa ämnen tillämpas hushållsskolans obligatoriska undervisningsplan.

Slöjd.

Hushållsskolans obligatoriska undervisningsplan. Härtill fogas utökad undervisning i textil materiallära, vävteori och praktisk undervisning i vävning med tillhörande behandling av ull och lin samt växtfärgning. Det stora antalet teoretiska lektioner erfordras för övningar i uträkning av vävar, mönsteranalyser, iordningställande av vävmönsterbok m. m. Föremål i ett flertal vävtekniker kunna tillverkas, men särskilt lägges vikt vid bruksartiklar och enklare prydnadsföremål.

Kombinationer av specialämnena vid skolorna.

Vid tämligen stora skolor skulle olika linjer kunna vara representerade. Särskilt gäller detta skolor förbundna med jordbruk och inställda på lant-hushållning men även andra. Vid en jämförelse mellan t. ex. de olika förslag till hushållsskola med lant-hushåll å ena sidan och hushållsskola med trädgårdsskötsel eller djurvård å den andra skall man finna att det företrädesvis är tiden för den praktiska undervisningen som är differentierad. Att lägga upp arbetet så att eleverna individuellt skulle kunna välja den linje som särskilt intresserar dem bör inte möta några större svårigheter. En del av de teoretiska lektionerna måste givetvis meddelas åt mindre grupper, men stora avsnitt behandlande t. ex. trädgårdsskötseln och djurvården kunna också tagas gemensamt. Lärarinnornas antal påverkas givetvis av i hur stor utsträckning olika linjer äro representerade vid en skola.

Hushållsskola med hempraktik.

Enligt befolkningsutredningens mening bör hushållsskolans kompetens kunna erhållas av den, som företrädesvis får sin utbildning i husligt arbete i ett hem, förutsatt att det praktiska arbetet är i viss grad kontrollerat och att samarbete för sysslornas rätta avvägning förekommer mellan skola och hem. Hushållslärarinnans tjänstgöring måste därför också vara så planlagd att den inrymmer besök i hemmen för individuella diskussioner och konsultationer.

Om man utgår från hushållsskolans grundkurs på 800 timmar kan man beräkna att betyg erhålles efter ett läsårs arbete (36 veckor).

Den *teoretiska* undervisningen på 200 timmar måste helt förläggas till skolan. Dessutom måste en del tid beräknas för diskussioner med eleverna på lärorummet om de problem, som möta dem i hemarbetet. Förslagsvis anslås här till 50 timmar. Om dessa 250 timmar slås ut på hela läsåret blir

det cirka 7 timmar i veckan under terminerna, vilket möjligen skulle kunna ordnas genom kvällsundervisning t. ex. 2 à 3 gånger i veckan.

Den praktiska träningen erhålles genom arbete i *eget hem* eller som *hembiträde*. Särskild plan för detta arbete bör vara uppgjord, för att noggrant följas och kontrolleras. Denna bör innehålla uppgifter om bedrivande av matlagning, bakning och konservering så att de krav, som uppställas i hushållsskolans undervisningsplan bli väl tillgodosedda. Samma principer gälla givetvis beträffande hemvårdsarbeten och slöjd. De teoretiska lektionerna ge i dessa avseenden lärarkrafterna goda tillfällen att under diskussioner ge sina elever råd och anvisningar.

För rätt att erhålla betyg måste vid skoltidens slut prov avläggas i matlagning, bakning, konservering, städning, tvätt, klädvård och olika slöjdarbeten m. m. Om dessa prov äro väl planlagda och grundlig tid beräknas för dem böra de kunna ge en fullständig och god bild av elevernas praktiska färdigheter.

Hushållsskola för 14—15-åringar.

I det avsnitt av detta kapitel, där frågan om åldern upptages till behandling, framhålles att också en typ av hushållsskola för de yngre åldrarna bör prövas. Befolkningsutredningen föreslår att man bör ha möjlighet att inrätta en skola där flickor i 14—15-årsåldern som genomgått folkskola och den vanliga typen fortsättningsskola skulle kunna förvärva hushållsskolans kompetens.

Om skolan anordnas så att den sträcker sig över ett läsår på 39—40 veckor bör man kunna hinna med dels hushållsskolans grundkurs eventuellt med tillval av något specialämne och dessutom cirka 250 teoretiska lektioner — särskilt svenska med litteraturläsning och skriftlig och muntlig framställning samt matematik. Med tanke på dessa flickors ungdom och ovana vid praktiskt arbete bör den praktiska undervisningen upptaga proportionsvis längre tid än i den vanliga hushållsskolan och för övrigt läggas så att den är avpassad efter flickornas nivå. Eventuellt utökas också tiden för den teoretiska undervisningen i hushållsskolans obligatoriska ämnen.

Skolans belägenhet och möjligheter få bli avgörande för i vad mån specialämnena skola behandlas och likaså vilka dessa i så fall skola vara.

I viss mån skulle en kurs som denna kunna motsvara ett 8:e skolår. Då nu de allmänna skolfrågorna ligga i stöpsleven och frågan om skolans hela utveckling är under debatt och mycket obestämd anser sig befolkningsutredningen emellertid ej böra ingå på ett närmare resonemang om den husliga undervisningens samband med ett eventuellt 8:e skolår eller annan anknytning till de allmänna skolorna. Värdefullt vore dock att få ovanstående skoltyp prövad för att ha erfarenheter att bygga på vid fortsatta resonemang om den obligatoriska skolans utbyggnad.

Att denna skoltyp för stora grupper av ungdom skulle vara värdefull synes självklart. De få på kursen möjligheter att väl utnyttja ett år då många ännu äro alltför unga att träda ut i yrkeslivet.

Hushållsskolans organisation.

Hushållsskolan bör kunna anordnas i många olika former: som internatskola, som dagskola med koncentrerad undervisning, som dagskola med spridd undervisning samt som aftonskola.

Internatskola.

Den pedagogiskt förmånligaste formen synes ur många synpunkter vara internatskolan. Vid den husliga undervisningen, där det gäller att lära eleverna att bemästra de många olikartade sysslor, som i ett hem få lov att skötas, inflätade i varandra, ger en internatskola de bästa möjligheterna att bereda en pedagogiskt tillfredsställande arbetsmiljö. Matlagningsundervisningen, som i en dagskola företrädesvis måste ägnas åt lösryckta måltider, kan i en internatskola planeras efter samma principer som i ett hem och dessutom omfatta dagens alla måltider. Internatskolor med tillgång till trädgård och jordbruk kunna dessutom i stor utsträckning bygga sitt kosthåll på hemmaproducerade födoämnen av högt värde. Grönsaker, frukt, bär och fjäderfäprodukter kunna här komma till riklig användning. Den dagliga städningen av sovrum, samlingsrum och kök ger ett naturligt undervisningsmaterial och underhåll av skolans inventarier och textilier kan i hög grad berika hemvårdsundervisningen. I en välskött internatskola inläras goda regler för personlig hygien av stor betydelse för den framtida livsföringen. Vården av elevernas eget klädbestand kan lätt inlänkas i undervisningen. Livet på skolan ger osökt anledning att med enkla medel anordna fester och att fira våra traditionella helger. I en hemlik skola med en sund och frisk atmosfär blir inte endast arbetet ett nöje utan fritiden utnyttjas i kamratlig samvaro, som lär eleverna uppskatta hemlivet. Kamratlivet kan under goda förhållanden för många av dessa ungdomar komma att betyda mycket. De måste lära sig att under arbetet och fritidssamvaron rätta sig efter varandra och taga hänsyn till andra än sig själva.

Flertalet av de skolor, som för närvarande anordna sådana kurser, som nära sammanfalla med den föreslagna hushållsskolan, äro anordnade i form av internat. Sålunda äro samtliga 40 lantbruksskolor och ett tiotal av de enskilda statsunderstödda skolorna internat. Särskilt för elever, som icke under skoltiden kunna bo i sina hem, är internatskolan avgjort lämpligast.

Internatskolan är en skolform, som kommit att framför allt inrättas på landsbygden, där denna form är den enda möjliga, men det är givetvis önskvärt att även städernas ungdom får tillgång till dylika skolor.

Dagskola med koncentrerad undervisning.

Av många skäl måste man räkna med att i de större samhällena en hel del hushållsskolor måste få formen av dagskolor. Dessa böra då anordnas på sådant sätt, att eleverna i största möjliga utsträckning ges tillfälle att arbeta i naturlig hemmiljö, t. ex. genom att ett mindre elevhem anknytes till skolan eller genom att skolan samarbetar med för saken intresserade husmödrar. Den lättast ordnade och för det stora flertalet elever mest lämpliga formen för dagskola är en skola med koncentrerad undervisning, där eleverna varje

dag samlas på skolan för vissa teoretiska lektioner, vilka därefter följas av praktiskt arbete.

Skola med spridd undervisning.

Förutom dessa typer av hushållsskolor med koncentrerad dagundervisning torde även en mera spridd undervisning böra förekomma.

I den ursprungliga lärlingsskoleiden fanns mycket att taga vara på som icke bör förbises, då man strävar att ge så stora grupper kvinnlig ungdom som möjligt en huslig yrkesutbildning. När det gäller många olika former av yrkesutbildning, kan man konstatera, att den övning som ges i en skola med dess under alla förhållanden mer eller mindre konstgjorda arbetsmiljö aldrig kan jämföras med den som erhålles i det verkliga yrkesarbetet. Detta gäller även på det husliga området såsom ovan framhållits. Den tanke, som är lärlingsskolans, att eleven genom arbete i yrket skulle förvärva en reel yrkesträning och vid skolan få den teoretiska bakgrunden till sitt arbete förefaller därför i princip riktig. Det har visat sig möta stora praktiska svårigheter att organisera arbetet i lärlingsskolor för husligt arbete på lämpligt sätt. Den har blivit en för eleven alltför energikrävande skolform. Skolöverstyrelsen har förklarat, att den icke synes vara ändamålsenlig.

Det förefaller emellertid som om tillräckliga ansträngningar icke gjorts för att åstadkomma en sådan anpassning som är nödvändig mellan elevernas yrkesarbete och skolans undervisning och det förefaller motiverat, att inom hushållsskolans ram nya försök göres att åstadkomma en sådan anpassning. Med den nuvarande bristen på arbetskraft är det ur hemmens synpunkt ett intresse att få tillgodogöra sig deltidsarbetskraften hos de ungdomar, som samtidigt genomgå en utbildning. Svårigheter böra därför ej möta att ordna elevernas arbetstid på ett sätt, som väl lämpar sig med hänsyn till undervisningens krav, även om villkor därigenom måste ställas från skolans sida på att en lärarinna skall ha möjlighet att ibland kontrollera elevens arbete i hemmet.

Även de som ha förvärvsarbete på andra områden än det husliga ha ofta ett starkt intresse för att skaffa sig husliga kunskaper. Dessa kvinnor rekrytera nu, framför allt i de större städerna, alla de speciella kurser i matlagning, sömnad etc. som i varierande former anordnas av de kommunala yrkesskolorna. Det vore en stor fördel om de i stället kunde systematiskt genomgå hushållsskolans olika ämnen och sålunda förvärva en bestämd kompetens på det husliga området.

Undervisningen bör meddelas antingen i form av dagkurser, som pågå endast vissa dagar i veckan eller i form av kvällskurser, där ett ämne i taget genomgås.

Även en form av hushållsskola, där den teoretiska delen av undervisningen meddelas genom korrespondenskurser, bör prövas. En dylik form bör vara särskilt lämplig för landsbygdskvinnor, vilka icke ha tillgång till kurser på orten. Den praktiska undervisningen skulle i sådana fall kunna meddelas vid kortare kurser vid internatskolor.

Sammanfattande synpunkter på hushållsskolan.

Hushållsskolan, utformad på detta sätt, med en grundkurs på 800 timmar samt specialämnena, beräknas bli den allmänna husmoders- och hembiträdesutbildningens grundval.

För blivande husmödrar bör det bli en självklar sak att genomgå hushållsskola innan de taga ansvaret för skötseln av ett hem.

För hembiträdesanställningar bör det bli regel att fordra hushållsskola, och lönenivån för de utbildade borde bli en helt annan än för de outbildade. Tillfällig hemhjälp bör betalas efter högre taxa om de genomgått hushållsskola.

Men hushållsskolan bör också ligga till grund för ett stort antal yrkesutbildningar på andra områden. För sjuksköterskor, anstaltspersonal av alla slag, restaurangpersonal etc. bör genomgång av hushållsskola bli regel. Den som skall ägna sig åt någon av socialvårdens olika grenar bör ha stort behov av hushållsskolans grundläggande hemutbildning.

Hushållsskolan skall dessutom ligga till grund för ett flertal specialyrken vilka närmare behandlas i det följande.

Husmodersskolan.

Förutom vid hushållsskolan anser delegationen att allmän huslig utbildning bör meddelas vid en mera omfattande skolform lämpligen i en 10-månaderskurs, och delegationen föreslår att denna kallas *husmodersskola*.

Husmodersskolan skall ge en högre kompetens på det husliga arbetets område. Den skall meddela en grundligare teoretisk kunskap, innefattande en mängd kursmoment som ej medhinnas inom hushållsskolan, och ge en mera ingående praktisk träning. Framförallt barnavården bör bli mera omfattande och i regel ge viss praktisk barnavård med tjänstgöring på barnhem, daghem, sommarhem eller dylikt.

Husmodersskolan bör omfatta en grundkurs på cirka 1 600 timmar och specialämnena på cirka 400 timmar. Ämnesfördelningen på såväl grundkursens ämnen som specialämnena bör vara densamma som inom hushållsskolan. Likaså bör husmoderskursens former vara desamma: den bör förekomma såväl i form av internat som i form av dagskola, och även som aftonskola om en dylik visar sig möjlig att organisera.

De som från början bestämma sig för att gå på husmodersskola böra bevista en sådan, där undervisningen är organiserad med tanke på att den skall utsträckas över hela året. Men möjlighet bör också finnas för den som gått igenom hushållsskolan och önskar lära sig mera på det husliga området att genom en påbyggnadskurs på ett halvår förvärva husmodersskolans kompetens. Denna kompletterande husmoderskurs torde böra omfatta ett något högre timantal än husmodersskolan eftersom repetition av vissa kursmoment blir nödvändig.

Husmodersskolan bör ge en allmän högre huslig kompetens lämplig

för sådana husmödrar som äro särskilt intresserade av sitt arbete eller som ha hand om mera svårskötta hem, t. ex. större gårdar, hem med stor representation etc. För hembiträden bör det betraktas som en särskilt stor merit att ha genomgått husmodersskolan. När det gäller för den anställda arbetskraften att sköta hemmet på egen hand då husmoder saknas eller har annat arbete bör genomgång av husmodersskola betraktas som önskvärd.

Husmodersskolan bör ligga till grund för ett flertal kvalificerade yrken på det husliga området: hemvårdarinnor, storhushållsföreståndarinnor, hushållslärarinnor etc.

Betygsbok.

Efter genomgång av huslig utbildningskurs bör elev erhålla betyg, helst i form av en betygsbok, där eventuell utbyggnad av utbildningen genom extra-kurser etc. senare kan införas. Särskilt betydelsefullt är att en dylik betygsbok kommer till användning vid genomgång av hushållsskola med spridd undervisning. Betygen böra då kunna införas ämne för ämne och även om uppehåll i studierna göres, förbli betygen giltiga och kunna kompletteras så att den grundläggande kompetensen så småningom kan erhållas.

Specialutbildning.

Hushållsskolan och husmodersskolan bli de två normalformerna av den utbildning som ger kompetens att sköta ett hem, hushållsskolan ger de grundläggande kunskaperna, husmodersskolan ger en mera grundlig och omfattande utbildning. De som önska skaffa sig en specialiserad yrkesutbildning inom något av de arbetsområden som inom enskilda hem eller inom storhushåll av olika slag gälla barnavård, matlagning, hemvård etc., böra ha möjlighet att bygga ut hushålls- respektive husmodersskolan med lämpliga kurser. Befolkningsutredningen har i det följande gjort en inventering av ett antal yrkesutbildningsformer som äro tänkbara på dessa områden. De flesta finnas redan i någon form, men i vissa fall tycker sig utredningen ha funnit ett behov av nya specialiteter. Översikten visar att antalet existerande eller antagliga yrken på detta område är stort, och att ordnandet av utbildningen för dessa måste komma att bli av största betydelse, ur samhällets synpunkt med hänsyn till de stora värden som omhänderhavas av de arbetande inom t. ex. storhushållen, och ur kvinnornas egen synpunkt därför att utbildningen ger dem möjlighet att uppnå en förbättrad ställning inom sina respektive yrken. Särskilt viktigt är ur denna synpunkt att utbildningen är så organiserad att avancemang underlättas, genom att en lägre utbildning, som genomgåts med kvalificerade betyg och åtföljts av praktik på arbetsområdet, kan påbyggas med en högre kurs, som ger högre kompetens.

Specialutbildning för arbete i enskilda hem.

Befolkningsutredningen har tidigare framfört som sin åsikt att någon differentiering av utbildningen för husmödrar och hembiträden icke är moti-

verad utan att hushålls- och husmodersskolan bör vara den normala hembiträdesutbildningen. För vissa större hem efterfrågas i någon utsträckning specialutbildad arbetskraft såsom *kokerskor* och *husor*. Kurser för dylika böra i mån av behov kunna anordnas vid yrkesskolorna och efter genomgången hushållsskola omfatta för kokerskorna cirka 3 månader och för husorna 2.

Ett nytt utbildningsbehov, som kan väntas komma att växa till ett betydande omfång är specialutbildning för *deltidsarbete i hem*. I stor utsträckning torde åtminstone under de närmaste åren dessa kurser komma att rekryteras av personer utan förutbildning. Det är då av vikt att kurserna bli så grundliga, att de verkligen ge en säker kunnighet på det område de gälla så att hemmen med förtroende kunna anlita dem, som med godkänt betyg genomgått en dylik kurs och så att de arbetande kunna få en hygglig försörjning genom sitt arbete. Någon kurslängd för de olika ämnena är omöjlig att här föreslå, men befolkningsutredningen vill understryka betydelsen av att noggranna prov göras beträffande dessa kursers anordnande och resultat av kurserna. De specialämnena, som böra upptagas äro t. ex.

- matlagning,
- konservering,
- servering,
- klädvård,
- sängklädesvård,
- tvätt,
- lagning,
- rengöringsarbeten.

Samma person kan givetvis tänkas utbilda sig i flera specialgrenar.

Barnsköterskeutbildning.

För vissa typer av hem kommer en efterfrågan på specialutbildad arbetskraft för barnens vård och tillsyn, *barnsköterskor*. Olika sorters anstalter som ha hand om barn såsom barnhem, daghem, sommarkolonier etc., behöva också barnsköterskor.

För närvarande utbildas barnsköterskor vid ett fåtal kurser där hushåll och barnavård kombinerats, s. k. husmodersskolor med barnavård, men den större delen av barnsköterskorna få sin utbildning vid kurser anordnade i anslutning till ett barnhem, barnsjukhus, barnbördshus eller dylikt och de få där ingen allsidig hushållsutbildning och i många fall endast en mycket kort teoretisk undervisning överhuvudtaget.

Längden av de kurser som anges utbilda barnsköterskor växlar för närvarande mellan 3 månader och 1 år.

Befolkningsutredningen anser, att en barnsköterskeutbildning specialiserad endast på barnavård icke är önskvärd utan att samtliga barnsköterskekurser böra kombineras med hushållsutbildning. De flesta hem äro otvivelaktigt bäst betjänta med en arbetskraft som är kompetent att sköta såväl barnen som vissa hushållsgöromål. Ur de arbetandes egen synpunkt förefaller det

icke lämpligt att de inhämta kunskaper endast i samband med barnen och stå främmande för t. ex. vanlig matlagning, vanlig hemvård etc. Husmodersskolan med barnavård som specialämne torde ge en utbildning som passar väl för de flesta hem. Den praktiska barnavården bör inom denna skola kunna få en tid av 3 månader och den teoretiska undervisningen rörande barnavård och uppfostringslära 130 timmar. Hela den övriga undervisningen vid denna skoltyp avser också att taga sikte särskilt på barnen såsom kost, hemvård, sömnad etc. Husmodersskolan med barnavård bör dock icke ge barnsköterskekompetens.

I den mån speciellt barnsköterskeutbildad arbetskraft efterfrågas för hem och anstalter kunna kraven ställas sålunda: Genomgång av hushållsskola och därefter en 6 månaders specialkurs vid någon barnavårdsanstalt. Vid den senare kursen bör förutom praktiskt arbete med barn i olika åldrar förekomma teoretiska lektioner i barnavårds- och uppfostringslära gällande såväl mindre som större barn, samt viss undervisning även i kostlära, hemvård samt hälso- och sjukvård med speciell hänsyn till barnens behov.

Befolkningsutredningen anser således, att minimikurser för förvärvande av barnsköterskekompetens böra ha en längd av 1 år. Detta krav torde icke vara orimligt med hänsyn till det ansvar som ofta påvilar en barnsköterska då hon på egen hand kan få svara för ett barn eller en grupp barn och icke sällan ställas inför komplicerade fall såväl när det gäller den fysiska vården som när det gäller uppfostran.

Storhushållsutbildning.

Husmodersskolan skall ge kompetens för ledarskap av större familjehushåll, men för verkliga storhushåll torde en något annorlunda lagd och mer omfattande utbildning behövas.

För närvarande utbildas s. k. ekonomiföreståndarinnor vid kurser anordnade vid Statens skolköksseminarium, Fackskolan för huslig ekonomi i Uppsala samt »Yrkeskurser för kökspersonal vid större anstalter» i Stockholm. Utbildningens längd är vid dessa skolor cirka 1 år. Inträdesfordringarna äro realexamen eller normalskolekompetens eller motsvarande allmänbildning samt ingående praktisk erfarenhet. Den utbildning ekonomiföreståndarinnorna få gäller framför allt kost-, närings- och födoämneslära, matlagning och inköp, varukännedom, bokföring, organisation av större utspisning etc.

Dessa ekonomiföreståndarinnor få i allmänhet anställningar vid större anstalter, där det behövs en husmor som endast sysslar med mathållningen, såsom sjukhus och regementen.

För skötseln av tvätten vid storhushållen finnes anordnad en utbildningskurs för tvättföreståndarinnor vid yrkes- och lärlingsskolan i Stockholm.

Befolkningsutredningen anser att dessa redan existerande skolor äro helt otillräckliga när det gäller att tillgodose det stora behov som förefinnes av fackutbildad personal för skötseln av olika grenar av ett storhushålls verksamhet. Det är för närvarande förenat med stora svårigheter att erhålla kvalificerade befattningshavare för de talrika tjänster av detta slag som nu finnas.

I stor utsträckning besättas även mycket ansvarsfulla befattningar med personer som icke ha någon som helst teoretisk skolning och ofta tämligen ensidiga praktiska erfarenheter. Med hänsyn till de stora ekonomiska värden som deras arbete gäller och den betydelse en kunnig insats från deras sida kan ha för en stor mängd människors hälsa och trevnad, anser befolkningsutredningen att det borde bli regel att anstaltspersonal i ledande ställning skulle vara ordentligt utbildad. Den centrala myndigheten på den husliga undervisningens område borde uppgöra normalplaner för olika grenar av storhushållsutbildningen och stimulera landsting och kommuner att ordna utbildningskurser i lämplig omfattning. I det följande har utredningen skisserat linjerna för några av de utbildningsgrenar som enligt utredningens mening äro mest angelägna. Förslagen rörande ämnesfördelning och kurslängder äro givetvis helt preliminära.

Köksföreståndarinnor.

För skötseln av mathållningen vid större anstalter erfordras en utbildning i det väsentliga sammanfallande med de nuvarande ekonomiföreståndarinnornas. Termen ekonomiföreståndarinna anser befolkningsutredningen emellertid icke ange yrkets karaktär varför utredningen ifrågasätter om icke den i författningarna gängse termen köksföreståndarinna borde bibehållas. Inträdesfordringarna för köksföreståndarinnekurs borde vara realexamen, normalskolekompetens eller motsvarande allmänbildning, genomgång av hushållsskola, samt minst två års praktik som biträde inom storkök. Kursen borde vara ettårig och i fråga om ämnesfördelning och kurser synes man i det väsentliga kunna ansluta sig till de nuvarande ekonomiföreståndarinnekurserna. Ett önskemål beträffande undervisningen är att den i större utsträckning än vad som nu sker förläggas inom ramen för ett storhushåll t. ex. på så sätt att skolorna sköta en större matservering eller dylikt i egen regi.

Kokerskor.

För kokerskor vid anstalterna och även vid restauranter behövs även en särskild utbildning. En dylik kurs, byggd på hushållsskola, bör efter praktik i storkök omfatta ungefär ett halvt år. Undervisningen bör främst gälla matlagning, bakning, konservering, charkuteriarbeten etc. och ge en repetition av hushållsskolans kurser i närings-, födoämnes-, matlagningslära samt varukunskap.

Tvättföreståndarinnor.

Dylika befattningshavare behövas både för att omhänderhava anstalts-tvätten och för arbete inom de talrika kollektiva tvättanläggningar, som för närvarande äro under utbyggnad landet runt. Inträdesfordringarna böra även här vara hushållsskola och några års praktik på tvättinrättningar av olika slag. Kursen bör vara ettårig och omfatta teoretisk undervisning i textilkunskap, kemi (vatten, tvättmedel, blekning m. m.), enkel elektricitets- och

maskinlära samt arbetsorganisation och bokföring och dessutom grundlig praktisk undervisning i maskintvätt och handtvätt av olika slag. Kurserna böra vara förlagda till en tvättinrättning av för undervisningen lämplig storlek.

Förrådsföreståndarinnor.

För handhavande av inventariévården på större anstalter och hotell behövas personer med specialutbildning. Deras uppgift skulle vara att ansvara för skötseln av linneförrådet och andra textilier, sängkläder, möbler etc., ansvara för nyinköp och reparationer, övervaka städning och rengöring för att kontrollera att de ofta mycket dyra material, som dessa institutioner förfoga över, icke skadas. Kursen för förrådsföreståndarinnor bör bygga på hushållsskolan och vara ett-årig.

Storhushållsföreståndarinnor.

Vid sidan av ovan föreslagna utbildningsformer för personer, som skola tjänstgöra vid så stora anstalter att arbetet är helt specialiserat behövs en utbildning för husmödrar vid mindre anstalter där husmodern har att handha både kosten och hemvården, göra matinköpen och bestämma matsedeln, köpa inventarier och ansvara för deras skötsel, dirigera klädvård och tvätt, bokföring etc. Förutom att hon har skötseln av allt det materiella om hand får hon också ofta på sin lott omvårdnaden av människor. Det är på henne det ankommer om miljön och samlivet blir trivsamt, hon behöver sällskapstalanger och, när det gäller barn och ungdom, även insikt i uppfostringsfrågor. Dylika föreståndarinneplatser finnas vid olika typer av internatskolor och hem för ungdom, såsom lärlingshem, lantmanna-, lantbruks- och jordbruksskolor, verkstadsskolor, inackorderingshem för skolungdom, arbetsstugor etc. Även många typer av pensionat, turisthem, semesterhem, vandrarhem behöva en husmoder av detta slag. När det gäller barnhem, mödrahem, ålders- och pensionärshem, skyddshem etc., fordras att husmodern har insikt i behandlingen av anstaltens speciella klientel, varför särskilda överväganden böra göras hur en social- eller sjukvårdsutbildning skall kunna kombineras med utbildningen för storhushållsföreståndarinna.

Kursen för storhushållsföreståndarinnor bör bygga på hushållsskolan och vara ett-årig eller på husmodersskolan och vara ett halvt år. För inträde bör fordras praktik i storhushåll, organisationsförmåga och speciellt ådagalagd förmåga att umgås med människor.

Kursen bör omfatta såväl kost- som hemvårdsämnen och tvätt, varukunskap, bokföring etc. samt dessutom hälsovård, hemsjukvård samt psykologi och uppfostringsfrågor.

Möjligheter till dispens från grundutbildningen.

Vid all yrkesutbildning på det husliga området har, såsom framgår av det föregående, hushållsskolan eller husmodersskolan beräknats ge den grundläggande utbildningen. Denna fordran bör regelmässigt uppehållas då det gäller yngre arbetskraft, som utan särskilda förkunskaper söker sig till ett

yrke på detta område. Ju mera dessa båda skoltyper vinna utbredning och uppskattning dess naturligare kommer det att bli att endera av dessa skall ligga som grund, förskola, för varje annan huslig utbildningsgren. I nuvarande läge finns det emellertid många kvinnor, som aldrig haft tillfälle att genomgå någon skola, men genom praktiskt arbete i eget eller andras hem skaffat sig en allsidig kunnighet på det husliga området och som kunna tänkas vilja genomgå en utbildningskurs på något specialområde. För dessa bör det ges möjlighet att sedan de dokumenterat sin kunnighet få befrielse från genomgång av förskola och i stället gå direkt på specialutbildningen. I vissa fall kan det även tänkas att personer med en yrkesutbildning från annat område önskar söka sig till en specialutbildning t. ex. sjuksköterskor eller lärarinnor, som önska övergå till storhushållsföreståndarinnor eller liknande. I sådana fall bör också befrielse från den husliga grundutbildningen ges ifall de sökande äro allmänt lämpliga och kunna styrka sig äga tillräckliga kunskaper i husligt arbete.

Kurser för arbetslösa.

Om arbetslöshet inträder på vissa sysselsättningsområden med många kvinnliga anställda kan frågan om att bereda dessa en huslig utbildning bli aktuell. Det kan antingen gälla att genom hushållskurser endast ge de arbetslösa sysselsättning för stunden genom att de beredas möjlighet att deltaga i en praktisk undervisning eller att ge dem omskolning till annat yrke, som de för framtiden skola kunna försörja sig på.

Under de förstnämnda förutsättningarna synes det vara lämpligt med kurser på hushållsskolans stadium av en längd och en omfattning, som bestämmes av förhållandena i de särskilda fallen. Äro de arbetslösa t. ex. unga flickor, som ha hela sin tid till förfogande synes det lämpligt att de genomgå en fullständig hushållsskola med koncentrerad undervisning, äro de däremot gifta kvinnor som ha sysselsättning i sina egna hem böra de erbjudas kortare kurser.

När det gäller att ge de arbetslösa en verklig yrkesutbildning på det husliga området blir problemet mera komplicerat. En mindre procent av de arbetslösa, som tidigare haft hembiträdesanställningar och äro intresserade av detta arbete böra kunna efter genomgång av hushållsskola eller eventuellt i kortare kurser få fast fot inom hembiträdesyrket. För den större delen av dem, som blivit arbetslösa, torde dock hembiträdesanställningar icke vara lämpliga. Dels sakna de den allsidiga praktiska kunnighet som fordras på detta arbetsfält och som är svår att förvärva sedan man under längre tid arbetat i annat yrke och dels torde de icke trivas med anställningsförhållandena i ett hem. Ett mera specialiserat arbete på det husliga området torde lämpa sig bättre för dem som komma från andra yrken. Då blir det i allmänhet inte heller fråga om heltidsanställningar i hem utan antingen dagarbete i hem eller arbete vid storhushåll. Specialiteter, som borde kunna komma i fråga, äro t. ex. *klädvård och lagning*, ett arbete som för närvarande ger dålig försörjning, men som när utbildningsförhållandena ordnats, torde kunna bli ett

bra yrke. *Tvätten* torde likaledes kunna komma att erbjuda ett vidsträckt arbetsområde. För vissa hem och för storhushåll är en utbildning till *husa* —*städerska* behöfelig. Även *kokerskeutbildning* kan i vissa fall, där de individuella förutsättningarna finnas, vara tänkbar. För alla dessa utbildningsgrenar gäller att längden på utbildningen måste i viss utsträckning individuellt avpassas. Målet bör vara att den arbetslösa skall uppnå en tillfredsställande kunnighet i sitt nya yrke. Om man utgår från de normalkurser för varje område som tidigare skisserats bör man ibland åt de särskilt duktiga ge dispens för genomgång av vissa delar av kursen medan de som icke uppnå tillfredsställande kunnighet inom den vanliga tiden böra ges möjlighet att delta i undervisningen längre tid. Det är mycket betydelsefullt att genom omskolning av arbetslösa ge dem, som det passar för, en utbildning som länkar in dem på det husliga området, men det är nödvändigt att göra en noggrann sovring så att man inte genom en på måfå meddelad utbildning får en dåligt skolad och otillfredsställd arbetskegrupp som vid första lämpliga tillfälle söker sig bort från yrket och därmed gör de kostnader som nedlagts på utbildningen meningslösa.

Förhållandet mellan befolkningsutredningens förslag och nuvarande skolor och kurser.

Befolkningsutredningen har vid uppgörandet av planen för den husliga utbildningens ordnande utgått ifrån att anslutningen till kurserna skall vara frivillig och att arbetet skall gå ut på att bygga vidare på den grund, som redan finnes lagd inom det nuvarande skolsystemet.

En viktig fråga i detta sammanhang är den huru det här framförda förslaget förhåller sig till redan befintliga skolor och kurser.

Motsvarigheter till hushållsskola med dess undervisningstid av 800 timmar samt specialämnena finnas bland flera nuvarande hushålls- eller husmoderskurser samt lanthushållsskolorna. Den skisserade husmodersskolan finnes även i ungefär den form som utredningen föreslagit på vissa håll bland de kommunala och enskilda statsunderstödda skolorna samt lanthushållsskolorna.

För många av de nu befintliga kurserna i husligt arbete måste undervisningstiden utökas för att grundkursens plan skall genomföras. En allmän jämkning beträffande ämnesfördelningen etc. torde på alla håll få företagas.

Ett specialfall är folkhögskolornas husliga undervisning. Om inom en folkhögskolekurs skall kunna rymmas, dels folkhögskolans teoretiska ämnen, dels hushållsskolans 800 timmar (eventuellt 1 000 timmar), fordras en kraftig utökning av kurstiden. Intresset för förlängning av folkhögskolans kurser är för närvarande stort, varför vissa skolor kunna tänkas kombinera folkhögskola och hushållsskola.

Möjligheten att inom folkhögskolan endast taga upp något eller några av hushållsskolans ämnen kan också tänkas. Blir användningen av betygsbok genomförd, är här ett exempel på hur delar av hushållsskolans undervisningsplan kan genomgås och bokföras i samband med folkhögskolekursen för att eventuellt senare kompletteras med resterande ämneskurser.

En av de skisserade typerna — hushållsskola med samhälls- och familjekunskap — synes befolkningsutredningen särskilt väl lämpa sig för att upptaga vid folkhögskolorna för att t. ex. utnyttja skolans lokaler och lärarkrafter under sommarhalvåret.

En del av de nuvarande husliga skolorna ge längre kurser än de föreslagna med 22 veckor eller 44 veckor och dessa böra kunna bibehållas om anordningarna vid skolan göra det lämpligt och det för skolans speciella syftemål är önskvärt. Respektive skolors undervisningsplaner böra grundligt genomdiskuteras och sedermera fastställas beroende på de olika skolornas belägenhet i landet, traktens behov av skolor, befintliga lokalutrymmen, tillgången på lärarkrafter m. fl. influerande faktorer. En noggrann kartläggning av landet bör ske så att vid utbyggnadens genomförande varje trakt av landet blir tillgodosedd.

En hel del av de nuvarande kurserna torde ej kunna inordnas i det föreslagna systemet. Det måste då noga övervägas i vad mån de fylla ett klart angivet behov och ha ett speciellt syftemål då de givetvis böra bevaras. I annat fall synes det utredningen fördelaktigast att de nedlägges för att ge rum för kurser enligt den uppgjorda planen.

Vid startandet av nya skolor utlämnas från den centrala undervisningsmyndigheten förebildliga kursplaner till vägledning åt den blivande huvudmannen.

Vid mödrahem, skyddshem och liknande institutioner, vilka alla äro anordnade som internat, övas husliga sysslor i stor utsträckning. Här skulle också tänkas att arbetet upplades i anslutning till hushållsskolans undervisningsplaner och att åtminstone en del av de unga flickorna efter vistelsen på ett dylikt hem kunde lämna anstalten med ett fullständigt betyg i hushållsskolans ämnen. I socialvårdskommitténs nyligen framlagda förslag rörande mödra- och barnavården föreslås på initiativ av befolkningsutredningen inrättande av s. k. hemskolor för ensamstående mödrar där man avser att genomföra detta system.

Huvudmannaskap och statsbidrag.

De flesta av våra nuvarande skolor innehavas av kommuner eller landsting. I några fall ha hushållningssällskapen huvudmannaskapet, i andra fall stiftelser, organisationer eller enskilda. Statsbidragsgrunderna för olika skolor och kurser är som framgår av redogörelsen på s. 49 växlande.

Befolkningsutredningen har i föreliggande betänkande skisserat linjerna för en tämligen genomgripande reform av den husliga undervisningen, syftande till att skapa större enhetlighet och att utfylla luckor i utbildningsbehoven. När det gäller huvudmannaskapet har utredningen däremot icke velat föreslå några förändringar utan anser, att huvudmannaskapet för den husliga utbildningen fortfarande skall innehavas av huvudsakligen kommuner och landsting samt i viss utsträckning av hushållningssällskap och enskilda.

Synnerligen befogat synes det vara att företaga en överarbetning av statsbidragsgrunderna för de olika skolformerna. Utredningen har emellertid ansett det lämpligast att icke nu taga upp denna fråga till mera ingående be-

handling utan bör det ankomma på överstyrelsen för yrkesutbildning att senare framlägga förslag i frågan. Utredningen inskränker sig således i detta sammanhang till att framlägga vissa allmänna synpunkter på det statliga stödet till den husliga yrkesutbildningen.

För den större delen av dem som äro sysselsatta inom husligt arbete framträder räntabiliteten av en yrkesutbildning på deras arbetsområde icke på samma sätt som på många andra i form av möjligheter till ökad lön, förbättrade anställningsförhållanden etc. Det nationalekonomiska värdet framstår ej för envar tydligt och klart och det finns därför en viss obenägenhet hos såväl enskilda som hos kommuner att anse huslig yrkesutbildning vara av samma angelägenhetsgrad som annan utbildning och man är därför mindre benägen att göra uppoffringar för den än när det gäller annan utbildning. För att motverka denna tendens och *för att ge den husliga yrkesutbildningen den ställning den bör ha, synes det därför önskvärt om staten i princip gav större bidrag åt denna utbildning än åt andra.*

Vid de kommunala skolorna för yrkesundervisning är det anslag som utgår för undervisning i husligt arbete för närvarande lägre än för annan undervisning nämligen 1: 80 och 1: 95 kr. per undervisningstimme i lärlingsskola respektive yrkesskola mot 2: 35 kr. för annan undervisning. Förslag om höjning av bidraget till den husliga undervisningen till samma summa som övrig undervisning har motionsvis framförts i riksdagen upprepade gånger utan att det hittills lett till någon åtgärd. Befolkningsutredningen vill understryka det berättigade i att dessa förslag genomföras.

Befolkningsutredningen anser emellertid att det vore befogat att upptaga frågan om det statliga stödet till husliga undervisningsanstalter till mera ingående prövning. I föreliggande betänkande har utredningen föreslagit, att sådana reformer på det pedagogiska området skall företagas att den husliga yrkesutbildningen icke längre behandlas som ett bihang till å ena sidan industri- och handelsyrkena och å andra sidan jordbruket utan att denna utbildning betraktas under en enhetlig synvinkel och att dess undervisning organiseras med avseende på det husliga arbetets egenart. Det kan då diskuteras om icke en enhetlig bidragsgivning vore befogad för de skolor som startas av kommuner, respektive landsting. Enligt de nuvarande bestämmelserna utgår bidrag till lanthushållsskolorna efter andra och betydligt generösare principer än till de kommunala skolorna. Befolkningsutredningen skulle anse det synnerligen befogat om även kommunerna kunde få bidrag enligt samma grunder som de nuvarande lanthushållsskolorna. Om kommunerna i likhet med landstingen kunde erhålla statsbidrag till anläggningskostnader för skolor för huslig utbildning med $\frac{3}{4}$ av kostnaderna samt bidrag till skolornas drift etc. skulle säkerligen många av de större kommunerna kunna starta skolor i den form som utredningen ansett vara att föredraga nämligen som fullständiga internatskolor, där städernas och samhällenas kvinnor skulle kunna få en utbildning likvärdig med den, som nu ges vid lanthushållsskolorna.

Ytterligare en skolform bör erinras om i detta sammanhang nämligen de

centrala verkstadsskolorna, vilka enligt beslut av 1941 års riksdag kunna upprättas av landsting eller kommuner för att tillgodose behovet av yrkesutbildning. Till verkstadsskolor utgå förutom lärarlöner ett statsbidrag för lokaler med hälften av kostnaderna och för uppsättning av undervisningsmaterial med $\frac{9}{10}$ av kostnaderna samt visst belopp per elev och år för förbrukning av undervisningsmateriel, administration och dylikt. Vid verkstadsskolorna ges i allmänhet icke utrymme för huslig utbildning. Här är alltså ett område där den husliga yrkesutbildningen är tillbakasatt varför det finnes anledning att framhålla det berättigade i att denna utbildningsgren tillgodoses med statsmedel i motsvarande omfattning på andra vägar.

Befolkningsutredningen vill således rekommendera att frågan om bidragsgrunderna för de husliga yrkesskolorna snarast upptagas till prövning. Utredningen anser det önskvärt att bidrag skulle kunna utgå till kommuner och landsting och i viss utsträckning även till enskilda för startande av de olika former av skolor som i det föregående skisserats. Dessa skolor skulle framför allt ge grundutbildningen men även i mån av behov taga upp någon eller några av de speciella yrkesutbildningslinjerna. Förutom yrkesutbildningen skulle även skolan vara utrustad så att den kunde tillgodose det behov av korta kurser, demonstrationer etc. som en ort eller en bygd kunde ha behov av. Den närmare utformningen av en dylik kursverksamhet diskuteras i följande kapitel.

Av stor betydelse för de husliga skolornas utveckling är att de ha välkvalificerade krafter i ledningen och att dessa kunna arbeta självständigt. Den sammankoppling som nu är regel inom de kommunala lärlings- och yrkesskolorna mellan den husliga skolan och utbildningsanstalter för handel eller industri bör upphöra, åtminstone där den husliga skolan kommit upp till en viss storlek och har egna lokaler.

Ekonomiskt stöd för genomgång av huslig utbildningskurs.

Som tidigare i detta kapitel redogjorts för utgå statsstipendier till obemedlade och mindre bemedlade elever i skolor för huslig utbildning. Även på andra vägar kan ekonomisk hjälp erhållas.

Även om dessa hjälpformer äro till stort gagn och stipendierna i vissa fall ej förefalla låga är det dock så att fortfarande ekonomien lägger hinder i vägen för många att kunna genomgå en önskad kurs. Det förslag om höjning av de statliga stipendiernas belopp från nuvarande 45, 25 och 15 kronor till 75, 50 och 25 kronor vilket förelägges årets riksdag (se s. 51) anser befolkningsutredningen vara av stor betydelse för åstadkommande av den utbyggnad av den husliga utbildningen som utredningen föreslagit. Befolkningsutredningen vill därför kraftigt betona önskvärheten av att detta förslag bifalles.

Förutom de statliga stipendierna är det önskvärt att stipendier kunna erhållas även från annat håll. I detta sammanhang erinras om de önskemål som framförts om att kommunerna skola få rättighet att anslå medel till stipendier.

Enligt befolkningsutredningens mening bör emellertid ytterligare åtgärder

vidtagas för att öka rekryteringen till de husliga kurserna. För dem, som mista sin arbetsförtjänst, vid genomgång av skola kunde tänkas någon form av kompensation härför, likaså för mödrar med barn, som vid genomgång av skola nödgas lämna sina barn till daghem eller lekskola eller måste anlita någon utomstående att mot ersättning handhava barnen.

Många ungdomar skulle genom ett mindre lån kunna hjälpas till genomgång av en skola. Studielånefonder borde därför inrättas även för denna utbildningsform med generösa bestämmelser om räntor och återbetalning. Hela denna fråga om åstadkommande av ekonomiska lättnader för de kvinnor som genomgå en huslig yrkesutbildning, anser befolkningsutredningen böra göras till föremål för speciell uppmärksamhet. Utredningen vill anbefalla att, så snart den byrå för handläggande av frågor rörande den husliga yrkesutbildningen, vilken föreslås i kap. VII, kommer till stånd, en närmare utredning av frågan verkställas av överstyrelsen för yrkesutbildning. I detta sammanhang torde även den tidigare berörda frågan om att genom en lagbestämmelse bereda skydd mot avskedande från arbetsanställning i samband med genomgång av huslig grundutbildning utredas.

Kap. V. Kortare kurser och allmän upplysnings- verksamhet.

1. Nuvarande kursverksamhet.

I föregående kapitel ha huvudsakligen behandlats sådana kurser, som meddela en någorlunda fullständig huslig yrkesutbildning. Den undre gränsen för dessa har satts vid 800 timmar, vilket vid koncentrerad dagundervisning innebär en kurslängd av cirka 5 månader. Förutom dessa fullständiga kurser, vilka, såsom i det föregående har klarlagts, besökas av i runt tal 3 000 flickor om året, anordnas ett stort antal kortare kurser av vilka en del omfatta hushållsgöromål och andra vissa specialämnen. Ju kortare kurserna äro, dess mera specialiserade äro de. Denna kursverksamhet anordnas huvudsakligen av kommunerna (lärlings- och yrkesskolorna), landstingen och hushållningssällskapen.

Lärlings- och yrkesskolorna.

Lärlings- och yrkesskolornas kursverksamhet redovisas i den översikt, som givits i kap. IV s. 44. Av denna översikt framgår, att vid dessa skolor anordnades under ett år 34 kurser på mellan 500 och 800 timmar med sammanlagt 471 elever. Av dessa kurser gälla 22 husligt arbete och 12 endast sömnad. Kurser av denna längd kunna betraktas som givande en yrkesutbildning, om också en något ofullständig sådan, varför de stå på gränsen till det område, som behandlas i kap. IV.

Kurserna mellan 200 och 500 timmar äro 176 med 2 308 elever. Av dessa kurser gälla något mer än hälften eller 91 stycken sömnad eller vävning och 85 kurser gälla husligt arbete. Ett ytterligare mycket starkt ökat antal kurser, 295 stycken med 4 372 elever, ha en längd av mellan 100 och 200 timmar. Bland dessa dominera hushållskurserna, som äro 190 stycken, medan sömnadskurserna äro 105 stycken. Kortare kurser än 100 timmar äro däremot mindre talrika inom yrkesskolorna; 150 kurser äro på mellan 50 och 100 timmar och 157 kurser på mindre än 50 timmar.

Yrkesskolorna äro alltså i allmänhet inriktade på kurser på 100—500 timmar. De helt korta kurserna på endast några dagar äro i minoritet, och många av dessa torde för övrigt vara mera tillfälligt anordnade på grund av kristiden och icke förekomma under normala tider.

Denna kursverksamhet når endast det 100-tal större samhällen, som har en kommunal yrkesskola med huslig avdelning. I allmänhet äro kurserna öppna endast för dem, som äro skrivna inom kommunen.

Landstingen.

För landsbygdens behov ha på sina håll landstingen anordnat vissa husliga kurser. Under år 1941 hade 13 landsting sådan verksamhet. 4 landsting

redovisade, att de anordnat 2—5 kurser, 6 landsting att de ordnat 5—25 kurser och 3 landsting, Kopparbergs, Kalmar och Västmanlands läns landsting, hade ordnat respektive 26, 34 och 60 kurser. Vissa landsting anordna dessa kurser inom ramen för en landstingets yrkesskola.

En översikt över kurslängd och ämnen gives här nedan:

Landstingens undervisningsverksamhet.

Antal kurser och elever

Kursens art	Antal kurser	Därav med följande antal undervisningstimmar					Antal elever
		—49	50—99	100—199	200—299	ej angiven undervisn.-tid	
<i>Hushållsgöromål.</i>							
Därav: lärlingskurser	54	—	—	5	36	13	901
kurser för äldre	23	7	9	—	2	5	334
yrkeskurser	2	—	—	—	2	—	28
<i>Sömnad och vävning.</i>							
Därav: lärlingskurser	54	—	—	18	36	—	725
kurser för äldre	91	—	76	—	12	3	1 171
yrkeskurser	1	—	—	—	—	—	13
<i>Samtliga kurser</i>	225	7	85	23	88	21	
Antal elever.....		92	1 069	320	1 158	534	3 175

Såsom framgår av denna översikt falla nära två tredjedelar av kurserna under gruppen sömnad och vävning medan en tredjedel ägnas hushållsgöromål. Kurserna anordnas i landskommunerna. Kostnaderna bestridas framför allt med statsanslag till lärarinnelönen samt med elevavgifter och vissa tillskott från landstingen och kommunerna. Den största delen av landstingens kurser ha en längd av mellan 50 och 300 timmar. Eleverna äro av alla åldrar; husmödrarna överväga i de kortare kurserna och de unga flickorna i de längre. Ett elevantal av över 3 000 personer per år på dessa kurser vilka, såsom ovan påpekats, endast förekommit inom ungefär halva antalet landsting och mycket ojämnt fördelade vittnar om att intresset för dessa kurstyper är stort och att med säkerhet stora expansionsmöjligheter här skulle finnas.

Hemkonsulenterna.

Mycket korta kurser omfattande endast någon eller några dagar samla givetvis ännu större skaror av landsbygdens husmödrar. De som framför allt arrangera denna typ av kurser äro hushållningssällskapens hemkonsulenter, som finnas anställda i varje län. Norrbottens och Västerbottens län ha 3 konsulenter vardera och Västernorrlands län har 2 konsulenter, de övriga länen 1 konsulent vardera. Hemkonsulenternas uppgift är att på lämpligt sätt lämna husmödrarna på landsbygden råd och anvisningar angående hemmets vård och husligt arbete i övrigt samt angående sådana yttre göromål i lant-

brukarhem, som lämpligen böra utföras av kvinnor. De utöva sin verksamhet på olika sätt, genom att ge personliga konsultationer och genom att ta del i organisationen av olika åtgärder till hemmens bästa såsom vid byggande av kollektiva tvättstugor samt framför allt genom att hålla kurser. Dessa kunna sträcka sig över en eller flera dagar och anordnas oftast med omväxlande föredrag och praktiska demonstrationer. En översikt över hemkonsulenternas verksamhet under året 1941 gives här nedan:

Hemkonsulenternas kursverksamhet.

Antal kurser och deltagare.

Kursernas art	Antal kurser	Därav kurser, som sträcka sig över nedanstående antal dagar						Antal deltagare
		1	2—3	4—5	6—9	10 och däröver	utan angiven kurslängd	
Matlagning.....	247	147	92	6	1	1	—	² 12 296
Konservering.....	615	268	235	59	3	4	46	² 28 149
Slakt.....	98	—	1	76	19	—	2	1 200
Hushållsgöromål.....	105	10	46	9	10	26	2	3 428
Lanthushållsgöromål.....	90	25	21	—	22	7	15	2 894
Hemvård.....	69	7	28	—	—	—	34	² 802
Klädvård.....	136	81	31	22	—	—	2	4 782
Krisfrågor ¹	22	10	—	—	—	—	12	4 089
<i>Samtliga kurser</i>	1 380	548	454	172	55	38	113	57 640
Antal deltagare.....		26 402	19 703	4 295	788	581	5 911	² 57 640

¹ I krisfrågor ha flera kurser förekommit men endast antalet deltagare angivits.

² Fullständig uppgift om deltagarantal saknas.

Sammanlagt redovisas 1 380 kurser med 57 640 elever, dock saknas i vissa fall uppgifter om antalet kurser och i vissa fall uppgifter om antalet deltagare, varför det verkliga antalet kurser och deltagare torde ha varit något större än vad som anges av tabellen. Gruppen konservering omfattade det största antalet såväl kurser som deltagare, nämligen 615 kurser med över 28 000 deltagare. Därefter är matlagning det vanligaste ämnet. Kursernas längd varierar från en dag till omkring 10 dagar. Konservering, hemvård och klädvård ha mest förekommit vid en-dagskurserna, medan slakt, hushållsgöromål och lant-hushåll ofta omfattat flera dagar.

Det övervägande största antalet deltagare ha en-dagskurserna samlat eller närmare bestämt över 26 000 deltagare, 2—3 dagarskurserna ha samlat mellan 19 000 och 20 000 deltagare, medan kurser på 4 dagar eller mera ha haft omkring 5 000 deltagare.

Övrig kursverksamhet för husmödrar.

Utom av ovannämnda anordnas korta kurser av vissa skolor och av ett flertal organisationer. Vid *folkhögskolor*, *lanthushållsskolor* etc. anordnas sporadiskt korta kurser rörande kost, klädvård, hemslöjd etc., vilka besökas av husmödrarna. Dyliga kurser anordnas ofta i form av *semesterveckor*, vilkas program är mer eller mindre fullbelagt med föredrag och demonstra-

tioner. De olika *husmodersföreningarna* och även vissa andra kvinnoföreningar ha i viss utsträckning dylik verksamhet på sina program. Någon större omfattning har denna dock icke, ofta ordnas för övrigt kurser i samarbete med hemkonsulenten och i sådana fall finnas de redovisade bland dessa kurser. En mycket omfattande föredragsverksamhet i hemfrågor utövas också av de olika föreningarna i samband med deras möten eller i form av s. k. *husmodersdagar*, vilka ofta kombineras med utställningar eller dylikt. En enskild förening i Stockholm, Föreningen för rationell hushållning, bedriver en omfattande verksamhet med korta praktiska kurser för såväl kvinnliga som manliga elever.

En under kriget framvuxen verksamhet är den som ledes av de s. k. *klädvårdskommittéerna*, vilka i allmänhet finnas en i varje län och vilka ha fått visst statsanslag för sitt arbete genom kristidsstyrelserna samt anslag från landsting och kommuner. Klädvårdskommittéerna ha organiserat *systugor* i kommunerna, dit husmödrar kunna komma med sina kläder och få hjälp av sömnadslärarinnor eller vana sömmerskor med omsömnad och i viss utsträckning med nysömnad. Dessutom ha klädvårdskommittéerna ordnat ett flertal sömnads- och klädvårdskurser.

Ungdomsverksamheten.

Att nämna i detta sammanhang är det arbete som utföres av landsbygdens ungdomsorganisationer, såväl den opolitiska J. U. F. som den politiska S. L. U. För sina kvinnliga medlemmar ha de anordnat en mycket omfattande verksamhet i form av kurser, tävlingar av olika slag, utställningar m. m.

Ärligen har J. U. F. brukat ha 15 à 20 kvinnliga ungdomskonsulenter anställda med en tjänstgöringstid av 2—4 månader. De arbeta framför allt med *kursdagar*, vilka hållas på så sätt att en grupp flickor under en dag under konsulentens ledning i någon av deltagarnas hem samlas för att bland annat övertaga de arbeten som husmödrarna hade planerat att utföra denna dag. De ordinarie arbetena äro: matlagning, bakning, konservering och rengöringsarbeten samt andra sysslor som kunna förekomma i ett lanthem. Deltagarna producera själva köksväxter; för deltagande i kursdagarna fordras att egen odlingsverksamhet har bedrivits under ledning av ungdomskonsulenten. Varje grupp av deltagare brukar få vara med 3—5 kursdagar förlagda till olika tider av sommaren och hösten. Antalet anordnade kursdagar har uppgått till 800 à 1 200 årligen. Antalet deltagare, som årligen brukat vara med om 3—5 kursdagar har uppgått till 3 500 à 4 000. Antalet deltagare per kursdag har varit omkring 10. Antalet hem i vilka kursdagar brukat hållas utgör omkring 700—800.

De kvinnliga ungdomskonsulenterna har därtill lett speciella kurser i mjölkning, bakning, konservering, sömnad, linberedning, tvätt, slakt, lägerkurser m. m. Därjämte ha de organiserat och lett studiecirkel i hemvård.

Ovanstående uppgifter angående J. U. F. hänföra sig till några år tillbaka. Statsanslaget till J. U. F:s verksamhet har under de senaste åren varit så beskuret, att den kvinnliga ungdomskonsulentverksamheten i stor utsträck-

ning fått ligga nere. Enligt det förslag angående hushållningssällskapens organisation och verksamhet, som framlagts av hushållningssällskapsutredningen (SOU 1942: 32), skall den praktiska ungdomskonsulentverksamheten överflyttas från J. U. F. till hushållningssällskapen, men inga särskilda kvinnliga ungdomskonsulenter tillsätts, utan verksamheten förutsättes skola skötas av hemkonsulenterna.

S. L. U. redovisar under ett år 338 tävlingar, kurser och utställningar med sammanlagt 6 637 deltagare. Tävlingar ha hållits i hemslöjd och handarbete, kurser i konservering, matlagning och bakning, sjukvård, vävning, sömnad, lin- och ullberedning, växtfärgning, barnavård, borddukning, slakt. Föreningen arbetar mest med frivilliga krafter, någon gång erhålles hjälp av hemkonsulenten. Utställningar ha gällt trädgårdsprodukter, hemslöjd och konservering.

Barnavårdskurser.

Bland de kurser, som i det föregående redovisats, har ibland förekommit barnavård men endast i begränsad omfattning. Yrkesskolorna ha blott undantagsvis barnavård på sitt program och bland konsulenternas undervisningsämnen ingår det icke. Den huvudsakliga arrangören av kurser i barnavård är Svenska Fattigvårds- och barnavårdsförbundet, som genom ambulerande lärarinnor bedriva en omfattande dylik verksamhet. Under år 1944 redovisade förbundet 678 kurser med omkring 14 000 deltagare. Dessa kurser äro dels ambulerande på rena landsbygden, vilka omfatta 10 timmar inklusive en filmföreläsning, och dels fasta som hållas i vissa större städer och omfatta 16 timmar. Kurser i barnavård anordnas dessutom framför allt i samband med mödra- och barnavårdscentralernas verksamhet samt av vissa organisationer, såsom rödakorskretsar etc.

Hemslöjdskurser.

Bland de kurser som redovisas av de kommunala yrkesskolorna finnas ett stort antal vävkurser. Dylika anordnas också på vissa håll i hemslöjdsföreningarnas regi. De senare ordna även kurser i stickning, spånad, materialkännedom, växtfärgning etc. Cirka 250 kurser beräknas hemslöjdsföreningarna ordna under ett år. De lärarkrafter man använder sig av för ledningen av hemslöjdskurser äro först och främst hemslöjdskonsulenterna, i den mån deras tid räcker till, samt tillfälligt engagerade vävlärarinnor. Hemslöjdskonsulenterna äro 9 stycken och avlönas i vissa fall av hushållningssällskapen i andra fall av hemslöjdsföreningarna, men endast 5 av dem ha heltidsbefattningar. Förutom kursverksamhet stå dessa hemslöjdskonsulenter till förfogande för rådgivning beträffande hemslöjdsverksamhet i allmänhet.

Sammanfattande synpunkter på kurs- och konsulentverksamheten.

Den översikt som i det föregående givits över den synnerligen livliga verksamhet med kurser, föredrag och demonstrationer, som bedrivs på det husliga arbetsområdet, visar, att här sker ett betydelsefullt och uppskattat upplysningsarbete. Den största delen av alla de redovisade kurserna besökas

av husmödrar, som genom dem få utfyllt en lucka i sina kunskaper eller få en välbehövlig repetition. Men även icke husmödrar, både ungdomar och de litet äldre yrkesarbetande kvinnorna, söka sig till dessa kurser.

Det är otvivelaktigt att kurserna ha en stor *pedagogisk* betydelse och ge nyttiga lärdomar som omsättas i det dagliga livet inom alla sorters hem.

Man får också anlägga *sociala* synpunkter på denna mångförgrenade verksamhet och konstatera, att den fyller en viktig funktion för att leda hemmens kvinnor ut ur deras isolering och ge dem kontakter med andra arbetande och perspektiv på sin egen vardagliga gärning. Som ett sammanhållande och stimulerande moment i föreningslivet har den praktiska upplysningsverksamheten mångenstädes stor betydelse — man kan erinra om såväl husmodersorganisationernas arbetsformer som J. U. F.'s.

Av särskild betydelse blir givetvis den verksamhet, som utövas av de specialutbildade konsulenterna, hemkonsulenter, hemslöjdskonsulenter och ungdomskonsulenter, vilka icke blott stå till förfogande vid enstaka tillfällen och som föreläsare eller undervisare för en större krets utan kontinuerligt finnas tillgängliga för enskild rådgivning, och som ge bistånd även när det gäller praktiskt organisatoriska problem. Särskilt bör påpekas vilken social betydelse som hemkonsulenternas verksamhet kommit att få i det de fått hand om en mängd viktiga uppgifter för genomförande av *rationaliseringar av hemarbetet* genom köksförbättringar, anläggande av andelstvättstugor etc. Hela tiden måste emellertid även den senare grenen av konsulenternas verksamhet knytas samman med upplysningsverksamhet: propaganda för förbättrade arbetsmetoder, när det gäller matlagning, tvätt etc.

Så givande den verksamhet som nu bedrives än är står det emellertid klart, att den har betydande luckor och i många stycken är ofullständigt utvecklad. Den är *ojämnt fördelad över landet* — i vissa bygder har man en livaktig verksamhet, när det gäller samtliga hemarbetets områden, andra landsdelar är allmänt illa lottade eller ha endast tillgång till vissa typer av kurser. Denna ojämnheter beror dels på att det mångenstädes råder *brist på lämpliga lärarkrafter* och dels på att de *anslag* från olika håll, som stå till förfogande, äro *otillräckliga*.

Att lärarkrafter ofta äro svåra att erhålla beror främst på att inga ordnade anställningar, förutom de fåtaliga konsulentbefattningarna, kunna erbjudas dem som anlitas för de ambulerande kurserna. Inte heller finns någon utbildning direkt tillrättalagd för dem som ägna sig åt sådan form av undervisning, vilket, t. ex. när det gällt de mycket efterfrågade sömnadskurserna, har visat sig vara en stor brist.

På många håll hämmas kursverksamheten av *brist på lämpliga lokaler*. På vissa orter är det helt enkelt inte möjligt att ordna kurser, därför att inga lokaler finnas. På andra håll äro lokalerna små, primitiva och sakna den utrustning som behövs för en effektiv praktiskt undervisningsverksamhet. Där välutrustade lokaler finnas t. ex. inom bygdegårdarna, har kursverksamheten visat sig ofta bli mycket livlig.

Vad som vid en översikt över kursverksamheten vidare framträder är den *brist på samordning som råder*. Där verksamheten är livlig kan inom ett län förekomma föredrag och kurser av hemkonsulent, hemslöjdskonsulent, ungdomskonsulent, kurser ordnade av landstingen, av de kommunala yrkes- och lärlingsskolorna, fattigvårds- och barnavårdsförbundet, av klädvårdskommittén och av olika husmodersföreningar, rödakorsföreningar, beredskapskommittéer, konsumtionsföreningar, köpmannaföreningar etc. Samarbete mellan vissa av dessa instanser äger väl i allmänhet rum, men de naturliga vägarna för dylikt samarbete saknas, ingen ansvarig finnes, som överblickar vilka lärdomar som samtidigt spridas inom länet och som kan ge upplysning om vad som planeras på olika håll och förhindrar dubbelresor och meningslös konkurrens.

2. Synpunkter på kurs- och konsulentverksamhetens utveckling.

De förslag som framlagts i kap. IV avse att få till stånd en allmän yrkesutbildning för hemarbetet med hushållsskolan som grund och utbyggd med olika specialkurser. Förutom dessa reguljära husliga yrkesutbildningsformer behövas otvivelaktigt en mängd kortare kurser inom skilda fack och på olika stadier. Vissa av dessa, vilka skola motsvara många av kommunernas och landstingens nuvarande korta kurser, kunna tänkas bli så pass omfattande, att de kunna ingå inom hushållsskolans ram och utgöra en del av dess ämneskurser.

Den större delen av de kurser, som här avses, bli dock av en annan karaktär och måste vara helt korta och mera propagandamässigt upplagda. Denna kurstyp synes vara motiverad av många skäl. För det första har man under en lång tid att räkna med att det behövs elementära kurser för sådana kvinnor, som icke nåtts av hushållsundervisning varken inom de allmänna skolorna eller hushållsskolorna. Men även de jämförelsevis kunniga husmödrarna behöva ha möjlighet till repetition och fortbildning, behöva få del av de nyaste rönen på ett visst område, eller specialisera sig på något ämne, som är särskilt aktuellt för dem. Därför får man, även när grundutbildningen blir väl ordnad, räkna med att behovet av fortbildning i form av korta kurser skall bestå i sådana ämnen som t. ex. matlagning, bakning, konservering, sömnad, renoveringsarbeten m. m.

Av särskilt stor betydelse torde de undervisningsformer bli, som sammanföra husmödrarna i mindre arbetsgrupper, där det kan bli personliga kontakter, utbyte av tjänster etc. Möjligheten att få personlig rådgivning av experter på de olika fackområdena komma med säkerhet att bli alltmer uppskattade.

Ser man på behovet av kurs- och konsulentverksamhet inom olika befolkningsgrupper kan det konstateras att ett sådant existerar på alla håll, såväl på landsbygden som i städerna, och såväl inom större som mindre hem. Mest hänsyn har hittills tagits till jordbrukarhemmens behov av kunskap och råd-

givning, när det gäller t. ex. tillvaratagandet av de egna produkterna och rationaliseringen av arbetet. Det förtjänar därför att särskilt påpekas, att många husmödrar inom andra typer av hushåll ha ett lika stort behov av upplysning t. ex. arbetarhem, där det gäller för husmödrarna att hushålla på en mycket begränsad kontantinkomst och där de kanske ha att sköta hemmet vid sidan av ett förvärvsarbete.

Denna kurs- och konsulentverksamhet bör i stor utsträckning även i fortsättningen bygga på organisationerna och på det enskilda initiativet. Men en viss planläggning och överblick är dock behövlig för att verksamheten skall nå sin fulla effekt. Vid diskussionen hur en sådan skall åvägbringas har man att taga i betraktande ett flertal principiella frågor, vilka i det följande i tur och ordning upptagas till granskning.

Hemkonsulenterna och hushållningssällskapen.

Hemkonsulenterna, vilka kunna sägas intaga en slags nyckelposition inom denna verksamhet, sortera för närvarande under hushållningssällskapen. Hemkonsulentbefattningar inrättades över hela landet efter en utredning, som verkställdes 1938 (Hemkonsulentutredningen). Inom hushållningssällskapen sortera de jämsides med övriga konsulenter, jordbruks-, husdjurs-, byggnads-, trädgårds- etc. närmast under hushållningssällskapens sekreterare, eller, såsom benämningen blir i framtiden, lantbruksdirektören. Enligt hushållningssällskapsutredningens förslag skall hemkonsulenternas antal vara 30 och de skola till biträde i sin verksamhet få en befattningshavare med benämningen »heminstruktör», vilken förutsättes ha som utbildning ett års lanthushållsskola. Förutom sina hittillsvarande arbetsuppgifter komma enligt förslaget hemkonsulenterna att få övertaga de hittillsvarande kvinnliga ungdomskonsulenternas, när särskilda dylika icke vidare skola anställas.

Vid en granskning av hemkonsulenternas ställning inom hushållningssällskapen kan befolkningsutredningen icke undgå att konstatera, att dessa konsulenter och det fackområde de representera ofta ha en tämligen undanskymd plats inom sällskapet. Hushållningssällskapens uppgift är att främja jordbruket och detsamma närstående näringar, skogsskötsel, trädgårdsskötsel, fiske och hemslöjd. Kvinnornas arbete har givetvis inom jordbrukarhemmen en så utslagsgivande betydelse för dessas ekonomi att det ur denna synpunkt är motiverat, att det finns konsulentverksamhet för hushållsarbetet lika väl som för jordbruket och husdjursskötseln m. fl. grenar. Men som hushållningssällskapen äro organiserade blir det husliga arbetet icke jämställt med övriga arbetsområden. Ingenstädes finnas inom hushållningssällskapens förvaltningsutskott några representanter för det husliga arbetet. Bland hushållningssällskapens tjänstemän stå hemkonsulenterna ensamma representerande hemarbetet. (Inom fyra sällskap finnes även en hemslöjds konsulent.) Undervisningsverksamheten på det husliga området inom hushållningssällskapen dirigeras sålunda endast av personer från andra arbetsområden. I längden måste

hemkonsulenternas hela verksamhet komma att bli lidande på en sådan anordning. Tillsatta 1938 ha ju konsulenterna varit i verksamhet under en så kort tid, att denna borde betraktas som en försöksperiod. Nu borde man vara beredd att upptaga riktlinjerna för deras arbete till allmän omprövning och göra upp planer för den vidare utbyggnaden av konsulentinstitutionen.

Hushållningssällskapsutredningen, som år 1943 framlade förslag om hushållningssällskapens omorganisation, ansåg det emellertid icke befogat att taga upp till behandling innehållet i hemkonsulenternas undervisning och undersöka ett eventuellt behov av omprövning och förnyelse. Utredningen föreslog att deras antal för framtiden skulle bestämmas till 30, alltså lika med det nuvarande, därmed förhindrande den utbyggnad av hemkonsulentverksamheten som man från flera håll redan önskat sig. Genom att hushållningssällskapsutredningen samtidigt föreslår att de kvinnliga ungdomskonsulentbefattningarna skola indragas och deras arbete övergå till hemkonsulenterna, innebär deras förslag i sin helhet en decimering av antalet på hemhushållningens område sysselsatta konsulenter på landsbygden. De »heminstruktörer» som hemkonsulenterna, enligt hushållningssällskapsutredningens förslag, skulle få till biträden kunna på grund av att de icke skola erhålla någon pedagogisk utbildning icke komma till användning såsom undervisare.

Hemkonsulenter i städer och samhällen.

Ett annat problem, som uppstår vid diskussionen av huvudmannaskapet för hemkonsulenterna är frågan om hur en konsulentverksamhet i samhällen och städer skall organiseras. Enligt sin instruktion, och såsom en självklar följd av att de äro hushållningssällskapens tjänstemän, skola hemkonsulenterna arbeta främst för jordbrukarhemmen. Detta har icke hindrat att de hittills, åtminstone på många håll, i mån av tid även ägnat sig åt samhällena. Men det är givet att samhällshushållen komma i sista hand, och att t. ex. propaganda för kurser och dylikt främst göres på landsbygden. Om ytterligare krav från hemmens sida i en framtid ställas på hemkonsulenterna, kan det bli omöjligt för dem att överhuvud taget få tid att ägna sig åt hushållen inom tätorterna.

Att ett stort behov av konsulentverksamhet föreligger inom samhällen och städer är emellertid, såsom förut framhållits, oomtvistligt. De stora städerna kunna lämpligen ha sina egna konsulenter och deras yrkesskolor anordna redan nu ett stort antal korta kurser och demonstrationer för husmödrar, men för de talrika mindre samhällen, där en huslig yrkesskola icke finnes och en särskild konsulent icke kan anställas, då hon inte kan få full sysselsättning på orten, blir konsulentfrågan vid nuvarande organisation olöst.

Hemkonsulenternas ämnesområden.

Vad som ytterligare i detta sammanhang måste tagas upp till diskussion är frågan om hemkonsulenternas ämnesområden. Hemkonsulenterna ha såsom framgår av redogörelsen på s. 85 för närvarande ett mycket vidsträckt område

för sin undervisningsverksamhet. De skola vara sakkunniga på alla slags kost- och matberedningsfrågor, på frågor rörande hemvård och tvätt och rörande bostadsfrågor. På det sistnämnda området fordras för närvarande att de skola kunna biträda när ritningar uppgöras till ny- och ombyggnader, särskilt när det gäller köken, och i vissa fall ha de fått uppgifter som gälla rådgivning i bosättningsfrågor, rörande heminredning etc.

De erfarenheter, som vunnits under hemkonsulenternas hittillsvarande arbete, ha emellertid givit vid handen, att en större specialisering vore önskvärd. För att konsulenterna skola kunna göra den pedagogiska och praktiska insats som fordras av dem är det nödvändigt att de ha synnerligen grundliga kunskaper på sina ämnesområden. Det är inte möjligt, att en tillfredsställande grundlighet kan uppnås, om de skola spänna över så stora områden som för närvarande. De nuvarande konsulenternas ämnen borde uppdelas på åtminstone två specialiserade konsulenter, av vilka den ena hade kostfrågor och därmed sammanhängande och den andra hade hand om frågor, som gälla hemvård, tvätt, bohem och bostad. Dessa två konsulenter kunde lämpligen benämnas *kostkonsulent* respektive *hemvårdskonsulent*. Men om en dylik specialisering genomfördes fordras att flera konsulenter arbeta parallellt med varandra och frågan ställer sig om hushållningssällskapen lämpligen kunna ge arbete åt dylika specialiserade konsulenter.

Slutsatsen beträffande hemkonsulenternas ställning blir alltså, att hushållningssällskapen icke synas ge en jordmån för en fullt tillfredsställande utveckling av deras arbetsområde och att frågorna såväl om hemkonsulenter för mindre städer och samhällen som om eventuell specialisering av konsulenterna bli svårlösta med nuvarande huvudmannaskap.

Möjligheterna att i stället förlägga hemkonsulenterna direkt under landstingen synas böra övervägas. Därmed skulle deras verkningsområde självklart vidgas till att gälla alla samhällen utom de största städerna och arbetsfältet skulle bli så vidsträckt, att flera specialiserade konsulenter kunde få sysselsättning. Landstingens förvaltningsutskott torde emellertid icke ha möjlighet att direkt leda deras verksamhet, varför det gäller att finna en lämplig form för detta ledarskap.

Innan befolkningsutredningen tager upp denna fråga till närmare diskussion skall en översikt göras över de önskemål, som finnas rörande övrig kurs- och konsulentverksamhet.

Hemslöjdskonsulenterna.

Vad övrig konsulentverksamhet beträffar ha hemslöjdskonsulenterna på senaste tiden kommit i förgrunden för diskussionen. Hushållningssällskapsutredningen, som påvisade hemslöjdens betydelse för lanthemmen och behovet av en effektiv och omfattande undervisningsverksamhet syftande mot en ökad yrkesskicklighet hos hemslöjdarna, föreslog att i varje län en särskild konsulent för kvinnlig slöjd skulle anställas hos hushållningssällskapet

under motsvarande villkor som hemkonsulenten. Nio konsulenter för manlig slöjd skulle därtill anställas i landet. I yttranden rörande utredningens förslag framhölls att frågan om konsulentverksamheten på hemslöjdens område icke blivit tillfredsställande utredd.

Lantbruksstyrelsen yttrade bland annat:

»Enligt lantbruksstyrelsens mening kan det starkt ifrågasättas, huruvida hemslöjdens utveckling skulle främjas genom att hemslöjdsföreningarna på sätt utredningen föreslagit i större eller mindre grad avkopplades från konsulentverksamheten. Därest hemslöjdskonsulenterna skola vara anställda hos hushållningssällskapen måste bättre garantier skapas för att den kunnsighet och det intresse, som finnes representerat inom hemslöjdsföreningarna, kommer till nytta även i framtiden. Då lantbruksstyrelsen saknar sakkunskap på hemslöjdens område, torde styrelsen icke lämpa sig för att såsom centralt organ handhava ledningen av ifrågavarande konsulentverksamhet. Det förefaller som om denna fråga bäst skulle kunna lösas genom ett lokalt samarbete mellan hushållningssällskapen och hemslöjdsföreningarna samt eventuellt andra på hemslöjdens område verksamma organ. Frågan om den lämpligaste organisationen för hemslöjdens befrämjande synes i alla fall icke vara fullt utredd med hänsyn till alla därav berörda intressen. Lantbruksstyrelsen, som starkt vill understryka behovet av ökat statligt stöd för anställande av flera konsulenter för främjande av denna särskilt för de mindre jordbrukarna viktiga näringsgren, kan med anledning av vad som anförts icke tillstyrka det föreliggande förslagets genomförande i denna del.»

Frågan rörande hemslöjdskonsulenter upptogs icke i Kungl. Maj:ts proposition rörande hushållningssällskapen till 1944 års riksdag.

Den mera ingående utredning rörande hemslöjdsverksamhetens lämpligaste organisation, som efterlystes av lantbruksstyrelsen i ovan citerade yttrande, har befolkningsutredningen icke varit i tillfälle att företaga. Utredningen vill endast framföra några principiella synpunkter på denna verksamhet.

Främjandet av den textila hemslöjden är en fråga, som inte bara angår jordbrukarhemmen utan många typer av hem även i städer och samhällen. Befolkningsutredningen har i flera andra sammanhang påpekat betydelsen av att de kvinnor, som ha speciell manuell begåvning få möjlighet att utveckla denna — hemslöjden är för vissa grupper den bästa vägen härtill. Inom många mindre samhällen, där husmödrarna under vissa perioder ha arbetstid till övers, finnas förutsättningar för att kvalificerad textilproduktion skall kunna fånga kvinnornas intresse och ge dem möjlighet att skapa förstklassiga bruksvaror för sina hem och i vissa fall även produkter till salu.

För att den framtida utvecklingen av hemslöjden skall kunna ske fullt fritt och icke begränsas till vissa befolkningskategorier synes det sålunda icke vara motiverat att göra hushållningssällskapen till huvudmän för konsulentverksamhet på området. Mot att hemslöjdsföreningarna skulle stå som huvudmän talar bland annat det förhållandet att hemslöjdsföreningarna icke på alla håll äro länsorgan för hemslöjden utan i vissa fall finnas flera inom ett och samma län. Det synes därför som om det även för hemslöjdskonsulenternas del vore motiverat att diskutera deras förläggande direkt under landstingen.

Behov av konsulentverksamhet på sömnadens område.

Ett annat område för konsulentverksamhet, som i detta sammanhang bör diskuteras är sömnaden. Såsom tidigare visats, utgöra sömnadskurserna en stor del av samtliga kurser vid städernas yrkesskolor och inom landstingens kursverksamhet. Klädvårdskommittéernas verksamhet har aktualiserat sömnadsintresset särskilt på landsbygden och på mindre orter, där man tidigare icke haft någon möjlighet att få sömnadsundervisning. Där medel kunnat erhållas och intresserade personer tagit hand om verksamheten har antalet kurser och deltagarantalet vid kurserna varit rekordartat stort. Genom startandet av systugor har en ny form av undervisningsmöjligheter på sömnadens område åstadkommits. I vissa fall ha klädvårdskommittéernas kurser och systugor direkt varit sammankopplade med landstingens undervisningsverksamhet. Så har t. ex. skett i Västmanlands län.

Klädvårdskommittéerna äro krisorgan och ha icke haft annat än tillfälliga anslag. Att deras arbetsuppgifter böra fullföljas även under normala tider har varit den allmänna åsikten hos dem som sysslat med verksamheten. Såväl sömnads- som klädvårdskurser och systugeverksamhet skulle behöva omhändertagas av en kvalificerad konsulent, som stod till förfogande för kvinnoorganisationerna för kurser, föredrag och andra aktioner på detta område och som kunde taga egna initiativ till upplysnings- och undervisningsverksamhet på området. En sömnadskonsulent i varje län vore därför önskvärd.

Behov av konsulentverksamhet för bostads- och heminredningsfrågor.

En annan typ av konsulent som på senare tid mycket diskuterats är konsulent för bosättningsfrågor. Man har ansett, att i samband med utdelandet av statens bosättningslån de blivande makarna borde ha möjlighet att få råd rörande sin bosättning. Förslag om inrättandet av bosättningskonsulentbefattningar ha framlagts bland annat av de sakkunniga, som av befolkningsutredningen anlitats för den undersökning rörande bosättningslånen, som i korthet refereras i betänkande angående »Planmässigt sparande för familjebildning och statens bosättningslån» (SOU 1943: 18).

Den studieverksamhet i bostads- och heminredningsfrågor som under de senaste åren på olika håll startats bland annat av Svenska slöjdföreningen har också visat på behovet av sakkunniga handledare för allmän bostadsupplysning.

För att propagera för goda bostadsvanor och för att hjälpa dem som köpa möbler och heminredningsföremål att analysera sina behov och få en överblick över de varor marknaden har att erbjuda synes en kontinuerlig upplysningsverksamhet i form av konsultation för bosättningslånesökande och i form av studiecirklar, kurser och föredrag vara synnerligen behövlig.

I det föregående (s. 93) har föreslagits att hemkonsulenternas nuvarande arbetsuppgifter skulle uppdelas så att vi få en kostkonsulent och en hemvårds-

konsulent vilken senare skulle övertaga den gren av hemkonsulenternas nuvarande upplysningsarbete som gäller skötseln av bostaden, köksutrustning, köksinredning o. s. v. De uppgifter man vill tilldela en bosättnings- eller bostadskonsulent synas lämpligen böra sammanslås med den föreslagna hemvårdskonsulentens. Namnet på den nya konsulenten anser befolkningsutredningen bör vara hemvårdskonsulent.

I de fall där konsulentens arbete huvudsakligen kommer att gälla rådgivning i samband med bosättningen bör hon kunna kallas bosättningskonsulent. Inom Stockholm har en dylik befattningshavare nyligen tillsatts och erfarenheterna från dennas verksamhet böra bli till nytta vid en eventuell ytterligare utbyggnad av bosättningskonsulentinstitutionen.

Behov av konsulentverksamhet i barnavård och barnuppföstran.

Ett annat ämne för kursverksamhet som i detta sammanhang måste nämnas är barnavården. Det har i det föregående påpekats att barnavårdsämnet i allmänhet icke tagits upp vare sig inom yrkesskolorna eller av konsulenterna, utan att upplysningsverksamheten skötts nästan helt av medicinska auktoriteter. Som befolkningsutredningen tidigare utvecklat, synes det vara lämpligast att även i fortsättningen en betydande del av upplysningsverksamheten rörande vården av det späda barnet sker i medicinsk regi i anslutning till barnbördshusens, barnmorskornas och mödra- och barnavårdscentralernas verksamhet. I och med att de senare utrustas med tillräcklig arbetskraft bör en blivande mor där kunna få ingående undervisning om hur hon skall sköta sitt barn.

Men denna upplysningsverksamhet riktad direkt till mödrarna i det ögonblick då de just skola få eller ha fått barnet är icke tillräcklig. Det finns många frågor rörande barnets vård och fostran som icke kunna eller böra tagas upp vid dessa kurser, i synnerhet om man tänker på att efter spädbarnsårets slut mödrarna endast enstaka gånger besöka barnavårdscentralen. Det finns också en mängd människor, som ha hand om barn utan att vara mödrar.

Det synes således finnas behov av kursverksamhet också på barnavårdens område och befolkningsutredningen anser därför lämpligt att jämsides med de övriga konsulenterna arbetar en barnavårdskonsulent.

Befolkningsutredningen vill understryka, att den anser det särskilt betydelsefullt att barnavårdsämnet även i denna undervisningsverksamhet, liksom inom hushållsskolorna, får sin plats vid sidan av de övriga ämnena och att en kvalificerad representant för undervisningen får göra sin röst hörd samtidigt som de som arbeta inom andra av hemmets verksamhetsgrenar.

Ungdomsverksamheten.

Vad beträffar den verksamhet bland ungdom, som bedrivits av JUF:s ungdomskonsulenter har befolkningsutredningen i annat sammanhang upptagit denna till behandling och framför förslag om dess utbyggnad (i betänkande angående hemmens arbetskraftsproblem kap. II). Utredningen har där föreslagit, att folkskolornas och fortsättningsskolornas hushållslärarinnor skulle engageras i detta arbete och leda en vitt förgrenad och intensivt bedriven praktisk klubbverksamhet bland den kvinnliga ungdomen. Om

lärarinnorna på detta sätt inordnas i ungdomsverksamheten, torde någon särskild ungdomskonsulent icke behöva anställas inom länen. Ledningen för ungdomsarbetet bör kunna läggas hos den första konsulent som skulle tillsättas i enlighet med förslag som framföres i det följande. Samtliga konsulenter böra i mån av behov kunna biträda inom ungdomsarbetet.

Sammanfattning.

De konsulenter, som enligt befolkningsutredningens åsikt böra finnas inom länen, äro alltså: kostkonsulent, hemvårdskonsulent (som fungerar som bosättningskonsulent), hemslöjdskonsulent, sömnadskonsulent och barnavårdskonsulent.

I vissa av de större länen, särskilt i Norrland, torde det behövas flera konsulenter av varje sort. Befolkningsutredningen vill dock icke här framföra något bestämt förslag i denna sak, då bland annat de undersökningar som företagas av Norrlandsutredningen torde komma att ge belysning av frågan om hur stort behovet av dylik upplysningsverksamhet är för Norrlands del. Det kan också tänkas, att vissa av de mindre länen icke behöva en heltidsarbetande konsulent inom varje fack, utan att två närliggande län kunna samverka för att utnyttja en konsulents tjänster. Icke heller i detta avseende anser sig befolkningsutredningen ha anledning att här framlägga ett preciserat förslag utan förutsätter att utbyggnaden av konsulentinstitutionen sker etappvis och i enlighet med de behov som yppa sig.

Huvudmannaskapet för kurs- och konsulentverksamhet på landsbygden och i mindre samhällen.

I vad gäller huvudmannaskapet för konsulentverksamheten har redan i det föregående antytts, att befolkningsutredningen anser, att detta borde läggas hos landstingen. Utredningen har kommit till denna slutsats efter ingående överväganden samt diskussioner med ett flertal sakkunniga. Att ledningen av konsulentverksamheten bör vara decentraliserad och att arbetet bör planeras länsvis synes självklart. Mot hushållningssällskapens huvudmannaskap ha i det föregående framförts utförliga argument. För landstingen är upplysnings- och undervisningsverksamheten på det husliga området icke någon ny och främmande verksamhetsgren utan ligger helt i linje med de uppgifter, som de flesta landsting på senaste tid påtagit sig i allt större utsträckning, såsom ledarskapet för yrkesskolor av olika slag, bland vilka märkas lanthushållsskolor, understöd till klädvårdskommittéer och till olika praktiska kurser etc. I författningen ges redan nu möjlighet för landstingen att under form av landstingens yrkesskolor ordna väsentliga delar av den undervisningsverksamhet som i det föregående berörts.

Någon mera betydande utgiftsökning skulle det icke för landstingens del bli fråga om ifall de, förutom den verksamhet de redan bedriva på det husliga undervisningsområdet, skulle övertaga även konsulentverksamheten. Befolkningsutredningen förutsätter, att samtliga konsulents löner skulle, såsom fallet varit med de hittillsvarande hemkonsulenterna, betalas av staten, medan landstingen skulle ikläda sig endast de kostnader som för närvarande åvila

hushållningssällskapen nämligen för expeditiionslokaler, undervisningsmaterial, resor, dagtraktamenten etc.

Konsulentverksamheten kan emellertid icke läggas under landstingen, utan att dessa ha ett lämpligt organ för planläggning och ledning av verksamheten. Befolkningsutredningen föreslår, att en särskild *undervisningsnämnd* tillsettes av landstinget för handläggande av ärenden rörande landstingens kurs- och konsulentverksamhet på det husliga arbetets område samt eventuellt andra näraliggande frågor.¹

Denna nämnd behöver icke ha några ekonomiska förvaltningsuppgifter, varför dess arbetsformer böra kunna bli smidiga. Den bör bestå av representanter för landstinget, hushållningssällskapet och hemslöjden. Minst två av nämndens ledamöter böra representera länets husmödrar. Nämnden bör sammanträda minst två gånger om året för att taga del av konsulenternas rapporter angående verksamheten och planera det kommande arbetet, så att länets alla delar och olika grupper inom befolkningen nås av verksamheten.

Samtliga konsulenter böra deltaga i nämndens sammanträden. Det förutsättes, att konsulenterna för övrigt få arbeta mycket självständigt och när det gäller kursplaner och dylikt stå i nära kontakt med den husliga byrån inom överstyrelsen för yrkesutbildning, vilken skall ha att inspektera deras verksamhet. En av konsulenterna bör utses till *första konsulent* och ha i uppdrag att verka som sammanhållande kraft.

Genom en dylik nämnd för undervisningsfrågor, tillsatt av landstinget, och genom utseende av en första konsulent skulle upplysningsarbetet kunna effektiviseras och en viss gemensam planläggning komma till stånd. Ett nära samarbete bör äga rum med husmödrarna i de olika kommunerna genom att, såsom inom ett flertal län redan är praxis, en särskild husmoderskommitté (hemkommitté, hemnämnd, hushållsnämnd) tillsättes för att uppehålla kontakten med konsulenterna. Därigenom bör upplysningen kunna nå ut till de hem som bäst behöva den och läggas på det sätt som husmödrarna själva anse bäst.

Det bör åligga var och en av konsulenterna att samarbeta med de organisationer och myndigheter som ha hand om just hennes arbetsområde. Kost-, hemvårds- och hemslöjdskonsulenterna kunna samarbeta med hushållningssällskapen t. ex. på sätt att grönsakskurser ordnas av hushållningssällskapets trädgårdskonsulent och kostkonsulenten gemensamt eller att ullkurser anordnas av hushållningssällskapets husdjurskonsulent och hemslöjdskonsulenten. Hemslöjdskonsulenten bör ha ett nära samarbete med hemslöjdsföreningarna beträffande den kursverksamhet som av dem bedrivs. Barnavårdskonsulenten bör samarbeta med representanterna för den medicinska och sociala barnavården inom länet och kunna stå till förfogande för t. ex. fattigvårds- och barnavårdsförbundets, rödakorsföreningars eller andra organisationers upplysningsaktioner.

¹ I detta sammanhang kunde måhända övervägas om en landstingets undervisningsnämnd lämpligen borde handlägga ärenden även rörande de fasta skolor för yrkesundervisning som sortera under landstinget. Befolkningsutredningen har emellertid ej ansett sig böra nu upptaga en utredning rörande denna fråga. Den föreslagna undervisningsnämnden för den husliga kurs- och konsulentverksamheten synes i första hand böra tillkomma.

Denna kursverksamhet kommer huvudsakligen att gälla sådana orter, där ingen fast huslig skola finnes. Av stor betydelse för verksamhetens spridning i bygderna är att lämpliga undervisningslokaler finnas. När allmänna samlingslokaler uppföras, antingen det sker i form av bygdegårdar, medborgarhus eller i samband med en skola, är det av vikt att utrymme beredes för den praktiska undervisningsverksamheten i form av skolkök, slöjdsalar etc.

Befolkningsutredningen kommer i samband med framläggande av förslag om skolmåltidernas utbyggnad och rationella ordnande att föreslå uppförande av särskilda byggnader för dessa, vilka även skulle inrymma undervisningslokaler för skolköksundervisningen och överhuvudtaget kunna användas för allmän upplysningsverksamhet. Om dylika lokaler kunde komma till stånd på alla håll, där de för närvarande saknas, skulle detta betyda ett mycket betydelsefullt stöd åt den praktiska konsulentverksamheten.

Kurs- och konsulentverksamhet i de större städerna.

Den organisation, som i det föregående föreslagits, med en starkt utbyggd kurs- och konsulentverksamhet, sorterande under en landstingets undervisningsnämnd kommer huvudsakligen att täcka behovet av undervisnings- och kursverksamhet på landsbygden och inom sådana samhällen, där kommunen icke driver någon egen huslig yrkesskola. I de större kommunerna — för närvarande ett hundratal — där en mer eller mindre fullständig fast huslig undervisningsanstalt finnes, synes det lämpligt att skolan blir centralpunkt även för den allmänna upplysningsverksamheten. Rektorn för den husliga yrkesskolan bör bli ansvarig för verksamhetens organiserande inom kommunen. I största möjliga utsträckning böra anordnas sådana korta kurser som ingå i hushållsskolans undervisningsplan. Vid sidan av dessa yrkesutbildningskurser bör i lämpliga former anordnas korta kurser och demonstrationer. För denna verksamhet böra till skolorna knytas konsulenter på de olika områden, vilka dels inom skolornas lokaler hålla kurser och ha mottagning för individuell rådgivning och dels stå till förfogande för kurser, studiecirkelar och föredrag som organiseras av t. ex. husmoders- eller ungdomsorganisationer eller inom industriföretag för den anställda personalen etc.

I de större städerna bör denna verksamhet bli decentraliserad, så att i de olika stadsdelarna uppbyggas undervisnings- och rådgivningslokaler för hemfrågor, där inte blott husmödrarna utan även ungdomen och männen kunna finna program som intressera dem. Under sådana förhållanden finnes givetvis utrymme för flera konsulenter i samma fack, eventuellt också mera specialiserade än som föreslagits inom länen. Man kan således tänka sig särskilda konsulenter för *uppföstringsfrågor* och *kroppslig barnavård*, för *budgetfrågor*, för *bosättningsrådgivning*, för *arbetsrationalisering*.

På mindre orter, där en dylik fullständig konsulentorganisation icke kan byggas ut, bör i varje fall den husliga yrkesskolan inom sina lokaler kunna innehålla utrymmen för en viss konsulentverksamhet och lärarinnorna vid skolan böra kunna kombinera skolundervisningen med konsulentskapet.

Kap. VI. Lärarinneutbildningen.

Enligt de synpunkter som i det föregående framlagts bör den husliga undervisningen i framtiden få en förstärkt ställning inom vårt undervisningssystem. Betydelsen av såväl den manuella kunnigheten på hemarbetets områden som av den teoretiska kunskapen rörande psykologiska, ekonomiska, tekniska, kemiska och biologiska sammanhang inom familjens och hemmets sfär har framhävts. Den fostran till familjeskap som såväl manlig som kvinnlig ungdom behöver bör visserligen ges i sammanhang med hela den allmänna undervisningen, men väsentliga delar av de kunskaper och färdigheter det här gäller komma dock att falla inom ramen för den undervisning som i skolorna ges i ämnena hushåll och slöjd och som sedermera meddelas inom de husliga yrkesskolorna av olika slag. De lärarinnor som äro engagerade inom dessa undervisningsgrenar ha därför, enligt befolkningsutredningens mening, en mycket betydelsefull insats att göra. Om den förnyelse skall kunna ske på undervisningsområdet som befolkningsutredningen i det föregående skisserat fordras, att undervisarna äro på det klara med sina nya uppgifter och ha förmåga att medverka i ett aktivt uppbyggnadsarbete. För att de skola vara i stånd till detta, måste deras egen utbildning vara så lagd, att de få en gedigen teoretisk grund och en allsidig pedagogisk träning. Mycket betydelsefullt är det också att lärarinnornas ställning i ekonomiskt och socialt avseende blir så god, att yrket kan draga till sig ett urval av de mera intelligenta och ambitiösa bland kvinnorna.

När befolkningsutredningen upptagit frågan om en allmän utbyggnad och effektivisering av den husliga undervisningen har utredningen därför funnit det befogat att ägna en ingående uppmärksamhet åt lärarinneutbildningen.

Utredningen har därtill funnit, att utöver den utbildning, som meddelas lärarinnorna på det husliga området det är behöfligt med en högre huslig utbildning för åtskilliga andra ändamål och utredningen framlägger därför synpunkter även på denna fråga.

I det följande skall först lämnas redogörelse för den nuvarande lärarinneutbildningen och därefter framföres förslag till reformer i olika avseenden.

1. Den nuvarande lärarinneutbildningen.

En översikt över utbildningsförhållandena för de olika lärarinnetyperna gives i den tablå som återges på nästa sida.

Av denna översikt framgår att man för närvarande har att göra med fyra huvudgrupper av lärarinnor:

- 1) skolkökslärarinnor och lanthushållslärarinnor,
- 2) handarbets-(slöjd-)lärarinnor och yrkeslärarinnor i sömnad,

Tablå över den nuvarande lärarinneutbildningen.

Lärarinnetyp	Utbildnings- anstalter	Antal utexam. per år	Fordringar på skolutbildning	Förskolor	Praktik	Sem. tidens längd
Skolköks- lärarinna	Statens skolköks- seminarium	18	Realexamen eller högre flickskola med normal- skolekompetens eller bestyrkta motsvarande kunskaper	Förberedande lärarinnekurs eller husmoders- kurs och lant- hushållsskola	Minst 1 år i främmande hus- håll, därav gärna en tid i lant- hushåll	2 år
	Ateneums skol- köksseminarium	8				
	Göteborgs skol- köksseminarium	8				
	Fackskolan för huslig ekonomi, A-kurs	16				
Skolköks- lärarinna med hand- arbetsutbild- ning	Fackskolan för huslig ekonomi, B-kurs	14	D:o	Förberedande lärarinnekurs	Se skolkökslära- rinna. Härutöver färdighet i söm- nad och vävning	3 år
Lanthushålls- lärarinna	Rimforsa lant- hushållnings- seminarium	13	D:o	Lanthushålls- skola, förbere- dande kurs	1 år lanthushåll, 1 år trädgård och djurvård, 1/2 år socialt arbete eller dylikt	2 år
	Fackskolan för huslig ekonomi, C-kurs	18				
Lanthushålls- lärarinna med träd- gårds- och slöjdtutbild- ning	Rimforsa lant- hushållnings- seminarium	3	D:o	Lanthushålls- skola, förbere- dande kurs vid seminarium	1 år trädgård, 1/2 år lanthus- håll, 1/2 år djur- vård, 1/2 år so- cialt arbete eller dylikt	2 år
Handarbets- lärarinna	Handarbetets Vänner och Andrea Eneroths handarbets- seminarium	18	D:o	1 termin förbere- dande kurs vid seminarium i linne- och kläd- sömnad. Even- tuell kurs i till- skärningsskola	—	2 år
	Maria Norden- feldts handar- betsseminarium	12				
Yrkeslära- rinna i söm- nad	Fredrika Bremer- förbundets skola för yrkesutbild- ning	10—12	God allmänbild- ning	2-årig sömnads- kurs i lärlings- eller verkstads- skola	Kvalificerad yrkespraktik 4—5 år	38 v.
	Maria Norden- feldts högre kurs för sömnads- yrket	2				30 v.
Vävlärarinna	Handarbetets Vänner	16	D:o	Lärlingskurser i vävning, olika längd för de olika utbild- ningsanstalterna	Före inträde i lärlingskursen önskvärt med någon praktik i vävning	36 v.
	Johanna Brunsons vävskola	20				57 v.
	Maria Norden- feldts vävskola	2				35 v.
	Slöjdföreningens skola	2				3 år
	Katrincholms praktiska skola	20				35 v.
	Jämtslöjds väv- skola	3				13 v.
Barnavårds- lärarinna	Fackskolan för huslig ekonomi, D-kurs	8	Se skolkökslära- rinna	Barnsköterske- kurs	Barnavård dels i hem, dels på barnavårdsinsti- tution	3 år

- 3) vävlärarinnor,
- 4) barnavårdslärarinnor.

För utbildningen av dessa grupper redogöres i det följande i tur och ordning.

Skolkökslärarinnor och lantushållslärarinnor.

Skolkökslärarinnorna undervisa i ämnet hushållsgöromål inom de allmänna skolorna och handha i regel sådan undervisning inom olika typer av kommunala eller enskilda husliga skolor och kurser samt inom folkhögskolor och liknande skolor.

En mindre del av skolkökslärarinnorna ha även utbildning i handarbete och arbeta huvudsakligen inom sådana skoltyper, där varken skolköks- eller handarbetsundervisningen kräver en årsanställd lärarkraft, men där en lärarinna som förenar bägge dessa ämnen kan sysselsättas.

Lantushållslärarinnorna utbildas närmast för lantushållsskolorna men sysselsättas dessutom i stor utsträckning i samma skolformer som föregående lärarinnekategorier, företrädesvis på landsbygden. Som hemkonsulenter och i ungdomsverksamheten ha de ett stort verksamhetsfält och likaså som lägerledare, som utbildare av kockor och konsulenter för skogsarbetarhushåll etc. Vissa lantushållslärarinnor ha en specialutbildning i trädgård och slöjd. Dessa sysselsättas huvudsakligen inom sådana lantushållsskolor, där man icke kan bereda arbete varken för en specialiserad trädgårds- eller slöjdlärarinna men har behov av en arbetskraft, som förenar bägge dessa ämnen.

Undervisningsanstalterna äro:

Statens skolköksseminarium i Stockholm,

Ateneums skolköksseminarium i Stockholm och

Göteborgs skolköksseminarium, vilka samtliga endast utbilda skolkökslärarinnor;

Fackskolan för huslig ekonomi i Uppsala, som utbildar skolköks-, lantushålls- samt skolköks-handarbetslärarinnor;

Fredrika Bremer-Förbundets lantushållningsseminarium, Rimforsa, som utbildar lantushållslärarinnor samt trädgårds-slöjdlärarinnor.

Ärligen utexamineras av de olika kategorierna lärarinnor ungefär följande antal:

	Antal utexaminerade
Skolkökslärarinnor (Statens, Ateneum, Göteborg, Fackskolan)	50
Skolköks-handarbetslärarinnor (Fackskolan)	14
Lantushållslärarinnor (Fackskolan, Rimforsa)	31
Trädgårds-slöjdlärarinnor (Rimforsa)	3

Inträdesfordringar.

För inträde i de olika seminarierna gälla i stort sett likartade bestämmelser vilka kunna sammanfattas på följande sätt:

Vederbörande skall vara frisk och stark samt genom skolor och praktik ha

förvärvat vissa allmänna praktiska kunskaper och färdigheter. Inträdesåldern är 19—21 år. Den skolunderbyggnad som kräves är realexamen eller flickskola med normalskolekompetens och det fästes särskilt avseende vid att betygen i svenska, naturvetenskapliga ämnen och huslig ekonomi äro högre än godkänt. Samtliga seminarier fordra genomgång av en kurs av något slag och därutöver kortare eller längre praktik i hem samt annat arbete beroende på den kurs som avses. Praktiktiden i hem är för de flesta seminarierna fastställd till minimum 1 år.

Förberedande kurser.

Som framgår av ovanstående fordras en förberedande kurs av något slag för inträde i seminarium.

Från och med år 1943 gäller för Statens skolköksseminarium, Ateneum och Fackskolans A-kurs och B-kurs särskilda bestämmelser beträffande genomgång av en vid seminarierna anordnad förberedande lärarinnekurs motsvarande husmoderskurserna och fastställd som obligatoriskt ingående i lärarinneutbildningen.

Längden på den förberedande lärarinnekursen är ungefär 36 veckor. Den teoretiska undervisningen uppgår till 12 à 13 lektioner per vecka eller sammanlagt omkring 450 lektioner för hela kursen. Den praktiska undervisningen omfattar företrädesvis matlagning (2 à 3 dagar i veckan) samt dessutom sömnad, hemvårdsarbeten och barnavård sammanlagt cirka 25 timmar per vecka.

Den största delen av teorilektionerna ägnas näringsläran och därmed sammanhängande ämnen t. ex. kemi, födoämneslära och matlagningslära. Övriga teoretiska ämnen gälla bostaden och hemvården, materialkunskap och mönster-ritning, hemsjukvård och barnavård. Även ekonomilära, samhällslära och svenska äro införda på schemat.

För inträde i Göteborgs skolköksseminarium fordras genomgång av husmoderskurs och lanthushållsskola.

För inträde i Fackskolans C-kurs (lanthushållslärarinnekursen) samt i Rimforsa lanthushållningsseminarium fordras genomgång av kurs vid lanthushållsskola på 22 veckor. Många blivande lärarinnor genomgå lanthushållsskolornas 44-veckorskurser.

Vid Rimforsa lanthushållningsseminarium och Fackskolans lanthushållsseminarielinje vid Brogård anordnas dessutom s. k. aspirantkurser om respektive 5 månader och 3 månader, vilka genomgås av en stor del av de inträdes-sökande.

Praktiktid.

Den enligt inträdesfordringarna stadgade praktiktiden är för vissa seminarier fastställd till minst 1 år, men på grund av den starka tillströmningen till banan blir den för de flesta avsevärt längre och kan komma att uppgå till 3 à 4 år, ibland också längre, innan vederbörande vinner inträde vid seminariet. För inträde i lanthushållningsseminarierna kräves utöver hushållspraktiken särskilda kunskaper i trädgårdsskötsel och djurvård, vilket ytterligare förlänger praktiktiden.

Undervisningen vid seminarierna.

Samtliga seminarier ha en studietid av två år utom skolköks-handarbetslärrinnelinjen, som drager tre år.

Kursplaner och undervisningsämnen äro vid de olika seminarierna i stort sett likartade även om benämningar och kombinationer av ämnen samt antalet undervisningstimmar är något varierande. För utbildningen till lantushållslärarinnor samt trädgårds-slöjdlärarinnor tillkomma de för respektive grenar specifika teoretiska och praktiska undervisningsämnena.

Den teoretiska undervisningen meddelas genom föreläsningar och lektioner med förhör och pågår under hela seminarietiden jämsides med den praktiska undervisningen. Ibland sammanföras en stor del av de teoretiska lektionerna till kortare eller längre teoretiska perioder, under vilka intet praktiskt arbete förekommer. Den teoretiska undervisningen avslutas med skriftliga eller muntliga tentamina. De teoretiska ämnena äro:

kemi och fysik,
närings-, födoämnes- och matlagningslära,
fysiologi, hälsolära, hygien, hemsjukvård,
barnavårdslära,
samhällslära,
ekonomilära, hemmets ekonomi och bokföring, kalkylering,
hemvårds- och bostadslära (även tvättlära),
material- och verktygslära,
psykologi, pedagogik, metodik,
talteknik (Statens, Fackskolan).

Den praktiska undervisningen omfattar matlagning, bakning, konservering, tvätt och strykning, städning och andra hemvårdsarbeten samt sömnad. För seminarier belägna i stad tillkommer uppköp m. m.

Inom lantushållslärrinneutbildningen tillkomma ämnena mejerihantering, husdjursskötsel, trädgårdsskötsel och vävning.

Matlagningsundervisningen vid skolköksseminarierna bedrives till största delen så, att hela elevgruppen samlas till praktiska dagar (1—3 i veckan, växlande under de olika terminerna), varvid en eller två gemensamma måltider tillagas och dessutom extraarbeten av olika slag utföras t. ex. bakning, konservering, matlagning. Sådana extra arbeten erhållas genom att seminarierna mottaga beställningar eller driva viss affärsverksamhet. Dagens arbete börjar med att alla recept genomgås och eleverna arbeta sedan i grupper på 2 à 3. Olika arbeten tillfalla efter hand eleverna genom att grupperna växla i olika sysslor. I anslutning till köksarbetet utföras vissa städnings- och rengöringsarbeten. I samband med matlagningsundervisningen utprovas recept, göres tidsstudier, undersökes bränsleåtgång etc.

Vid Rimforsa lantushållningsseminarium och Fackskolans avdelning vid Brogård, som äro förbundna med internat, får matlagningsundervisningen delvis en annan karaktär. Eleverna sköta här skolans hushåll och matlagningen kommer att gälla dagens alla måltider. Arbetsdagen är här också längre. Så-

dana speciella lanthushållsarbeten som t. ex. slakt och storbak läras grundligare än på övriga seminarier och konserveringen går företrädesvis ut på att tillvarata skolträdgårdens alster för skolhushållets behov.

Kassabokföring och portionsberäkningar förekommer i samband med all matlagningsundervisning.

Hemvårdsundervisningen omfattar företrädesvis städningsarbeten och därmed sammanhängande arbeten. På internatskolorna sköta eleverna själva städningen av sina rum och skolans övriga rum. Inventarier och materiel erbjuder goda möjligheter till en allsidig hemvårdsundervisning.

Sömnadsundervisningen inskränker sig till lappning och lagning av linneförråd i samband med tvätt samt vården av kläder. Vid Fackskolans B-kurs för skolköks-handarbetslärarinnor få eleverna under ett år en undervisning i handarbete motsvarande handarbetslärarinornas (se s. 106). Vid Rimforsa lanthushållningsseminarium ges inom lanthushållslärlarinneutbildningens ram en viss begränsad handarbetslärlarinneutbildning.

Den praktiskt-pedagogiska utbildningen sker genom auskultering och undervisningsövningar inom olika skolformer i respektive städer såsom folk- och fortsättningsskolor, lärlings- och yrkesskolor, flickskolor m. fl. samt inom de olika seminariernas förberedande lärarinnekurser och husmoderskurser. Vid Rimforsa och Brogård anlitas de närbelägna lantbruksskolorna Storgården och Kumlan på liknande sätt.

Undervisningsövningarna äro teoretiska lektioner och receptgenomgångar, handledning av elever i praktiskt arbete samt demonstrationer i matlagning, hemvård, slöjd, barnavård, trädgårdsskötsel, djurvård m. m.

Den sammanlagda tiden för auskultering och övningar växlar för olika seminarier mellan 160—230 timmar.

Fortbildningsmöjligheter.

Möjligheterna att vidare utbilda sig inom den husliga undervisningens område äro i vårt land mycket små. Att erhålla en grundlig vidareutbildning är omöjligt. Härför fordras studier i utlandet, som hittills endast ett ringa fåtal haft möjlighet att använda sig av.

Kortare utbildnings- och instruktionskurser ha emellertid anordnats och bland dessa kan följande nämnas:

kurs för blivande hemkonsulenter (32 deltagare) under 2 månader 1938, förlagd till Lantbrukshögskolan vid Ultuna;

kurs i enskild och social näringshygien (14 deltagare) 2 månader år 1942, anordnad av Statens institut för folkhälsan;

studieveckor på 6 dagar anordnade av Fackskolan för huslig ekonomi i samband med skolans elevförbundsmöten. Sådana studieveckor ordnades 1934, 1938 och 1943;

kortare specialkurser på 3 à 4 dagar ha i olika sammanhang anordnats.

En del skolköks- och lanthushållslärarinnor ha genom enskilda studier vid skolor, högskolor eller universitet skaffat sig grundligare kunskaper i något

ämne, men genom statens försorg förekommer ingen regelbunden fortbildningsundervisning för dessa lärarinnekategorier.

Handarbets-(slöjd-)lärarinnor och yrkeslärarinnor i sömnad.

Sömnadsämnet inom de allmänna skolorna kallas omväxlande handarbete och kvinnlig slöjd och lärarinnorna *handarbets-* eller *slöjdlärarinnor*. Dessa lärarinnor handha undervisning inom samtliga typer av primärskolor samt arbeta även inom folkhögskolor och inom kommunala och enskilda skolor för huslig yrkesutbildning. För att få behörighet att undervisa vid de senare skoltyperna måste handarbetslärarinnorna genomgå någon fortbildning antingen i form av kurser, som anordnas vid de olika seminarierna eller i form av utökad praktik i sömnadsyrket.

Yrkeslärarinnor i sömnad handha undervisningen vid de större kommunala husliga skolorna, men ha sitt huvudsakliga arbete i form av undervisning i yrkessömnad vid yrkesskolor, verkstadsskolor, vanföreanstalter, skyddshem etc. Denna senare del av deras arbete faller ej inom ramen för befolkningsutredningens utredning.

Handarbets-(slöjd-)lärarinnorna utbildas vid huvudsakligen två undervisningsanstalter nämligen

Föreningen handarbetets vänner och Andrea Eneroths högre handarbetsseminarium i Stockholm och

Maria Nordenfelts högre handarbetsseminarium i Göteborg.

Dessutom utbildas, som förut påpekats, vissa skolkökslärarinnor även till slöjdlärarinnor vid Fackskolan i Uppsala och vissa lantbruksskollärarinnor få jämte specialutbildning i trädgårdsskötsel också en kortare slöjdlärarinneutbildning vid Fredrika Bremerförbundets lantbruksskollärarinneutbildning vid Fredrika Bremerförbundets lantbruksskollärarinneutbildning i Rimforsa.

Yrkeslärarinnor i sömnad utbildas vid *Fredrika Bremer-Förbundets skola för kvinnlig yrkesutbildning (Högre kursen)* i Stockholm och vid *Högre kurs i sömnad vid Maria Nordenfelts seminarium* i Göteborg.

Årligen utexamineras följande antal lärarinnor:

	Antal utexaminerade
Handarbets-(slöjd-)lärarinnor (Eneroths, Nordenfelts)	30
Yrkeslärarinnor i sömnad (Fredrika Bremerförb., Nordenfelts)	12

Inträdesfordringar, förberedande kurser och praktiktid.

Inträdesfordringarna till handarbetsseminarierna äro i stort sett desamma som för skolkökslärarinnorna i fråga om ålder och skolbildning. Någon form av förpraktik eller förutbildning är erforderlig såsom tillskärningskurs och en tremånaders kurs i linne- och klädsömnad. För yrkeslärarinna i sömnad fordras god allmänbildning och kvalificerad yrkespraktik under 4 à 5 år.

Undervisningen vid seminarierna.

Undervisningen vid *handarbetsseminarierna* omfattar två år. Den är i stort sett lika vid de olika seminarierna. Den bedrivs liksom vid skolköks-

och lanthushållsseminarierna med föreläsningar och teoretiska lektioner med förhör jämsides med den praktiska undervisningen.

Den *teoretiska undervisningen* omfattar:

material- och verktygslära,

fackteckning,

allmän och textil konsthistoria, kostymlära, museistudier,

mönsterritning och tillskärning,

vävteori,

psykologi, pedagogik, metodik,

hygien, ekonomi och samhällslära med yrkeslagstiftning, dock endast några få timmar vardera av dessa senare ämnen.

Den *praktiska undervisningen* omfattar:

linnesöm och klädsöm, även barnkläder,

prydnadssöm av olika slag,

vävning, stickning, virkning och knyppling,

skolarbeten.

Övningsundervisningen sker företrädesvis med de egna kamraterna som övningsobjekt och i betydligt mindre utsträckning än för lärarinnor i husligt arbete. Dessutom hospitera lärarinneeleverna i olika skolformer och få där även leda arbetet i klassen självständigt.

Utbildningen för *yrkeslärarinnor i sömnad* är uppdelad på en *lärlings- eller verkstadsskola* och en *lärarinnekurs*.

Lärlingskolan är tvåårig och omfattar följande ämnen:

Sömnad, mönsterkonstruktion och mönsterformning, verktygslära, materiallära, fackteckning eller yrkesteckning med stillära, yrkesekonomi, yrkeshygien, samhällslära. Ämnena äro något olika kombinerade vid de olika skolorna.

Den teoretiska undervisningen meddelas genom föreläsningar och lektioner och löper jämsides med det praktiska arbetet under hela utbildningen. Av de teoretiska ämnena är yrkesritning det största, därefter material- och verktygslära, yrkesekonomi, yrkeshygien, samhällslära.

Den praktiska undervisningen omfattar sömnad på ett förberedande stadium, men efter fullt yrkesmässiga metoder, måttagning, omsyning, reparation o. s. v.

Lärarinnekursen är ettårig. De teoretiska ämnena äro där:

Mönsterkonstruktion och mönsterformning, yrkesritning eller fackteckning, material- och verktygslära, kostym- och stillära, teknologi, ekonomilära, samhällslära, hygien, psykologi och pedagogik, undervisningsövningar.

Den praktiska undervisningen omfattar klädsömnad på ett högre stadium.

Fortbildningsmöjligheter.

Vid bägge seminarierna hålles även en *fortbildningskurs* i klädsömnad för handarbetslärarinnor för behörighet att undervisa vid de kommunala yrkesskolorna.

Vissa helt korta allmänna fortbildningskurser ha även sporadiskt anordnats.

Vävlärlarinnor.

Vävlärlarinneutbildningen är mycket splittrad och i många fall nära hopkopplad med utbildningen till yrkesväverska. De undervisningsanstalter, som utbilda vävlärlarinnor äro:

Föreningen handarbetets vänners vävskola i Stockholm,

Johanna Brunsons vävskola i Stockholm,

Maria Nordenfelts högre handarbetsseminarium och skola för kvinnlig yrkesutbildning i Göteborg,

Slöjdföreningens skola i Göteborg,

Katrineholms stads praktiska skola i Katrineholm och

Jämtslöjds kvinnliga slöjdskola i Östersund.

Av de vid dessa skolor utbildade vävlärlarinnorna, cirka 70 per år, få endast en mindre del anställning för direkt undervisningsverksamhet vid yrkesskolornas vävkurser, inom hemslöjdsföreningar, vid folkhögskolor, vanförelanstalter, skyddshem, som hemslöjdskonsulenter etc. Den större delen av vävlärlarinnorna gå till andra uppgifter, biträda med hemslöjdsföreningarnas försäljningsverksamhet, hos inredningsfirmor, konsthantverkare etc.

Samtliga vävskolor ha sina kurser ordnade så, att de samtidigt som de utbilda vävlärlarinnor även utbilda yrkesväverskor och arbetsledare, Handarbetets Vänner och Slöjdföreningen även textila konsthantverkare. För vävlärlarinnorna tillkommer i de flesta fall endast en tämligen kort kurs i psykologi och pedagogik samt några få provlektioner.

Inträdesfordringar, förberedande kurser och praktik.

För utbildning till vävlärlarinna ställas inga särskilda krav beträffande skolutbildning. Icke heller kräves någon praktisk förutbildning för inträde vid respektive skolors lärlingskurser. Vissa elever ha på eget initiativ genomgått vävkurser vid någon hemslöjdsförenings skola, arbetat som yrkesväverska eller dylikt. I många fall komma eleverna dock utan några som helst kunskaper i vävning direkt till lärlingsskolan och få praktiken först sedan de avlagt sin examen.

Undervisningens innehåll vid de olika vävskolorna.

Utbildningen är uppdelad på en lärlingsskola och en lärlarinnekurs, vilka bägge äro av mycket olika omfattning och innehåll vid de olika utbildningsanstalterna.

Handarbetets vänners lärlingsskola omfattar sålunda ett arbetsår om 36 veckor. *Brunsons* har en lärlingskurs om 13 veckor. *Nordenfelts* lärlingsskola omfattar ett arbetsår om 35 veckor plus en växtfärgnings- och spinningskurs om 2 veckor. *Katrineholm* har två alternativ, antingen den lägre lärlingskursen om 13 veckor eller både den lägre och den högre om sammanlagt 28 veckor. Vid *Jämtslöjd* finnes en lärlingskurs om 13 veckor samt en yrkeskurs om 22 veckor.

Undervisningen vid *lärlingsskolan* omfattar huvudsakligen praktisk vävning samt vävteori, fackteckning och materiallära. Dessutom förekommer någon textil konsthistoria, psykologi, yrkestekning etc., i mycket olika omfattning vid de olika skolorna.

Lärlarinnekursen vid de olika skolorna är organiserad på följande sätt: Vid Handarbetets vänner omfattar kursen ett arbetsår om 36 veckor. Dessutom en kurs på 69 timmar för högre undervisning i materiallära. Första terminen är gemensam för yrkesväverskor, textila konsthantverkare och lärarinnor, andra terminen komma psykologi, pedagogik och övningslektioner för endast lärarinneeleverna. Vid Nordenfelts omfattar lärlarinnekursen ett arbetsår om 35 veckor. Pedagogik, metodik, psykologi och övningslektioner äro fördelade på bägge terminerna, men läsas endast av lärarinneeleverna. Vid Brunsons omfattar lärlarinnekursen drygt 3 terminer om tillsammans cirka 57 veckor, fördelad på mer individuella kurser än vid de andra skolorna. Vid Slöjdförningens skola där man ej har särskild lärlingskurs pågår undervisningen i 3 år, men läsåret är cirka 6 veckor kortare än vid de övriga skolorna. Psykologi, pedagogik och övningslektioner genomgås endast av lärarinneeleverna och ej av de textila konsthantverkarna för vilka kursen egentligen är upplagd. Vid Katrineholmsskolan omfattar lärlarinnekursen antingen 35 veckor, i vilket fall lärlingskursen är 13 veckor eller också 22 veckor, i vilket fall lärlingskursen är 28 veckor. I tiden för de teoretiska ämnena är även inräknat fackteckning och kompositionsövningar, vilka kunna ligga på gränsen mellan teori och praktik, likaså undervisningsövningar. Vid Jämtslöjds skola omfattar lärlarinnekursen 13 veckor.

Kursplaner och undervisningsämnen vid de större skolorna äro i stort sett likartade, även om benämningar och kombinationer av ämnen är något olika. Antalet undervisningstimmar varierar vid skolorna och vissa ämnen återfinnas ej på alla skolors kursplaner eller ha endast ett fåtal timmar. Vid skolorna med kortare lästid, blir självfallet både timantal och ämnenas omfattning betydligt mindre än vid de mer fullständiga undervisningsanstalterna.

Den *teoretiska undervisningen* meddelas genom föreläsningar och lektioner med förhör och pågår vid samtliga skolor utom Brunsons under hela utbildningstiden jämsides med den praktiska undervisningen. Vid Brunsons sammanföras de teoretiska lektionerna i särskilda kurser, likaså sammanföres det praktiska arbetet till särskilda perioder. De teoretiska ämnena avslutas med skriftliga eller muntliga tentamina. De teoretiska ämnena äro:

Vävteori, fackteckning, kompositionsövningar, materiallära, textil konsthistoria, färglära, bokföring, pedagogik, psykologi.

Den *praktiska undervisningen* omfattar: Vävning, spinning, växtfärgning, konstsöm och ibland knyppling. Några beställningsarbeten förekomma icke utan eleverna behålla själva sina arbeten.

Den *praktiskt-pedagogiska utbildningen* sker genom övningslektioner och provlektioner och tjänstgöring som biträdande lärarinna vid respektive skolas lägre kurser. Tiden för undervisningsövningar är tämligen olika vid skolorna, mellan 30 och 130 timmar.

Fortbildningsmöjligheter.

Möjligheterna för vävlärarinnor att vidareutbilda sig äro mycket små. En del kurser vid Lenningska vävskolan i Norrköping och Textilinstitutet i Borås kunna tänkas lämpa sig, men dessa skolor äro så helt inställda på industriens behov och förhållanden, att de ej bli verkligt lämpliga för vävlärarinnor till hemslöjd och undervisning för hemmets behov. Studier i utlandet ha hittills endast ett ringa fåtal kunnat bedriva och dessa studier ha i allmänhet varit inriktade på ett enda ämne och blivit helt korta.

Kortare utbildnings- och instruktionskurser ha hållits i regi av Svenska hemslöjdsföreningarnas riksförbund, såsom stickningskurser, ullsorteringskurser och dylikt. Dessutom ha hållits 10—14 dagars kurser för pedagogisk fortbildning, ungdomsledarskap etc.

Barnavårdslärarinnor.

Barnavårdslärarinnor undervisa i praktisk och teoretisk barnavård vid vissa av de mera fullständiga husmodersskolorna, vid en del barnsköterskeskolor samt vid vissa folk-, flick-, yrkes- och folkhögskolor, där särskild undervisning i barnavård är anordnad. Dessutom äro de ledare för de korta barnavårdskurser, som anordnas på olika håll i landet huvudsakligen av Svenska fattigvårds- och barnavårdsförbundet. Barnavårdslärarinnor utbildas vid en särskild linje inom Fackskolan för huslig ekonomi i Uppsala. Därifrån utexamineras årligen 8 lärarinnor.

Inträdesfordringarna äro beträffande skolutbildning desamma som för skolkökslärarinnorna. Därtill fordras genomgång av barnsköterskekurs, praktik i barnavård samt husmoderskurs eller hushållspraktik.

Den praktiska undervisningen är synnerligen omfattande och innebär, att lärarinneeleverna ha hand om vården av friska barn dagligen under 9 månader, vård av sjuka barn under 18 månader samt vård av mödrar med nyfödda barn under 2 månader. Dessutom ha de praktisk undervisning i hushållsgöromål, inklusive hemvård och tvätt 3 dagar i veckan under 4 månader. De ha även en mindre kurs i praktisk sömnad och barnslöjd.

Enär utbildningstiden är så starkt tagen i anspråk av praktiskt arbete, blir den teoretiska undervisning som dessa lärarinnor erhålla begränsad. Följande ämnen studeras bland annat: pedagogik, psykologi och metodik (70 timmar), hälsolära (80 timmar), närings- och diettlära samt födoämneslära (60 timmar), hemmets ekonomi och bokföring (16 timmar), samhällslära (25 timmar), barnavårdslagar (20 timmar), teoretisk barnavård (40 timmar). Sammanlagt omfattar denna lärarinneutbildning cirka 350 timmar teori. Dessutom hålles ett antal demonstrations- och provlektioner.

Vid Centralskolan för specialutbildning av barnsjuksköterskor i Stockholm finnes även en pedagogiskt inriktad kurs för sådana sköterskor som skola ha hand om instruktionsverksamhet huvudsakligen vid mödra- och barnavårdscentraler.

2. Allmänna synpunkter på behovet av olika lärarinnekategorier på hemundervisningens område.

Sedan befolkningsutredningen skaffat sig en överblick över den nuvarande utbildningen av lärarinnor på hushållsområdet och efter samråd med ett flertal sakkunniga inom de olika utbildningsgrenarna har utredningen kommit till följande allmänna synpunkter rörande vissa problem sammanhängande med den nuvarande lärarinneutbildningen.

För den undervisning i hushåll och sömnad, som i enlighet med vad utredningen framhållit i kap. III bör bedrivas inom *de allmänna skolorna*, fordras enhetligt utbildade lärarinnor. Någon skillnad mellan högre och lägre skolformer eller mellan stad och landsbygd torde ej behöva göras under förutsättning att lärarinnorna under sin utbildning få en inblick i olika befolkningsgruppers förhållanden. Dessa lärarinnor skola enligt kap. III få utökade uppgifter när det gäller t. ex. undervisningen i bostadslära, hemvård, barnavård, arbetsorganisation, textilkunskap och textilvård.

De två typerna: hushållslärarinnan och sömnadslärarinnan, som äro behöfliga inom de allmänna skolorna torde behöva kompletteras med en lärarinnekategori som har möjlighet att inom vissa skolformer undervisa i såväl hushåll som sömnad. Den kombinerade hushålls-sömnadslärarinneutbildningen torde således böra kvarstå.

Inom den *husliga yrkesutbildningens område* skall enligt delegationens förslag i kap. IV hushållsskolan intaga en dominerande plats. Enligt förslaget skall grundkursen omfatta fyra enbart teoretiska ämnen: samhälls- och familjekunskap (20 timmar), barnavård och barnuppfostran (40 timmar), hälsolära (20 timmar), ekonomi och organisation (15 timmar) samt tre ämnen med både teori och praktik: kostlära (65 timmar teori, 300 timmar praktik), hemvård (30 timmar teori, 150 timmar praktik), och slöjd (10 timmar teori, 150 timmar praktik). Utredningen har övervägt om för denna undervisning borde fordras en ytterligare kompetens utöver den som besittes av lärarinnorna på barn- och ungdomsskolans stadium men har kommit till den slutsatsen, att en dylik differentiering icke är önskvärd. Hushållsskolans undervisningsplan förutsätter visserligen av undervisaren en ganska omfattande teoretisk skolning i ett flertal ämnen, men denna skolning torde böra ges i den grundläggande lärarinneutbildningen och besittas även av de lärarinnor, som undervisa inom barn- och ungdomsskolorna. Den senare undervisningen förutsätter dock, fastän kurserna där med nödvändighet bli kortare och mera elementära än inom hushållsskolan, en stor behärskning av stoffet då det gäller att kunna tillrättalägga detsamma för olika stadier. Barn- och ungdomsskolans lärarinnor behöva sålunda väl kunskaper som måste förutsättas hos lärarinnorna på hushållsskolans stadium. Genom att lärarinnorna ha behörighet att undervisa i samma skolformer underlättas också i hög grad den samorganisation av undervisningen mellan olika skolor som i många fall blir nödvändig och en cirkulation av lärarinnorna mellan olika skoltyper, vilket också kan vara önskvärt.

Undervisningen inom hushållsskolans grundkurs skulle således kunna bestridas av de två lärarinnetyperna hushålls- och sömnadslärarinnor. Så snart denna grundkurs utökas med de föreslagna specialämnena inträder behovet av specialutbildade lärarkrafter.

Inom hushållsskolan med samhälls- och familjekunskap torde vissa delar av den teoretiska undervisningen böra bestridas av lärarkrafter med annan utbildning (folkhögskolelärare, socialarbetare etc.).

Inom hushållsskolan med barnavård behövs en barnavårdslärarinna.

Inom de hushållsskoletyper, de nuvarande lantbruksskolorna, vilka ha ladugårdsskötsel, fjäderfäskötsel och trädgårdsskötsel bland sina ämnen behövs en särskild trädgårds-djurvårdslärarinna.

I hushållsskolor med hemslöjd behövs en lärarinna med speciell utbildning.

Det enda specialämne för vilket en särskild lärarinna ej behövs är sömnaden, då inom hushållsskolor med sömnad en sömnadslärarinna bör kunna sköta även det utökade sömnadsämnet.

Även på husmodersskolans stadium torde hushålls- och sömnadslärarinnorna böra kunna bestrida väsentliga delar av såväl den teoretiska som den praktiska undervisningen. För vissa delar av teorin när det gäller samhälls- och familjekunskap, ekonomi och organisation etc. torde dock en högre kompetens erfordras. För barnavårdsämnet behövs barnavårdslärarinna och för övriga specialämnena fordras likaledes specialutbildade lärarinnor: trädgårds-djurvårdslärarinnor, vävlärarinnor etc.

Undervisningen vid seminarierna torde böra bestridas dels av vetenskapliga experter från olika områden och dels av lärarinnor, vilka dels ha genomgått en påbyggnadsutbildning och dels ha långvarig pedagogisk erfarenhet.

Av de synpunkter som ovan framförts rörande de krav som olika skoltyper ställa på lärarinneutbildningen framgår, att ganska betydande skillnader måste komma att uppstå mellan den nuvarande utbildningen och den som utredningen vill påkalla med utgångspunkt från det behov som anses skola bli rådande i framtiden. För att närmare påvisa på vilka punkter förändringar borde ske när det gäller den allmänna uppläggnings av lärarinneutbildningen vill utredningen i tur och ordning upptaga till diskussion de nuvarande lärarinnegrupperna.

Förhållandet mellan skolköks- och lantbruksskollärarinnor.

I diskussionen ovan har utredningen ansett sig kunna konstatera behovet av en enhetlig lärarinnetyp, hushållslärarinna, vilkens utbildning skulle kunna byggas ut med djurvård och trädgårdsskötsel, men däremot ställt sig frågande till den differentiering ända från grunden mellan de bägge lärarinnekategorierna som den nuvarande uppdelningen av skolköks- och lantbruksskollärarinneutbildning vid olika seminarier, vilka till och med sortera under olika myndigheter, innebär.

Utredningen har efter studium av den undervisning som ges vid skolköks- respektive lantushållsseminarierna kunnat konstatera, att de stora ämnesområdena som framför allt studeras äro desamma; hela kostämnet liksom hemvårds- och bostadslära, ekonomilära, samhällslära etc. omfatta huvudsakligen detsamma. Många mindre skillnader vid de olika seminarierna i kursernas uppläggning synas slumpvis tillkomna och icke bottna i att kraven på de olika lärarinnorna ställas olika.

De väsentliga skillnaderna mellan skolköks- och lantushållslärarinnornas utbildning ligga däri, att för de senare tillkomma vissa ämnen utöver dem skolkökslärarinnorna ha, nämligen mejerihantering, husdjursskötsel, trädgårdsskötsel och vävning. Som utbildningstiden är lika lång för samtliga lärarinnor få lantushållslärarinnorna in sina utökade kurser genom att vissa av de andra ämnena behandlas mer kortfattat och genom att de få ett större antal undervisningstimmar därför att deras utbildning i det väsentliga är förlagd till internat. Den senare skillnaden mellan seminarieutbildning i dagskoleform och internatform, vilken ju gäller icke undervisningens innehåll utan dess organisation är av så utslagsgivande betydelse för hela den fortsatta diskussionen om seminariefrågan att en utförligare diskussion är motiverad på denna punkt.

Genom att lantushållslärarinnorna ha utbildningen förlagd till internat, helt (Rimforsa) eller delvis (Fackskolan), få de en betydligt hårdare driven praktisk träning. Internatskolan har formen av ett stort hushåll, som skötes av eleverna själva, och som måste hållas i gång, vardag som söndag, med mat som lagas till alla, bostadsrum som skola städas och djur som måste skötas. Arbetstakten blir en annan, den praktiska erfarenheten blir mera ingående under sådana förhållanden än då man inom ett skolkök i stad skall laga till vissa måltider eller utföra vissa hemvårdsarbeten fristående från övriga sysslor som förekomma inom ett hushåll.

Å andra sidan måste möjligheterna till grundliga och självständiga teoretiska studier bli betydligt mindre inom ett internat än då undervisningen sker mera fritt. I internatskolan kommer man icke ifrån det elementära praktiska arbetet, som måste upptaga vissa av dagens timmar. Internaten på landsbygden begränsa rörelsefriheten för eleverna och ge föga möjligheter till självständiga studier. Lärarkrafterna vid ett landsbygdsinternat måste rekryteras mycket mera ensidigt än vid en skola på en sådan ort, där vetenskapliga institutioner finnas och såväl regelbunden medverkan som specialföreläsningar kan erhållas av experter inom olika fack.

Vid en jämförelse mellan undervisningens organisation för skolköks- respektive lantushållslärarinnor har det sålunda framgått att både den utbildning, som endast har formen av dagskurs i stad och den som endast har formen av internatundervisning har sina brister. En reform av båda lärarinnetypernas utbildning synes sålunda vara att rekommendera.

Samtliga lärarinnor böra få tillgodogöra sig de erfarenheter, som en effektivt organiserad internatskola på landsbygden ger. Var man än kommer att

undervisa är det synnerligen betydelsefullt att känna till hur ett lantushåll fungerar, att följa produktionsprocessen för de olika födoämnen och träna upp färdigheten i deras handhavande under alla olika beredningsstadier. Internatskolan ger även bättre möjligheter än andra undervisningsformer att inplantera hos eleverna begrepp om ordning, hygien och regelbundna vanor i hemlivet. Det är också betydelsefullt att de få vistas i en harmonisk miljö och få se väl valda bohagsting i daglig användning.

Samtliga lärarinnor böra likaledes få bedriva de omfattande teoretiska studier som fordras inom deras olika ämnen under fria, högskolemässiga former. De böra då icke bindas av elementära grovsysslor. De böra själva ha ett visst ansvar för att disponera sin tid och reglera sin arbetstakt. De böra inte skolmässigt drivas framåt genom ständiga lektioner och förhör utan böra på egen hand få arbeta igenom större kursavsnitt och lösa vissa vetenskapligt ställda problem. Därigenom tillgodogöra de sig materialet på ett mera personligt sätt och få större förutsättningar att för framtiden kunna följa med utvecklingen och taga del av nya vetenskapliga rön på de olika forskningsområden som de ha att taga hänsyn till.

Om den här skisserade uppdelningen mellan praktisk, landsbygdsbetonad internatkurs och fria högskolemässigt bedrivna studier blir verklighet för samtliga lärarinnor på den husliga undervisningens område faller automatiskt den grundläggande skillnaden bort mellan lantushålls- och skolkökslärarinnor och vi få den typ av lärarinnor, som i det föregående har kallats hushållslärarinnor.

I lantushållets olika produktionsgrenar böra alla få en viss inblick under internatkursen. Likaså bör alla under senare delen av sin utbildning studera städernas hushållningssystem och den industriella produktionen av konsumtionsvaror samt distributions- och reklamfrågor etc. Hushållslärarinnorna böra sålunda bli rustade för att lämpa undervisningen både efter stads- och landsbygdsförhållanden.

När det gäller att meddela praktisk undervisning i de göromål, som äro speciella för jordbrukarhushåll, som ladugårds- och fjäderfäskötsel, mjölkhushållning och även när det gäller den mera ingående trädgårdsundervisningen behövas lärarinnor med specialutbildning. Det synes därför lämpligt med en utbildning för *trädgårds-djurvårdslärarinnor*. Befolkningsutredningen har övervägt om utbildningen för dessa lärarinnor bör vara differentierad från början eller om undervisningen rörande djurvård och trädgårdsskötsel bör läggas ovanpå hushållslärarinneutbildningen. Utredningen har kommit till den slutsatsen att det senare är lämpligast. Trädgårds- och djurvårdslärarinnorna böra kunna bestrida den undervisning i trädgårdsskötsel och djurvård som kommer ifråga vid landsbygdens hushållsskolor, men de böra samtidigt kunna undervisa om jordbruksprodukternas användning i hushållet och således vara i stånd att taga upp såväl konservering som slakt, mejeriarbeten etc. De böra därför vara hushållslärarinnor med en påbyggnadsutbildning i de nämnda ämnena. Vid en skola där eventuellt en särskilt omfattande undervis-

ning ges rörande trädgårds- och ladugårdsskötsel etc. bör undervisningen bestridas av specialutbildade krafter från annat håll såsom hortonomer och agromoner.

Önskemål rörande utbildningen av handarbets-(slöjd-)lärarinnor och yrkeslärarinnor i sömnad.

Dessa bägge lärarinnekategorier utbildas för närvarande på olika vägar. Handarbetslärarinnorna genomgå efter en kortare förutbildning på sömnadsområdet en tvåårig seminariekurs, som innefattar ett flertal områden såsom prydnadssöm, vävning, lannesöm och klädsömnad. Helt naturligt är att någon verklig yrkesmässig kunnighet i dessa olika grenar ej kan erhållas. Yrkeslärarinnorna få en mera grundlig rent hantverksmässig träning genom att fordringar ställas på en synnerligen omfattande yrkespraktik före inträdet till seminariet. Under utbildningstiden är också klädsömnaden det centrala ämnet, varför på detta område en verklig kunnighet uppnås.

Vid diskussionen om behovet av lärarinnor för handarbets- och sömnadsämnet inom de allmänna skolorna och inom den rena husliga utbildningen har befolkningsutredningen kommit fram till att det finnes behov av en enhetlig lärarinnetyp, som i det föregående kallats sömnadslärarinna. Denna lärarinna skulle meddela de kunskaper, som för nutidsmänniskan äro de väsentliga på det textila området, nämligen textilmaterialkunskap och textilmaterialvård samt nyttosöm: lagning, omsömnad, enklare klädsömnad samt stickning. Prydnadssöm och vävning böra upptagas inom primärundervisningen och på hushållsskolans stadium huvudsakligen som stöd för materialkunskap och allmän smakfostran.

När kraven ställas sålunda följer därav att lärarinneutbildningen bör få sin tyngdpunkt mer än nu förlagd på textilkunskapernas och nyttosömnadens område. En grundlig hantverksmässig träning i sömnad bör ställas som krav när det gäller förpraktiken. Eftersom textilundervisningen förutsätter kunskap om ett hems krav och organisation böra även dessa lärarinnor genomgå en allsidig hemutbildning och få samma bakgrund som hushållslärarinnorna i allmänna samhällsfrågor, psykologi, ekonomi, arbetsorganisation etc.

Benämningen på lärarinnorna har vållat vissa svårigheter. *Handarbetslärarinnor* synes olämpligt, då detta för tanken till den traditionella prydnadssömmen. *Slöjdlärarinnor* avböjes också, enär man då måste fasthålla vid den traditionella uppdelningen av slöjdämnet på skolstadiet i kvinnlig och manlig slöjd. Eftersom man önskar att pojkar skola få övning i såväl textilkunskap som textilvård och sömnad och flickorna i allmän materialkunskap och träslöjd skulle en dylik uppdelning bli oegentlig. Sömnadslärarinna är icke heller en fullt tillfredsställande benämning, då ju sömnaden utgör endast en del av ämnet. Befolkningsutredningen anser, att dessa lärarinnor böra kallas *lärarinnor i textilkunskap och sömnad*, men då denna benämning ju är för lång för daglig användning, bör den förkortade formen kunna vara *sömnadslärarinnor*.

Dessa lärarinnor i textilkunskap och sömnad böra kunna taga hand om all undervisning på sitt område ända upp till mera specialiserade stadier inom husmodersutbildningen, för vilkas bemästrande de böra ha en viss påbygg-nadsutbildning. De böra kunna taga hand om den enkla vävundervisning, som kan förekomma inom primärskolan och hushållsskolan. De böra kunna leda kurser i omsömnad och enkel klädsömnad vid kommunernas och lands-tingens skolor. Mycket betydelsefullt är att de inom hushållsskolan kunna taga hand om en del av hemvårdsundervisningen i tvätt, strykning, lagning, klädvård, sängklädesvård etc. samt en del av bostadskunskapen i val och vård av hemtextilier samt frågor om färg och form och kvalitet överhuvudtaget.

Om den stora kåren av sömnadslärarinnor finge de kunskaper, som här ha skisserats, skulle yrkeslärarinnor i sömnad knappast behöva användas på något stadium lägre än den reguljära yrkesutbildningen för sömmerskor. Befolkningsutredningen saknar således anledning att vidare syssla med yrkes-lärarinnorna. Utredningen ifrågasätter emellertid om icke denna kår med fördel kunde i framtiden rekryteras bland sömnadslärarinnor, vilka skaffa sig en grundlig yrkespraktik och därpå genomgå en högre sömnadskurs.

Önskemål rörande vävlärlarinneutbildningen.

Varken inom barndomsskolan eller på hushållsskolans stadium bör vävning vara obligatorisk på grund av nödvändigheten av att här få in en mängd gärna förbisedda ämnen av grundläggande betydelse för var och en såsom barnavård, arbetsorganisation, bostadslära etc. Ett faktum är emellertid att vävning är ett arbete, som i hög grad intresserar kvinnor i olika åldrar och samhällsklasser och att den textila hemproduktionen alldeles oavsett dess ekonomiska lönsamhet, vilken givetvis för vissa grupper är betydande, spelar stor roll för arbetstrivseln och för höjandet av heminredningens standard i talrika hem såväl på landsbygden som i samhällena. Som specialämne vid de fasta skolorna bör därför vävningen uppmuntras och likaledes betraktar be-folkningsutredningen de speciella vävkurser, som hållas för ungdomar och hus-mödrar såsom synnerligen önskvärda. För att bestrida denna vävundervisning behövas vävlärlarinnor, vilka ju dessutom, såsom framgår av redogörelsen för deras nuvarande förhållanden ha ett stort verksamhetsfält på det merkantila området, på heminredningsområdet etc. Huruvida icke de senare verksam-hetsgrenarna förutsätta en annan utbildning än den som inhämtas av en bli-vande pedagog på området undandrager sig befolkningsutredningens bedö-mande och utredningen sysslar i det följande endast med undervisningen.

Det råder för närvarande en stor splittring på vävlärlarinneutbildningens område och ett stort antal av de »lärlarinne»utbildade torde icke, i avsaknad av grundläggande skolutbildning och grundligare pedagogisk träning, ha stora förutsättningar för undervisningsuppgiften. Det synes utredningen självklart, att denna lärlarinnegrupp bör ha samma skolutbildning som hushålls- och söm-nadslärlarinnorna. Även för vävlärlarinnorna torde det vara önskvärt med en viss allmän praktisk hemutbildning, som ger dem förutsättningar att se sitt

ämne infogat bland hemmens övriga göromål och ger dem förståelse för behoven av och kraven på hemtextilierna. För dem som senare komma att ge undervisning rörande saluslöjdens bedrivande är det särskilt viktigt att ha insikt i ett hems arbetsorganisation och kunna ge impulser på detta område. Med än större sakkunskap än sömnadsläraryrket bör vävläraryrket kunna undervisa i allmän textilkunskap och hon bör även i mån av behov kunna taga upp inredningsfrågor och textilvård.

Önskemål rörande barnavårdsläraryrket.

Av hela den uppläggning, som befolkningsutredningen givit frågan om den husliga utbildningen, framgår, att utredningen lägger stor vikt vid att undervisning rörande barnavård och barnuppfostran skall förekomma på alla stadier. Inom barndomsskolan har utredningen i allmänhet förutsatt att hushållsläraryrket skulle ha hand om barnavårdsundervisningen. Även inom många hushållsskolor torde hushållsläraryrket få bestrida undervisningen rörande barnavård och barnuppfostran enär denna undervisning på grund av att det inte låter sig göra att bereda tillfälle till praktik med barn icke kan få så stor omfattning att en specialläraryrket i ämnet kan sysselsättas. Så snart barnavårdsundervisningen blir av större omfattning och kan organiseras i form av praktik med barn, måste den ledas av en specialutbildad läraryrket. Inom hushålls- och husmodersskolor med barnavård som specialämne och inom kursverksamheten på barnavårdens och barnuppfostrans område, vilken enligt vad utredningen framhållit bör bli betydligt mera omfattande än för närvarande, ha specialläraryrket i barnavård sin självklara plats. De kurser huvudsakligen i kroppsvård av spädbarn, som anordnas i anslutning till mödra- och barnavårdscentralernas verksamhet, förutsätter utredningen däremot i regel skola handhavas av centralernas sköterskor. De senare kunna dock icke antagas få mera än en tämligen kort pedagogisk träning eller teoretisk utbildning, varför de icke kunna anses kompetenta till att hålla längre kurser. På vissa orter kan man tänka sig ett samarbete mellan specialläraryrket som då väsentligen svarar för undervisningen i uppfostringsfrågor och centralernas sköterskor som äro rådgivande framför allt angående kroppsvården av barn.

Barnavårdsläraryrket ha således ett omfattande och betydelsefullt verksamhetsområde, som borde kunna expandera kraftigt. En förutsättning för att dessa läraryrket skola kunna fylla de uppgifter som föreslås skola vila på dem är att den teoretiska delen av deras utbildning får en kraftig förstärkning. Deras praktiska utbildning är även av stor betydelse, speciellt därför att dessa läraryrket i många fall, när den skola där de arbeta driver en barnkoloni, ett mindre barnhem eller dylikt måste vara kompetenta att fungera som föreståndaryrket för denna barninstitution och således ha hela ansvaret dels för barnens vård och dels för undervisningen i barnavård.

Kraven på barnavårdsläraryrket utbildning måste således vara dels en allsidig hushålls- och barnsköterskeutbildning jämte praktik i hem, barnhem och i barnsjukvård och dels omfattande teoretiska studier speciellt på barnpsykologiens och hälsolärans område.

**Sammanfattning av befolkningsutredningens önskemål beträffande
olika lärarinnekategorier.**

Fyra huvudtyper av lärarinnor föreslås skola utbildas:

*hushållslärarinnor,
sömnadslärarinnor,
vävlärarinnor,
barnavårdslärarinnor.*

Genom en utökad kurs i sömnad, respektive trädgårdsskötsel och djurvård böra hushållslärarinnorna kunna bli

*hushålls-sömnadslärarinnor eller
trädgårds-djurvårdslärarinnor.*

Samtliga lärarinnekategorier böra kunna förvärva en högre kompetens, var och en på sitt område genom *en påbyggnadsutbildning*, som meriterar för undervisning inom den specialiserade husliga yrkesutbildningen, för lärarbefattningar vid seminarierna och för föreståndarinnebefattningar vid de fasta husliga skolorna.

3. Lärarinneutbildningens organisation.

De krav på de olika lärarinnekategoriernas utbildning som i det föregående diskuterats synas leda fram till en utbildningsform som i sina yttre linjer är gemensam för alla.

Skolutbildningen bör vara *realexamen eller normalskolekompetens*.

En allsidig hushållsutbildning, inhämtad vid förberedande ettårig lärarinnekurs bör vara utgångspunkten för lärarinnestudierna.

Denna förutbildning bör kompletteras med *praktik under sammanlagt 2 år*.

Därefter följa *de egentliga seminariestudierna under 2 år*.

Förberedande lärarinnekurs.

Den förberedande lärarinnekursen bör ha form av en välutrustad internat-skola på landsbygden. Denna kurs bör lämpligen infalla under ett kalenderår, så att samtliga säsongarbeten hinna genomgå. Vid denna internatkurs böra alla elever erhålla någon övning i samtliga ämnen men samtidigt ha möjlighet att specialisera sig på sina blivande fackämnen. På det teoretiska området bör ges en tämligen kortfattad undervisning i samtliga ämnen, medan i specialämnena påbörjas brett lagda kurser som direkt kunna utgöra grunden för fortsatta studier.

En noggran samplanering förutsättes mellan denna internatkurs och den fortsatta seminarieundervisningen. Men samtidigt som denna kurs är lagd som en förberedelse för seminariet bör den vara ett avslutat helt och ge en huslig kompetens som närmast motsvarar husmodersskolans. För att kunna fortsätta lärarinnestudierna böra eleverna ha kvalificerade betyg från den förberedande kursen. De som icke befunnits lämpliga för lärarinnebanan kunna dock ha nytta av den vid kursen förvärvade kompetensen och eventuellt hänvisas till att komplettera den med annan yrkesutbildning på det husliga om-

rådet. Det är önskvärt att kraven, inte minst på det teoretiska området och beträffande den personliga lämpligheten, sättas höga. Redan vid den förberedande kursen anordnas pedagogiska prov genom demonstrationer för kamraterna. Det bör finnas så många elevplatser vid de förberedande kurserna att en tämligen stark sällning av elevmaterialet kan ske samt för bortfall genom giftermål och annat.

I det följande har uppgjorts ett förslag till fördelning av de praktiska ämnena vid den förberedande kursen för de olika lärarinnekategorierna: hushållslärarinnor, hushålls-sömnadslärarinnor, trädgårds-djurvårdslärarinnor, sömnadslärarinnor, vävlärarinnor och barnavårdslärarinnor. Detta förslag är endast avsett att i stora drag illustrera befolkningsutredningens uppfattning om hur en sådan kurs kan tänkas upplagd.

Förslag till fördelning av arbetsveckorna under förberedande lärarinnekurs på 44 veckor.

Lärarinnor:	Antal veckor	Hushålls- arbete, olika slag	Mejeri- arbete	Hem- vård	Sömnad	Vävning	Djur- vård	Träd- gård	Barna- vård
Hushålls-	29	8	1	3	3	3	4	5	2
	15	11	1	3	—	—	—	—	—
	44	19	2	6	3	3	4	5	2
Hushålls- sömnads-	29	8	1	3	3	3	4	5	2
	15	5	1	2	7	—	—	—	—
	44	13	2	5	10	3	4	5	2
Trädgårds- djurvårds-	29	8	1	3	3	3	4	5	2
	15	—	1	—	—	—	4	10	—
	44	8	2	3	3	3	8	15	2
Sömnads-	29	8	1	3	3	3	4	5	2
	15	—	—	—	15	—	—	—	—
	44	8	1	3	18	3	4	5	2
Väv-	29	8	1	3	3	3	4	5	2
	15	—	—	—	—	15	—	—	—
	44	8	1	3	3	18	4	5	2
Barnavårds-	29	8	1	3	3	3	4	5	2
	15	—	—	—	—	—	—	—	15
	44	8	1	3	3	3	4	5	17

Enligt denna plan anslås 29 veckor till den gemensamma grundkursen och 15 veckor till de olika lärarinnekategoriernas fackämnen.

Praktiken.

Samtliga lärarinnor böra före inträdet på seminariet ha viss praktik. För att lärarinna skola få tillräcklig erfarenhet och träning torde denna i allmänhet böra utsträckas över sammanlagt två år.

Om den förberedande lärarinnekursen såsom torde vara lämpligt börjar i januari böra de som slutat skolan på våren föregående år hinna med ett halvt års praktik före kursen. Därefter böra de beräkna ytterligare 1½ års praktik före inträdet vid seminariet.

Den sammanlagda tiden för förstudier till seminariet skulle således bli 3 år. Detta kan synas långt och utredningen har övervägt möjligheterna av att föreslå ytterligare förkortning av praktiktiden men har funnit att detta i de flesta fall icke låter sig göra. Möjligen kan det tänkas, att för den som har speciella förutsättningar dispens kan givas från viss del av praktiken.

För att behållningen av praktiktiden skall bli så god som möjligt bör denna noga förberedas under den förberedande lärarinnekursen. Eleverna böra under praktiktiden ha till uppgift att dels studera viss litteratur och dels att göra fortlöpande anteckningar om sina iakttagelser under arbetet. De hem och andra arbetsplatser dit praktiken förlägges böra vara noga kontrollerade från seminariets sida och seminariet bör stå i ständig kontakt med dem. De husmödrar som bli praktikanternas arbetsledare böra ha huslig utbildning, helst lärarinneutbildning.

Praktiken bör i allmänhet icke utsträckas något väsentligt utöver den föreskrivna tiden. För närvarande händer det, att elever få praktisera i 4 à 5 år innan de vinna inträde på seminariet, men detta anser utredningen icke lämpligt. En förlängd praktik bör således i allmänhet icke räknas som extra merit för inträde till seminariet utan betygen från den förberedande kursen och den normerande praktiken böra i stället vara utslagsgivande.

Om tillströmningen till lärarinnebanan blir mycket stark, bör en viss spärr sättas redan vid inträdet till den förberedande lärarinnekursen, så att dit endast de med särskilt kvalificerade skolbetyg böra vinna inträde. En utsortering av för lärarinnebanan olämpliga bör sedan ske vid avgången från den förberedande kursen. Endast en så pass stor grupp, inräknat en viss avfallsprocent, som ungefärligt kan tagas emot av seminarierna, bör tillrådas börja praktikarbetet. Därigenom blir detta betydligt fastare inlänkat i lärarinneutbildningen och kan begränsas till sitt omfång.

För de olika lärarinnekategorierna har befolkningsutredningen uppgjort följande förslag till praktik. Praktiktiden beräknas till i genomsnitt 22 månader.

Hushållslärarinnorna böra ha huvuddelen av sin praktik förlagd till hem, vilka böra vara så organiserade att där sker ett allsidigt arbete under kompetent ledning. Hushållet bör helst ha barn i olika åldrar. Åtminstone halva hempraktiken bör vara förlagd till lanthem, där arbeten för tillvaratagande av gårdens egna produkter sker inom hushållet. I stadshem är det särskilt värdefullt om hushållsarbetet sker under största möjliga tvång till rationalisering, t. ex. ett större hem med många småbarn. Husmodern bör dock ej vara förvärvsarbetande, då det är angeläget att praktikanternas arbete sker under sakkunnig ledning. Förutom i hem böra hushållslärarinnorna ha praktik i storhushåll såsom pensionat, restaurantkök eller dylikt. Någon del av praktiken bör förläggas till en social institution såsom sommarkoloni för barn,

arbetsläger för skolgång, semesterhem för husmödrar eller dylikt. Vidare bör obligatoriskt i praktiken ingå viss tjänstgöring som biträde åt eller vikarie för hemvårdarinna eller såsom tillfällig hemhjälp, vilken anvisas arbete genom arbetsförmedlingen. Denna del av praktiken anser befolkningsutredningen speciellt betydelsefull, då därigenom en inblick vinnes i olika hemmiljöer, vilken bör vara av största betydelse för den som senare skall undervisa barnen från dessa hem. Blivande hushållslärarinnor som redan från början äro inriktade på arbete inom internatskolor med lantushåll, t. ex. nuvarande lantushållsskolor, böra lämpa sin hempraktik härefter så att den kommer att omfatta både inne- och utarbeten.

Uppdelningen av praktiktiden kan lämpligen vara följande:

Hempraktik	14 månader
Storhushåll	4 »
Social institution	2 »
Som hemvårdarinna	2 »

Hushålls-sömnadslärarinnorna böra ha hempraktik under samma tid som hushållslärarinnorna men böra därvid arbeta i hushåll, där speciella arbetsuppgifter givas på det textila området, t. ex. när det gäller tvätt, lagning och sömnad av barnkläder. Praktiken i storhushåll och på social institution bör utbytas mot arbete i syateljé eller genomgång av sömnadskurs. Praktiken som hemvårdarinna bör vara lika med hushållslärarinnans. Praktiken skulle alltså disponeras på följande sätt:

Hempraktik	14 månader
Sömnadsateljé e. sömnadskurs	6 »
Hemvårdarinna	2 »

Trädgårds-djurvårdslärarinnorna böra ha en hempraktik, som är något kortare än hushållslärarinnornas och helt förlagd till lantushåll, där tillfälle ges till såväl inne- som utarbeten, däribland obligatoriskt mjölkning. Dessutom böra de ha särskild praktik i trädgård, vid hönsgård och i ladugård. Praktiken som hemvårdarinna bör även förläggas till landsbygden. Följande uppdelning av praktiktiden föreslås:

Hempraktik	10 månader
Trädgård	6 »
Hönsgård	2 »
Ladugård	2 »
Hemvårdarinna	2 »

Sömnadslärarinnorna måste för att få ett gott underlag för sin utbildning använda större delen av sin praktiktid till att skaffa sig hantverksmässig träning i sömnad, speciellt klädsömnad. Dessutom bör emellertid under praktiken någon erfarenhet förvärfvas rörande allmän textilvård, tvätt, sängklädersvård etc. En inblick i hemmens standard på det textila området, deras textilbehov och deras nuvarande metoder att behandla sina textilier kan bäst vinnas genom

praktik som hemvårdarinna eller tillfällig hemhjälp, gärna som tvätthjälp eller som hjälp med lagning, sängklädersvård, klädvård eller dylikt. Genom att den förberedande lärarinnekursen gett en allsidig hushållsutbildning böra sömnadslärarinnorna vara kompetenta för hemvårdarinnearbetet. Följande uppdelning av praktiktiden föreslås:

Syateljé, sömnadsskola	14 månader	
Kollektivtvätt, textilvård o. tvätt inom storhushåll	6	»
Hemvårdarinna	2	»

Vävlärlarinnorna böra liksom sömnadslärarinnorna ägna stor del av sin praktik åt att förvärva en grundläggande hantverksmässig träning, vilket bör ske genom arbete som yrkesväverska. Dessutom böra de arbeta inom en hemslöjdsaffär för att få en inblick i saluslöjdens speciella problem och som biträde till en hemslöjdskonsulent. Vid sidan härav bör vävlärlarinnorna även inhämta en allmän textilkunskap genom praktik inom olika textila industrieföretag. Även för vävlärlarinnorna är det betydelsefullt att få inblick i förhållandena inom olika hem, och de böra lika väl som sömnadslärarinnorna arbeta som hemvårdarinnor eller tillfällig hemhjälp företrädesvis med tvätt, lagning, sängklädersvård, klädvård och dylikt.

Följande uppdelning av praktiktiden föreslås:

Yrkesvävning	8 månader	
Hemslöjdsaffär eller biträde till hemslöjdskonsulent	6	»
Industrier	6	»
Hemvårdarinna	2	»

Barnavårdslärarinnorna böra under sin praktik huvudsakligen arbeta med vård av barn dels i hem och dels på sjukhus och sociala institutioner. Sjukhusträningen är av betydelse därför att den ger praktikanten de grundläggande hygieniska begrepp och den noggrannhet och omtanke, som äro nödvändiga för den som har ansvaret för vården av barn, vilket dessa lärarinnor såsom tidigare påpekats måste kunna ha. För den blivande undervisaren är det emellertid mycket betydelsefullt att också ha hand om friska barn i olika miljöer och åldrar. Praktik vid daghem där god handledning i sysselsättning av barn ges av utbildad barnträdgårdslärarinna måste anses synnerligen viktig. Träning måste ges i samordning av arbetet med barnen och det övriga praktiska hushållsarbetet. En tjänstgöring, som hemvårdarinna, företrädesvis i hem med små barn är synnerligen lämplig för att ge inblick i hur barn skötas och vilka behov som hemmen ha i fråga om utrustning etc.

Följande uppdelning av praktiktiden föreslås:

Hempraktik	6 månader	
Barnsjukhus	6	»
Barnbördshus	2	»
Barnhem, daghem etc.	6	»
Hemvårdarinna	2	»

Seminarieutbildningen.

Den huvudsakliga reform man önskar när det gäller seminarieutbildningen för samtliga lärarinnor är att de skola få en grundligare och allsidigare teoretisk skolning än för närvarande är fallet. Genom den förutbildning som i det föregående skisserats prövas elevernas allmänna lämplighet för lärarinneyrket och de bibringas en omfattande praktisk träning samt en viss elementär teoretisk skolning. De böra således komma till seminariet med goda förutsättningar för att på allvar gripa sig an med sina olika fack, vilka böra vara upplagda så att ämnena få en allsidig belysning och att krav ställas på förmåga att självständigt bemästra vissa enkla vetenskapliga problemställningar.

Det manuella arbetet som nu upptager en stor del av utbildningstiden för samtliga lärarinnekategorier bör inskränkas, mer eller mindre. Den starkaste inskränkningen kan måhända göras för hushålls- och barnavårdslärarinnorna, vilkas blivande undervisningsområden i så hög grad omfatta teori eller behöva en teoretisk bakgrund. Lärarinnorna på textilområdet, sömnads- och vävlärarinnorna, vilkas teoretiska undervisning dock blir mera begränsad och vilka måste för att behärska sitt yrke ha en synnerligen omfattande rent hantverksmässig träning, torde även under seminarietiden få ägna ett ganska betydande utrymme åt det manuella arbetet. Men även de senare lärarinnegrupperna behöva betydligt mera teori än för närvarande, dels en fördjupad textilkunskap och dels en allmän social, ekonomisk och psykologisk orientering, som skall göra det möjligt för dem att handha den allmänna smakfostran och den undervisning rörande hemmens inredning och dess vård, klädernas val och vård etc., som i det föregående skisserats.

I den mån de blivande lärarinnorna syssla med praktiskt arbete bör detta kunna läggas efter mera vetenskapligt experimentella linjer och i stor utsträckning gå jämsides med den teoretiska undervisningen. Hushållslärarinnorna böra således kunna praktisera matlagning i samband med kemi och matlagningslära och i samband med studier rörande konstruktion och användning av olika typer av köksredskap. Rengöringsarbeten böra förekomma i samband med studiet av olika material inom hushållet och i samband med en orientering rörande olika typer av rengöringsmedel och deras sammansättning. Vissa prov böra även gälla skötseln av ett hushåll i dess helhet och vara förlagda till ett fullständigt utrustat hemkök och inom en normal familjebostad.

Textillärarinnorna böra syssla med skötseln av textilier i samband med den allmänna textilkunskapen och böra arbeta med lagnings- och reparationsarbete i samband med provning av textilmaterialets hållbarhet.

För samtliga lärarinnor gäller att studiesystemet skall läggas högskolemässigt, så att var och en, efter genomgång av för varje ämne föreskriven litteratur, föreläsningar, försöksserier, praktiska övningar, undervisningsövningar etc. får avlägga tentamina och prov individuellt. Givetvis blir det nödvändigt att i viss mån uppehålla en för alla gemensam arbetstakt genom att praktiska övningar och undervisningsövningar måste planeras och genom-

föras för större grupper gemensamt men en viss möjlighet bör dock finnas att individuellt reglera arbetstakten. Härav följer också att möjligheter böra ges för dem som icke medhinna sina tentamina att utsträcka studietiden. Den angivna tiden för seminariestudierna, två år, är att betrakta som normalt, vilken bör kunna utsträckas över ytterligare en termin av dem som arbeta i långsammare takt.

I ett följande avsnitt skola undervisningsanstalterna för lärarinnor upptagas till mera ingående diskussion. Där framföras förslag om ett centralt statligt seminarium omfattande samtliga lärarinneutbildningslinjer. Vid en dylik undervisningsanstalt där alla typer av lärarinnor utbildas synes det lämpligt, att studierna planeras så att vissa föreläsningar och kurser äro gemensamma för samtliga lärarinnor och att därefter uppdelning sker efter vars och ens ämnesområde.

Befolkningsutredningen anser det icke möjligt att uppgöra kursplaner för de olika ämnena, då varje dylik plan skulle förutsätta ett samarbete med fackmännen inom olika vetenskapsgrenar. Utredningen vill emellertid starkt understryka vikten av att en genomgående revidering av alla kursplaner verkställas av de bästa tillgängliga experter. Det är av utslagsgivande betydelse för hela inriktningen av den utbildning, som kommer våra husmödrar till del, om den kunskapskälla där lärarinnorna hämta sitt vetande är frisk och ständigt förnyad. Det gäller här att endast det bästa är gott nog, intet förlegat stoff och ingenting onödigt och schablonmässigt får finnas inom lärarinneundervisningen på detta område. De oerhört betydelsefulla frågorna om vårt samhälles byggnad och familjens plats däri, om uppfostran och samlevnadsfrågor, om näring, hälsovård, bostad, kläder och ekonomi måste belysas så klart och realistiskt, så allsidigt och enkelt som endast de förnämsta experterna på vart och ett område förmå. De blivande lärarinnorna måste när det gäller deras fackämnen komma i kontakt med primärforskningen och lära sig taga del av dess resultat, och de måste tränas till att uppfatta problem-diskussionen inom de olika facken och få den försiktighet i omdömet och den sunda skepsis som är nödvändig för att de sedan skola förmå att på egen hand följa med litteraturen och förnya sina kunskaper.

I detta sammanhang är det emellertid anledning att påpeka, att man icke för närvarande inom alla vetenskaper har något verkligt tillfredsställande material att sätta i händerna på lärarinnorna. På vissa områden har den sida av forskningen som vetter åt hemmets och familjelivets förhållanden varit i hög grad försummad. Befolkningsutredningen kommer att i ett senare betänkande (angående hemarbetets rationalisering, som beräknas utkomma under loppet av 1945) ingående behandla de krav som kunna ställas på forskningen ur hemmens synpunkt.

Utredningen behandlar även i ett senare avsnitt av detta kapitel (se s. 136) frågan om förläggningen av en central forskningsanstalt för hemfrågor och föreslår att denna skall få sina lokaler i nära anslutning till den statliga utbildningsanstalten för lärarinnorna. Betydelsen av en dylik samförläggning

för underlättandet av lärarinnornas studier måste starkt understrykas. När det gäller vissa avsnitt av deras ämnen skulle de på detta sätt få möjlighet att få direkta kontakter med forskningen. Som undervisare skulle de kunna få de vetenskapligt skolade krafter som äro inriktade på just de problem som äro aktuella på deras områden.

Av ovan klarlagda skäl skall någon mera ingående diskussion om ämnen och kursplaner för seminariestudierna således icke göras. Befolkningsutredningen vill endast i största korthet göra en översikt över de ämnen, som böra förekomma för de olika lärarinnekategorierna men betonar att även ämnesuppdelningen kan komma att bli föremål för korrigeringar vid den av utredningen anbefallda grundliga revideringen av kursplanerna.

De för alla lärarinnekategorierna gemensamma ämnena, vilka i det följande kallas *grundläggande ämnen* till skillnad från fackämnena torde lämpligen vara:

Samhällskunskap,
 Familjekunskap,
 Psykologi,
 Pedagogik med metodik,
 Ekonomi,
 Arbetsteknik och arbetsorganisation,
 Fysiologi och hälsolära,
 Fysik,
 Kemi.

Samhällskunskapen bör genom föreläsningar och diskussioner ge en allmän social orientering, en utblick över närings- och yrkeslivet, den sociala idéutvecklingen och de sociala förhållandena samt socialvårdens olika grenar.

Familjekunskapen bör på samma sätt ge en framställning av familjens utveckling och nuvarande läge och behov.

I *psykologien* ges en kortfattad framställning av den allmänna psykologiens grunddrag. Dessutom bör upptagas ett mera ingående studium av barn- och ungdomspsykologi.

I *pedagogiken* bör ges en kort framställning av pedagogikens historia. Därefter bör upptagas aktuella uppfostrings- och undervisningsfrågor och speciellt de frågor som gälla den husliga undervisningens olika grenar.

Metodiken för de olika husliga undervisningsområdena upptages för varje fackgrupp för sig.

I anslutning till pedagogikstudier uppläggas sedan undervisningsövningar för de olika fackgrupperna med hospitering och provlektioner i olika skolformer samt demonstrationer och föredrag av eleverna. Talteknik studeras i anslutning härtill.

Inom *ekonomin* behandlas nationalekonomiens grunder, därefter hemmets ekonomi, konsumtionslära, budgetstudier, övningar i bokföring och kostnadsberäkningar.

Ämnet *arbetsteknik och arbetsorganisation* bör omfatta en allmän översikt

över arbetsstudieteknik och praktiska övningar i arbetsstudier på hemarbetets område och i fråga om utformning av redskap och arbetsplatser etc.

Fysiologi och hälsolära bör omfatta en kortfattad framställning av människokroppens byggnad och funktioner, bakteriologi, sjukdomslära, hälsovårdslära, hygien, etc.

I *fysiken* genomgås en elementär kurs med föreläsningar och laborationsövningar. Kursen bör omfatta de delar av fysiken som äro speciellt tillämpliga inom matlagningsteori, material-, redskaps- och textilkunskap.

I *kemien* hålles en kurs som ger eleverna viss träning i laborationsteknik, kvalitativ och kvantitativ analys samt påbyggnad av skolkursen med inriktning på praktisk tillämpning speciellt inom näringskemi samt hemvårds- och textilfrågor.

Av ovan uppräknade ämnen bör en grundläggande kurs ingå i samtliga lärarinnors utbildning. Ämnena utbyggas sedan inom de olika lärarinne-linjerna alltefter de speciella fackens fordringar.

Hushållslärarinnorna måste få betydligt utökade *fysik- och kemikurser*, som grundval för såväl näringslära som hemvård, tvättlära och redskapsstudier. Även *arbetsteknik* och *ekonomi* måste för deras del utvidgas.

Barnavårdslärarinnorna måste ha ökad *familjekunskap, psykologi med barnpsykologi* och *uppföstringslära* samt *fysiologi* och *hälsolära*.

Sömnads- och vävlärarinnorna måste bygga ut *fysik- och kemikurserna*.

Som *fackämnen* studera hushållslärarinnorna *kostlära*, innefattande näringslära, födoämneslära med varukunskap och matlagninglära samt *hemvård*, innefattande bostadslära, heminredning, materiallära, materialvård, tvättlära, verktygslära. Praktiska övningar ansluta sig till samtliga dessa ämnen.

Barnavårdslärarinnorna studera även som fackämnen *kostlära* och *hemvård* dock i mindre omfattning än hushållslärarinnorna.

Lärarinnorna i textilkunskap och sömnad studera som fackämnen *textil materiallära, mönsterkonstruktion, allmän och textil konsthistoria, kostymhistoria* och *aktuell klädkunskap* samt *hemvård*. På det praktiska området förekomma samtliga sömnadsgrenar samt någon vävning. Största utrymme bör ges åt klädsömnaden.

Vävlärarinnornas fackämnen bli *textil materiallära, allmän och textil konsthistoria, vävteori, kalkylation, hemvård*.

Genom att detaljerade kursplaner ej uppgjorts är det icke möjligt att angiva vilken omfattning de olika ämnena böra ha, utan detta måste anstå tills efter det den slutliga genomarbetningen av undervisningens innehåll skett. Sedan en dylik verkställts är det icke uteslutet att man kommer till den slutsatsen, att den av befolkningsutredningen beräknade tiden för seminarie-studierna är för knapp och att det är önskvärt med någon ytterligare tid för de teoretiska studierna. Om någon dylik utvidgning skulle visa sig motiverad, anser utredningen att denna bör kunna ske genom att praktiktiden något beskäres. Den samlade tiden för utbildningen bör under inga förhållanden svälla ut längre än de av utredningen beräknade 5 åren. Utredningen anser det för övrigt knappast troligt att någon väsentlig förlängning av studietiden

skall fordras eftersom här givits förslag om en sådan disposition av de tre förutbildningsårens praktiska arbete att detta bör bli betydligt effektivare bedrivet än för närvarande och att därför det praktiska arbetet i motsvarande mån bör kunna inskränkas under seminarietiden till förmån för det teoretiska. Medan vid de nuvarande seminarierna tiden för praktiskt arbete för t. ex. skolkökslärarinnorna (födoämbesberedning, rengöringsarbeten etc.) upptager 1 200—1 500 timmar anser befolkningsutredningen att detta bör kunna beskäras med åtminstone hälften och således en betydande vinst göras för teorin.

Kompletterande lärarinneutbildning.

Två typer av lärarinnor *hushålls-sömnadslärarinnor och djurvårds-trädgårdslärarinnor* böra, såsom i det föregående föreslagits, erhålla sin kompetens genom att bygga ut hushållslärarinneutbildningen med cirka ett års vidare studier.

Hushålls-sömnadslärarinnorna böra få en sömnadsutbildning, som motsvarar de specialiserade sömnadslärarinnornas men något beskuren, speciellt när det gäller den mera avancerade klädsömnaden, enär denna typ av lärarinnor icke bör få till uppgift att leda klädsömnadskurser för vuxna.

Djurvårds-trädgårdslärarinnorna böra genomgå särskild utbildning i ladugårdsskötsel och mejerihantering, fårskötsel, fjäderfäskötsel och trädgårdsodling. För denna utbildning bör samarbete äga rum med Lantbrukshögskolan och den högre trädgårdsutbildningen.

Påbyggnadsutbildning för samtliga lärarinnor.

Den lärarinneutbildning, som i det föregående skisserats, skulle ge kompetens till lärarinnebefattningar vid de allmänna skolorna och på hushållsskolans och husmodersskolans stadium. För poster såsom föreståndarinnor vid hushålls- och husmodersskolor, som undervisare vid specialiserad huslig yrkesutbildning och vid seminarierna bör krävas en påbyggnadsutbildning. Denna bör omfatta ökade och fördjupade studier i vissa av de grundläggande ämnena såsom *samhälls- och familjekunskap, pedagogik, arbetsteknik och arbetsorganisation, ekonomi* samt specialstudier inom något av vederbörande fackämnen, helst i form av genomförandet av en *självständig forskningsuppgift*. De kunskapsprov, som fordras för fullgjord påbyggnadsutbildning, böra kunna fullgöras på 1 à 1½ år. Denna påbyggnadskurs skall kunna tagas dels i anslutning till den grundläggande lärarinneutbildningen och dels som en särskild kurs av den som varit ute i arbete som lärarinna några år.

Konsulentutbildning.

I det föregående har endast talats om utbildningen av lärarinnor för olika skolformer. Den undervisnings- och rådgivningsverksamhet, som bedrivs av de nuvarande hemkonsulenter och som skulle komma att betydligt vidgas om delegationens förslag till en utökad konsulentorganisation (se s. 97) genomföres, ställer i vissa avseenden andra krav såväl pedagogiskt som rent sakligt.

De pedagogiska metoder, som komma till användning vid undervisning inom barnklasser, måste betydligt revideras, när man har en kurs eller ett auditorium av vuxna. Men framför allt måste konsulenterna på vissa områden behärska betydligt större kunskapsområden än vad som fordras av dem, som ha att undervisa på barnstadiet. Konsumenten rörande heminredningsfrågor måste kunna besvara frågor rörande material, hur inredningsarbeten skall tillgå etc. som gå långt mera i detalj än det någonsin kan bli fråga om vid hemvårdsundervisningen i en skolklass eller hushållsskola. En konsulent i kostfrågor ställes likaså inför en mängd komplikationer, som det praktiska livet åstadkommer, men som aldrig inträffar inom en skola.

Att konsulenterna behöva en längre utbildning än de vanliga lärarinnorna står alltså klart. Utbildningstiden kan dock inte heller för deras del få svälla ut alltför långt, varför en tid som motsvarar påbyggnadsutbildningen av 1 å 1½ år för lärarinnorna icke torde böra överskridas.

Frågan inställer sig på vilket stadium en differentiering mellan lärarinneutbildningen och konsulentutbildningen bör ske. Vissa skäl tala för att den borde göras redan från början av seminarietiden på så sätt, att konsulenternas undervisningsövningar inskränktes och att de i stället få utökade föredrags- och demonstrationsövningar. Även de praktiska övningarna kunde under sådana förhållanden uppläggas på något annorlunda sätt än lärarinnornas och det grundligare underlaget som konsulenterna behöva från början erhållas.

En dylik differentiering redan från utbildningens början synes emellertid även innebära olägenheter. Konsulentarbetet fordrar speciella egenskaper såsom självständighet och initiativ, förmåga att framträda och förmåga att organisera. Det är icke säkert, att om eleverna skola välja linje vid seminarietidens början de bäst lämpade komma att gå till konsulentutbildningen. Vidare är att observera, att konsulentkåren kommer att bli mycket liten i jämförelse med lärarinnekåren. Det blir alltid ett mera begränsat antal anställningsmöjligheter som en ensidigt konsulentutbildad person har att välja mellan, och den senare utbildningslinjen blir alltså mera riskfylld. Dessa omständigheter tala för att man icke från början bör inrätta en särskild konsulentlinje utan låta alla genomgå den grundläggande lärarinneutbildningen och först därefter specialisera sig. Härför talar också den omständigheten, att det troligen i många fall kommer att kunna visa sig lämpligt, att en lärarinna t. ex. i en yrkesskola kombinerar denna undervisning med konsulentverksamhet (se s. 99).

De konsulentlinjer, som skulle byggas upp ovanpå lärarinneutbildningen, skulle lämpligen vara

kostkonsulent (hushållslärarinna),

hemvårdskonsulent, i vissa fall kallad bostads- eller bosättningskonsulent (hushållslärarinna, sömnadslärarinna eller vävlärarinna),

barnavårdskonsulent (barnavårdslärarinna),

sömnadskonsulent (sömnadslärarinna),

hemslöjdskonsulent (vävlärarinna).

En viss tveksamhet kan råda angående lämpligheten av att på det sätt som ovan skisserats göra konsulenterna specialiserade. Den största skillnaden i jämförelse med de nuvarande hemkonsulenterna som den nya specialiseringen skulle ge, är att man skilt på kost och hemvård. En dylik differentiering, som är vanlig inom länder med mera utbyggd konsulentorganisation än inom vårt land, motiveras framför allt därav att bägge områdena fordra så grundliga specialstudier, att en verkligt allsidig kunnsighet bäst uppnås genom koncentration på ett område. Både kost- och hemvårdskonsulenten skall ju som grund ha en lärarinneutbildning, vari de förvärva förtrogenhet även med varandras områden, varför de icke heller i sin konsulentverksamhet behöva stå handfallna om frågor dyka upp utanför deras specialområde.

Kostkonsulentens specialutbildning bör omfatta alla olika grenar av närings-, födoämnes- och matlagningsområdet. Den som ämnar söka sig arbete på landsbygden bör lägga tyngdpunkten vid hemproduktion av födoämnen och erhålla särskild träning när det gäller mejeriarbeten, slakt, bak, tillvaratagande av trädgårdsprodukter etc. Den som vill ha arbete i stad ägnar särskild uppmärksamhet åt livsmedelsindustrien, inköpsfrågor, arbetsrationalisering etc. Viss självständig försöksverksamhet bör under utbildningstiden genomföras på något område, t. ex. på det näringshygieniska.

Hemvårdskonsulentens utbildning bör vara inriktad på byggnads- och materialteknisk kunskap, konstruktionsritning, heminredningsfrågor och textilier, köksinredningar, hemarbetsredskap, tvätt, materialvård, klädvård. Självständigt arbete t. ex. i heminredning bör under utbildningstiden utföras. Genom att man förutsatt att såväl hushållslärarinnor som sömnads- och vävlärarinnor skola kunna utbilda sig till hemvårdskonsulenter komma dessa att bli i viss mån specialiserade. Den som har hushållslärarinneexamen som grund har största förutsättningen att tränga till botten med frågor rörande arbetsredskap, köksinredningar och dylikt, medan textillärarinnorna kunna mera fördjupa sig i heminredningsfrågor. Eftersom bägge specialgrenarna äro lika betydelsefulla inom hemvårdskonsulentens vidsträckta arbetsområde och genom den gemensamma konsulentkursen en allsidig överblick över hela området erhålles, torde det endast vara en fördel, om hemvårdskonsulenterna rekryteras från olika grupper av lärarinnor. Det kan tänkas att man även från andra utbildningsområden kan vinna inträde till hemvårdskonsulentkursen såsom textil specialutbildning, möbelarkitektutbildning eller dylikt.

Barnavårdskonsulenten bör utöka sina kunskaper såväl när det gäller spädbarnsvård som vården av äldre barn. Hon bör också få ytterligare inblick i den förebyggande hälsovårdens och den sociala barnavårdens problem.

Sömnadskonsulenten bör ha ytterligare träning i klädsömnad, såväl ny-sömnad som speciellt omsömnad.

Hemslöjdskonsulenten bör studera heminredningsfrågor, textilvård, hembygdsvård, hemslöjdens ekonomiska förutsättningar etc.

Samtliga konsulenter böra ha en utökad kurs i ekonomi och samhällslära samt särskilda kurser rörande propaganda- och utställningsteknik, förenings-

teknik etc. Ovan skisserade konsulentutbildning torde kunna ligga till grund för arbete även på andra områden, där det gäller allmän upplysning och propaganda såsom befattningar inom *pressen, reklamen och radion*. Särskilt såsom medarbetare i pressen, såväl dagspress som veckopress, torde konsulenter med god stilistisk förmåga kunna finna ett stort verksamhetsfält.

4. Högre huslig utbildning.

Genom de förändringar, som föreslagits i lärarinnornas och konsulenter-
nas utbildning, böra de erhålla en betydligt förbättrad kompetens mot vad de
nu ha.

Som underlag för fortsatta vetenskapliga studier kommer denna utbildning dock knappast att bli fullt tillfredsställande.

Inträdesfordringarna till lärarinnebanan ha icke ansetts böra sättas högre än till realexamen eller motsvarande, då det icke vore lyckligt att förlänga och fördyra hela den stora lärarinnekårens utbildning genom att fordra studentexamen, enär studentkunskaperna endast i vissa ämnen skulle ha direkt praktisk betydelse för den kommande utbildningen. Men genom att seminariet utbildningen ej grundar sig på studentexamen kommer den ej heller upp på samma teoretiska nivå som de akademiska yrkena, och en övergång från seminariestudier till universitetsstudier försvåras. En möjlighet till dylik övergång, d. v. s. en möjlighet för dem som genomgått den husliga utbildningen att fortsätta med vetenskapliga specialstudier vore emellertid i hög grad önskvärd. Som utredningen närmare kommer att utveckla i annat sammanhang är det av utomordentligt stor betydelse för hemmens framtida utveckling att personer med ingående kunskaper om hemmens arbetssätt och organisation få tillfälle att utbilda sig till experter på de olika områdena i samhällslivet. Utan att man påtrycker hela lärarinneutbildningen en för sträng teoretisk prägel, är det därför önskvärt, att man vid uppläggningsen av de olika kurserna i möjligaste mån i fråga om innehåll och metoder tillrättaläger dessa i enlighet med fordringarna på motsvarande områden vid universitet och högstskolor.

Problemet om samordning mellan den högre husliga utbildningen och akademiska studier och forskning har varit aktuellt i många länder och där lösts på olika sätt. I Amerika finnes vid flera universitet en särskild linje eller fakultet för »home economics», där blivande lärarinnor och konsulenter på det husliga området avlägga examina, vilka alltså bli jämförbara med andra universitetsexamina. Man kan ej jämföra dessa med de svenska universitetsexamina, enär den amerikanska universitetutbildningen har sin utgångspunkt i ett lägre skolstadium än vår.

I Finland har man valt att koppla samman en högre huslig utbildning med agronomutbildningen. Vissa kvinnliga elever studera vid lantbrukshögskola och avlägga där examen. Man strävar emellertid efter att få den högre husliga utbildningen inplacerad vid universitetet.

I Danmark ha olika förslag rörande en vetenskaplig hushållsutbildning diskuterats sedan länge. 1942 framlades av en särskilt tillsatt kommitté ett förslag om att vid Aarhus universitet inrätta dels specialkurser för lärarinnor på det husliga området och dels en särskild hushållningshögskola. Inträde vid denna högskola skulle kunna erhållas dels av lärarinnor som avlagt studentexamen eller motsvarande kunskapsprov i vissa ämnen och dels av andra, vilka dokumenterat studentkunskaper i vissa ämnen och viss huslig utbildning och praktik. Högskolekursen skulle under $2\frac{1}{2}$ år omfatta de naturvetenskapliga ämnena samt samhällslära och statistik. Inom dessa ämnen skulle de kurser följas som hållas för studerande i medicin och för magisterexamen. Dessutom skulle under 3 terminer studeras speciella ämnen: hushållningsteori, hygien och hushållningsekonomi. Efter de fyra högskoleåren skulle titeln hushållningskandidat, Candidatus rerum domesticarum, förvärfvas.

För svenska förhållanden synes det vara önskvärt med någon motsvarande kombination av universitetsstudier och hushållsstudier. En möjlig väg synes vara att elever som tagit studentexamen eller avlagt däremot svarande kunskapsprov genomgå den förberedande lärarinnekursen och därefter en cirka ettårig seminariekurs. Denna skulle innehålla seminarieutbildningens samtliga ämnen med undantag för pedagogik och undervisningsövningar och med starkt förkortade kurser i de allmänna ämnena. Efter denna tvååriga husliga utbildning skulle akademiska studier i vanlig ordning påbörjas och examen avläggas i naturvetenskapliga ämnen eller i sådana ämnen som t. ex. konsthistoria, sociologi, psykologi, nationalekonomi, statistik. Den husliga utbildningen kan också tänkas bilda underlaget för arkitekt- eller ingenjörsutbildning eller för social utbildning. En olägenhet med detta system är att utbildningstiden blir lång och att den som sedan vill fortsätta med självständigt arbete t. ex. på det näringsfysiologiska eller det hushållstekniska området tvingas, genom att vissa ämneskombinationer och kurser äro föreskrivna för de olika examina, att läsa in mycket som icke har någon betydelse för vederbörandes egentliga fack.

En väg att förkorta studietiden vore att få hushållslärlarinneexamen betraktad som ett ämne inom en akademisk examen t. ex. fil. kand.-examen.

Ett alternativ, som ur studiesynpunkt säkerligen skulle bli mera effektivt, vore att med den husliga utbildningen fritt kombinera vissa ämnen, vilkas kurser tillrättalades efter de önskemål man har beträffande utbildningens resultat. Den som ämnar specialisera sig på t. ex. näringsfrågor skulle efter avlagd hushållslärlarinneexamen studera kemi, näringshygien etc. under ledning av akademiska lärare och under samma former som vid universitet men med koncentration på de kunskapsområden som ha betydelse för huvudämnet. För att de studerande skola våga sig på en sådan utbildningsväg är det emellertid nödvändigt att inrätta en särskild examensform i analogi med den föreslagna danska kandidatexamen och att ge den en ställning som motsvarar andra examensformer. Härigenom skulle man ha fått fram en högre grad inom den husliga utbildningen, tillgänglig för dem som från

början ha kvalifikationer att följa en undervisning av vetenskaplig läggning och lämplig som utgångspunkt för ett självständigt forskningsarbete eller som merit för speciella högre befattningar.

En högre huslig utbildning i någon av de former befolkningsutredningen här skisserat torde dock icke böra tillskapas förr än seminarieundervisningen vunnit mera stadga och blivit respekterad såsom givande ett grundligt kunskapsunderlag. Under det fortsatta arbetet med utformningen av denna utbildning torde även frågorna om den högre vetenskapliga hushållsutbildningen bli klarare belysta. Befolkningsutredningen vill därför icke här framlägga något bestämt förslag i frågan utan vill endast understryka vikten av att man vid genomförandet av reformer på lärarinneutbildningens område och vid upprättandet av en central statlig läroanstalt tager hänsyn till att de olika vägarna för kombination av den högre husliga utbildningen och andra utbildnings- och forskningsområden böra prövas.

5. Utbildningsanstalterna.

Befolkningsutredningen har i det föregående diskuterat utbildningen av lärarinnor på det husliga området med hänsyn till denna utbildnings allmänna organisation och med hänsyn till ämnesfördelning och kursplaner. Utredningen vill nu upptaga frågan om utbildningsanstalterna.

Såsom framgår av översikten på s. 101 ha vi för närvarande endast en statlig utbildningsanstalt på detta område nämligen Statens skolköksseminarium, som utbildar ungefär $\frac{1}{4}$ av skolkökslärarinnorna. Övriga skolkökslärarinnor och samtliga lärarinnor i lantushåll, handarbete, vävning och barnavård utbildas vid privata seminarier, vilka åtnjuta statsbidrag och stå under statligt överinseende.

Tidigare förslag.

Frågan om upprättande av en statlig utbildningsanstalt för handarbetslärarinnor har varit föremål för upprepade framställningar. Skolkommissionen föreslog i sitt år 1922 avgivna betänkande att en statlig anstalt för utbildande av dylika lärarinnor skulle upprättas. Vidare ha Sveriges slöjd-lärarinnor gjort upprepade framställningar i saken. Det senaste förslaget i frågan har framlagts av 1936 års lärarutbildningssakkunniga, som (i betänkande angående utbildning av lärare vid de allmänna läroverken och med dem jämförliga läroanstalter, SOU 1938: 50) bland annat framhåller:

»Såsom framgår av det sagda finnes för närvarande en statlig läroanstalt för utbildning av lärarinnor i hushållsgöromål, medan de, som önska utbilda sig till lärarinnor i kvinnlig slöjd (handarbete), alltjämt måste vända sig till de enskilda utbildningsanstalter, som sedan många år äro i verksamhet. En dylik olikhet med avseende på utbildningsmöjligheterna beträffande dessa båda praktiska ämnen har givetvis icke någon som helst principiell grund utan beror uteslutande på tillfälliga förhållanden. Den sålunda förefintliga

bristen på statlig utbildningsanstalt för slöjdlärarinnor medför, såsom man kan vänta, vissa olägenheter. Det är ej lätt för en sådan privat läroanstalt, som i ekonomiskt avseende till största delen måste bygga på elevavgifter, att organisera sin undervisning så, att utbildningen blir tillräckligt allsidig. Svårigheter torde på vissa håll yppa sig i fråga om den praktisk-pedagogiska utbildningen, i det att möjligheterna till övningsundervisning i skolklasser ofta äro begränsade, då ingen övningsskola är förbunden med läroanstalten. Slutligen måste en privat utbildning alltid för eleverna innebära en högst avsevärd kostnad jämfört med den vid statsanstalt lämnade.»

Med utgångspunkt från dessa synpunkter föreslå de sakkunniga att en statlig undervisningsanstalt för slöjdlärarinnor upprättas och att denna för- enas inom samma yttre organisatoriska och administrativa ram som statens skolköksseminarium.

Då statens skolköksseminarium ej disponerar några permanenta lokaler utan är inhyst i provisoriska sådana, föreslå de sakkunniga att lokalfrågan för det föreslagna Statens skolköks- och handarbetsseminarium löses genom en nybyggnad.

Förslaget har tillstyrkts bland annat av skolöverstyrelsen och 1940 års skolutredning.

I Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen nr 255/1942 angående nedläggande av högre lärarinneseminarier m. m. anför departementschefen:

»Undervisningen i hushållsgöromål och kvinnlig slöjd vid ungdomsskolorna har visserligen icke ännu nått det omfång och den stadga, som måste anses önskvärd, men den befinner sig i stadig utveckling. Det torde också vara en tidsfråga om tämligen kort sikt, innan denna utveckling kommer att genom statliga åtgärder främjas och undervisningen i dessa ämnen göras obligatorisk inom allt flera skolformer. Det framstår vid sådant förhållande såsom angeläget, att åtgärder i god tid vidtagas för att på ett ändamålsenligt sätt ordna utbildningen av lärarinnor i dessa övningsämnen. Det förslag i detta hänseende, som nu föreligger till övervägande, synes mig vara godtagbart. Ett nedläggande av statens skolköksseminarium och hushållsskola har icke från något håll satts i fråga. Det måste enligt min mening även betecknas såsom önskvärt, att ett statligt seminarium för utbildning av lärarinnor i kvinnlig slöjd upprättas; ett samordnande med statens skolköksseminarium ter sig därvid såsom naturligt. Jag är därför beredd att i princip tillstyrka, att statens skolköksseminarium och hushållsskola, så snart förhållandena det medgiva, omorganiseras till ett statens skolköks- och handarbetsseminarium i huvudsaklig överensstämmelse med det av skolutredningen och skolöverstyrelsen förordade förslaget. Tidpunkten för en sådan omorganisation torde emellertid få bli beroende på särskilt beslut framdeles, sedan lokalfrågan ordnats på ett tillfredsställande sätt. Jag instämmer beträffande lokalfrågan i skolutredningens uttalande, att denna fråga får anses vara en statlig angelägenhet.»

Förutom frågan om en statlig utbildningsanstalt för skolköks- och hand-

arbetslärarinnor berör lärarutbildningssakkunniga även utbildningen av barnavårdslärarinnor. De sakkunniga yttra:

»Beträffande ämnet barnavård har detta ämne vid de läroanstalter, vilka beröras av de sakkunnigas uppdrag och på vilkas timplan ämnet har plats, en så begränsad omfattning, att undervisningen däri lämpligast bestrides av på orten förefintlig lärarkraft, t. ex. föreståndarinnor för barnkrubbor eller andra personer med liknande utbildning. De sakkunniga torde därför ej behöva framlägga något förslag rörande utbildningen av lärarinnor i detta ämne. Tilläggas bör dock att därest förhållandena skulle förändras därhän, att frågan om en särskild utbildning av sådana lärarinnor skulle bli aktuell, de sakkunniga finna det självklart, att lärarinnor i barnavård få en praktisk pedagogisk utbildning, som i väsentliga delar överensstämmer med den som kommer andra lärarkategorier till del.»

Utbildningen av lanthushållslärarinnor beröres däremot icke av de sakkunniga, ehuru dessa delvis ha sin undervisning förlagd till folk- och fortsättningsskolor. Vävlärarinnor, vilkas undervisning är förlagd till yrkesskolestadiet, nämnas icke heller.

Statlig utbildningsanstalt för samtliga lärarinnekategorier.

Det statliga seminariet bör enligt befolkningsutredningens mening omfatta samtliga de av utredningen föreslagna lärarinneinjerna. Likaledes bör där ges plats för den föreslagna påbyggnadsutbildningen samt för konsulentutbildningen. Som motivering för detta förslag vill utredningen hänvisa till lärarutbildningssakkunnigas yttrande som citerats s. 132. När staten inom de allmänna skolorna upptager undervisning i vissa ämnen eller när den genom uppmuntran och understöd främjar tillkomsten av yrkesutbildning och allmän upplysningsverksamhet, då är det också befogat, att staten ger utbildning åt dem, som skola handhava denna undervisning och upplysning.

I vad gäller de nuvarande privata utbildningsanstalternas framtida ställning har befolkningsutredningen lika litet som lärarutbildningssakkunniga möjlighet att avgiva något bestämt förslag. Lärarutbildningssakkunnigas påpekande beträffande svårigheterna att avgöra det framtida behovet av lärarinnor på hithörande områden vill befolkningsutredningen understryka. Utredningen förutsätter att de nuvarande undervisningsanstalterna fortsätta sin verksamhet tills vidare och erhålla statsbidrag i den mån de tillrättalägga sina kurser så att de motsvara de fordringar som kunna komma att ställas på en reformerad lärarinneutbildning. Med hänsyn till de svårigheter, som göra sig gällande vid den privata driften av utbildningsanstalter av detta slag och de höga kostnader denna utbildning medför för eleverna torde det inom en tämligen snar framtid böra övervägas om icke staten bör taga hand om hela lärarinneutbildningen och därvid eventuellt övertaga vissa av de nuvarande privata undervisningsanstalterna. Befolkningsutredningen anser dock icke att en sådan lösning bör tänkas, att samtliga lärarinnor som äro behövliga på det husliga området skulle utbildas vid en statlig undervisningsanstalt

utan utbildningen bör fördelas på flera. Det nu aktuella statliga seminariet behöver sålunda icke dimensioneras så att det i en framtid kan beräknas utbilda alla landets lärarinnor.

Vad beträffar antalet lärarinnor som böra utbildas inom de olika linjerna i det statliga seminarium, vilket nu i första hand upprättas, vill utredningen, liksom lärarutbildningssakkunniga, understryka, att den statliga och därmed avgiftsfria utbildningen bör komma ett ej alltför begränsat antal aspiranter tillgodo. Lärarutbildningssakkunniga föreslår att till en början i handarbets- respektive skolkökslärarinnekursen intagas årligen 24, sammanlagt 48 elever.

Med hänsyn till att befolkningsutredningen föreslagit, att hushålls- och sömnadslärlarinneutbildningen skall ligga till grund för flera speciallinjer och med hänsyn till den ökade allmänna aktivitet på det husliga undervisningsområdet som befolkningsutredningen förutser, anser utredningen att detta antal bör ökas och att av vardera hushålls- och sömnadslärlarinnegrupperna böra årligen utbildas cirka 40. Ett ytterligare motiv till att antalet bör vara högre än det av lärarutbildningssakkunniga föreslagna är den omständigheten att ett av de privata seminarierna nämligen Ateneum torde komma att nedlägga sin verksamhet inom en snar framtid.

Antalet barnavårdslärarinnor som årligen böra utbildas åtminstone de första åren föreslår befolkningsutredningen till 20 med hänsyn till den stora brist som för närvarande råder på skolade arbetskrafter på detta område och de nya verksamhetsområden som förberedas för dessa lärarinnor.

Vävlärlarinnorna föreslås till 10 per år. En utredning rörande vilka av de nuvarande privata utbildningsanstalterna som kunna anses kvalificerade att utbilda vävlärlarinnor bör snarast företagas.

Den större delen av ovan föreslagna lärarinnor beräknas efter den tvååriga seminarietutbildningen påbörja sitt undervisningsarbete. Vissa grupper fortsätta på speciallinjerna hushåll-sömnad eller trädgård-djurvård. Andra taga den allmänna påbyggnadsutbildningen. Vissa grupper återkomma efter några års arbete i skolor till påbyggnadsutbildning eller konsulentutbildning.

Förutom undervisningen för de blivande lärarinnorna bör vid seminariet hållas vissa kurser på hushållsskolans och husmodersskolans stadium. Statens skolköksseminarium driver även annan huslig utbildning på yrkeskolans stadier och dessa kurser utnyttjas för seminariets övningsundervisning. En dylik övningsskola bör vid det nya seminariet ytterligare växa ut och få formen av pedagogiska experimentkurser, vilka ge lärarinnorna en allsidig pedagogisk erfarenhet. Dessutom bör vid seminariet ordnas föredrag och demonstrationer för allmänheten, där de mera avancerade eleverna få tillfälle att framträda. För övrig behövlig övningsundervisning förutsättes dels samarbete med Statens normalskola och dels med olika skolor inom Stockholm samt med Stockholms stads lärlings- och yrkesskolor.

Sammanlagt bör seminariet kunna taga emot cirka 300 lärarinneelever årligen och ett 100-tal elever vid hushålls-, husmoders- och yrkeskurser.

Hela frågan om organisationen av denna stora utbildningsanstalt innebär många komplicerade problem, som befolkningsutredningen icke kan upptaga till behandling. *Vad utredningen främst velat uppnå genom sina i det föregående skisserade förslag är att ställa in frågan om lärarinneutbildningen på det husliga området i ett större sammanhang och framhålla att den hittills diskuterade nybyggnaden för statens skolköks- och handarbetsseminarium bör lösas mot bakgrunden av dessa vidare perspektiv. Detaljutformningen av ett förslag rörande den statliga undervisningsanstalten för lärarinnor på det husliga området anser befolkningsutredningen snarast bör uppdragas åt särskilda sakkunniga.*

Samförläggning av undervisningsanstalt och forskningsanstalt på det husliga området.

Det har tidigare påpekats, att lärarinneutbildningen bör ha nära kontakt med den forskning som bedrivs på det husliga området. Som organ för dylik forskning har nyligen startats Hemmens forskningsinstitut, vars verksamhet finansieras dels med statsmedel och dels genom bidrag från organisationer och industriella branschföreningar. Detta institut har till uppgift att taga upp olika undersökningsuppgifter som gälla hemmet och familjen på det ekonomiska, psykologiska, sociala, hygieniska och tekniska området. Hittills har startats en sektion för de speciella hushållstekniska problemen, vilken utför arbetsstudier och redskapsstudier. För kläder och hemtextilier och för livsmedelsfrågor planeras särskilda avdelningar. Institutet kommer att hålla kontakt med den forskning som bedrivs vid universitet och högskolor liksom vid de talrika forskningsorgan som startats i anslutning till industrierna. Institutet planerar också en speciell avdelning för upplysning och propaganda, varifrån forskningens resultat skola delges allmänheten.

Befolkningsutredningen kommer att i ett betänkande rörande hemarbetets rationalisering, som beräknas utkomma under loppet av 1945, närmare diskutera behovet av den vetenskapliga hemforskningen och de önskvärda riktlinjerna härför. Utredningen har redan tidigare framhållit betydelsen av att lärarinneutbildningen håller kontakten med denna forskning. Hemmens forskningsinstitut är för närvarande inhytt i provisoriska lokaler och frågan om uppförandet av en egen byggnad för institutet blir snart aktuell. Befolkningsutredningen föreslår att det statliga seminariet och forskningsinstitutet förläggas i nära anslutning till varandra. Utredningen förutsätter att de bägge institutionerna ha var sin ledning och tänker sig möjligheten av att deras verksamhet finansieras på olika sätt, i det att utbildningsanstalten bör bli helt statlig och forskningsinstitutet kan tänkas erhålla bidrag även från andra håll. Det betydelsefulla är emellertid det nära samarbete som bör ske i själva arbetet, med institutets forskare som föreläsare och handledare för lärarinneeleverna och dessa praktiserande i forskningsinstitutets laboratorier och provningsverkstäder. Även bibliotek, tidskrifter och dylikt kunna de bägge

institutionerna lämpligen ha gemensamt. Detta nära samarbete förutsätter ovillkorligen att lokalerna äro förlagda intill varandra.

Befolkningsutredningen vill alltså föreslå, att vid uppförande av lokaler för ett statligt lärarinneseminarium hänsyn tages till att möjligheter böra finnas att i anslutning härtill bereda lokalutrymmen för Hemmens forskningsinstitut.

Kap. VII. Den centrala ledningen för den husliga undervisningen.

1. Organ, som nu handha husliga undervisningsfrågor.

Ledningen för den husliga undervisningen har nyligen varit föremål för omorganisation i och med tillkomsten av överstyrelsen för yrkesutbildning. Tidigare lågo såväl ärenden rörande de allmänna skolorna som kommunala och enskilda undervisningsanstalter för yrkesundervisning under skolöverstyrelsen. Från och med 1 januari 1944 handläggas av skolöverstyrelsen endast ärenden rörande de allmänna skolorna medan överstyrelsen för yrkesutbildning har hand om anstalter för yrkesundervisning.

Tidigare hade skolöverstyrelsen en heltidsanställd konsulent i husligt arbete placerad i lönegrad A 26, men efter omorganisationen har skolöverstyrelsen endast en konsulent i husligt arbete med deltidstjänstgöring mot ett årsarvode av 4 000 kronor. För biträde med handläggning av ärenden rörande undervisningen i slöjd har skolöverstyrelsen sedan 1 januari 1944 en inspektris med ett årsarvode på 2 000 kronor. Före nämnda datum fanns ingen särskild fackinspektion av slöjdundervisningen i de allmänna skolorna.

Till belysning av omfattningen av den undervisning, som meddelas i ämnena hushållsgöromål och kvinnlig slöjd i folkskolor och läroverk meddelas följande siffror för läsåret 1940—41.

Skolform m. m.	Hushållsgöromål			Kvinnlig slöjd		
	Antal avdelningar	Antal deltagare		Antal avdelningar	Antal deltagare	
		flickor	gossar		flickor	gossar
Folkskolor	996	10 618	758	13 745	169 072	17 033
Allmänna läroverk	90	1 116		—	1 116	

Vad beträffar fortsättningsskolans verksamhet redovisas under vårterminen 1941 yrkesbetonad fortsättningsskola i anslutning till husligt arbete i 1 363 skoldistrikt (av i allt 2 458). Lärjungeantalet uppgick till 40 806 flickor och 413 gossar.

Ärenden rörande den husliga undervisningen vid kommunala och enskilda anstalter för yrkesundervisning sortera inom överstyrelsen för yrkesutbildning under dess byrå för handel och husligt arbete. De handläggas av en byrådirektör i husligt arbete i lönegrad A 26. Därtill finnes en deltidsanställd inspektris för yrkesundervisningen i sömnad och vävning med ett arvode av 1 400 kronor samt en inspektris för barnavårdsundervisningen med 700 kronor i arvode per år.

Elevantalet vid dessa skolor var i mars 1944 cirka 14 100.

Handarbets- och skolköksseminarierna inklusive utbildningslinjen för lant-hushållslärarinnor vid Fackskolan i Uppsala men exklusive Fredrika-Bremer-förbundets lant-hushållsläraryrkesseminarium, Rimforsa, ligga under skolöverstyrelsen.

Fredrika-Bremerförbundets lant-hushållsläraryrkesseminarium, Rimforsa, ligger under lantbruksstyrelsen. Lantbruksstyrelsen inspekterar även jämte skolöverstyrelsen Fackskolans lant-hushållsläraryrkeslinje vid Brogård.

Lant-hushållsskolorna ligga under lantbruksstyrelsen. Ärenden rörande dessa handläggas av byråchefen för lantbruksstyrelsens undervisningsbyrå med biträde av inspektrisen för lant-hushållsskolorna. Inspektrisen har en arvodestjänst avlönad med 1 200 kronor per år. Antalet elever vid lant-hushållsskolorna utgjorde enligt delegationens undersökningar läsåret 1943/44 cirka 1 450.

Den undervisningsverksamhet, som bedrivs genom korta kurser av olika slag (se kap. V) är icke föremål för central ledning. Yrkes- och lärlingsskolornas korta kurser inspekteras i samma ordning som deras övriga undervisning. Viss del av landstingens kursverksamhet för vilken anslag erhålles från skolöverstyrelsens folkskoleavdelning ligger under skolöverstyrelsen, medan landstingens yrkeskurser ligga under överstyrelsen för yrkesutbildning.

Hemkonsulenterna äro anställda av hushållningssällskapen och därigenom underställda lantbruksstyrelsen. Lantbruksstyrelsen tager dock ingen befattning med deras arbete. Deras kurs- och föredragsverksamhet, som enligt delegationens undersökningar under ett år omfattade cirka 57 600 personer, är således icke underställd någon fackkunnig inspektion.

Vad hemslöjdskurserna beträffar erhålla dessa sina statsanslag genom överstyrelsen för yrkesutbildning och inspekteras i viss utsträckning därifrån, ehuru ingen av överstyrelsens inspektriser är fackkunnig på hemslöjdens område. Statens instruktör i hemslöjd är anställd hos kommerskollegium och anlitas delvis för inspektion.

2. Uttalanden rörande den nuvarande organisationen.

Av ovanstående översikt över ledningen och inspektionen av den husliga undervisningen framgår, dels att den är splittrad på många händer, och dels att den arbetskraft som står till förfogande är mycket otillräcklig. Endast en av de befattningshavare, som ha att göra med ledningen av den husliga undervisningen, är heltidsanställd, nämligen byrådirektören i överstyrelsen för yrkesutbildning. De övriga ha endast arvodestjänster såsom bisysslor till andra befattningar.

Att denna ordning är ur många synpunkter otillfredsställande har framhåvts av olika instanser i flera sammanhang.

Skolöverstyrelsen.

Rörande befattningarna inom skolöverstyrelsen har skolöverstyrelsen i utlåtande den 14 februari 1939 över verkstadsskoleutredningens förslag angående

inrättande av en överstyrelse för yrkesutbildning anført följande beträffande det inom skolöverstyrelsen kvarliggande arbetet:

»Omfattningen av ifrågavarande undervisning vid allmänna skolor är så betydande, att skolöverstyrelsen måste förses med egna fackkunniga arbetskrafter för inspektion av denna undervisning och för biträde vid handläggning av hithörande ärenden. Undervisningen i husligt arbete fördelar sig på tvenne ämnesområden, nämligen hushållsgöromål (skolköksundervisning) och kvinnlig slöjd. Vardera området måste företräddas inom skolöverstyrelsen av en särskild fackkunnig, lämpligen en konsulent. Konsulenterna skulle jämväl hava att taga befattning med ärenden rörande undervisningen vid skolköks- och handarbetsseminarier m. m. På grund av den överbelastning, som för närvarande gör sig gällande för de arbetskrafter, som skolöverstyrelsen nu kan disponera över för handläggning av ärenden och för inspektion inom berörda fackområden, har särskilt inspektionsverksamheten men även hithörande arbetsuppgifter i övrigt måst bliva lidande i betänklig grad. För att skolöverstyrelsen efter ett fränskiljande av yrkesskolavdelningen skall kunna för fullgörande av ifrågavarande arbetsuppgifter alltfört disponera över erforderlig arbetskraft, måste konsulentbefattningen i hushållsgöromål göras till heltidstjänst. En placering i lönegrad A 21 synes vara den lägsta möjliga, därest fordringar på fullgod kompetens skall kunna uppställas.

Konsulenten i kvinnlig slöjd kommer att i första hand anlitas för vederbörlig fackämnesinspektion samt som sakkunnigt biträde vid behandling av ärenden direkt berörande fackämnet. Nämda konsulent behöver icke anställas för heltidstjänstgöring. Vid bedömandet av omfattningen av de uppgifter som komma att åvila berörda konsulent bör beaktas, att någon egentlig fackämnesinspektion av undervisningen i ifrågavarande ämne icke förekommit, sedan den tidigare förefintliga inspektörsbefattningen för undervisningen i kvinnlig slöjd år 1923 blev indragen. En blivande konsulent kommer sålunda att få en mera krävande arbetsuppgift än vad som fallet blivit, om en kontinuerlig inspektionsverksamhet tidigare hade kunnat upprätthållas. Med hänsyn till den omfattning, i vilken berörda undervisning förekommer vid de allmänna skolorna, kommer denna undervisnings övervakande att kräva avsevärd tid, även sedan vad som hittills måst eftersättas, åter, så långt möjligt är, hunnit inhämtas. Överstyrelsen anser sig dock för närvarande böra stanna vid att för en blivande konsulent i kvinnlig slöjd beräkna ett arvode av 3 000 kronor.»

Skolöverstyrelsens yttrande innebär alltså ett konstaterande att det hittills rått »överbelastning» för de arbetskrafter, som kunnat disponeras för handläggande av ärenden rörande den husliga utbildningen och att även efter inrättande av överstyrelsen för yrkesutbildning ett absolut behov föreligger av en heltidstjänst inom skolöverstyrelsen för konsulentbefattningen i hushållsgöromål. Vidare konstateras, att övervakande av undervisningen i kvinnlig slöjd måste kräva »avsevärd tid» även om skolöverstyrelsen här endast föreslår en arvodestjänst.

Överstyrelsen för yrkesutbildning.

Vad beträffar den nya befattningen inom överstyrelsen för yrkesutbildning upptogs denna i Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen nr 232 den 21 april 1943 under beteckningen statskonsulent knuten till överstyrelsens tredje byrå. Med anledning av Kungl. Maj:ts proposition motionerade fröken Kerstin Hesselgren i andra kammaren. I motionerna anfördes bland annat önskemål om inrättande av en särskild byrå för husligt arbete, eller, om detta ej nu sker, en byrådirektörsbefattning. Riksdagen biföll det sistnämnda yrkandet.

Att yrkesundervisningen för husligt arbete borde ha en egen byrå och icke sammankopplas med handelsundervisningen har även framhållits av skolöverstyrelsen samt i yttrande från bland annat Sveriges Husmodersföreningars Riksförbund.

Lantbruksstyrelsen.

Vad beträffar befattningen som inspektris för lantbruksskolorna i lantbruksstyrelsen anförde 1936 års lantbruksundervisningskommitté följande:

»En viss lättnad för byrån (lantbruksstyrelsens undervisningsbyrå) vid genomförandet av dess ansvarsfulla arbetsuppgifter skulle dock kunna åstadkommas genom att å byrån inrättades en kvinnlig byråinspektörsbefattning med uppgift, bland annat, att bereda ärenden och verkställa inspektion avseende lantbruksskolorna och lantbruksskolorna samt den övriga undervisningsverksamhet för landsbygdens kvinnliga ungdom, som faller inom lantbruksstyrelsens arbetsområde. Någon tvekan synes icke behöva råda om att de arbetsuppgifter, som skulle tillkomma ifrågavarande byråinspektör, skulle helt upptaga hennes tid. Det torde för övrigt icke vara möjligt att, om man i fråga om undervisningen för landsbygdens kvinnor vill åstadkomma en förändring till det bättre, ens för de nuvarande mera begränsade inspektionsuppgifterna bibehålla det nuvarande systemet med blygsamt avlönad arvodes tjänst såsom bisyssla till annan ansvarsfull befattning.

Kommittén anser sig ock böra framhålla, att den nu så aktuella frågan om åstadkommande av bättre arbetsförhållanden för landsbygdens kvinnor ävenledes torde mer än väl motivera, att inom lantbruksstyrelsens undervisningsbyrå inrättas en byråinspektörstjänst, vars innehavare skulle hava till uppgift att medverka i detta arbete. Det torde jämväl tillkomma denna befattningshavare att i förekommande fall taga befattning med den hushållningssällskapens hemkonsulentverksamhet, varom utredning nu pågår.»

I andra sammanhang har önskemål framförts om inrättande av en byråchefsbefattning inom lantbruksstyrelsen för ifrågavarande arbetsuppgifter bl. a. av Sveriges husmodersföreningars riksförbund i dess skrift Hem och familj i vår medborgarfostran.

Ingående motiveringar ha alltså anförts för att de personer, som handlägga ärenden rörande den husliga utbildningen, skola utökas till antalet och erhålla fasta anställningar och en självständig ställning. Att deras speciella sakkun-

skap är oundgängligen nödvändig för de undervisningsområden de representera och att deras uppgifter på dessa områden motsvara de uppgifter, som när det gäller andra undervisningsområden åvila undervisningsråd eller byråchefer, har även framhållits i en motion i första kammaren år 1942 av herr Wagnsson i anledning av lönegradsplaceringen av dåvarande konsulenten i husligt arbete. Herr Wagnsson skriver bland annat (motion nr 121 s. 3):

»Såsom förut påpekats, äro ifrågavarande konsulents arbetsåligganden fullt motsvariga dem, som åvila undervisningsråd. Konsulenten är sålunda föredragande inom skolöverstyrelsen i alla ärenden, som röra undervisningen i hushållsgöromål, och har, förutom sina rent administrativa åligganden, att utöva inspektion över hithörande anstalter och skolor. Konsulentens arbetsuppgifter sträcka sig till och med i viss mån längre än undervisningsrådets, i det att konsulenten även har att taga befattning med frågor om skolkökslokalernas inredning, att granska byggnadsexpertens förslag i detta hänseende och avgiva en promemoria däröver.»

3. Befolkningsutredningens allmänna synpunkter.

Sedan befolkningsutredningen genom sina undersökningar och genom överläggningar med ett stort antal sakkunniga sökt skapa sig en helhetsbild av förhållandena på den husliga undervisningsområde har utredningen kommit till den slutsatsen, att *en förstärkning av den centrala ledningen är i hög grad påkallad och kommer att vara av utslagsgivande betydelse för möjligheterna att effektivisera undervisningen på detta område.*

Redan för den husliga undervisningen sådan den för närvarande bedrives vore det synnerligen behövt med förstärkning av ledningen. Utredningen har i det föregående visat på det omfattande och vitt förgrenade undervisningssystem på det husliga området som vi redan äga i och med hushålls- och sömnadsundervisningen i våra allmänna skolor, i och med de olika slagen av husliga yrkesutbildningsanstalter, kommunala och enskilda, i och med hemkonsulentverksamheten. Utredningen har även starkt understrukit vikten av denna undervisning ur ett flertal tungt vägande synpunkter, ekonomiska, hygieniska, sociala, psykologiska. Men för att denna undervisning skall fylla sitt ändamål fordras att den är levande och positiv. Utvecklingen har under de senaste decennierna medfört en mängd nyheter inom hemarbetet: nyupptäckter rörande kostfrågor, nya former av redskap, kläder, bostäder etc. Samhällets förändringar ha förändrat de hushållsarbetande kvinnornas ställning. Den undervisning de få i barndomsskolorna och i hushållsskolor, på kurser etc. måste för att bli till nytta taga hänsyn till dessa förändringar, tillgodogöra sig nyupptäckterna, visa på de nya problemen. De enskilda lärarinnorna ha icke möjlighet att var för sig skaffa sig den överblick över arbetsområdet som är behövt och tillrättalägga sin undervisning efter nya linjer. De behöva en målmedveten pedagogisk ledning, som har perspektiven klara, och som kan se till, att den behöfliga förnyelsen sker av undervisningsplaner, undervis-

ningsmaterial och läroböcker, och som genom anvisningar, fortbildningskurser etc. ger lärarinnorna stöd i deras arbete. För att de skolor vi redan äga skola effektivt utnyttjas fordras även att deras kurser smidigt anpassa sig efter förändrade behov och att de göra propaganda för sin verksamhet bland de nytillkommande generationerna på ett sätt som verkar övertygande på de folkgrupper man har att rikta sig till. En samverkan mellan olika skolor i en viss bygd bör också äga rum för att ungdomen skall kunna få en överblick över samtliga tillgängliga utbildningsmöjligheter och för att skolans resurser skola tagas i anspråk i full utsträckning. För att åstadkomma en dylik anpassning och samverkan fordras, att en central myndighet har överblick över läget och kan analysera de existerande behoven.

Mycket betydelsefullt är det vidare, att en sakkunnig rådgivare finnes att tillgå vid nybyggnad eller ombyggnad av skollokaler. Varken de olika huvudmännen, kommuner och andra, eller de arkitekter, som av huvudmännen anlitas för att rita dylika skolor, ha erfarenhet rörande de krav, som denna typ av undervisning ställer på lokalens planering, utrustning etc. Betydande vinster kunna göras såväl när det gäller undervisningens effektivitet som ur ekonomisk synpunkt om sakkunnig rådgivning kan lämnas av en central myndighet vid byggandet av nya skolor.

Den arbetskraft, som hittills har stått till förfogande för ledningen av hela undervisningen för såväl barnen som de äldre, har icke räckt till för skötseln av annat än de löpande ärendena och har icke haft möjlighet att taga ledningen av ett pedagogiskt förnyelsearbete eller aktivt biträda vid planeringen av nya skolor. Såväl hushållslärarinnornas som slöjdlärarinnornas egna organisationer ha i pedagogiskt avseende gjort mera för att förnya sitt undervisningsområde, men dessa ha endast att lita till frivilliga krafter och deras insatser ha därför blivit sporadiska. Vad som behövs är att några vidsynta pedagoger på dessa områden utan att uppslukas av löpande rutinarbete få möjlighet att helt ägna sina krafter åt de centrala undervisningsfrågorna. Mycket mera skulle med säkerhet kunna utvinnas ur den undervisning som nu bedrives, om den stod under en effektivt organiserad, målmedveten ledning.

Förutom att befolkningsutredningen visat på behovet av den nuvarande undervisningens effektivisering har ju utredningen i de föregående kapitlen framlagt förslag om en betydande utbyggnad av den husliga undervisningen.

Utredningen har i kap. III framfört vissa synpunkter på den husliga undervisningen i de allmänna skolorna, i kap. IV föreslagit förändringar och utvidgningar av de skolor, som meddela huslig undervisning, i kap. V angivit riktlinjer för en förändrad organisation av den praktiska kursverksamheten samt i kap. VI föreslagit förändringar beträffande lärarinneutbildningen. *Vart och ett av befolkningsutredningens reformförslag kan endast realiseras i samband med att en mängd delproblem, som utredningen icke i detta sammanhang haft möjlighet att upptaga till behandling, bringas till sin lösning. Endast genom att initierade pedagoger få tillfälle att bit för bit taga upp de olika frågorna och framlägga noggrant utarbetade detaljförslag kan det bli möjligt att få till*

stånd den utbyggnad av undervisningen, som befolkningsutredningen funnit nödvändig.

Befolkningsutredningen är sålunda övertygad om behovet av en förstärkning av den centrala ledningen av den husliga undervisningen. Frågan gäller därefter hos vilken myndighet den bör förläggas.

4. Organisationsfrågor.

Den nuvarande uppsplittringen av arbetet mellan olika myndigheter synes innebära betydande olägenheter och misshushållning med arbetskraft. En heltidsbefattning och sex arvodestjänster finnas inom fyra myndigheter, skolöverstyrelsen, överstyrelsen för yrkesutbildning, lantbruksstyrelsen och kommerskollegium, för översynen av undervisningen för hemfrågor utan att några bestämda gränser gå mellan vars och ens områden, och utan att arbetskraften på något håll är tillräcklig. Frågan om förbättrad ledning kommer därför i första hand att gälla möjligheterna till centralisering av undervisningen hos en eller högst två myndigheter. Befolkningsutredningen har därvid i första hand ansett sig böra undersöka lämpligheten av att den centrala ledningen förläggas inom överstyrelsen för yrkesutbildning samt skolöverstyrelsen.

Den påtalade splittringen förefaller befolkningsutredningen vara mest påfallande och omotiverad mellan de skolor, som ligga under överstyrelsen för yrkesutbildning och under lantbruksstyrelsen. Den förra myndigheten har till uppgift att ha överinseendet över yrkesutbildningen i riket samt den yrkesutbildning, som bedrivs inom näringslivet. Från dess verksamhetsområden ha undantagits bland annat utbildningen för jord- och skogsbruk samt fiske, då dessa anses böra kvarligga direkt under de statliga myndigheter (lantbruksstyrelsen, domänstyrelsen) som handlägga övriga ärenden rörande jordbruk respektive skogsbruk och fiske. I och med att jordbruksundervisningen fått kvarligga under lantbruksstyrelsen ha, utan att frågan synes ha varit föremål för diskussion vid inrättande av överstyrelsen för yrkesutbildning, även lanthushållsskolorna fått kvarligga där. Det synes emellertid kunna starkt ifrågasättas om icke lanthushållsskolorna borde överflyttas från lantbruksstyrelsen till överstyrelsen för yrkesutbildning.

Den undervisning som bedrivs vid lanthushållsskolorna har intet samband med den som bedrivs vid lantmannaskolor och lantbruksskolor. Lanthushållsskolornas undervisning gäller »hushåll», utbildning för husmödrar och hembiträden för skötseln av huvudsakligen de inre hemsysslorna. Direkt jordbruksundervisning förekommer knappast, däremot trädgårdsskötsel och viss djurvård, men omfattningen av de senare ämnena är ringa i förhållande till alla de övriga. Lanthushållsskolorna äro däremot i hög grad besläktade med några av de hushålls- och husmodersskolor i kommunal eller enskild regi, vilka ligga under överstyrelsen för yrkesutbildning. Flera av de senare skolorna äro även de belägna på landsbygden och ha bland sina undervisningsämnen trädgårdsskötsel och dylikt samt ha elever från lanthem, liksom

lanthushållsskolornas elever till en viss procent komma från samhällena eller få sitt arbete förlagt dit. Det synes således motiverat, att lanthushållsskolorna flyttas från lantbruksstyrelsen, där de sortera under undervisningsbyrån, vars chef är fackkunnig på jordbruksutbildningen men icke på den husliga undervisningens område och förläggas till samma myndighet som andra husliga yrkesskolor. Än starkare motivering får detta förslag om den förändring genomföres som befolkningsutredningen skisserat i kap. IV. Vi skulle då få en enhetlig typ »hushållsskolor», vilka skulle meddela en huslig grundkurs och denna grundkurs skulle byggas ut med vissa tillvalsämnen. De nuvarande lanthushållsskolorna passa väl in i detta system, då deras tillvalsämnen skulle bli trädgård, djurvård etc. och de skulle bli parallella med andra hushållsskolor, förlagda till samhällen och städer och vilka valt som tillvalsämnen slöjd, barnavård eller dylikt. Någon anledning att frukta att de undervisningsgrenar, som äro av särskild betydelse för lanthemmen icke skulle komma att tillgodoses lika väl inom överstyrelsen för yrkesutbildning som inom lantbruksstyrelsen synes icke finnas, då överstyrelsen ju har till uppgift att i lika mån tillgodose alla sorters utbildningsbehov och måste till sig knyta sakkunniga för dessa. Att ärenden rörande samtliga hushållsskolor handläggas gemensamt och att inspektion verkställs i ett sammanhang måste vare en betydelsefull vinning såväl ur pedagogisk som ur ekonomisk synpunkt.

Jämte lanthushållsskolorna sortera för närvarande även hemkonsulenterna under lantbruksstyrelsen dock utan att därifrån få något stöd i fråga om sin undervisningsverksamhet. Befolkningsutredningen har redan i kap. V framlagt förslag om att hemkonsulenterna skulle överflyttas från hushållningssällskapen till en undervisningsnämnd under landstingen. Dessa undervisningsnämnder böra, liksom redan nu är fallet beträffande landstingens yrkesskolstyrelser, erhålla sina anslag genom överstyrelsen för yrkesutbildning och deras kurs- och konsulentverksamhet bör inspekteras därifrån.

Ett speciellt problem erbjuder hemslöjdsundervisningen, som får större delen av sina anslag genom överstyrelsen för yrkesutbildning, medan statens instruktör i hemslöjd är knuten till kommerskollegium. Verkstadsskoleutredningen ansåg, att starka skäl talade för att samtliga hemslöjdsärenden skulle förläggas under överstyrelsen för yrkesutbildning men ansåg, att flera aktuella frågor rörande hemslöjdens råvaru- och avsättningsproblem motiverade deras kvarliggande tills vidare under kommerskollegium. Utredningen förutsatte emellertid att kollegium och överstyrelse skulle beakta detta organisationsspörsmål och i sinom tid taga de initiativ i ämnet vartill förhållandena kunde föranleda.

I Kungl. Maj:ts propositioner angående inrättande av en överstyrelse för yrkesutbildning förklarades frågan om hemslöjdsärendenas överflyttande böra bli beroende av »överbägganden framdeles».

Utan att taga ställning till frågan om den merkantila sidan av hemslöjdsverksamheten även i fortsättningen motiverar att kommerskollegium har

hand om vissa hemslöjdsärenden vill befolkningsutredningen starkt understryka vikten av att överstyrelsen för yrkesutbildning får hand om hemslöjdens undervisningsfrågor och att en fackkunnig konsulent i dessa frågor knytes till överstyrelsen. Redan för den undervisning, som nu bedrivs, är det i hög grad behövt med ökad ledning och inspektion. Befolkningsutredningen har i kap. V föreslagit en utökad konsulentverksamhet på hemslöjdens område och om en sådan kommer till stånd förstärkes ytterligare kravet på en kvalificerad ledning inom överstyrelsen för yrkesutbildning.

Förutom ovannämnda skol- och kursformer som befolkningsutredningen önskar förlagda till överstyrelsen för yrkesutbildning vill befolkningsutredningen även upptaga frågan om den centrala ledningen av skolköks-, lanthushålls- och handarbetsseminarierna. Dessa utbildningsanstalter sortera för närvarande under skolöverstyrelsen och lantbruksstyrelsen.

Verkstadsskoleutredningen förklarade med avseende på skolköks- och handarbetsseminarierna, men utan att beröra lanthushållsseminarierna, att eftersom ifrågasvarande seminarier i huvudsak äro inriktade på utbildning av lärarinnor för undervisning i läroanstalter som sortera under skolöverstyrelsens läroverks- och folkskoleavdelningar »övervägande skäl tala för att den centrala ledningen av dessa seminarier kvarligga hos skolöverstyrelsen».

Befolkningsutredningen vill föreslå, att såväl skolköks- och handarbetsseminarierna som lanthushållsseminarierna överflyttas till överstyrelsen för yrkesutbildning. Visserligen torde det största antalet av de lärarinnor som utbildas komma att sysselsättas i de allmänna skolorna, men det är dock en betydande del av dem, som komma till användning inom hela det övriga undervisningsområdet. Den mest enhetliga utbildningen gäller lärarinnorna i de allmänna skolorna, medan de olika formerna av hushållsskolor, av kurs- och konsulentverksamhet etc. fordrar en differentiering av lärarinnorna i olika utbildningslinjer, påbyggnadsutbildning etc. Detta förhållande synes ge ett motiv för utbildningsanstalternas förläggning till den myndighet, som har hand om de senare skolformerna. Det förnämsta skälet för deras överflyttande är emellertid att enligt utredningens förslag överstyrelsen för yrkesutbildning skall utrustas med sådan arbetskraft, att ett verkligt pedagogiskt nydaningsarbete skall bli möjligt inom den husliga byrån. En förutsättning för många av de önskade reformerna är att lärarinneutbildningen kan effektiviseras och byggas ut. Att ledningen av den husliga yrkesutbildningen och av seminarierna bör ligga på samma håll synes ur denna synpunkt självklart.

Befolkningsutredningen har således, efter granskning av de olika former av huslig undervisningsverksamhet som för närvarande bedrivs, kommit till den slutsatsen, att den bör handhavas av två myndigheter, skolöverstyrelsen och överstyrelsen för yrkesutbildning. Under skolöverstyrelsen bör ligga den husliga undervisningen i de allmänna skolorna, medan all övrig undervisning på detta område, förlägges till överstyrelsen för yrkesutbildning.

5. Personal inom skolöverstyrelsen.

Vad beträffar den arbetskraft, som behöves inom skolöverstyrelsen, hänvisas till skolöverstyrelsens eget yttrande som befolkningsutredningen citerat s. 140. Däri begäres en heltidsanställd konsulent för hushållsgöromål i lönegrad A 21 och en konsulent för kvinnlig slöjd med ett arvode av 3 000 kronor.

Befolkningsutredningen instämmer i skolöverstyrelsens krav på en heltidsanställd konsulent i hushållsgöromål. Den kvinnliga slöjden inom skolorna har emellertid enligt utredningens mening en sådan betydelse att en heltidsanställd konsulent är behövlig även för detta ämne, så mycket mera som ämnet, som även framhålles av skolöverstyrelsen, under de senaste decennierna blivit starkt försummat. Utredningen föreslår alltså, att till skolöverstyrelsen knytes en konsulent i hushållsgöromål och en konsulent i kvinnlig slöjd, bägge heltidsanställda. Dessa böra placeras i lönegrad A 24 i analogi med exempelvis konsulenten för gymnastikundervisningen. Då arbetsområdet för dessa konsulenter är synnerligen omfattande, torde det mycket snart komma att visa sig behövt ytterligare konsulenter eller inspektriser i såväl hushållsgöromål som slöjd.

6. Personal inom överstyrelsen för yrkesutbildning.

Inom överstyrelsen för yrkesutbildning föreslår befolkningsutredningen att en särskild byrå för husligt arbete inrättas. I spetsen för denna bör stå en byråchef i lönegrad A 30.

För denna befattning fordras en pedagog med erfarenhet i första hand rörande den reguljära yrkesutbildningen av husmödrar och hembiträden men även med förmåga av överblick över lärarinneutbildningen och kurs- och konsulentverksamheten. Vederbörande bör lämpligen vara fackutbildad rörande hushållsgöromål men ha erfarenhet även rörande slöjdens, hemslöjdens, lanthushållets, barnavårdens etc. områden. En allmän social orientering och administrativ erfarenhet är önskvärd.

På byråchefen skall det ankomma att ha hand om ledningen av undervisningsområdet, utöva inspektion av anstalter och skolor, upptaga och fullfölja nya pedagogiska initiativ, stimulera de kommunala instanserna till utbyggnad av undervisningen och leda propagandan bland allmänheten för den husliga utbildningen.

Vid sin sida bör byråchefen ha en annan befattningshavare, som kan handhava löpande ärenden, verkställa utredningar etc. Med hänsyn till den stora omfattningen, som dessa ärenden kunna beräknas få, bör denna befattningshavare ha ställningen som byrådirektör och placeras i lönegrad A 26.

För handläggning av ärenden rörande barnavårdsundervisningen föreslås en heltidsanställd konsulent i lönegrad A 24. Denna konsulent bör icke endast vara fackutbildad rörande kroppsvården av barn utan bör dessutom vara psykologiskt utbildad och ha erfarenhet från den sociala barnavården.

Det gäller, såsom befolkningsutredningen tidigare påpekat, att finna lämpliga former för inordnandet av undervisning rörande barnavård och barnuppföstran inom hela den undervisning rörande hemfrågor, som på olika stadier bedrivs. Det förutsättes, att ifrågavarande konsulent även skall stå till förfogande för skolöverstyrelsen.

För biträde med inspektion och för handläggning av ärenden rörande fackområdena hemslöjd och sömnad torde erfordras två heltidsanställda konsulenter, vilka föreslås placerade i lönegrad Eo 24.

För handläggning av ärenden rörande trädgårdsskötsel fordras en konsulent med fackutbildning på trädgårdsskötseln område. Med hänsyn till den utvidgning, som enligt befolkningsutredningens mening bör ske av detta ämne inom ett flertal skolformer, torde det komma att visa sig behövt med en heltidsanställd konsulent. Befolkningsutredningen vill emellertid tills vidare endast föreslå en arvdestjänst med ett årligt arvode av 3 000 kronor. Denna konsulent bör även stå till skolöverstyrelsens förfogande med hänsyn till den utveckling, som är önskvärd på skolträdgårdsundervisningens område.

Förutom de befattningshavare, som ovan föreslagits, torde behov finnas av flera biträdande konsulenter eller inspektriser inom de olika facken. Framför allt torde det vara nödvändigt med ytterligare en person, som är fackutbildad i hushållsgöromål, då detta ämne har den största omfattningen. Befolkningsutredningen föreslår därför, att till byrån skall knytas ytterligare en konsulent, som lämpligen bör placeras i lönegrad Eo 21. Vilka ytterligare arbetskraftsbehov som uppstå torde framtiden få visa.

För skötseln av korrespondens m. m. erfordras 2 amanuenser och 2 biträden.

Befolkningsutredningen föreslår således inrättande av en byrå för husligt arbete inom överstyrelsen för yrkesutbildning med följande befattningshavare:

1 byråchef	A 30
1 byrådirektör	A 26
1 konsulent	A 24
2 konsulenter	Eo 24
1 konsulent	Eo 21
1 konsulent	arvode: 3 000 kronor.
2 amanuenser	
2 kontorsbiträden	

7. Utbyggnad av förslagen etappvis.

Som utredningen redan framhållit är inrättandet av en effektiv, initiativkraftig central ledning en nödvändig förutsättning för att den husliga utbildningen skall kunna nå den önskvärda utvecklingen och utgör det första ledet i de åtgärder, som behöva vidtagas. Utredningen har också anfört, att

utredningen, vid uppdragandet av riktlinjerna för en utökning och effektivisering av den husliga utbildningen, icke haft möjlighet att upptaga till behandling den mängd av de problem, som uppstålla sig, utan utgått ifrån, att det bör ankomma på en förstärkt ledning att ytterligare genomarbeta de olika frågorna och utforma detaljerna. Med hänsyn härtill synes det utredningen synnerligen angeläget, att den föreslagna byrån inom överstyrelsen för yrkesutbildning omedelbart organiseras, så att den snarast möjligt kan bli färdig att i de olika frågorna utarbeta och framlägga definitiva förslag till statsmakternas prövning.

Ytterligare ett skäl, som av utredningen icke tidigare berörts, talar för inrättande av ifrågavarande byrå, nämligen behovet av ett organ som kan handhava eventuella arbetslöshetskurser på det husliga området. För handhavandet av arbetslöshetskurser inom industri och handel ha vidtagits en kraftig utbyggnad av överstyrelsen för yrkesutbildning men icke på så sätt att utbildningen på det husliga området därigenom kan tillgodoses. Den föreslagna byrån skulle således ur denna synpunkt utgöra ett naturligt led i den beredskapsorganisation, som i enlighet med statsmakternas beslut skall finnas hos överstyrelsen för yrkesutbildning.

Den föreslagna utbyggnaden av den föreslagna byrån för den husliga undervisningen synes med hänsyn till arbetsorganisatoriska synpunkter lämpligen böra ske etappvis. I första hand bör anställas, jämte byråchefen och byrådirektören, de två föreslagna konsulenterna i barnavård och i hushållsgöromål samt nödig biträdande personal. Övriga konsulenter torde böra anställas först efter utgången av det första organisationsåret. Detta gäller sålunda konsulenterna i hemslöjd, i sömnad och i trädgårdsskötsel. Under nämnda första år bör den nuvarande arvodestjänsten inom överstyrelsen för en inspektris i sömnad bibehållas, varemot motsvarande tjänst för barnavårdsundervisningen torde kunna undvaras. Utredningen förutsätter att hemslöjdsinstruktören hos kommerskollegium under nämnda organisationsår skall kunna av den nya byrån anlitas vid behov av expertis i frågor rörande hemslöjdsundervisningen. Även för många detaljfrågor i samband med den husliga undervisningens omorganisation torde särskilda experter behöva anlitas.

Efter utgången av det första organisationsåret torde byrån behöva utbyggas till den omfattning, som utredningen ovan har föreslagit. Det bör ankomma på överstyrelsen att i sinom tid framlägga förslag i ämnet.

Övriga omorganisationsförslag, som av utredningen framlagts, överflyttningen av lanthushållsskolorna från lantbruksstyrelsen till överstyrelsen för yrkesutbildning, överflyttning av lärarinneutbildningen, etc., torde böra bli föremål för närmare övervägande och förslag därom framläggas sedan den nya byrån under någon tid varit i verksamhet.

Den första etappen av de åtgärder, som befolkningsutredningen sålunda har föreslagit, bör genomföras från och med budgetåret 1945/46. Kostnaderna under nämnda budgetår till förstärkning av överstyrelsens för yrkesutbild-

ning personal kan beräknas som följer, varvid lön till byrådirektören ej medräknats, enär byrådirektörstjänsten redan finnes.

		Lön, exklusive rörligt tillägg och kris- tillägg	
1 byråchef	A 30	12 000	kronor
1 konsulent	A 24	9 030	»
1 »	Eo 21	7 242	»
1 amanuens	Eo 15	5 070	»
1 kontorsbiträde	Ex 4	2 562	»
		Summa	35 904 kronor

Från ovanstående summa avgår ett belopp av 700 kronor, motsvarande arvudet till den nuvarande inspektrisen för barnavårdsundervisningen. Kostnadsökningen till avlöningar blir alltså 35 204 kronor. Fördelningen på de i överstyrelsens stat upptagna utgiftsposterna skulle bli följande:

Ökning

avlöningar till ordinarie tjänstemän	21 030	kronor
avlöningar till övrig icke-ordinarie personal	14 874	»
förutom rörligt tillägg	7 632	»

Minskning

arvoden och ersättningar till inspektörer och sakkunniga biträden m. m.	700	»
---	-----	---

I fråga om omkostnaderna bör viss ökning förutses beträffande reseersättningar ävensom kostnader för anskaffning av lokaler, utrustning m. m.

Kap. VIII. Sammanfattning av förslagen.

Principiella synpunkter.

1. Befolkningsutredningen framhåller som sin uppfattning att undervisningen rörande familjens och hemmets problem är av stor betydelse för både män och kvinnor för att ge dem möjlighet att fylla sina gemensamma uppgifter när det gäller hemmets uppbyggnad och barnens vård och fostran.

Men fastän väsentliga delar av den allmänna familjekunskapen böra inhämtas av män och kvinnor gemensamt är det dock framförallt kvinnorna som behöva de omfattande detaljkunskaperna. Inom alla befolkningsskikt äro kvinnorna, även när de ha förvärvsarbete utanför hemmet, de som främst ha ansvaret för barnen, för konsumtionens inriktning, för hemmets vård, för familjelivets organisation överhuvudtaget. Det är därför motiverat att flickorna få en särskilt för dem tillrättalagd yrkesutbildning för husmodersuppgiften. Så gott som alla flickor ha behov av och få nytta av en dylik utbildning.

2. Den yrkesutbildning som befolkningsutredningen vill ge den kvinnliga ungdomen anser utredningen bör vara frivillig, icke obligatorisk. Gentemot de argument som framförts för en obligatorisk huslig utbildning för den kvinnliga ungdomen anför utredningen att den är tveksam om det skulle vara lämpligt att göra en yrkesundervisning för vuxna människor obligatorisk. Undervisningens pedagogiska värde skulle sjunka om eleverna kom dit av tvång. Kostnaderna för en av staten bekostad utbildning av den kvinnliga ungdomen årsklassvis skulle bli mycket höga. Utredningen anser vidare att, eftersom vi för närvarande i vårt land ge en någorlunda fullständig huslig yrkesutbildning endast åt cirka 3 000 flickor per år (6 % av en årsklass), finnes ett så betydande utrymme för en utvidgning av undervisningen på frivillighetens väg att alla tillgängliga resurser böra kunna tagas i bruk här för. Frågan om att göra utbildningen obligatorisk kan därför enligt befolkningsutredningens mening ställas helt på framtiden. På denna punkt har en reservation framförts.

Undervisningen rörande hemfrågor i de allmänna skolorna.

3. Beträffande undervisningen inom barndomsskolorna framhåller befolkningsutredningen att frågor som röra hem och familj i ökad utsträckning böra upptagas till behandling inom den allmänna undervisningen.

4. Ämnena slöjd och hushållsgöromål böra vara obligatoriska på folk- och realskolestadiet.

5. I största möjliga utsträckning böra flickorna beredas möjlighet till viss undervisning i t. ex. träslöjd och pojarna i sömnad och hushållsgöromål.

6. Kursplanerna för ämnena slöjd och hushållsgöromål böra förnyas.

Den husliga yrkesutbildningen.

7. Befolkningsutredningen betonar att huslig undervisning för närvarande meddelas vid ett stort antal skolor och kurser där kursplaner, kurslängder, ämneskombinationer etc. äro i hög grad varierande. Detta förhållande innebär ur många synpunkter stora olägenheter. Utredningen föreslår därför att man för förvärvande av en grundläggande yrkeskompetens på det husliga området skall uppställa fordringar på genomgång av en grundkurs på cirka 800 timmar (5 månader) kallad hushållsskola.

8. Förutom vid hushållsskolan föreslår befolkningsutredningen att en grundligare huslig kompetens skall kunna förvärfvas vid en längre kurs på cirka 1 600 timmar kallad husmodersskola.

9. Hushålls- och husmodersskola ge yrkesutbildning åt såväl blivande husmödrar som hembiträden. Befolkningsutredningen anser det sålunda icke motiverat att skapa särskilda skolformer för hembiträden. Utredningen betonar att de väsentliga arbetsuppgifterna äro likartade för husmödrar och hembiträden, att många av de senare få på egen hand ansvara för hemmets skötsel och att de så småningom i allmänhet också bli husmödrar. Vidare synes det ur demokratisk synpunkt önskvärt att flickor ur olika befolkningslager undervisas gemensamt.

10. Normalåldern för genomgång av hushållsskola föreslås vara 16—20 år.

11. De som ha lång praktik i hushåll och önska förvärva hushållsskolans kompetens föreslås skola kunna göra detta vid en kortare provkurs. Flickor som inom de allmänna skolorna haft en särskilt omfattande huslig undervisning böra också kunna genomgå förkortad hushållsskola.

12. För yngre flickor, i 14—15 års åldern, föreslår utredningen en särskild längre typ av hushållsskola.

13. Hushållsskolan bör meddela undervisning i ämnena: samhälls- och familjekunskap, barnavård och barnuppfostran, hälsolära, ekonomi och organisation, kostlära, hemvård, slöjd.

14. Hushållsskolans normalkurs på cirka 800 timmar bör kunna byggas ut med specialämnena på cirka 200 timmar. Som specialämnena föreslås: samhälls- och familjekunskap, barnavård, lantbruk, trädgårdsskötsel, djurvård, sömnad, hemsöjd.

15. Hushållsskolan bör kunna anordnas i många olika former: som internatskola, som dagskola med koncentrerad undervisning, som dagskola med spridd undervisning och som aftonskola.

16. Hushålls- och husmodersskolor böra kunna byggas ut med olika former av specialiserad yrkesutbildning. Befolkningsutredningen nämner utbildning för heltidsarbete i enskilda hem (kokerska, hushåll etc.), för deltidsarbete i hem, barnsköterskeutbildning, hemvårdarinneutbildning och storhushålls-utbildning. Olika specialister inom storhushållen äro: köksföreståndarinna, kokerska, tvättföreståndarinna, förrådsföreståndarinna, storhushållsföreståndarinna.

17. Huvudmannaskapet för de husliga yrkesskolorna föreslås såsom hitills kunna innehavas av landsting, kommuner och enskilda.

18. Utredningen anser att förutsättningen för att dess program för en utvidgning av den husliga undervisningen skall kunna genomföras är att ett ökat ekonomiskt stöd ges åt denna undervisning. En överarbetning av statsbidragsgrunderna för husliga skolor och kurser rekommenderas därför.

19. Genom särskilda stödåtgärder bör huslig utbildning göras tillgänglig för alla kategorier av kvinnor oavsett deras ekonomiska ställning.

Allmän upplysningsverksamhet.

20. Befolkningsutredningen anser att en allmän upplysningsverksamhet på det husliga området genom korta kurser, föredrag, demonstrationer, personlig rådgivning etc. är av stor betydelse. En dylik bör komma till stånd såväl i städerna som på landsbygden. På landsbygden och i mindre städer och samhällen bör den bedrivas av konsulenter, som sortera direkt under landstingen. I de större städerna anknytes konsulentverksamheten till de fasta husliga yrkesskolorna.

21. Inom varje landsting bör tillsättas en särskild undervisningsnämnd för handläggning av frågorna rörande konsulentverksamheten.

22. Befolkningsutredningen föreslår följande typer av konsulenter: kostkonsulenter, hemvårdskonsulenter, hemslöjdskonsulenter, sömnadskonsulenter och barnavårdskonsulenter.

23. De ämnesområden som dessa konsulenter skola ägna sig åt äro bland annat: matlagning, bakning, konservering, slakt, inköp, varukunskap, arbets-rationalisering, hemekonomi, bostadens vård, inredning och utrustning, köksinredningar, köksredskap, tvätt, klädvård, sömnad, omsömnad, textil material-lära, vävning, stickning, barnavård och barnuppfostran.

24. En av konsulenterna föreslås skola vara första konsulent och ha till uppgift att samordna konsulenternas arbete samt fungera som undervisnings-nämndens sekreterare.

25. Genom att konsulenterna såsom här föreslagits skola sortera under landstinget erhålles den planläggning och överblick av verksamheten som är behövlig. Men denna verksamhet bör dock även i fortsättningen i hög grad bygga på organisationerna och det enskilda initiativet. Särskilda husmoders-kommittéer inom kommunerna böra tillsättas för samarbete med konsulenter.

Lärrarinneutbildningen.

26. På lärrarinneutbildningens område föreslås fyra huvudlinjer för utbildningen nämligen hushållslärlarinnor, sömnadslärlarinnor, vävlärlarinnor och barnavårdslärlarinnor. Dessutom skola hushållslärlarinnorna efter utökad utbildning kunna bli hushålls-sömnadslärlarinnor och trädgårds-djurvårdslärlarinnor.

27. Lärarinneutbildningen bör i allmänhet omfatta en 1-årig förberedande lärarinnekurs, 2 års praktik och 2 års seminariekurs. Hushålls-sömnadslärarinnor och trädgårds-djurvårdslärarinnor få ytterligare 1 års utbildning i respektive sömnad samt trädgård och djurvård.

28. Samtliga lärarinnekategorier böra kunna förvärva en högre kompetens, var och en på sitt område, genom en påbyggnadsutbildning på 1 à 1½ år.

29. En särskild utbildningskurs av ungefär samma längd och byggd på lärarinneutbildningen inrättas för konsulenter.

30. För utbildningen av lärarinnorna föreslås inrättande av ett statligt seminarium omfattande alla lärarinnelinjer samt påbyggnads- och konsulentutbildningslinjer.

31. Förutom lärarinne- och konsulentutbildningen pekas på önskemålet om en högre huslig utbildning, lämplig som utgångspunkt för högre poster på det husliga området eller självständigt forskningsarbete. Befolkningsutredningen understryker starkt att den högre lärarinneutbildningen bör läggas på ett vetenskapligt plan.

32. Samförläggning av den statliga lärarinneutbildningsanstalten och ett forskningsinstitut på hemmets område rekommenderas.

Den centrala ledningen för den husliga utbildningen.

33. *Befolkningsutredningen framhåller att samtliga ovannämnda förslag äro att betrakta som principförslag. De kunna realiseras endast i samband med att en mängd delpproblem, som utredningen icke haft möjlighet att upptaga till behandling, bringas till sin lösning. För genomförandet av det föreslagna reformarbetet på den husliga utbildningens område föreslår utredningen en betydande förstärkning av den centrala ledningen för den husliga utbildningen.*

34. Utredningen påpekar att frågor rörande den husliga utbildningen för närvarande handläggas på ett sätt som innebär betydande olägenheter och misshushållning med arbetskraft. En heltidsbefattning och sex arvodestjänster finnas fördelade på fyra myndigheter (skolöverstyrelsen, överstyrelsen för yrkesutbildning, lantbruksstyrelsen och kommerskollegium) för översynen av undervisningen för hemfrågor utan att arbetskraften på något håll är tillräcklig. Utredningen föreslår att ledningen för den husliga utbildningen förläggas hos två myndigheter, skolöverstyrelsen och överstyrelsen för yrkesutbildning.

35. Under skolöverstyrelsen föreslås skola sortera den husliga undervisningen i de allmänna skolorna. För handläggning av ärenden rörande denna undervisning föreslås två heltidsanställda konsulenter, en för hushållsgöromål och en för sömnad.

36. Inom överstyrelsen för yrkesutbildning föreslås inrättandet av en särskild byrå för den husliga undervisningen. Under denna byrå böra sortera samtliga skolor för huslig yrkesutbildning, kurs- och konsulentverksamheten

samt utbildningsanstalterna för lärarinnor och konsulenter. Till befattningshavare vid denna byrå föreslås en byråchef, en byrådirektör samt fem konsulenter för handläggandet av frågor rörande undervisning i barnavård, hushåll, sömnad, hemslöjd och trädgårdsskötsel.

37. Befolkningsutredningen anser, att den föreslagna byrån inom överstyrelsen för yrkesutbildning bör utbyggas etappvis. Som en första etapp föreslår utredningen, att under budgetåret 1945/46 nyinrättas en byråchefsbefattning samt två konsulentbefattningar för barnavårdsundervisningen respektive hushållsundervisningen.

Särskilt yttrande

av fl. dr fru Hanna Rydh.

Undertecknad ställer sig liksom utredningsmajoriteten i detta sammanhang fullkomligt objektiv till de förändringar som kan komma att ske både beträffande hemmens struktur och arbetsförhållanden och beträffande arbetsfördelningen familjemedlemmarna emellan, men vill liksom den betona hur traditionell kvinnornas ställning — även då det gäller utanför hemmet förvärvsarbetande gifta kvinnor — alltså är som sammanhållande kraft inom hemmet. Det faktum att modersplikten under alla förhållanden kommer att följa kvinnorna och att denna, som ursprungligen torde varit utslagsgivande för arbetsfördelningen mellan män och kvinnor, säkert även i fortsättningen kommer att predisponera kvinnorna att inta en central plats i familj och hem är orsaken till att varje husmoder och mor bör erhålla den bästa rimliga grundförutsättning att fylla dessa uppgifter. Just emedan vi mer och mer fjärras oss från den tid, då varje flicka före skolpliktens dagar fick sin husmodersutbildning i det dagliga arbetet under moderns ledning utan att vi kommit in i eller ens ha något säkert belägg för att vi kommer in i en tid, som verkligen från kvinnorna avlyfter väsentliga delar av hem- och barnavård — i varje fall det senare torde väl också strida mot våra strävanden — anser jag det angeläget att inte endast möjligheterna står öppna för alla kvinnor att få en modern motsvarighet till vad de en gång i detta avseende fick i hemmet utan också att dessa möjligheter utnyttjas.

Utredningsmajoriteten konstaterar (kap. II) »att så gott som alla flickor ha behov av och få nytta av en dylik utbildning», men är ändå »synnerligen tveksam beträffande lämpligheten att göra denna obligatorisk». Som skäl härför anföres att det »med nödvändighet skulle innebära ingripande åtgärder för såväl den enskilde som samhället av stor räckvidd, ekonomiskt och organisatoriskt». »Med en obligatorisk undervisning för en grupp av människor i vuxen ålder i och för inhämtandet av vissa yrkeskunskaper vore en i vårt land ny väg beträdd», heter det vidare, och man fortsätter: »Att ställa de unga kvinnorna i en dylik särställning måste inge tvekan ur flera synpunkter.» Utan all jämförelse i övrigt måste man så vitt jag förstår medge, att vi under trycket av nödvändigheten för länge sedan slagit in på den vägen, nämligen med de unga männens utbildning till militärtjänst. Lika litet som de värnpliktiga på rekryttjänsten blir yrkesmilitärer, kan de unga kvinnorna genom en grundkurs i husliga sysslor anses fullgott yrkesutbildade på området, men i båda fallen ges en grundutbildning som behovet påkallar. Ingen förnuftig förespråkare för en obligatorisk huslig utbildning torde anse, att denna skall utestänga flickorna från utbildning till vilket annat yrke som

helst. Utredningsmajoriteten anser ju ävenledes att den av dem föreslagna grundkursen skall genomgåas av så många flickor som möjligt, oavsett sysselsättning i övrigt. Uppläggningsen och ämnesvalet i en obligatorisk utbildning torde för framtiden inte behöva vara mer fastlåsta än i en frivillig grundkurs, utan kunna ändras efter tidens växlande krav. De unga flickorna ställs genom en obligatorisk utbildning inte i någon annan särställning än den mycket viktiga och oemotsägliga de alltid befunnit sig i, nämligen som blivande mödrar och husmödrar. I den mån en sådan kurs blir ingripande i den unga flickans liv, så torde detta ingrepp i huvudsak bli av positivt slag — i motsats till vad värnplikten ur egoistisk synpunkt är för den unge mannen. Vad hon vid utbildningens genomgående förlorar i tid, torde hon sedermera mångdubbelt få igen i den tid hon utvinner genom sitt större kunnande. För genomgående av en frivillig kurs kräves ju dessutom samma tid som för den obligatoriska. Vad det allmänna beträffar torde även för dess vidkommande i det långa loppet ett nationalekonomiskt så fördelaktigt resultat vara att vänta ur en ökad husmoderskunskap, att det rättfärdigar de organisatoriska mödorna. Utredningsmajoriteten är ju för övrigt även av den uppfattningen, att en höjning av den husliga yrkeskunskapen i vårt land skulle betyda utvinnandet av stora ekonomiska värden.

Utredningsmajoriteten anser emellertid icke tidpunkten nu vara lämplig att genomföra en obligatorisk hushållsutbildning, då hela vårt skolväsen befinner sig under »omstöpning». För mig är just omstöpningsen pågående — när kommer den för övrigt att vara färdig? — en anledning till att nu försöka lösa också denna utbildningsfråga på ett allmängiltigt sätt. Det är enligt min mening ingen fördel att försöka lappa in flickornas hemutbildning i det ordinarie skolsystemet — mer än vad vissa grundelement beträffar — om det är effektivare att förlägga denna utbildning till en tidpunkt efter skolgångens avslutande. Därför ställer jag mig, under förutsättning att vi får en obligatorisk utbildning efter skolan, tveksam till ett större utbyggande av hushållsundervisningen i fortsättningsskolan, eller under det 8:e skolåret. På skolstadiet anser jag likvisst i överensstämmande med utredningsmajoriteten, att även pojkar bör bibringas dylik undervisning. När utredningsmajoriteten förklarar sig vara ängslig för att en genomförd obligatorisk utbildning efter skoltiden skulle föranleda flickornas »tillbakasättande vid reformer, t. ex. gällande eventuellt utökad allmänbildning», så är detta resonemang enligt min mening alldeles ovidkommande. Så vitt jag förstår behöver inte en obligatorisk hushållsutbildning mer hindra flickorna från att eventuellt få ett allmänt medborgarår än värnplikten pojkar. Är det rationellt och riktigt med en obligatorisk hemutbildning efter skoltidens slut, så bör den komma till stånd, och man skall inte blanda bort korten genom att tala om något annat.

När undertecknad i upprepade föredrag och även i tryck (särskilt i Social årsbok 1942: Kvinnorna och husmoderskallet) förordat obligatorisk hemutbildning för flickor i 17 à 18 års åldern, har jag syftat på en grundkurs, som

till sin längd och i allmänna drag, om också ej i detalj, överensstämmer med lanthushållsskolans och den till den kommunala yrkes- och lärlingsskolan anknutna hembiträdesskolans 5½ månaders kurser med 50 elever per kurs. Jag kan därför helt ansluta mig till den i kap. IV föreslagna grundkursen, men jag vill betona, att jag inte anser den som en avslutad yrkesutbildning utan som en god grund att bygga på inom ett arbetsområde, som i varje fall i närvarande stund sysselsätter det långt övervägande antalet kvinnor. När utredningsmajoriteten framhåller, att den lagt stor vikt vid »att det husliga arbetet får karaktären av ett verkligt yrke», så är det givet, att en *verklig* yrkesutbildning för husligt arbete måste skifta med arten av det husliga arbetet. Men denna »yrkesutbildning» av differentierat slag kan först tillgodoses av de olika också av utredningen föreslagna specialkurserna ovanpå grundkursen. Undertecknad har långt ifrån någonting att invända mot att dylika kurser kommer till stånd. Jag har tvärtemot i ovannämnda tryck utgått ifrån, att de måste finnas. Att dessa kurser också enligt min mening skall vara frivilliga är alltför självklart för att behöva särskilt framhållas. I detta sammanhang vill jag ge uttryck åt min fullkomliga samstämmighet med dem som önskar inskräpa i det allmänna medvetandet, att hemarbetet är att betrakta som ett yrkesarbete för vilket just kräves utbildning. Men samtidigt vill jag bestämt hävda, att de kvinnor, som vid sidan av sin gärning som husmödrar och mödrar har ett annat yrkesarbete, är i minst lika stort behov av kunskap i ett hems skötsel och i barnavård som de enbart i hemmen arbetande. Just för dessa dubbelarbetande kvinnor är det av ett särskilt värde att ha någon förhandsträning i det husliga arbetet. Även det fåtal, som kan hålla sig med hembiträden, behöver kunna de sysslor, de skall sätta andra att utföra. En annan sak är, att de som i hemmen lägger hela sitt arbete kan få tid att ägna sig åt mer speciell produktion, exempelvis av familjens kläder, i högre grad konservera och baka eller eventuellt till försäljning producera inom smådjursskötseln eller hemslöjdens område. För detta behöver de en specialutbildning, som bör likställas med annan yrkesutbildning, alltså ej vara obligatorisk. Vad jag ovan sagt om nödvändigheten av huslig kunskap även hos de utanför hemmen arbetande gifta kvinnorna får icke fattas såsom att jag tagit ställning till förmån för ett självfallet påastående på den kvinnliga partnern i äktenskapet att ensam bära en dubbel arbetsbörda.

Undertecknad kan inte dela utredningsmajoritetens farhågor för att en obligatorisk utbildning skulle bli pedagogiskt misslyckad. Dels förstår jag inte, varför ett allmänt obligatoriskt medborgarår skulle ha större förutsättningar att pedagogiskt lyckas, dels finner jag argumentet inte på något sätt styrkt av erfarenheten. Jag är visserligen villig att erkänna, att en frivilligt inhämtad kurs kan ha ett mervärde därigenom att alla deltagarna spontant gör sin bästa insats, vilket måste verka stimulerande på hela arbetet. Även nu kommer emellertid till våra lanthushållskurser många unga flickor, ditsända av föräldrarna, och långt ifrån drivna av någon större håg för det husliga arbetet, utan att resultaten av kurserna äventyras. Dessa elever för-

orsakar naturligtvis lärarpersonalen ett tyngre arbete, men det visar sig å andra sidan ofta, att de rycks med av arbetsglädjen och slutar med att tack-samt erkänna den stora nytta de har haft av sina kurser. Att detta tack ibland kommer år efter kursavslutandet är inte minst talande. För mig ligger den av-görande anledningen till att önska obligatorisk utbildning däri att just de som minst villigt går till en utbildning är de som bäst behöver den. De är nämligen icke genom sin motvilja mot att inhämta kunskap i hemvård och barnavård utestängda från möjligheten att bli husmödrar och mödrar. Den omständigheten att många äktenskap ingås först då ett barn väntas liksom förekomsten av många ogifta mödrar gör den stundom framkastade tanken på någon form av obligatorisk »förlovningskurs» illusorisk, om det gäller att tillförsäkra *alla* gifta kvinnor och mödrar en viss form av utbildning på detta område. Jag är även av den uppfattningen, att så gott som alla kvinnor på något sätt får kontakt med hem och barn och skulle ha stor nytta av den kun-skap en sådan utbildning ger. Även många självförsörjande ogifta kvinnor skulle draga stor nytta av den för det egna hushåll de vanligen förr eller senare etablerar. Min önskan att denna utbildning gives även dem, bottnar inte i någon vilja att allttjämt hålla deras löner nedpressade, så att de *tvingas* syssla med omvårdnaden om sig själva på ett annat sätt än deras manliga kollegor, utan i det faktiska förhållandet att kvinnorna, även i god ekonomisk ställning, i regel visar större intresse härför än männen. Jag är oförstående inför den åsikten att en frivillig utbildning skulle ge ett bättre resultat, när det gäller att höja standarden på husmödrarnas yrkeskunskap. Resultatet blir enligt min mening lika med noll för dem som *icke* kommer att besöka några kurser. Det är inte att höja den allmänna standarden och är inte heller demo-kratiskt att hellre använda ungefär samma belopp till att så högt som möjligt uppdriva standarden för ett mindre antal och låta de övriga, som ej själva förstår nödvändigheten av en utbildning, vara utan. En obligatorisk, av all-männa medel bekostad grundkurs utesluter som ovan sagts inte möjligheten för dem som så önskar att frivilligt bevista påbyggnadskurser som ger större kompetens. Jag är som jag redan framhållit förvissad om, att även den skisse-rade grundkursen skulle komma att på ett nationalekonomiskt betydelsefullt sätt verka höjande på skötseln av våra hem och barn.

Utredningsmajoriteten oroar sig för de ekonomiskt mindre bärkraftigas möjlighet att bevista utbildningen och eventuellt därigenom mista sin an-ställning. Följer man den obligatoriska linjen bortfaller dessa orsaker till oro. Dessa förhållanden ordnades givetvis då automatiskt i analogi med reglerna för de värnpliktiga och deras yrkesanställning. Det säger sig själunda även självt, att vid en obligatorisk kurs någon form av »fickpengar» måste utbetalas i likhet med vad »hembiträdesskolan» ger sina elever och rekry-terna erhåller under värnplikten.

För min del fäster jag det största avseende vid att den kvinnliga ungdomen genom en obligatorisk utbildning vid denna något mognare ålder — i likhet med de unga männen under värnpliktens utövande — skulle komma i kontakt

med jämnåriga från andra miljöer än den egna, lära att se och förstå andras problem och inställning, lära att ta ansvar och arbeta med andra uppgifter än det kanske mycket kringskurna yrkesarbetet vid en maskin eller på en kontorsstol. Inte minst betydelsefullt anser jag det vara att på denna kurs försöka ge de unga flickorna något av den samhällsinställning, som vi måste erkänna att kvinnorna saknar i högre grad än männen, ett förhållande som är till ohägn för hela samhällslivet i modern tid.

När man från utredningsmajoritetens sida hävdar, att en stark reaktion skulle möta ett beslut om obligatorisk hushållsutbildning, vill jag mot detta framhålla, att ett lika starkt *krav* därpå gör sig hört från andra håll. När majoriteten som ett skäl mot obligatorisk utbildning framhåller att det fortfarande »på många håll finns stor brist på förståelse för betydelsen av att husmödrarna få skolning för sitt arbete», så synes detta mig snarast vara en anledning varför man borde göra utbildningen obligatorisk. Förutsatt naturligtvis att man anser en utbildning överhuvudtaget vara av stor vikt, och där- om har vi i utredningen varit ense. En gång ansågs även den obligatoriska folkskolan som ett intrång i den personliga friheten, vars berättigande först blev av alla erkänt år efter sedan den blivit genomförd.

Enligt utredningsmajoritetens förslag skulle grundkursen kunna inhämtas dels i internatskolor, dels i dag-, dels i aftonkurser. Man säger emellertid uttryckligen: »den pedagogiskt förmånligaste synes ur många synpunkter vara internatskolans» (kap. IV). Jag vill bestämt understryka denna åsikt. Att lägga undervisningen på aftonkurser, dit eleverna kommer sedan de slutat ett knogigt dagsverke, synes mig stå i den fullkomligaste motsats till den standardhöjning av utbildningen majoriteten säger sig eftersträva. Vad jag ovan sagt om såväl nödvändigheten av träning som den vikt jag lägger vid arbetsgemenskap, samhällsinställning etc. förutsätter internatskolor. Möjligen kan jag tänka mig, att man under den övergångstid, som måste föregå en fullständigt utbyggd obligatorisk utbildning, kan tillgripa andra kursformer, som givetvis är bättre än inga kurser alls. Jag är emellertid i fullt samförstånd med majoritetens mening, att det med den nuvarande bristen på arbetskraft ur hemmens synpunkt är ett intresse att få tillgodogöra sig arbetskraften hos dessa ungdomar. För mig står det då som en lyckligare utväg, att låta utbildningen efterföljas av några månaders praktikantverksamhet. Eleverna har då redan fått en utbildning, som gör dem till en för hemmen mera effektiv arbetshjälp. Det blir även för dem själva värdefullare att genom träning i ett hem få nöta in den kunskap de inhämtat. Skulle den obligatoriska tiden på så sätt anses bli för lång, kan man diskutera, om grundkursen kan något förkortas, vilket jag dock anser vore till skada, eller praktiken eventuellt förläggas till ett följande år, vilket jag emellertid också anser mindre fördelaktigt.

Utredningsmajoriteten, som visserligen tar avstånd från själva principen om obligatorisk utbildning på ifrågavarande område, ger dock, om en sådan skulle tänkas, företräde åt en linje som förordar som obligatoriskt genom-

gåendet av en viss minimikurs — som kunde inhämtas på varierande sätt — och som först vid 25-årsåldern behövde vara exekverad. Enligt min mening har detta förslag stora svagheter i sin lösliga form. Utbildningen torde mest effektivt nå alla, om man förlägger den till 17- à 18-årsålden. Då är dessutom flickorna i allmänhet ännu inte alltför fast knutna till arbetsmarknaden, men å andra sidan är de mer mogna för att omsätta den kunskap de får än omedelbart efter slutad folkskola. Man riskerar vidare om man utsträcker tiden till 25 år, att de som särskilt väl behöver utbildningen måste begära dispens från denna exempelvis på grund av ett barns väntade ankomst eller försörjningsplikten mot ett barn. Å andra sidan måste det givetvis om 17- à 18-årsåldern godtages finnas möjligheter att uppskjuta utbildningen viss tid för den som uppger godtagbara skäl, exempelvis pågående studier. Likaledes kan man diskutera möjligheten att ur utbildningen utesluta moment för den som kan uppvisa utbildning av tillfullo motsvarande art. Man avfärdar i den »friare» linjen enligt min uppfattning allt för lätt den ringa befattning staten skulle behöva taga med en dylik utbildningsform. Om den bleve obligatorisk, och man vågar förutsätta att bortfallet inte blir för stort, kommer den att kräva ungefär samma antal kursplatser som den av mig skisserade linjen, alldeles oavsett om flickorna är jämnåriga eller ej. Ja, det kan bli större svårigheter just därför att vissa år, exempelvis vid återopad arbetslöshet, ett större antal flickor önskar besöka kurser än det finns platser till, under det att andra år planerade kurser med givetvis fast lärarpersonal kanske måste inställas, därför att inte tillräckligt många anmäler sig. Helt visst måste även för denna form av obligatorisk utbildning en planläggning ske på lång sikt, men den får flera oberäkneliga moment att ta hänsyn till, av vilka de olika åldrarna på eleverna icke torde innebära någon fördel.

Det säger sig självt att varje form av obligatorisk utbildning måste utbyggas under loppet av flera — exempelvis tio — år, bland annat av den orsaken att varken lärarkrafter eller lokaler omedelbart finns tillgängliga. Men också därför att stora medel erfordras. Utredningen nämner beloppet 1 000 kronor per elev, vilket är vad för närvarande beräknas vara kursomkostnaden för en elev på lanthüsskolekurs av motsvarande längd och på hembiträdesskolan i Stockholm. Denna summa torde inte väsentligt behöva överskridas. Därtill kommer givetvis stora engångskostnader för byggande av lokaler och inredande av redan förefintliga byggnader, som kan apteras till internat. Men den årliga kostnaden kommer därmed inte att »mångdubblas», ty i summan 1 000 kronor per elev ingår beräknad amortering och räntor på engångskostnaderna för respektive skolor. Utredningsmajoriteten förklarar att »kostnaderna icke i och för sig borde få avskräcka, om man vore övertygad om att man därmed på bästa sätt skulle åstadkomma en allmän höjning av den husliga yrkeskunskapen i vårt land». När man likafullt anför det statsfinansiella läget som en orsak mot ett ställningstagande nu, återupprepar jag inte endast att utbyggandet av den av mig föreslagna obligatoriska linjen kommer att taga sin tid, utan vill även peka på att det frivilliga systemets utbyggande

kommer att kosta staten betydligt mer än som kanske vid första påseendet framgår. Detta i anslag till skolbyggen, lärarlöner, stipendier etc.

Jag anser det ytterst viktigt, att man redan nu tar ställning till principen obligatorisk eller frivillig utbildning. Ehuru jag förmodar att man snarast skulle komma fram till den inställningen, att staten bör stå som ensam målsman och anslagsgivare, bör man undersöka, om det vore lämpligt att även landsting eller kommuner eller bådadera på något sätt vore engagerade. Denna fråga är i sin tur grundläggande för planläggningen av nybyggande och inredande av till utbildningsanstalter apterbara lokaler. Anser man sig tvungen att begränsa de summor man kan ställa till förfogande, är det nödvändigt att man klargör efter vilken standard man har möjlighet att bygga eller inreda, så att utbildningen kommer att omfatta alla. Enligt min uppfattning kan man nämligen förbilliga engångskostnaden, jämfört med den norm efter vilken de nuvarande lantshushållsskolorna i allmänhet är inredda. Detta kan bland annat ske genom att lägga flera elever i samma rum. Där är i regel ett rum avsett för två flickor, i stället skulle man kunna göra rum för sex à åtta elever, utan att det för en så kort tid som 5 à 6 månader och för så unga människor skulle vara olägligt.

Vad ledningen av den obligatoriska utbildningen beträffar skulle jag önskat, att den kunde läggas under ett departement eller centralt ämbetsverk för hemfrågor, vilket jag sedan länge efterlyst. Det kan emellertid också tänkas, att ett särskilt organ för denna verksamhet vore det lämpligaste. För att nu ej komplicera saken, vore jag emellertid villig att eventuellt acceptera samma organisation (som i så fall möjligen behöver förstärkas med flera befattningshavare) inom yrkesskoleöverstyrelsen, vilken utredningsmajoriteten föreslår för en frivillig utbildning.

Mitt slutyrkande beträffande denna fråga går sålunda ut på, att man antar principen om en obligatorisk hushållsutbildning för flickor i 17—18-årsåldern, motsvarande den av delegationen skisserade grundkursen, förlagd till internat på exempelvis 50 elever och eventuellt med åtföljande praktikantverksamhet i hem eller på anstalter, där konflikt ej uppstår med arbetsmarknadsförhållandena i övrigt. Vidare att Kungl. Maj:t snarast måtte låta utreda med vilken takt och efter vilka normer man skall utveckla systemet, hur många nya utbildningsanstalter som behövs, i vad mån existerande lokaler, såsom icke bebodda herrgårdsbyggnader, lämpligen kan övertagas och inredas till internat, vilka redan befintliga utbildningsanstalter, som kunde tagas i anspråk för denna verksamhet samt lämpligheten av att staten blir ensam målsman eller att målsmansskapet eventuellt delas mellan stat, landsting och kommun. Jag förutsätter, att icke någon lång tid skall behöva förflyta innan verksamheten kan påbörjas och att hela systemet bör kunna vara utbyggt under loppet av exempelvis tio år.

Utredningens övriga av mig i detta mitt yttrande ej berörda förslag biträder jag till fullo.

*Bilaga 1.***Yttranden från kvinnoorganisationer rörande den husliga utbildningen.**

Hösten 1941 riktade 1941 års befolkningsutrednings delegation för hem- och familjefrågor en skrivelse till ett stort antal kvinnoorganisationer med begäran om organisationernas synpunkter på de frågor delegationen hade att taga ställning till, bland annat frågan om utbildningen för de husligt arbetande kvinnorna.

Svaren från de tillfrågade organisationerna visa att önskemålen rörande den husliga undervisningen spänna över ett mycket stort område, och omfatta den grundläggande undervisningen i folkskolan — som i många fall önskas komma även gossarna till godo — undervisning i fortsättningsskolan, utvidgad yrkesutbildning i husligt arbete, allmän upplysning, kurser för unga män och unga kvinnor samt äldre husmödrar, »effektivare utbildning» m. m. i allmänhet, samt mer eller mindre detaljerade förslag om obligatorisk samhällstjänst, medborgarår eller värnplikt för kvinnlig ungdom.

Allmänna synpunkter.

Sveriges Hemkonsulenters förening har som särskilda önskemål på detta område — sedan betydelsen av att kvinnorna kunna sköta hemmen betonats — framhållit införande av praktisk barnavård på lanthushållsskolorna och en så praktisk inriktning som möjligt på undervisningen i fortsättningsskolorna. Alla kurser som meddela undervisning i näringslära och dylikt böra uppmuntras. Vid t. ex. Röda Korsets kurser borde undervisning lämnas icke endast i sjukvård utan även i hälsovård; vid tandvård borde beaktas icke blott lagning av tänderna utan även vad som genom näringshygien kan göras för att förebygga dåliga tänder.

Styrelsen för Svenska Lanthushållslärarinnornas förening yrkar på att husligt arbete och därmed sammanhängande teoretisk undervisning beredes ökad plats vid såväl barndoms- som ungdomsskolorna och att denna undervisning i viss utsträckning göres tillgänglig för både gossar och flickor så att ingen svensk ungdom lämnar skolan utan att ha fått en grundläggande kunskap i näringslära, födoämnesval, hygien och barnavård, samt dessutom någon kännedom om den hjälp, som samhället erbjuder dem, vilka vilja bilda familj. Betydelsen understrykes av att undervisningen i hushållsgöromål i lämplig form och omfattning införes redan i den egentliga barndomsskolan och göres lika för gossar och flickor samt att inom fortsättningsskolan och därmed svarande klasser inom andra skolformer denna undervisning göres obligatorisk för flickor och fakultativ för gossar.

Yrkesmässigt betonad undervisning av ovan nämnda art bör genom ungdomsskolor och kurser göras lätt tillgänglig för all kvinnlig ungdom oavsett deras personliga yrkesval, så att ingen ung kvinna bildar familj utan att besitta nödiga arbetskunskaper.

Yrkesskolor av olika slag måste finnas för att husmodern skall kunna skaffa sig kunskaper för att rätt bedriva produktionsarbete. Dessa skolor måste göras kända.

Svenska Skollökslärarinnornas förening påyrkar obligatorisk undervisning i hushållsgöromål och hemvård på skolestadiet samt vidgad yrkesutbildning i husligt arbete för vår kvinnliga ungdom, och hänvisar beträffande dessa två frågor till sin skrivelse i ämnet till statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet.

Vidare krävs utvidgad barnavårdsundervisning särskilt för kvinnlig ungdom

och mödrar samt större anslag av statsmedel både för seminarieutbildning och övrig undervisning på ifrågavarande område, som ock till hjälp för hemarbetets rationalisering och familjekunskapens fördjupande. Utredning förordas om vad som på detta område göres på statens bekostnad — under normala förhållanden — inom övriga nordiska länder till jämförelse med de låga summor staten hittills ställt till förfogande för dessa ändamål inom vårt land. Önskvärt att myndigheterna finge klarhet, om vilken oerhörd liten procent av våra undervisningsanslag, som utgår till undervisning i hem- och familjevård.

Sveriges Husmodersföreningars Riksförbund, som införskaffat yttrande från sina lokalföreningar, meddelar att flertalet av de föreningar som svarat ha intresserat sig för utbildningsfrågan i någon form. Svaren omfatta hela skolan från förbättrad skolköksundervisning i barndomsskolorna för gossar och flickor över utvidgad praktisk undervisning i fortsättningsskolor och folkhögskolor, inrättande av husmodersskolor i samhällen samt hembiträdesskolor i varje län, till obligatorisk utbildning och praktikantarbete för unga flickor efter skolåldern.

Kooperativa Kvinnogüllesförbundet framhåller, att utbildningsfrågan intresserat många gillen. Bland annat har påpekats betydelsen av att husmödrarna mera allmänt finge kännedom om de frivilliga kurser i hushållsgöromål, som skolstyrelsen kunde ordna, samt kortare kurser eller upplysningsdagar för äldre husmödrar och en utvidgad hemkonsulentverksamhet.

Svenska Kvinnors Medborgarförbund: Förbundet finner det riktigt, att den kvinnliga ungdomen får tillgodogöra sig en utbyggd undervisning i moderskaps- och barnavårdskunskap, hembyggnad och bostadskultur, familjevård, sexual- och hälsolära, födoämnes- och varukunskap, hygien och etik samt den ekonomiska betydelsen för hemmet av liv- och sjukförsäkring. Därjämte en handledning i social orientering för väckande av de ungas samhällskänsla och ansvar. Förbundet betonar — såsom en självfallen förutsättning för en framtida lycklig samverkan mellan de unga, icke minst inom äktenskapets ram — att motsvarande insikter bibringas även den manliga ungdomen.

Högerns Centrala Kvinnoråd: »En obligatorisk skolköksundervisning för flickor — i viss mån även för gossar — i alla skolor anse vi vara av utomordentligt stor vikt. Utöver denna utbildning önska vi dock påbyggnadskurser i hemvårdskunskap för alla unga flickor i åldern 18—20 år. Vi förutsätta, att i hemvårdsundervisningen kommer att ingå barnavård, sjukvård, huslig ekonomi, sömnad m. m.»

Svenska landsbygdens kvinnoförbund meddelar att den inhämtat yttranden från 13 distrikt av vilka samtliga betona den nuvarande hushållsutbildningens otillräcklighet. Man betonar att folk- och fortsättningsskolans kurser äro av stort värde och böra utbyggas, men att eleverna äro för unga för att på detta stadium inhämta en tillfredsställande yrkeskunskap. En undervisning på senare stadium är således önskvärd för alla blivande husmödrar. De ökade stipendiemöjligheterna vid lanthushållsskolan ha gjort det möjligt för jordbrukardöttrar att söka sig dit och flera skolor av lanthushållsskolans typ äro behövliga.

Sveriges Socialdemokratiska kvinnoförbund har likaledes inhämtat yttranden från sina klubbar och framför följande önskemål: påbyggnad av fortsättningsskolans praktiska kurser genom husmodersskolor och aftonkurser, kortare kurser för hemkvinnor, rådgivningsverksamhet genom radion. Kurserna borde även omfatta barnavård.

Akademiskt Bildade Kvinnors förening: »Ökad undervisning i skolkök och slöjd».

Kvinnliga Kontoristföreningen: »Av stor vikt anse vi vara att utöka möjligheterna till utbildning i hemvård, så att husmödrarna i större utsträckning än nu är fallet, kunna få kunngig och pålitlig hemhjälp. Om slutligen detta yrkes sociala standard kunde höjas, skulle säkert allt flera söka sig in på denna bana».

Yrkeskvinnors Riksförbund ansluter sig i alla delar till de riktlinjer som

framlagts i Husmodersförbundets betänkande angående hem och familj i vår medborgarfostran samt ifrågasätter huruvida de utbildningsanstalter, som i samband med lösandet av nyssnämnda frågor kan komma att behövas, kunde förläggas å orter, där överskott på män respektive kvinnor förekommer. På detta sätt skulle en tendens till utjämning av den skeva könsproportioneringen olika orter emellan kunna komma till stånd.

Styrelsen för Sveriges Småskollärarinneförening yttrar: »Det är numera allmänt erkänt, att upplysning i hemfrågor bör inordnas som ett led i folkskolans undervisning. Särskilt på det lägre stadiet inom skolan torde emellertid utbildning för hemvård i egentlig mening knappast kunna ifrågakomma. Så mycket mera angeläget är att det på ett högre stadium och framför allt efter skolans slut finnes tillfälle till yrkesutbildning för husligt arbete. Det finns knappast någon anledning att göra skillnad mellan blivande husmödrar och hembiträden vid denna utbildning. Utbildning är lika viktig för båda kategorierna. Säkerligen vore det lämpligt, att eleverna vid de hushållningskurser som borde komma till stånd hade uppnått 17—18 års ålder. Där så ske kan och där detta är nödvändigt, vore det även lämpligt, att eleverna vid sidan av kurserna kunde ha förvärvsarbete.»

K. F. U. K. anför som önskemål att skolundervisningen mera skulle ta sikte på att fostra barnen till familje- och samhällsmedlemmar; att skolköksundervisningen skulle omfatta mera hemvård och i större utsträckning än nu även stå öppen för pojkar; att de ambulerande skolkökskurserna skulle stå öppna även för manliga deltagare, och att reklam skulle göras för att få unga män att delta i dem; att alla unga kvinnor efter skoltiden borde delta i undervisning i matlagning, hemvård, barnavård, sjukvård, medborgarkunskap, uppfostringsfrågor och psykologi.»

Vita Bandet: »Upplysnings- och utbildningsverksamheten bör ordnas för att skickliggöra kvinnorna för deras kall som mödrar. Det husliga arbetet, kroppsvård, hygieniska frågor, näringsfrågor, barnavård och sociala frågor som särskilt beröra hemmets intressen böra ingå i denna upplysningsverksamhet. I denna måste även ingå kunskapsmeddelande om alkoholens natur och skadeverkningar på individ, hem och samhälle, enär tusentals hem i vårt land ödelägges av alkoholbruket.»

S. A. I. A.: »Som ett första steg i riktning mot bättre utbildning i gemen för de husligt arbetande, skulle man kunna tänka en utvidgning av skoltiden med ett praktiskt 8:e skolår med bland annat hushållsarbete för både pojkar och flickor. Detta skolår skulle vara obligatoriskt för alla, varigenom man bland annat skulle vinna att de blivande husfäderna skulle bli sina hustrur till mera effektiv hjälp än vad nu i allmänhet är fallet och dels att männen skulle få en större aktning för det husliga arbetet.»

Under rubriken upplysning bör kanske slutligen upptagas *Sveriges Hemkon-sulenters Förenings önskemål* i samband med bosättningslånen, nämligen en *permanent rådgivningsbyrå*, »som tar sikte på hemmens alla funktioner, inriktar de unga på rätta vägar, ger dem vägledning och förståelse för nytt och gammalt, det må gälla möbler eller annat. Med andra ord, på ett rätt sätt fostra de unga för den viktiga uppgift, som familjebildning är».

Önskemål rörande obligatorisk utbildning efter skolan.

Förslag som avse att den husliga utbildningen skall göras obligatorisk för flickorna framföres av följande:

Svenska lanthushållslärarinnornas Förening, ifrågasätter om icke »tiden nu kan anses mogen för införande av kvinnlig värnplikt, vilken vi anse böra omfatta både utbildning och därpå följande arbete till gagn för individs, hem och samhälle».

Fredrika-Bremer-Förbundet, skisserar en av staten bekostad obligatorisk utbildning i husligt arbete och familjevård efter skolåldern, förlagd till läger under en tid, som av kostnadsskäl begränsas till sex månader. I utbildningen, som tänkes omfatta hem- och barnavård, näringslära, enkel hemsjukvård m. m., bör även ingå medborgarkunskap samt praktikantarbete i enskilda hem och diverse samhälleliga institutioner, samt möjligen arbeten såsom luftbevakning, tjänstgöring i kasernkök och sjukhus. Förslag till benämning på den skisserade kursverksamheten: medborgartjänst, samhällstjänst.

Folkpartiets Kvinnoförbund — *vissa grupper*: Ett praktiskt år för alla flickor, motsvarande om man så vill männens värnplikt, infallande under övergångsåldern. På landsbygden undervisning i internat.

Högerns Centrala Kvinnoråd. »En form av obligatorisk samhällstjänst för unga flickor torde bli ofrånkomlig. Erfarenheterna ha visat, att den ringa början som redan gjorts varit till praktisk hjälp för husmödrarna och till gagn för den kvinnliga ungdomen.»

Svenska Landsbygdens kvinnoförbund — 9 av 13 distrikt — önskar ett husligt medborgarår med dels undervisning och dels praktik i barnrika familjer på landsbygden.

Emot obligatorisk kvinnlig värnplikt eller liknande uttala sig särskilt med utförlig motivering bland andra *Svenska Kvinnors medborgarförbund* och *Yrkeskvinnors Riksförbund*. Den senare organisationen förklarar sig ha »kommit till den bestämda ståndpunkten att inga skäl motivera ett allmänt tvångsmässigt inspråktagande av kvinnorna för utförande av vissa sociala arbetsuppgifter samt arbete inom försvar och jordbruk. Försvarets behov av kvinnlig arbetskraft borde, i den utsträckning det inte går att ordna frivilligt, skaffas fram genom att tjänstelipliktslagen tillämpas. I varje fall bör denna fråga lösas fullt fristående från frågan om kvinnlig samhällstjänst.

Det krav på utvidgning av såväl flickors som pojkars undervisning, som på senare tid börjat växa fram, mot fördjupade kunskaper i hem- och familjfrågor samt i medborgarskap synes riksförbundet bättre ernås, om hela skolsystemet lades om efter de linjer som angavs i Husmodersförbundets betänkande.

Ur jämlikhetssynpunkt finner riksförbundet inga skäl tala för obligatorisk kvinnlig värnplikt. De cirka 90 000 barnafödslar vi årligen ha i vårt land betyder att lika många kvinnor under ett halvt till ett år äro hårt bundna och i anspråktaga av havandeskap, förlossning och amning. Den samhällstjänst kvinnorna härigenom utföra kan gott tåla jämföras med den som utföres av männen.»

Bilaga 2.

Tablå över de olika länens nuvarande resurser att ge huslig utbildning.

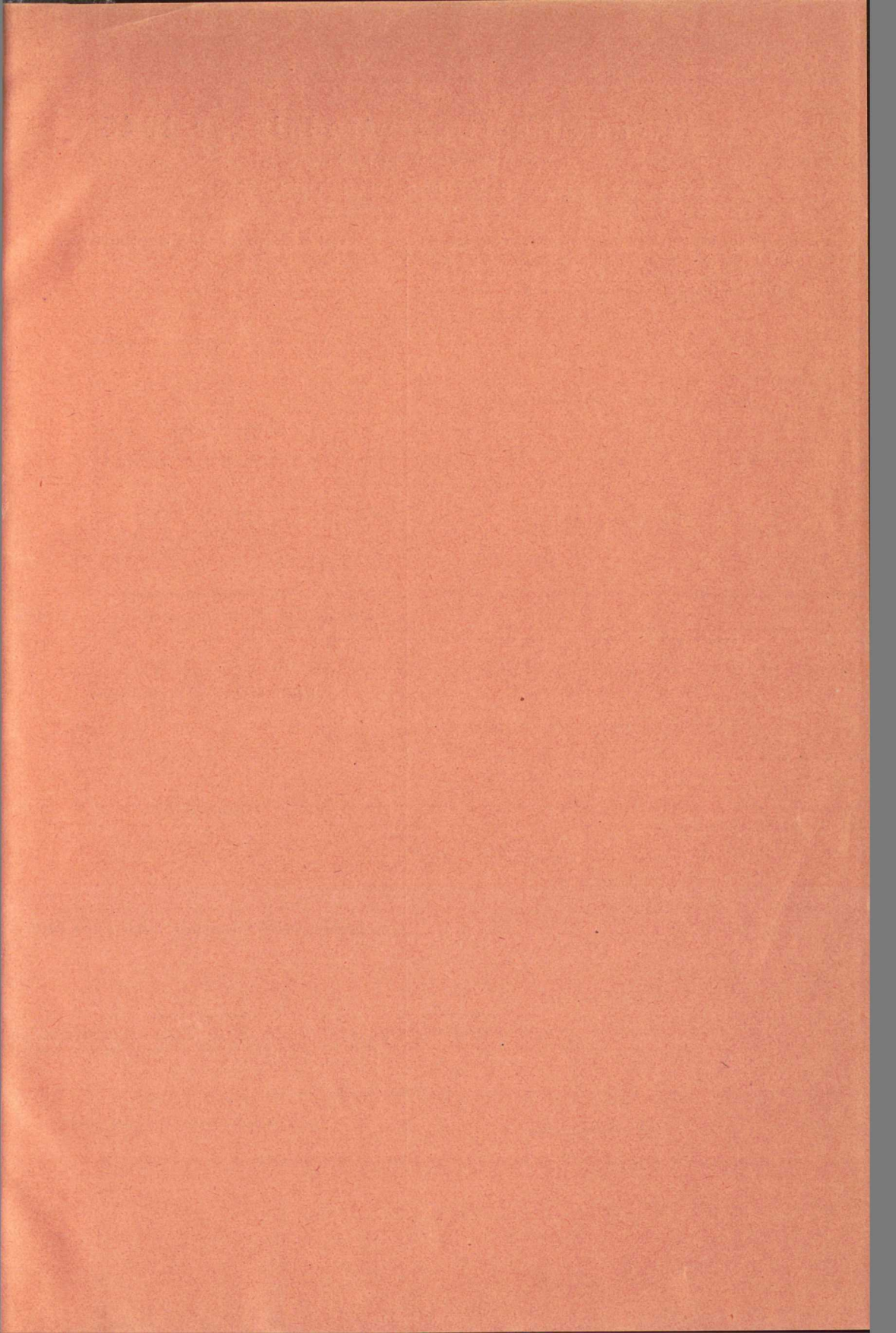
L ä n	Antal flickor i åldern 17— 18 år enligt 1940 års folk- räkning	Antal som deltaga i kurser i husligt arbete om minst 100 timmar	I procent av samtliga flickor	Antal som deltaga i kurser i husligt arbete om minst 500 timmar	I procent av samtliga flickor
Norrbottens	2 101	247	11·8	192	9·1
Västerbottens	2 151	204	9·5	141	6·6
Jämtlands	1 250	68	5·4	24	1·9
Västernorrlands	2 378	290	12·2	104	4·4
Gävleborgs	2 188	448	20·5	174	8·0
Kopparbergs	1 892	278	14·7	134	7·1
Västmanlands	1 322	266	20·2	86	6·5
Örebro	1 681	375	22·4	129	7·7
Värmlands	2 230	269	12·0	139	6·2
Skaraborgs	1 976	232	11·8	78	4·0
Älvsborgs	2 672	409	15·3	58	2·2
Göteborgs och Bohus	3 720	1 444	38·9	451	12·1
Hallands	1 190	276	23·2	83	7·0
Malmöhus	4 162	1 041	25·0	255	6·1
Kristianstads	2 044	477	23·6	296	14·6
Blekinge	1 138	180	15·8	24	2·1
Gotlands	466	—	—	—	—
Kalmar	1 797	388	21·6	30	1·7
Kronobergs	1 139	254	22·3	52	4·9
Jönköpings	1 897	604	31·9	169	8·9
Östergötlands	2 430	225	9·3	150	6·2
Sörmlands	1 520	108	7·1	72	4·7
Uppsala	1 117	236	21·2	172	15·4
Stockholms	2 150	219	10·2	36	1·7
Stockholms stad	3 744	416	11·2	384	10·2

Av de kurser, som ligga mellan 100 och 500 timmar, ha de allra flesta en kurslängd på under 200 timmar.

Kurser i endast sömnad eller vävning äro ej medräknade.

På olika håll i landet hållas ett stort antal kurser — särskilt vid lärlings- och yrkesskolor — på under 100 timmar, men dessa äro ej medräknade.

Beräkningarna grunda sig på uppgifter från resp. skolor läsåret 1941—1942.

Statens offentliga utredningar 1945

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen.)

Allmän lagstiftning. Rättsskipning. Fångvård.
Betänkande med förslag till utlänningslag och lag angående omhändertagande av utlännings i anstalt eller förläggning. [1]

Statsförfattning. Allmän statsförvaltning.

Kommunalförvaltning.

Statens och kommunernas finansväsen.

Politi.

Nationalekonomi och socialpolitik.
Betänkande ang. den husliga utbildningen. [4]

Hälso- och sjukvård.

Allmänt näringsväsen.

Fast egendom. Jordbruk med binärningar.

Vattenväsen. Skogsbruk. Bergsbruk.

Industri.

Handel och sjöfart.

Kommunikationsväsen.
Betänkande med förslag till organisation av en luftfartsstyrelse m. m. [2]

Bank-, kredit- och penningväsen.

Försäkringsväsen.

Kyrkoväsen. Undervisningsväsen. Andlig odling i övrigt.

Försvarsväsen.
Betänkande rörande särskilda åtgärder vid återörandet till civil verksamhet av till beredskapstjänstgöring inkallad personal. [3]

Utrikes ärenden. Internationell rätt.